

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA
TASAVVUFİ HAYAT**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halmi MEHMED

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Sezayi KÜÇÜK

OCAK - 2017

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OSMANLI DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DA
TASAVVUFİ HAYAT

Halmi MEHMED

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

“Bu tez 03/02/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Ramazan Muslu	Başarılı	Ramazan
Doç. Dr. Saim Yılmaz	Başarılı	Saim
Yrd. Doç. Dr. Sezayi Küçük	Başarılı	Sezayi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Halmi MEHMED

03.02.2017

ÖNSÖZ

Osmanlı devletinin kurulması ve daha sonraki yıllarda Balkanlar'a yapılan ilk fetih hareketleri ile birlikte Bulgaristan'ın İslamlaşma süreci başlamıştır. Bulgaristan'ın İslamlaşmasında fetih hareketleri yanında mutasavvıfların da önemli rolü olmuştur. İlk fetihlerle bölgeye gelen dervişler yeni yerler açarak tekkelerini kurmuşlardır. Bulgaristan'da ilk tekkeler bu dönemde kurulmuş ve zamanla İslam dünyasının çeşitli yerlerinde kurulmuş olan tarikatların temsilcileri bölgeye gelerek faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı'nın bölgeye ilk gelişinden hâkimiyetini yitirdiği döneme kadar Bulgaristan'da birçok tekke kurulmuş, birçok tarikat ve birçok derviş faaliyet göstermiş, bazı sufiler burada doğmuş ama başka diyarlarda vefat etmiş, birçokları da burada doğmuş ve yine burada vefat etmiştir. Bu bakımdan çalışmamızın amacı Osmanlı döneminde var olan tarikatların faaliyetlerini, kurulan tekkeleri, bölgede doğmuş, hizmet vermiş sufileri tespit etmek, Bulgaristan'ın Osmanlı dönemine ait tasavvufi yaşantı hakkında bilgiler sunmaktır. Bu sebeple çalışmamıza "Osmanlı Döneminde Bulgaristan'da Tasavvufi Hayat" adını vermeyi uygun bulduk.

Çalışmamızda tekke ve türbelere ait yer tarifleri verilirken Bulgaristan'ın bugünkü siyasi sınırları dikkate alınmıştır. Tekkelerin mensub oldukları tarikatları esas alarak tezimiz içinde bir bölümlendirme yaptık ve önceliği yaygın ve tekkesi ve mensubu çok olarak tespit ettiğimiz tarikatlara vererek bir sıralamaya gittik. Çalışmamız bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Bulgaristanın fethi süreci ve Bulgaristana tarikatların gelişi ele alınmıştır. Birinci Bölümde; Bulgaristanda tarih boyunca etkin ve yaygın olması sebebiyle hakkında çokça bilgi bulunan üç tarikatı (Bektâşîlik, Halvetîlik ve Nakşbendilik) ele aldık. İkinci Bölümde Diğer tarikatleri bir araya topladık. Üçüncü bölümde ise hakkında bilgiye ulaşabilinen fakat hangi tarikata mensubiyeti hususunda bilgi bulunmayan tekke, türbe ve sufileri ele aldık.

Konu seçimi ve tezin son haline ulaşmasında yardım ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sezayi Küçük Bey'e şükranlarımı arz ederim.

Halmi MEHMED

03.02.2017

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
ÖNSÖZ	iv
SUMMARY	v

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1: OSMANLI DÖNEMİ'NDE BULGARİSTAN'DA TARİKATLAR... 10

1.1. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Bektaşî Tekkeleri ve Bektaşiler	10
1.1.1. Bektâşîlik	10
1.1.2. Bektâşî Tekkeleri	11
1.1.3. Bektâşî Türbeleri.....	51
1.1.4. Bektâşî Şeyhleri	53
1.2. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Halvetî Tekkeleri ve Halvetiler.....	58
1.2.1. Halvetîlik	58
1.2.2. Halvetî Tekkeleri	59
1.2.3. Halvetî Şeyhleri	79
1.3. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Nakşibendi Tekkeleri Ve Nakşibendiler	93
1.3.1. Nakşîbendilik	93
1.3.2. Nakşîbendi Tekkeleri	94
1.3.3. Nakşîbendi Sufiler	103

BÖLÜM 2: OSMANLI DÖNEMİ'NDE BULGARİSTAN'DA DİĞER

TARİKATLAR..... 112

2.1. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Kadiri Tekkeleri ve Kadiriler	112
2.1.1. Kadirilik	112
2.1.2. Kadiri Tekkeleri	112
2.1.3. Kadiri Sufiler	113
2.2. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Sa'dî Tekkeleri Ve Sa'diler.....	116
2.2.1. Sa'dilik.....	116
2.2.2. Sa'dî Tekkeleri.....	116

2.2.3. Sa'di Sufiler	117
2.3. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Mevlevi Tekkeleri Ve Mevleviler.....	118
2.3.1. Mevlevilik.....	118
2.3.2. Mevlevi Tekkeleri.....	119
2.3.3. Mevlevi Sufiler	122
2.4. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Şazeli Tekkeleri.....	123
2.4. 1. Şazelilik	123
2.4. 2. Şazeli Tekkeleri	123
2.5. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Rifai Tekkeleri	125
2.5.1. Rifailik	125
2.5.2. Rifai Tekkeleri	126
BÖLÜM 3: TARIKATI BİLİNMEYEN TEKKE, TÜRBE VE SUFİLER.....	127
3.1. Tarikatı Tesbit Edilemeyen Tekkeler.....	127
3.2. Tarikatı Tespit Edilemeyen Türbeler	152
3.3. Tarikatı Tespit Edilemeyen Sufiler	157
SONUÇ.....	162
KAYNAKLAR	166
ÖZGEÇMİŞ.....	181

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Miladi
nşr.	: Neşreden
No/nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
s./ss.	: Sayfa/Sayfalar
vb.	: Ve benzeri
vr.	: Varak
vs.	: Ve saire

Tezin Başlığı: Osmanlı Döneminde Bulgaristan'da Tasavvufi Hayat

Tezin Yazarı: Halmi MEHMED **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Sezayi KÜÇÜK

Kabul Tarihi: 03.02.2017 **Sayfa Sayısı:** V (ön kısım) +181

Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri **Bilimdalı:** Tasavvuf

Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresinde bulunan Bulgaristan'da bu bölgelerin fethinden itibaren sıkı bir iskân politikası uygulanmış, yeni şehirler kurulmuş, halkın ihtiyacını karşılayacak sosyal, dini, idari yapılar inşa edilmiş, böylece Bulgaristan toprakları İslami bir kimliğe bürünmüştür. Şüphesiz bölgenin İslamlaşmasında en etkili faktörlerden birisi mutasavvıflar olmuştur. Fetihlerle birlikte gelip bir kısmı devlet desteği ile bir kısmı kendi çabalarıyla ıssız arazilerde yer açıp tekke kurarak, din, dil, ırk ayrımı gözetmeden insanlara hizmette bulunmuşlar ve İslam'ı tebliğ etmişlerdir. Yaklaşık 500 yıl Osmanlı idaresinde kalan Bulgaristan'da daha önce yapılan çalışmalarda 174 kadar tekkenin kurulduğu ve çoğu mutasavvıflara ait 27 türbenin bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda bu verilerden yola çıkarak bu tekke ve türbeleri tarikatlarına göre sıralayarak, şeyhleri ve faaliyetleri hakkında bilgiler sunmaya çalıştık. Böylece toplamda Osmanlı döneminde Bulgaristan'da 286 tekke ve 65 türbenin varlığı ortaya çıkmış oldu. Bu tekkelerin bazıları kısa süre hizmet vermiş, bazıları bir müddet sonra farklı bir isimle anılmış, bazılarının adı dışında hakkında hiçbir bilgi kalmamıştır.

Muhtelif şehir ve kasabalarda bulunan tekkelerin bazıları hakkında kaynaklarda sadece aded bilgisi mevcut olup bunun dışında bilgi bulunmamaktadır. Tespit edilen türbeler etrafında bir zamanlar tekkenin olması ihtimali oldukça yüksektir. Bulgaristan'da yaşayan halk tekke ile türbe arasında ayrım gözetmezler ve genelde türbeye de tekke demeleri hakkında sadece şifahi bilgi olanların tekke mi türbe mi olduğu kanaatini zorlaştırmaktadır. Bazı tekke ve türbeler hakkındaki bilgiler ise sadece çeşitli rivayetlere dayanmaktadır.

Osmanlı döneminde Bulgaristan'da doğmuş veya burada faaliyette bulunduğunu tespit edebildiğimiz mutasavvıfları da doğdukları tarikatlarına göre başlıklar altında sıraladık ve haklarında bilgi vermeye çalıştık. Bu manada tespit edebildiğimiz mutasavvıf sayısı 131'dir. Bunların 35'i eser vermiş müellif sufilerdendir. Bunların dışında tekkelerde şeyhlik görevinde bulunmuş fakat hayatları hakkında bilgilere ulaşamadığımız sufilerin isimlerini de son kısımda verdik.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Osmanlı Dönemi, Tasavvuf, Tekkeler, Sufiler.

Title of the Thesis: The Sufistic Life in Bulgaria During The Ottoman Period	
Author: Halmi MEHMED	Supervisor: Assist.Prof. Sezayi KÜÇÜK
Date: 03.02.2017	Nu. of pages: V (pre text)+181
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Tasawuf
<p>It was implemented a hard inhabiting policy, constructed new cities, founded governing structures to supply the social, religious needs of public after the conquest in the Bulgaria where it was under control of Ottoman Empire in the past. Here at, the lands of Bulgaria earned an Islamic identity. Undoubtedly, one of the important reason of Islamisation of the region is followers of Islamic Sufism. They announced of Islam, by building Islamic monastery in lonely lands some of via government grant and some of via their own bootstraps and by serving public without distinction as to religion, language, race. In the studies which are done in Bulgaria it is found that 174 Tekke's were built and existed 27 tombs belonging to followers of Sufism.</p> <p>Based on this input, we tried to give information about tariqas, sheikhs and their activities, ordering these tekke and türbe as to where they exist. Plus, we attached the tekke and tombs which we identified them from both to this number archival resources and written papers and then we identified totally 286 tekke and 65 tombs in Bulgaria at the Ottoman period. Some of these tekke served for a short time, some of them were mentioned with a diversified name and there is no information about some of them except their names. Besides, it is denominated only the names of the tekke which are located at the various cities and towns, at the sources and there is any information except that. It is highly possible that once upon a time there were tekke around the identified tombs. The people who live in Bulgaria do not differentiate between tekke and tomb and they usually name the tomb as tekke. The information about some of tombs and tekkes are based on various rumors and it is showed up a half-truth half myth picture.</p> <p>We indexed title by title the the Sufis, which we identified as they were born in Bulgaria at Ottoman period or engaged in an activity there, by their places of birth. From the sources we could identified, there are 131 Sufis. 35 of them are Author-Sufis. Of course, in view of the period which we examine, this number is quite a little. However, it is the number which we could reach to the information about their life from the sources. Apart from that, it can be understood that there are Sufis who served in tekkes at the sheikdom duty. We give only the name of the Sufis whom we could reach to any information about their life.</p>	
Keywords: Bulgaria, Ottoman Period, Tasawuf, Tekke's, Sufi's.	

GİRİŞ

Tezin Konusu

Bulgaristan'ın Osmanlı idaresinde bulunduğu zaman içerisinde gelişen askeri, siyasi, mimari olay ve eserlere dair birçok eser yazılmıştır. Tekke ve tarikatlar hakkında bölgesel çalışmalar mevcuttur, ancak bütün bölgeleri esas alarak tekke ve sufiler hakkında yapılan bir çalışma yoktur. Osmanlı döneminde tekke kurulan yerler, faaliyet gösteren tarikatlar ve şeyhlerden yola çıkarak tasavvufi yaşantıya dair bilgilere ulaşmayı hedeflediğimiz çalışmamıza “Osmanlı Döneminde Bulgaristan’da Tasavvufi Hayat” adını vermeyi uygun bulduk.

Önemi

Yaklaşık beşyüz yıl Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Bulgaristan’da bu dönem içerisinde kurulmuş olan tekke ve zaviyelerin tespiti ve bu topraklarda doğmuş, hizmet vermiş sufileri gerek arşiv kaynaklarında gerekse bugüne kadar yazılmış olan çeşitli eserlerden tespit etmeye çalıştık. Bu alanda yapılmış çalışmalardan biri olarak Metin İzeti'nin “Balkanlar’da Tasavvuf” adlı bir eseri bulunmaktadır. Ancak bu çalışmada Bulgaristan ve Romanya yer almamaktadır. Bu sebeple böyle bir çalışmanın yapılmasının faydalı olacağı kanaatini taşımaktayız. Yine “Bulgaristan’da Tekkeler” başlığını taşıyan Halil Celep’in yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmada dar kapsamlı olup yirmiüç tekke hakkında bilgi verilmektedir. Bütün bunlar işaret ediyor ki Bulgaristandaki Osmanlı Dönemi tarikat, tekke ve sufiler ile ilgili noksan bilgiler bir hayli fazladır. Biz bu çalışmamızda “Osmanlı Dönemi Bulgaristanda Tasavvufi Hayat” başlığı altında bu eksikliği tamamlamaya çalıştık.

Amacı

Çalışmamızın amacı günümüz Bulgaristan sınırları içerisinde Osmanlı Devleti zamanında kurulmuş tekke ve zaviyeleri tespit ederek bu yapıların tarihleri ve faaliyetleri hakkında malumatı ortaya çıkarmaktır. Ayrıca bu bölgede doğmuş veya yaşamış sufileri, hayatlarını, faaliyetlerini ve eserlerini tespit ederek Bulgaristan’da Osmanlı dönemindeki tasavvufi hayat hakkında da bir sonuca ulaşmaktır.

Yöntemi

Çalışmamızda Bulgariastan'da bulunan tekke, zaviye ve türbeler hakkında en kapsamlı bilgiyi veren Ekrem Hakkı Ayverdi'nin eserinde zikredilen tekke ve türbeleri esas alarak, bu çalışmada adı geçen tekke ve türbeler hakkında bilgi vermeye çalıştık. Ayrıca gerek arşiv kaynaklarından, gerekse başka kaynaklardan tespit edebildiğimiz tekke ve türbeleri ilave ettik. Bulgaristan topraklarında doğduğu veya hizmet verdiği tespit edilen şeyh ve sufiler hakkında başta biyografik eserler olmak üzere çeşitli kaynaklardan edindiğimiz bilgilere yer verdik.

BULGARİSTAN'IN FETHİ VE TARİKATLAR

1. Bulgaristan'ın Fethi

Bir Güney-Doğu ülkesi olan Bulgaristan'ın yüzölçümü 110.912 kilometre karedir. Kuzey batısından güney doğuya doğru Romanya, Sırbistan, Makedonya, Yunanistan ve Türkiye ile komşu olup Karadeniz' 378 klometreyi bulan kıyıya sahiptir.¹ 2011 nüfus sayımına göre ülke nüfusu 7 364 570 kişidir. Kendilerini Türk olarak tanımlayanların sayısı 588 318 kişidir. Bu da nüfusun %8'ine tekabül etmektedir.² Bu sayıya istatistiklerde yer verilmeyen Pomak, Çingene ve diğer etnik kökenlere mensup Müslümanlar da dahil edildiğinde tahminen 1.5 milyonluk bir Müslüman kitle Bulgaristan'da varlığını sürdürmektedir.³

Bulgaristan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi 1356'da Şehzade Süleyman Paşa komutasındaki Osmanlı akıncılarının Çanakale boğazını geçerek Gelibolu'ya çıkmasıyla başlamıştır. 1362'de Edirne, 1364'te Eski Zağra ve Filibe Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.⁴ 14. yüzyılın sonuna kadar Bulgaristan topraklarının tamamı Osmanlı'nın idaresine girmiştir.⁵ Popoviç'e göre Türkler'in Bulgaristan'ı fethetmeleri 50 yıl sürmüştür. İlk akınlar 1341 yılına doğru olmuştur. 1382'de Sofya, 1388-89'da Şumnu, 1393'te Tırnovo, 1396'da Vidin fethedilmiştir. Fethedilen yerlerde İslam'ın hızlı bir şekilde yayılması Bulgar tarihçiler tarafından zorla olduğu savunulsada Popoviç'e göre içten gelen bir arzu ve hür irade ile gerçekleşmiştir.⁶ Bölgeye ilk gelen Müslüman Türkler, Anadolu Tatarları ve Çerkesler olmuştur. Yerel halk tarafından İslam'ın seçilmesi yavaş yavaş ve farklı zamanlarda gerçekleşmiştir.⁷

Osmanlılar Rumeli'ye geçerek Edirne ve Filibe'yi aldığıında Bulgar tahtında Çar İvan Aleksandır Asen bulunuyordu. 1362 ve 1363'te bazı yerleri Osmanlı'dan geri almış ancak 1365'te gerçekleşen ölümü devletin parçalanmasına sebep olmuştur. Büyük oğlu

¹ Nazif Kuyucuklu, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, (İstanbul: 1992), c. 6, s. 391

² Antoni Georgiev, Bojidar Aleksiev, Galina Lozanova, Dimana Trankova, Doroteya Dobрева, İvanka Vlaeva, Yordanka Bibina, Orlin Sabev, Radko Popov, *Bulgaristan'da Türkler, Tarih, Gelenek, Kültür* (Türçite v Bılgariya, İstoriya, Tradicii, Kultura),(Sofya:Vagabond Media, 2012), s. 13

³ Nazif Kuyucuklu, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 393.

⁴ Osman N. Peremeci, "*Tuna Boyu Tarihi*", s. 113

⁵ Antoni Georgiev, Bojidar Aleksiev, Galina Lozanova, Dimana Trankova, Doroteya Dobрева, İvanka Vlaeva, Yordanka Bibina, Orlin Sabev, Radko Popov, *Bulgaristan'da Türkler, Tarih, Gelenek, Kültür* (Türçite v Bılgariya, İstoriya, Tradicii, Kultura), s. 14

⁶ Aleksandre Popovic, *Balkanlar'da İslam*, (İstanbul:İnsan Yayınları,1995), s. 69

⁷ Popovic, *a. g. e.*, s. 70

İvan Straşimir Vidin ve Batı Bulgaristan'ı, küçük oğlu Sasmanos (Şişman) Merkez, Tırnovo, Orta Bulgaristan, Silistre, Niğbolu, Yanbolu ve Sofya'yı elinde tutuyordu. Bu dönemde kardeşler arasında taht kavgası yaşanmaktaydı. 1. Murad zamanında Çandarlı Ali Paşa komutasında Bulgar devleti ortadan kaldırılmış, Şişman ve ailesi esir edilmiştir. Ardından affedilerek Tırnovo ve çevresi onun idaresine verilmiştir. Yıldırım Beyazıd zamanında Macarlar'la ittifak arayışında olduğunun anlaşılması üzerine Şehzade Süleyman Çelebi tarafından krallığa son verilmiştir. Şişman'ın oğlu Aleksandır İslam'ı kabul edince Samsun sancakbeyliğine tayin edilmiştir. Osmanlı Döneminde şehirlerde ve köylerde yaşayan nüfusun büyük bölümünü yörükler oluşturuyordu. Tanrıdağı (Karagöz) yörükleri 1543-1642 yılları arasında Çırpan, Karacıkdağı, Eski Zağra, Akçakızanlık, Karinabad, Filibe, Hatuneli, Rus Kasrı, Havass-ı Mahmud Paşa, Ahyolu, Yeni Zağra, Varna, Hırsova, Silistre, Şumnu, Pravadi, Niğbolu, Çernova, Tırnovo ve Razgrad gibi şehir ve kasabalara yerleştirilmişlerdir. Naldöken Yörükleri 1543-1609 yılları arasında İhtiman, İzladı, Tatarpazarcığı, Filibe, Çirmen, Yanbolu, Ahyolu, Şumnu, Varna, Pravadi, Hırsova, Silistre, Aydos, Çernova, Tırnovo, Lofça, Niğbolu, Hasköy, Çırpan, Kızanlık, Cısr-i Mustafa Paşa, Yenice-i Zağra ve Eski Zağra gibi şehir ve kasabalara dağılmışlardı. 1543-1584 yılları arasında Kocacık yörükleri Hırsova, Varna, Pravadi, Aydos, Rus Kasrı, Ahyolu, Karinabad, Şumnu, Burgaz, Kızılağaç, Yanbolu, Filibe, Silistre, Hacıoğlupazarcığı, Akkirman, Bender ve Kili gibi şehir ve kasabalara yerleşmişlerdi. Az sayıda Selanik yörükleri Bulgaristan ve Dobruca'ya yerleşmiştir. Vize yörükleri Hasköy ve Dimetoka'ya yerleşmiştir.⁸ Son büyük göç dalgası 1.Selim(1512-1520) zamanında yapılmış, Şii İran'la yapılan savaş zamanında sınır bölgelerde bulunan şii nüfusu Bulgaristan'ın kuzeyine, çoğunlukla Deliorman bölgesine yerleştirmiştir.⁹

Osmanlı padişahları, saray mensupları, Bulgaristan topraklarında faaliyet gösteren akıncılar, sancakbeyleri, ulema ve bölgeye göç eden halk pek çok vakıf kurmuş ve gelir kaynakları tesis etmişler ve bu faaliyetler bölgenin türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli rol oynamıştır. 16. yüzyıldan itibaren Bulgaristan coğrafyası Anadolu'dan farksız ve yer yer türk ve müslüman yoğunluğu ve vakıf eserlerinin yaygınlığı

⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 397

⁹ Antoni Georgiev, Bojidar Aleksiev, Galina Lozanova, Dimana Trankova, Doroteya Dobрева, İvanka Vlaeva, Yordanka Bibina, Orlin Sabev, Radko Popov, *Bulgaristan'da Türkler, Tarih, Gelenek, Kültür* (Turcite v Bılgariya, İstoriya, Tradicij, Kultura), s. 14

Anadolu'dan daha fazla olmuştur.¹⁰ Osmanlı döneminde Bulgaristan'da bulunan eserler hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi'nin tespitlerine göre 2356 cami-mescid, 142 medrese, 273 mektep, 174 tekke-zaviye, 42 imaret, 116 han, 113 hama-ılıca-kaplıca, 27 türbe, 24 köprü, 75 çeşme, 16 kervansaray vb. 3339 İslami eser bulunmaktadır. Günümüze bunların çok azı ulaşabilmiştir.¹¹ 19. yüzyıla kadar Türk idaresinden şikâyetçi olmayan Bulgar halkı 1789 Fransız İhtilali'nden sonra milliyetçiliğin öne çıkması ve Ruslar'ın panslavist politikaları ve Fener Rum Patrikanesi'nin Bulgarlar'ı istismarı neticesinde isyan komiteleri kurulmasına ve Bulgaristan'da ilk olayların başlamasına sebep olmuştur. İlk zamanlarda halktan destek bulamayan bu isyanlar Paisii, Sofroni, Neophytos gibi Bulgar papazların ve Rus filolog Jorge Venelin'in çalışmalarıyla genişlemiş ve Bulgar halk arasında istiklal düşüncesinin oluşmasına sebep olmuştur. Çeşitli bölgelerde isyanlar çıkmış ve bastırılmıştır. 11 Mart 1870'de müstakil Bulgar kilisesi kurulmuştur.¹² 93 harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Bulgaristan Prenslığı kurulmuştur.¹³

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar Bulgaristan Osmanlı idaresinde kalmıştır. Savaşta mağlup olan Osmanlı Balkanlar'da çok büyük toprak kaybı yaşamıştır. Savaş sonrası imzalanan Berlin antlaşması ile Kocabalkan ve Tuna arasındaki Sofya, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça, Tırnova'yı içine alan bir prenslik haline getirilmiştir. Sonuç olarak Tuna Viayeti'nde Osmanlı'ya vergi veren bir Bulgar Prenslığı kurulmuştur. Aynı antlaşmanın neticesi olarak Filibe, İslimye, Eski Zağra, Tatarpazarcık, Burgas ve Hasköy sancakları üzerinde Padişaha bağlı Hristiyan bir vali tarafından yönetilen Doğu Rumeli Otonom Bölgesi kurulmuştur. 1885 yılına gelindiğinde Bulgaristan Prenslığı Doğu Rumeli Eyaleti'ni topraklarına katmış, Türkler'de Bulgaristan Prenslığı idaresinde kalmıştır. 19 Nisan 1909 yılında Bulgar Çarlığı ile Osmanlı arasında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. 1912-13 Balkan Savaşları sırasında Koşukavak, Ortaköy, Dövlén, Darıdere, Eğridere, Paşmaklı, Kırcaali, Mestanlı, Nevrekop ve Razlık kasabaları 333.321 Türk nüfusuyla Bulgaristan idaresine geçmiştir. En son olarakta 7 Eylül 1940 yılında Güney Dobruca bölgesi

¹⁰ Mehmet İpşirli, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6. s. 401

¹¹ Mehmet İpşirli, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 403

¹² Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 397

¹³ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 398

Romanya'dan alınıp Bulgaristan'a verilmiştir.¹⁴ 9 Eylül 1944'te komünistler yönetimi ele geçirmiş ve 1989'a kadar Bulgaristan tootaliter komünist rejimle yönetilmiştir.¹⁵ 1991'de kanun değişikliği yapılarak demokratikleşme süreci başlamış, 2007'de Bulgaristan Avrupa Birliğine girmiştir.¹⁶

2. Tarikatların Bulgaristan'ın İslamlaşma Sürecindeki Etkisi

Bulgaristan'ın günümüz coğrafi sınırlarını dikkate alındığında ve geçmişle kıyaslandığında Osmanlı Devleti'nin bir dönem başkenti olan Edirne ve fethin ardından imparatorluk başkenti olan İstanbul'a oldukça yakın bir coğrafyada bulunduğu görülmektedir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de Bulgaristan toprakları Batı'ya açılan bir kapı konumundadır. Osmanlılar'ın Gelibolu yarımadasına çıkmasıyla başlayan fetih hareketleri ve iskân politikaları sonucunda bölgenin hızla İslami bir hüviyete bürünmüştür. Bu İslamlaşma sürecinde tarikatların rolü oldukça büyüktür. İlk fetihlerden itibaren bölgeye yerleşen tarikat şeyhlerinin ve gazi dervişlerin tekke ve türbeleri her dönemde gerek müslümanlarca gerekse gayr-i müslimlerce saygı görmüş ve ziyaret edilmiştir.

Osmanlı döneminde Bektâşî, Halvetî, Nakşî, Kadiri, Mevlevî, Rûfai, Sa'dî, Şazeli Tarikatları ve şubelerinin Bulgaristan coğrafyasında faaliyet gösterdikleri görülmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre 15-19. yüzyıllar arasında Bulgaristan'da tekkelerin 174 civarında olduğu tespit edilmiştir.¹⁷ Çoğunlukla ıssız yerlerde ve yol ağzlarında inşa edilen tekkeler din, eğitim, ilim, sanat ve tasavvuf sahalarında önemli rol oynamışlardır.¹⁸ Zaviyeler çoğunlukla devlet tarafından seyahat ve mübadele işleri için tehlikeli olabilecek yerlerde kurulması teşvik edilmiştir. Dağlarda ve tehlikeli boğazlarda tesis edilen zaviyeler karakol vazifesi görmüştür.¹⁹ 19. yüzyılda inşa edilen tekkelerin çoğu daha öncekilerin görkeminden oldukça uzak ve daha basit yapılardır.

¹⁴ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, c. 6., s. 398; Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri: 1878-1985*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986), s. 17

¹⁵ Bilal N. Şimşir, *Bulgaristan Türkleri: 1878-1985*, s. 167

¹⁶ V. Alexandrov, *İstoriya na Balgariya* (Bulgaristan Tarihi), Sofya 1976, ss. 170-190

¹⁷ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, (İstanbul Büyükşehir Belediye Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul:2007), s. 52

¹⁸ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 53

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*, Haz. Coşkun Çakır, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013), s. 70

Çoğu tahtadan yapılma ve bu nedenle 1877-78 Osmanlı-Rus ve 1912-13 Balkan savaşlarında tahribata uğramışlardır. Tekkeler fakir ve kimsesizlere yardım ettiği gibi ölümcül hastalığa yakalananlar, ruhi bunalıma girmiş ve çaresizlik içinde kalan kimselerin derdine derman arayan hayır kuruluşları gibi sosyal faaliyetlerde de bulunmuşlardır. Din, dil, ırk ayrımı gözetmeden herkesin derdine çare olmuşlardır.²⁰

Noel Malcolm'a göre İslam'ın ikna yoluyla yayılmasında tarikatların önemli ölçüde katkısı olmuştur. Balkanlar ve bütün Osmanlı topraklarında gayr-i müslimleri Müslümanlaştırma faaliyetlerinde aktif rol oynamışlar ve hem düşünce hayatına, hemde halk inançlarına muazzam katkı sağlamışlardır.²¹ Tarikat şeyhleri belirli günlerde halkın ilgisini çekebilmek için herkese açık sınırsız yemek dağıtılan merasimler, eğlenceler düzenlemişlerdir. Bu merasimler Hristiyan halkın büyük ilgisini çekmiş, bu sebeptendir ki günümüzde hala Hristiyan halk tarafındanda tekkeler ziyaret edilmektedir.

Zaviyeler kentlerden daha çok ıssız yol geçitlerinde ve kavşaklarda yolcuları barındırmak için bir şeyh veya derviş tarafından kurulan hayır kurumlarıdır. Şeyhler hükümdardan özel mülk olarak küçük bir toprak alarak etrafına toplanan dervişlerle bu toprağı işleyerek kendilerine bir yaşam alanı sağladıkları gibi zaviyeninde giderlerini karşılamışlardır. Diğer dini vakıf yöneticileri gibi şeyh ve torunları zaviyenin irsi yöneticileridir.²² Zamanla evlad münkariz olunca veya şeyhlerin herhangi bir yolsuzluğu tespit edilince yerine devlet tarafından başkaları tayin edilmiş ve bu şekilde vakıf evladlık vakıf halinden çıkarak amme vakfı haline girdiği görülmektedir. Diğer taraftan bazı zaviyeler devlet tarafından açılmış olması mümkündür. Ayrıca bazı vakıflar şart olarak zamanın hükümdarı tarafından o mevkiye kim layık ise onu tayin etme hakkını vermiştir. Zaviyelerde diğer vakıflar gibi yönetilmiş ve bazen de mütevellileri ve nazırları bulunmaktadır. Fakat topraklar daha ziyade ailelere yurtluk olarak verilmiş ve ailenin müşterek malı sayılmaktadır. Evladlık vakıf olan zaviyelerin meşihatı sadece bir kişiye verilmektedir. Varislerin çok olması ve vakfın idaresinde karmaşa olmaması için bazen hisse usulünün hükümet tarafından kaldırılarak tarikat üzere kim şeyh ve seccadenişin olur ise yalnız onların nazır olmasını emretmiştir.²³

²⁰ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 54

²¹ Noel Malcolm, *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan, (İstanbul: Sabah Kitapları, 1999), ss. 171-172

²² Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 55

²³ Barkan, *a. g. e.*, s. 76

Zaviye üyelerinin vergiden muaf olması buralara yeni göçmenler çekmiş Türk köylerinin birçoğu bu şekilde oluşmuştur.²⁴ Birçok köy dervişler tarafından kurulmuş ve onların isimleriyle anılmıştır. Dervişler batıya doğru ilerleyen Türkler'le beraber gelmişler, dağ başında yer açıp, bağ bahçe yetiştirmişlerdir.²⁵ Örneğin Evliya Çelebi bazı tekkeleri anlatırken bu hususada vurgu yapmaktadır. Hasköy Tekkeköy'de Osman(Otman) Baba Tekkesi²⁶, Eski Zağra'da Köseli Köyünde Hacı Süleyman Tekkesi²⁷, Balçık'ta Akyazılı Sultan Tekkesi²⁸ buna örnektir. Yine Sofyalı Bâlî Efendi'nin zaviyesinin etrafını ağaçlandırarak zamanla bir ormana dönüştürdüğü bilinmektedir.²⁹ Zaviyeleri tesis eden ya da namına zaviye kurulan şeyh ve dervişler genellikle köylerde yerleşen muhacirlarin o bölgedeki öncüleri ve kafile başkanları veya büyükbabalarıdır.³⁰ Bir kısım yerleşim yerinin adlarını dervişlerden veya tasavvufi kurumlardan aldığı görülmektedir. Örneğin Bulgaristan'ın Vidin şehrinde Tekke Mahallesi, Varna'nın Sufiler köyü, Şumnu'nın Büyük Tekkeler köyü, Kızanlık'ın Sufiler Köyü, Sofya'da Bâlî Efendi Köyü (Knyajevo), Karnobat'ta Gül Baba Köyü, Rusçuk'ta Sufiler köyü,³¹ Targovişte(Eskicuma)'nin Tekeler Kebir köyü, Razgrad'ın Yunus Abdal köyü(Yonkovo), Hasköy'de Derviştepe köyü³² Yeni Zağra'da Tekke Deresi³³ bunlardandır. Öte yandan birçok derviş o beldenin fethinde bulunmuş gazilerdir.³⁴ Ayverdi, Bulgaristan'da "gazi" ünvanı taşıyan birçok tekke/zaviye isimleri ve türbeleri zikretmektedir.³⁵

Özellikle ilk dönemlerde zaviyelerin görevi gelen geçene, yolculara hizmetle kalmamış, ele geçirilen toprakların iskânını sağlamak ve burada Müslümanlığı yaymak olmuştur.³⁶ Yeni fethedilen Hristiyan memleketlerinde yer açıp yerleşen ve oraların imarı ve

²⁴ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 55

²⁵ Barkan, *a. g. e.*, s. 54; Kemal Karpat, "Balkanlar", *DİA*, yıl: 1992, c. 5, s. 30

²⁶ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz.Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, c. 8, (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2006), s. 485

²⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 3, s. 496

²⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 3, s. 349

²⁹ Osman Keskioğlu, *Bulgaristan'da Türkler*, (Ankara:Kültür ve Turizm Bakanlığı,1985), s. 54

³⁰ Barkan, *a. g. e.*, s. 67

³¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, c. 4, (İstanbul Fetih Cemiyeti, 1982), ss. 58, 61, 87, 99, 108, 124, 126

³² İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, (Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları Bursa Kitaplığı: 17, 2004), ss. 136, 137

³³ Sıddık Çalık, "*Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16.yy)*"(Ankara: Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, 2005), s. 144

³⁴ Barkan, *a. g. e.*, s. 69

³⁵ Bkz. Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, ss. 48, 73,76, 77, 103

³⁶ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 56

emniyeti ile meşgul olan, tesis ettikleri merkezlerinde Türk dili ve dinini yaymaya çalışan dervişler yeni kurulmakta olan Türk devletinin en büyük kuvvetini temsil etmektedir. İlk devirlerde bir asker gibi savaşılabilen dervişler aynı zamanda bir köylü gibi çalışmaktadır, ancak henüz çoğu vergiden muaf değildir.³⁷

Sultan Süleyman tahririne göre Rum Vilayeti'nde 205, Paşa Livası'nda 67, Silistre Livası'nda 20, Çirmen Livası'nda 4 zaviye bulunmaktaydı.³⁸ Bulgaristan'da ilk zaviyeler Yeni Zağra'da Kılıç Baba, Kıdemli Baba, Çirmen'de Musa Baba, Hazergrad'ta Demir Baba, Hüseyin Baba, Musa Baba, Koç Doğan, Varna'da Akyazılı Baba 14. ve 15. yüzyılda tesis edilen zaviyelerdendir. Zaviyeler kuruldukları yerlerde Türk göçmenlerin yerleşmesinde önemli rol oynamışlardır.³⁹ En sağlam ve devamlı zaviyeler bizzat sahibi tarafından işlenen ve aile vakfı olarak verilmiş olan zaviyelerdir. Müessir bir din propagandası merkezleri olan zaviyelerde özellikle Rumeli'nde müridlerin Müslüman olan Hristiyan reayadan olması dikkat çekicidir. Birçok dervişin Abdullah Oğlu olarak kayıtlı olmaları bazı mütevellilerin kul ve kul oğlu olduklarını göstermektedir.⁴⁰ Öte yandan Bulgaristan'da bir çok türbenin varlığı dikkat çekicidir. Memişoğlu'nun da belirttiği gibi bu türbelerin mimari açıdan bir değeri yoktur. Ancak ilginçtirler, çünkü bunlarla ilgili bir yığın efsaneler, inançlar ve batıl itikadlar bulunmaktadır. Bu nedenle her türbenin kendine ait ayrı bir değeri vardır.⁴¹ Örneğin Popovic'in Macaristan'da 19. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlığın tekrar ortaya çıkışını önemli ölçüde Buda'da bulunan Gül Baba Türbesi'nin Müslüman ziyaretçiler üzerindeki çekiciliğine bağlamaktadır.⁴²

³⁷ Barkan, *a. g. e.*, s. 65

³⁸ Barkan, *a. g. e.*, s. 75

³⁹ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 55

⁴⁰ Barkan, *a. g. e.*, s. 78

⁴¹ Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 58

⁴² Aleksandre Popovic, *Balkanlar'da İslam*, s. 113

BÖLÜM 1: OSMANLI DÖNEMİ'NDE BULGARİSTAN'DA TARİKATLAR

1.1. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Bektaşî Tekkeleri ve Bektaşîler

1.1.1. Bektâşîlik

Bektâşîlik 13.yüzyılda Kalenderîlik içinde teşekkülle başlayıp 15. yüzyılın sonlarında Hacı Bektaş-ı Veli an'aneleri etrafında Anadolu'da ortaya çıkan bir tarikattır. Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşundaki rolünden dolayı Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca nüfuzunu korumuş, oynadığı siyasi roller ve arzettiği farklı dini inanç ve telakkileri birleştirici yapı ve devletin 15. yüzyıldan itibaren resmen tanıdığı tek gayri Sünni tarikat olmasından dolayı en çok ilgi çeken ve araştırılan tarikat olmuştur. 13. yüzyıldan 16. yüzyılın başlarına yani Balım Sultan'a ve ondan sonraki bilinen Bektâşîlik olmak üzere Bektâşîliğin teşekkülü iki devrede ele alınmaktadır. Bektâşîliğin teşekkülü 13. yüzyılda ortaya çıkan Babaî isyanları ile bağlantılıdır. Babaîlik adını taşıyan bu hareket Vefailer, Kalenderiyye, Haydariyye, Yeseviyye zümrelerince benimsenmiş ve 14. yüzyıl başlarından itibaren Abdalan-ı Rum adı altında sürdürülmüştür. İlk Bektâşîler Hacı Bektaş-ı Veli an'anelerine bağlı teşkilatlanmışlar, ancak bu dönemde Bektâşî adını taşımamaktadırlar.⁴³

Hacı Bektaş-ı Veli Vefai şeyhi olan Baba İlyas'ın halifesi ve aynı zamanda bir Haydari şeyhidir. Bektâşîliğin bugünkü hüviyetini kazanması ikinci pir kabul edilen Balım Sultan (ö.1516) sayesinde olmuştur. Balım Sultan 2. Beyazıd döneminde Hacı Bektaş-ı Veli Zaviyesi'ne şeyh tayin edilmiş ve Bektâşîliği Kalenderilik'ten ayırarak bugünkü yapısını kazandırmış, sağlam bir taşra teşkilatı kurarak merkeze bağlı zaviyeler üzerinde bir kontrol mekanizması oluşTURâbilmiştir.⁴⁴ Bektâşîler arasında namazında niyazında, namazı niyazı bir gönül tokluğuna kurban edenler, heterodoks zümrelerden her çeşidi, Alevî meşreb muhibler ve hatta Müslüman olmayanlar bile Bektâşî dergâhında kendilerine hitab eden bir ses, bir nağme, bir çağrı duyabilmiştir. Bu bakımdan Bektâşîlik toplumdaki dervîşi, Kalenderî'yi, Hurufî'yi, Alevî'yi içine alan büyük bir havuzdur.⁴⁵ Osmanlılar'ın Balkanları fethine paralel olarak Bektâşî dervîşleri bu yeni

⁴³ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", , *DİA*, yıl: 1992, c. 5, s. 373

⁴⁴ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", *DİA*, c. 5, s. 374

⁴⁵ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Sır Yayıncılık, 2008), s. 166-167

yerlere gelerek zaviyeler kurmuşlar, bölgede bulunan Hristiyan aziz kültlerini kendilerine mal ederek İslamlaştırmışlar ve böylece yerli Hristiyanları zahmetsizce ihtida ettirebilmişlerdir. Bunun tipik örneği Sarı Saltuk zaviyeleridir. Balım Sultan Hacıbektaş'taki merkez tekkede görevlendirildiği dönemde Bektâşîlik artık Hurufî ve Şii tesirlere yabancı değildi. Balım Sultan "Hak-Muhammed-Ali" tarzında ifade edilen ulûhiyet mefhumunu ve on iki imam kültürünü Bektâşîliğin esasları arasında en baş yere yerleştirmiştir.⁴⁶ Bu yeni oluşumlardan tarikat içinde hoşnutsuzluk başgöstermiş ve Bektâşîliğin merkezi otoritesi Hacı Bektâş-ı Velî soyundan gelen Çelebi Bektâşîler ve Hacı Bektâş-ı Velî 'nin hiç evlenmemiş olmasından dolayı kendilerini onun yol evladı sayan Babağan Bektâşîler (Babalar) kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Post kavgasıyla başlayan ve siyasi çıkarılara dayanan bu ayrılık daha sonraki dönemde devam etmiş ve günümüze kadar gelmiştir.⁴⁷ Bektâşîlik 15. yüzyılda Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya fetihlerle beraber girmiştir. Ancak Rum Abdalları bir asır evvel buradaydılar. Örneğin Dimetoka'nın fethinde bulunmuş olan Kızıl Deli (Seyyid Ali Sultan) Yıldırım Beyazıd döneminde onun izniyle sonradan tarikatın en büyük dört zaviyesinden biri olarak kabul edilen zaviyesini kurmuştur. Fetihlerle birlikte Bektâşîlik Bulgaristan, Girit ve Macaristan gibi pek çok memlekete yayılmıştır.⁴⁸

1.1.2. Bektâşî Tekkeleri

Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'ın her yerinde Bektâşî Tekkeleri kurulmuştur. Özellikle ilk fetihlerle birlikte ve hatta daha öncesinde bölgeye gelerek tekkeler kurulmuş ve zamanın padişahlarına tekkeleri ve arazilerini tasdik ettirmişlerdir. Bulgaristan'da kurulan Bektâşî Tekkeleri yoğun olarak Dobruca, Deliorman, Eski Zağra, Hasköy, Kırcaali ve çevrelerinde bulunmaktadır. Bu tekkelerden tespit edebildiklerimizi şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Hızır Baba Tekkesi ve Türbesi

Tekke Kırcaali'ye bağlı Karalar (Gorna Krepost) köyündedir.⁴⁹ Günümüzde sadece türbe vardır. Türbede Alevîlerce kutsal kabul edilen Hızır Baba'nın yattığına inanılmaktadır. Tekke köyün doğu kısmında yer almaktadır. Geniş bir arazide ve etrafı

⁴⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", *DİA*, c. 5, s. 375

⁴⁷ Yasin İpek -Murat Serdar -Harun Işık, *Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, (İstanbul:

Ekim:10, 2014), s. 175

⁴⁸ Ahmet Yaşar Ocak, "Bektaşîlik", *DİA*, c. 5, s. 379

⁴⁹ Selimoğlu, a. g. m., s. 139

meşe ve gürgen ağaçları ile çevrilidir. 1912'ye kadar türbe dört köşeli ve ağaçtanmış. Daha sonra taş yapı ile değiştirilmiştir. 1938 yılında Paşmaklı'lı (Smolyan) üç usta 8 köşeli olarak yeniden inşa etmişlerdir. Türbenin giriş kısmı doğuya bakmaktadır. Çatısında 8 köşeli ve kiremitle kaplıdır. 1991'de türbenin giriş kısmına ziyaretçilerin ayakabılarını çıkarmaları için saçak yapılmıştır. Mezar alışımlışın dışında ölçülere sahiptir. Uzunluğu 5.25 metre, genişliği ise 1.85 metredir. Höyüğün üzeri sıva ile kaplı ve her iki tarafında birinde arap yazıları olan mezar taşı vardır. Burada Hızır Baba'nın adı ve 550/ 1155 tarihi yazmaktadır.⁵⁰ Tekkede kurban eti pişirmek ve misafirleri ağırlamak için ek yapılar vardır. Hızır Baba'yı anma etkinlikleri her yıl 1 Mayıs'ta yapılmaktadır.⁵¹

2. Sarı Sultan Baba (Sarı Saltuk)Tekkesi

Kaliakra burnu yakınlarında olup Kaligra Sultan'da denmektedir.⁵² Hakkında birçok menkıbe bulunan Sarı Saltuk H. 622/1263 tarihinde beraberinde 700 veya 1200 (bazı görüşlere göre 70 kadar derviş) Türkmen ile birlikte İslamiyet'i yaymak üzere Balkanlar'a akın etmişlerdir. Bu dönem Balkanlar'da daha önceki yüzyıllarda buraya göç etmiş Türk boyları bulunuyordu. Bu boyların ve bölgede bulunan Bogomilizm'e mensup olan grupların İslam'ı kabul etmelerinde bu kolonizatör dervişler etkili bir faktör olmuşlardır.⁵³

Sarı Saltuk'un kimliği hakkında farklı görüşler vardır. Bir görüşe göre adı Şerif Hızır'dır ve soyu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Diğer adı ise Muhammed Buhari'dir.⁵⁴ Ahmed Yesevi (ö.1166-67)'nin işaretleriyle Sarı Saltuk, Orhan Gazi (1326-1360)'ye gelir ve Bursa'nın fethinden sonra Hacı Bektâş-ı Velî (ö.1337) Kaligra Sultan'ı beraberindeki 70 dervişle birlikte Moskova, Leh, Çek, Dobruca diyarına göndererek Rum erenlerinden olmalarına izin vermiştir.⁵⁵ Dobruca'ya gelen Sarı saltuk burada buluna kral ile tanışır. Burada bir ejderhayı öldürüp kralın kızlarını kurtardığı ve bunun

⁵⁰ Mikov, a. g. e., ss. 82-83

⁵¹ Mikov, a. g. e., s. 84;

http://www.kj.government.bg/2013/TOURISM_STRATEGY_KARDZHALI.pdf ,Tarih: 23.04.2026,<http://tourism.kardjali.bg/?pid=1,38>, Tarih: 23.04.2016

⁵² Selimoğlu, a. g. m., s. 140

⁵³ Franz Babinger- Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), s. 28

⁵⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü (13.yüzyıl)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 2. baskı, ss. 35-37

⁵⁵ F. R.Hasluck, *Bektaşilik Tetkikleri*, Çev. Ragıp Hulusi, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000), s. 92; Osman Keskiöğlü, *Bulgaristan'da Türkler*, (Ankara:Kültür ve Turizim Bakanlığı, 1985), s.

sonucunda kralın müslüman olarak Ali Muhtar adını aldığı anlatılmaktadır. Karadeniz kenarında Kaliakra burnunda sarp kayalıklar üzerinde bulunan kalenin içinde bulunan tekkeyi kral yaptırmıştır. Sarı Saltuk'un türbesi *Menakıbnâme*'de anlatılan ejderhanın bulunduğu mağrada bulunmaktadır.

16. yüzyılın ortalarında burada Kalenderiler (Işıklar) bulunmaktadır. Ehl-i Sünnet'e uymayanlar devlet tarafından buradan uzaklaştırılmışlardır. 17. yüzyılda tekke Bektâşîler'in mekanı haline gelmiştir.⁵⁶

Tarihi kaynaklara göre Sarı Saltuk, Dobruca'ya yerleşmesinden vefatına kadar irşad faaliyetlerini sürdürmek amacıyla çeşitli tekke ve zaviyeler açmıştır. Dobruca'daki Sarı Saltuk, Kaligra'daki Sultan (Yılan) Tekkesi, kendisinin bizzat açtığı ve faaliyette bulunduğu tekkelerden biri olarak bilinmektedir. Sarı Saltuk'un adına ölümünden sonra açılan tekkeler Babaeski'deki Eski Baba Tekkesi ile Kütahya Şeyhlü'deki Sarı Selcük Tekkesi'dir. Sarı Saltuk uğradığı yerlerde önemli hizmetlerde bulunduğundan adına makam-türbeler oluşturulmuştur. Saltukname'ye göre başlıcaları Kalliakra (Bulgaristan), Babadağı (Romanya), Blagay (Hersek), Ohri (Makedonya), Kruya (Akçahisar/Arnavutluk), Rumelifeneri (İstanbul), Babaeski (Edirne), Bor (Niğde), Diyarbakır, Tunceli ve İznik gibi merkezlerde olmak üzere Sarı Saltuk'un pek çok türbesi bulunmaktadır.⁵⁷

Ölmeden önce yedi kralın ona sahip olmak için birbiriyle mücadele edeceğini cesedinin ve bu sebeple yedi tabuta konulmasını istemiştir. Onun cesedine sahip olmakla kutsallaşma uman bu yedi ülke Moskova, Lehistan, Bohemya, İsveç, Edirne, Moldova, Dobruca'dır. Hristiyan ülkelerin bu çabası Sarı Saltuk'un onlarca Aziz Nikola olmasından kaynaklıdır.⁵⁸ Keskiöğlü'nün görüşüne göre yedi tabuttan maksat Müslümanlar'ın gerçek mezarın nerede olduğunu bilmediklerinden bu Hristiyan ülkeleri ziyaret edecekler ve bu sayede oralarda İslamiyet'i yayacaklarıdır.⁵⁹

3. Dubnice'de Hüsam Dede Bektâşî Tekkesi

⁵⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Sarı Saltuk Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanı Öncüsü (13.yüzyıl)*, ss. 93-94

⁵⁷ Kiel, "Sarı Saltuk", *DİA*, yıl: 2009, c. 36, s. 149

⁵⁸ F.R.Hasluck, *a. g. e.*, ss. 93-94

⁵⁹ Osman Keskiöğlü, *Bulgaristan'da Türkler*, s. 53

Tekke hakkında Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler dışında malumat yoktur. Evliya Çelebi tekkeyi ziyaret etmiş ve şehrin batısında bir Bektâşî tekkesi olduğunu bildirmektedir. Tekkenin şeyhinin küçük bir kubbe içinde gömülü olduğu ve etrafında cihaz-ı fakrdan çerağ, alem, def ve kudümler, post seccade ve hırka ile süslenmiş nur dolu bir kubbe olduğu ifade edilmektedir. Evliya zamanında etrafı güllük gülistanlık ve beş on tane dervişi bulunduğu belirtilmektedir.

Evliya Çelebi'ye göre Şeyh Hüsam Dede ilimleri tek mil etmiş yaşlıca bir zattır. Gazi Orhan zamanında Hacı Bektaş izniyle o zaman İslam şehri olmayan bu şehre gelmiş ve yerleşmiştir. Dönemin Kralı avlanmaktan dönerken tekkenin olduğu mahalde bir alay abdallar def çalıp Âl-i Âba ayini ettiklerini görür. Kral bunlardan hoşlanıp avladığı geyiğin birini onlara hediye edip pişirilmesini ister. Bunun üzerine dedeler geyiği şişe geçiririler ve def kudüm çalarak tevhide başlayıp ateş yanmadan duman tütmeden et pişer. Dedelerle oturan Kral yemeğini yerken aziz kuru çam olan kebab şişini bismillah ile yere saplar ve bu kuru ağaç yemyeşil bir çam ağacı olur. Evliya zamanında bu çam ağacı türbenin önünde bulunmakta ve bölgede aynı cins başka ağaçların da varlığı nakledilmektedir. Ateşsiz geyik piştiğini ve kuru çam ağacının yeşerdiğini gören Kral kendisine tabi olanlarla beraber imana gelip Dede ile Gazi Orhan'a gidip biat yeniler ve Dupnice'ye gelip beraberce yaşarlar. Dede Sultan'la Melik Habib birlikte medfun olup o dönemde ziyaret yeridir.⁶⁰

4. Deniz Ali Baba Tekkesi

Tekke Silistre'ye bağlı Denizler (Varnentsi) köyü yakınlarındadır. Günümüze kadar korunmuştur.⁶¹ Bulgaristan arkeolog bilginlerine göre bu köyün adı, Deniz Ali Baba'nın adından kaldığını ileri sürmektedirler. Bölge Alevîlerine göre de, Deniz Ali Baba, Süleyman Baba ve Haydar Baba'nın kabirleri bu tekkenin içindedir. Deniz Ali Baba adı, bugün de o bölgenin İlahîlerinde de zikredilir. Bölgedeki Alevîler Deniz Ali Baba'nın, bulunduğu bölgenin koruyucusu-gözcüsü ve büyük bir veli olarak kabul ederler. Bu veli kuzeydoğu Bulgaristan bölgesine daha ilk göçmen Türkler'le gelip Denizler köyüne yerleştiği ve burada insanlar arasında Bektâşîliği yaydığı ortaya çıkmaktadır. Asıl soyu Horasan'dan olduğu nakledilir. Deniz Ali Baba ile ilgili şu menkıbede çok yaygın olan bir anlatımdır:

⁶⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 2, s. 787-788; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 24

⁶¹ Selimoğlu, *a. g. m.*, s. 139

“Devrin Kralı Çar İvan Şişman’ın kızı rahatsızlanmış. Çar her çareye başvurduğu halde kızını iyileştirmeye muvaffak olamamıştır. Son çare olarak Deniz Ali Baba’ya gelir. Onu aradığı yerde bulaz, ormana gittiğini öğrenir ve ormanda bir ağacın altında dinlenirken bulur. Çar kızının hastalığını Deniz Ali Baba anlatır. Deniz Ali baba orada bulunan bazı bitkileri işaret ederek, “*Bu gece burada kalacaksınız, bu bitkileri kaynatmak için gidin bir kazan getirin*” der. Kaynatılmış bitki suyunu günde dört defa veya beş defa kızın içmesini ve bir defa da aynı su ile yıkanmasını ister. Kısa bir süre sonra kız iyileşir ve Çar İvan Şişman, Deniz Ali Baba’ya “*Dile benden ne dilerse*” der. O da kızının sıhhatine kavuştuğu için çok sevindiğini ve hiçbir şey istemediğini söylerse de Çar ona 300 dekar yer verir.”⁶²

Arşivlere göre Deniz Ali Baba’nın inşa ettirmiş olduğu tekkenin son şeyhi Haydar Baba’dır. Silsile şöyledir: Deniz Ali Baba, Süleyman Baba, Mustafa Baba, Nihan Baba, Hızır Baba, Ahmet Baba, Nevruz Şah Baba, Küçük Ali Baba, Ekmekçi Ali Baba, Hafız Mehmet Baba, Şehit Merdan Baba, İsmail Baba, Yusuf Cülyani Baba, Hacı İbrahim Baba, Rakıp Baba, Hüsameddin Baba, Hacı Zülfikar Baba, Halil Baba, Karaveli Murtaza veya Ahmet Baba. Bu belgeye göre tekke 1384 yılında inşa edilmiş. Deniz Ali Baba tekkesi Kuzeydoğu Bulgaristan’da (Deliorman- Dobruca) Bektâşîliğin merkezi olarak bilinir. Tekke ahşap çatılı ve bir katlı taş yapıdan oluşur. Günümüzde bu tekkenin de diğer bakımsız tekkeler gibi tamire ihtiyacı vardır.⁶³

Deniz Ali Baba Tekkesinin son mürşidi Haydar Cemil Baba’dır. Bektâşîler’ce Haydari adıyla tanınır. 1900 yılı civarında İstanbul’da doğmuş ve gençlik yıllarını burada geçirmiştir. İstanbul Merdivenköy Dergâhı’nda yetişmiş, daha sonra Topkapı Dergâhı’nda postnişin olmuş veya bazı görüşlere göre orada sadece misafir olarak kalmıştır. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra Türkiye’den ayrılmış Arnavutluk, Yugoslavya, Romanya’yı dolaşarak Bulgaristan’a yerleşmiştir. Bir süre Demir Baba Tekkesi’nde kaldıktan sonra Deniz Ali Baba Tekkesi’ne postnişin olmuştur. Haydar Cemil Baba 15 Mayıs 1962’de burada vefat etmiş ve Ali Baba, Selman Baba ve Veli Baba’nın kabirleri arasına gömülmüştür.⁶⁴ Bir başka bilgiye göre ise Haydar Cemil Baba 1871’de burda doğmuş ve İstanbul’da eğitim görmüştür. 1956

⁶² Gradeva, *a. g. e.*, s. 220

⁶³ Gradeva, *a. g. e.*, s. 221

⁶⁴ Orhan Kurtoğlu, “Haydar Cemil Baba (Haydari)’nin Şiirlerinde Muhteva”, *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli*, 48 (2008), s. 92-93

yılında ölmüş, mezarı bu dergâhtadır. 1985 yılında Bulgaristan'da özümleme siyaseti gereği dergâhın sanduka ve taşları tümüyle yok edilmiştir. Haydar Baba, Bulgaristan'da Bektâşî şiirinin en olgun ürünlerini veren ve bu edebiyat türünün son temsilcilerindendir. Sosyalist yönetim döneminde sakıncalı sayılmış, şiirleri yasaklanmıştır. Ölümünden sonra da rejim için sakıncalı olarak görülmüştür.⁶⁵

5. Yenihan Baba Tekkesi ve Türbesi

Bölge müslümanları tarafından kendilerine kudsiyet atfedilen şahısların başında Enihan/Yenihan Baba gelmektedir. Enihan Baba Tekkesi haylice yüksek bir tepede, deniz seviyesinden 1943 metre yükseklikte Enihan tepe adıyla anılan yerdedir. 70'li yılların başında Tekke tahrip edilmiş, yenileme ve tamir işleri ise ancak 1990'larda başlayabilmiştir. Paşmaklı-Ahi Çelebi (Smolyan) bölgesinde müslümanların saygı gösterdiği şahısların başında Davidkovo köyü yakınlarında bulunan Enihan Baba, Dryanovo köyü yakınlarında bulunan Gerge, Momchilovtsi yakınlarında Sarı Baba, Filibe'ye bağlı Istanimaka'nın Karaiz (Bolyartsı köyünde Reis/Ariz Baba, Paşmaklı'daki tekke, Memkovo köyündeki türbe (Yunanistan'da), Bogomilovo köyündeki tekke, Demir Baba Tekkesi, Varna yakınlarındaki tekke ve Hasköy yakınlarında bulunan Osman Baba Tekkeleri de büyük saygı görmektedir.⁶⁶

Enihan Baba ile ilgili anlatılan menkıbe ve efsanelerde Osman Baba, Sarı Baba, Reis Baba ve Osman Baba'nın yerine Gerge isimleri geçmektedir.

Enihan Baba Tekkesi Kırcaali bölgesinde yaşayan Alevî-Bektâşîlerce oldukça meşhurdur. Enihan Baba hakkında bir takım efsaneler anlatılmakta ve Kırcaali Tarih Müzesi çalışanları tarafından bunlar kayıt altına alınmıştır. Enihan Baba'nın Alevî-Bektâşîlerce diğer Bektâşî babaları ile ilişkisi olduğu anlatılmaktadır. Bu anlatımlara göre: “ *Horasan'dan “Kırklar” zümresi “İnan dağı”na gelmişler (Enihan dağı). Burada koç kesip yedikten sonra güçlerini denemeye karar vermişler. Yanmakta olan ateşten birer isi alıp atmışlar. Bu isilerin düştüğü yerde ağaç yeşeriyormuş. Osman*

⁶⁵ Baki Öz, a. g. m., s. 259

⁶⁶ Malçev, “Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem” (Doktora Tezi), s. 74

*Baba'nın isisi bugün Hasköy yakınlarında olan türbesinin olduğu yere düşmüş. Her yeşeren ağacın yanında onların türbeleri yapılmış".*⁶⁷

Bir başka anlatıma göre ise : "Erenler "İnan Dağı"na gelmişler. Orada koç kesmişler. Yiyip içmişler. Ayrılmadan önce hepsi dağdan birşey atmış. Osman Baba bir sopa atmış ve Hasköy'ün Trakiets köyü yakınlarına düşmüş. Atılan cisim nereye düşerse türbeleri oraya yapılacaktı. Ali Baba taş atmış ve Kırcaali'nin Broş köyüne düşmüş." ⁶⁸

Bu anlatımda Enihan Baba geçmemektedir. Ancak cisimlerin atıldığı tepe Enihan tepe (İnan dağı)'dir. Buradaki halkın anlatımına göre Enihan Baba'da şiş atmış ve İstanimaka'nın Katırlı (Boyantsi) köyüne düşmüştür. Bu köyde başka kutsal yer varmış ve kökleri yukarı doğru büyüyen ağaç bulunmaktaymış. ⁶⁹ Enihan Baba ile tüm bilgiler efsanelere dayanmaktadır. Milliyetçi çevrelerce kardeşi Sarı Baba ile beraber Rodoplar'ı köleleştiren Türk komutanı olarak lanse edilmektedir. I.Selim zamanında 1519 tarihli fermanında kendisini tedavi eden Ahi Çelebi'ye verdiği toprakların tarifinde Enihan (İnan Dağı) tepesi de geçmektedir. ⁷⁰

Enihan Baba türbesi tüm engellemelere ve baskılara rağmen 2005 yılında yeniden inşa edilmiş ve heryıl yapılan anma etkinliği günümüzdede devam etmektedir. ⁷¹

6. Sarı Baba Tekkesi ve Türbesi

Sarı (Saruhan) Baba Tekkesi Paşmaklı'ya (Smolyan) bağlı Momçilovtsi köyü yakınlarındadır. Sarı Baba'nın hayatı hakkında pek bilgi yoktur. Birtakım efsanelere dayanan bilgilere göre Enihan Baba'nın kardeşidir. Milliyetçi çevrelerce dillendirilen efsanelere göre ise Rodopları ele geçiren komutanlardan biridir. Kardeşi Enihan Baba bulgarlarla savaşırken öldürülünce onun yerine geçmiş ve görevini devam ettirmiştir. ⁷²

7. Reis Baba Tekkesi

⁶⁷ Malçev, "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem" (Doktora Tezi), s. 75

⁶⁸ Malçev, "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem" (Doktora Tezi), ss. 72-75

⁶⁹ Malçev, "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem" (Doktora Tezi), s. 72

⁷⁰ http://www.rodopskistarini.com/2016/01/blog-post_15.html, Tarih:24.05.2016

⁷¹ http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5346, Tarih: 24.05.2016

⁷² Rosen Rosenov Malçev, "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem" (doktora tezi), *Filibe Üniversitesi "Paisiy Hilendarski" Filoloji Fakültesi "Etnoloji ve Sosyoloji Dairesi*, 1999, s. 71-78

Reis Baba, Arız Baba, Tatlı Baba olarakta anılmaktadır. Istanimaka'nın (Asenovgrad) Karaiz (Bolyartsi) köyünde bulunmaktadır. Tekkenin kuruluşuna dair üç efsane anlatılmaktadır. Birincisi tipik Alevî-Bektâşî efsanesidir. Aziz Georgi ve Aziz İliya dünyayı gezerken Aziz İliya'nın atı burada düşmüş. İkincisine göre, Reis Baba Türkiye'de pirinç tüccarı imiş. Bir fırtına çıkmış bütün malı savrulmuş gitmiş. Reis Baba'da bugün tekkenin olduğu yere düşmüş. Sarığına sıkıştırdığı pirinç tanelerini ekerek çoğaltmış ve tekrar pirinç ticaretine başlamış, köyde Karaiz adını buradan almıştır. Üçüncü efsaneye görede tekkenin olduğu yer bataklık imiş. Buradan geçen bir dervişin eşeği buraya saplanmış. Derviş Allah'a yalvararak eşeğini kurtarmış. Burada bir meşe ağacı ve onun yanında tünele benzer dalları sarkmış başka bir ağaç varmış. İnanışa göre oraya giren hasta iyileşiyormuş. Derviş bu yüzden buraya yerleşmiş ve tekke kurmuş. Bölge halkı arasında anlatıldığına göre komünizim döneminde Bulgar Komünist Partisi'nin bölge sekreterinin emriyle tekke yıkılmış. Tekkeyi yıkan makinist ve korucu aynı günde ölmüş, parti sekreteri ise felce uğramış. Bu durumun devam etmesinden korkan ölenlerden birinin kardeşi türbeyi tekrar inşa etmiş.⁷³

Reis Baba Paşmaklı (Smolyan) bölgesinde bulunan Enihan Baba, Sarı Baba ve Hasköy yakınlarında bulunan Osman Baba ile kardeş olarak anlatılmaktadır.⁷⁴

8. Ali Baba Tekkesi ve Türbesi

Tekke Kırcaali'nin Broş köyünde bulunmaktadır. Tekke ve evliyası hakkında efsanelere dayanan bilgiler dışında herhangi bir kayıt yoktur. Kırcaali Tarih Müzesi çalışanlarının yaptığı kayıtlara göre: *"Erenler "İnan Dağı"na geymişler. Orada koç kesmişler. Yiyip içmişler. Ayrılmadan önce hepsi dağdan birşey atmış. Osman Baba bir sopa atmış ve Hasköyün Trakiets köyü yakınlarına düşmüş. Atılan cisim nereye düşerse türbeleri oraya yapılacaktı. Ali Baba taş atmış ve Kırcaali'nin Broş köyüne düşmüş. Bu taş "boydar taş" olarakta bilinir ve üzerine çörek ve tatlı bırakılır. Bu işlem genelde birinin başı ağrıdığı zaman yapılmıyormuş. Ali Baba burada yianmış ve defnedilmiş. Yıkandığı yerde "pekçe ağaç" çıkmış yeşermiştir. Yerin avlusu Ali Baba'nın kendisi*

⁷³ Aleksey Pamporov, "Bulgaristan'da Romanların Günlük Hayatı" *Uluslararası Azınlıklar ve Kültürel Etkileşim Merkezi*, Sofya, 2006, ss. 280-281

⁷⁴ Bkz. Malçev , "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem" (doktora tezi), s.71

tarafından yapılmıştır. Her yıl onun anısına mevlid düzenlenmektedir".⁷⁵Yerel halk Ali Baba'yı Paşmaklı bölgesinde bulunan Enihan Baba, Sarı Baba ve Hasköy bölgesinde bulunan Osman Baba ile ilişkilendirmektedir.

9. Osman (Otman-Atman) Baba Zaviyesi ve Türbesi

Osman Baba, Balkanlar'da faaliyet gösteren Hurûfî-Kalenderî şahsiyetlerin en meşhurlarından biridir. İrene Melikoff'a göre, bu tarikatın Bektâşî kolundan olmasına rağmen, İsmailî mezhebine yakın öğretileri vardır. Melikoff'a göre, Deliorman ve Hasköy bölgesinde Osman Baba ve onun müridi Akyazılı İbrahim Baba tekkeleri günümüzde hala etkilidir. Osman Baba'nın meşhur Velâyetnâmesi vardır ve birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu araştırmalara göre Osman Baba, Balkanlar'da Bektâşî ve Sarı Saltuk öğretilerini yayan heterodoks akımların en etkililerinden biri idi. Sarı Saltuk'la ilişkisi Velâyetnâmesi'nden ortaya çıkmaktadır.⁷⁶

Osman Baba ya da gerçek adıyla Hüsam Şah Gani, Timur döneminde Anadolu'ya gelmiştir. Fatih'in şehzadeliği döneminde Manisa'da tanışmışlar ve daha sonra Rumeli'ye geçmiş. Fatih ona "baba", o da Fatih'e "oğlum" diye seslenmekteymiş. Osman Baba 1478 yılında vefat etmiştir. Velâyetnâme bu tarihten bir buçuk yıl sonra kaleme alınmıştır. Velâyetnâmede Osman Baba şöyle anlatılmaktadır:

"Yassı yağrınlı, ela gözlü idi, kızıl benzi vardı. Mücessem heybetli, nazarı ibretli, zahiri kuvvetli, batını nihayetsizdi. Oğuz dilin söylerdi. Gayrı dil konuşanı hiç görmez. Bre Yörükoğlu kendi öz dilini bırakıp, gayri dil kullanmak ayıbı neden? Diye azarlardı. Oğuz dilin öğren, nasıl ki Horasan Erleri cümle âlemin baş tacı ise, Oğuz dili de cümle dillerin atasıdır. Bizim desteğimiz Oğuz dili konuşanadır. Yâd illerde yitmek için tek dayanağımız Oğuz dilidir.

Kendisine Hüsam Şah da denilir. Şuca Baba çağdaşıdır. O da Oğuz dili kullanırdı. Edirne hakimi, kendisini devrin padişahı Fatih Sultan Mehmet'e şekva etti. Padişah, Baba ile konuştu. Ne konuştu? Bilinmez. Yalnızca dedi ki,

⁷⁵ Malçev, "Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem", s. 72

⁷⁶ Sıddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16. Yy)*, (Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, Ankara 2005), ss. 121-126,

-Bu yiğit, Oğuz ilinin bir oğludur. Cümle zafer ona müyesser ola ”⁷⁷

Osman Baba'nın ve müritlerini yedi dilimli taç giydikleri belirtilmektedir.⁷⁸ Osman Baba'nın mezarı Hasköy Tekkeköy'dedir. Üzerine Mihaloğulları tarafından kubbe yapılmıştır. Otman Baba'nın müridi ve oğlu olan Akyazılı Sultan'ın müridi olan şair Yemini *Faziletname* adlı kitabında Osman Baba ile ilgili şu beyitleri vermektedir:

“Sekizyüz seksen sekiz olunca hicret,

Demi faniden o Şah etti hicret,

Hüsam Şah idi ismiyle o sultan,

Gani Baba der idi bazı insan.”

Osman Baba, kayıtlara göre II. Beyazıt zamanında Hasköy'de Akyazı'da Hasan Kışlası yakınında bulunan bir yeri Subaşı Ali, Veled-i Yunus'tan 100 akçeye tapulamış ve üzerine bir zaviye inşa etmiştir. Osman Baba'nın aldığı hükm-i şerif tarihi 888/1484 yılına aittir. 1515 tarihli tapu tahrir defterlerindeki zaviye dervişlerinin isim çizelgesinde, ilk sırada Osman Baba'nın oğlu Dede Bâlî yazılmaktadır. Bu durum, Osman Baba'nın postnişinliğinde oğlunun oturduğuna ve dolayısıyla babasının bu tarihlerde ölmüş olabileceğine işaret eder. Osman Baba Zaviyesinde Yavuz Selim zamanında 11, 1530'larda 5, 1540'larda ise 15 derviş bulunmaktadır.⁷⁹

Evliya Çelebi, yaklaşık 20 yıl ara ile gerçekleştirdiği iki ayrı seyahati esnasında Osman Baba tekkesinden söz etmektedir.⁸⁰ İlk seyahatini 1652-1653 yılında yapan Evliya Çelebi, Tatarpazarcık'tan hareketle Filibe'den, Papaslı (Popovitsa) köyünden, Kayalı'dan (Vırbitsa) ve ardından Semizce (Semihçe=Klokotnitsa) köyünden geçerek Altunçayır'a (Zlatna Livada) giderek Hermenli (Harmanlı)'ye ulaşmıştır. Evliya Çelebi, Osman Baba Tekkesini Harmanlı'nın yüksek bir yerinde bir han tarif etmekte ve bu hanın güneyinde dağlar içinde yani Harmanlı'nın güneyinde Osman Baba tekkesinin

⁷⁷ Vilayetname”sindeki bu bölüm için bkz: Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkan’larda Alevi Yerleşmesi*, İstanbul 1992, s. 61

⁷⁸ Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşmesi: Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*, (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995), s. 57

⁷⁹ Sıddık Çalık, “Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16. yy), ss. 121-126,

⁸⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 547

olduğunu söylemektedir.⁸¹ Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu tekke, Osmanlı tahrir defterlerinde Otman Baba zaviyesi olarak kaydedilen dergâh olmalıdır.⁸²

1670/1671 yılında gerçekleştirilen ikinci seyahati esnasında İstanimaka'dan (Asenovgrad) hareket ettikten sonra Osman Baba tekkesine varmadan önce Evliya Çelebi sırasıyla Arnavud (Arnavud-ı küçük=Gornoslav), Çervina (Çerven), Yukarı Tahtalı ve Aşağı Tahtalı (Bugün bu iki köy Topolovo adı altında birleştirilmiş durumdadır), Büyük Arnavudlu (Arnavud-ı kebir=Dolnoslav), Papas (Popovitsa), Bardakçılar, Yenice, Kınıklı ve İlyas (Trakiets) köylerini ziyaret etmiştir. Osman Baba tekkesinden sonra Konukçu (Uludere=Tatar köy=Konuş) , Tatarlı, Hisarlı (Hisarlıoba=Manastır) , Anabacı, İğdebükü (İde-Bey-Köy=İde-Bik=Knijovnik), Kütüklü (Koren), Ali Baba Tekkesi köyü, Kuruşlu, Fındıklı (Fındıcık=Lyaskovets), Derbend ve Dingli (Dinekli, Dinikli=Lozen) adlı köylerden geçerek Evliya Çelebi Cısr-i Mustafa Paşa'ya (Svilengrad) ulaşmıştır. Bu ikinci seyahati esnasında ise Evliya Çelebi, Osmanlı tahrir defterlerinde Osman Baba zaviyesi olarak kaydedilen tekkeyi ziyaret etmiştir.⁸³

Evliya Çelebi Osman Baba'yı ve tekkeyi şu şekilde anlatmaktadır:

“Sevginin özü, dostluğun öncüsü, evliyaların başı asfiyanın güvencesi yani tarikat şeyhlerinin babası Hz. Gazi Osman Baba. Bizzat Türkoğlu Türk Hacı Ahmet Yesevi Hazretleri bunların künyesini Gazi Osman Baba olarak buyurmuştur. Osman Baba Sultan, Hz. Ali'nin soyundandır. Musa Kazım Hazretlerinin yedinci oğullarından Seyyid Ali'nin oğlu Seyyid Hüsameddin'in oğludur. Soy ve sopça temiz ırktan olup Sadat-ı Kiram'dan olduğuna şek ve şüphe yoktur. İlk defa Belh ve Buhara'dan kendileri Hacı Bektâş-ı Velî hazretleri ile Hacı Ahmet Yesevî'den izinli olarak Osmanlı İmparatorluğuna yardıma gelmişlerdir. Orhan Gazi ile Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Sonra Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'dan önce üçyüz nefer dervişi ile Rum diyarına ayak basar. Edirne kralı ile buluşup, Rum topraklarında seyahat ederler. Seyahat esnasında ayağının bastığı yerler için “İnşallah İslâm diyarı olur” diye dua

⁸¹ Aleksandar Antonov, "XVI. Yüzyılda Bulgaristan Topraklarındaki Orta Kol Üzerinde Menzil Külliyesi", *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri: Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003*, s. 227

⁸² Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar, "Balkanlar'da Karıştırılan İki Bektaşî Zaviyesi: 15-16. Yüzyılda Osman Baba ve Otman Baba Tekkeleri" *TürkKültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55 (2010), s. 110

⁸³ Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar, a. g. m., s. 111

edermiş. Rum diyarından başka Avrupa'yı da dolaşmış, İspanya'dan Fransa'ya oradan Danimarka'ya kadar bütün bu torakları dervişleriyle gezmişler.”⁸⁴

Tekkenin o zamanlardaki durumunu Evliya Çelebi şöyle anlatmaktadır:

“Bu meydanlar padişah diyarında yoktur. Ancak Anadolu'da Hacı Bektâş-ı Velî asitanesi hariç. Dünya durdukça mamur ve şenlikli olsun. Hazretin hakkı için bu tekkede her gece gelen ve gidenlerden gece ve gündüz ikiyüz, üçyüz atlı ve yüzlerce yaya eksik olmaz. Tekkenin bütün hizmetlileri misafirlere hizmet edip, çul, torba, kahve ibriği ve tencere çıkartmadan zengin mutfaklarından nice nimetler yedirip, içirip, kondurup göçürürler. Geçmişteki padişahlar buraya himmet gözüyle baktıklarından ormanlık, dağlık ve koruluk yerlerde ve yayalarda on iki bin adet sağmal koyunları, birçok büyük baş hayvanı, camış, at, katır ve taylakları vardır. Artık diğer vakıf malları ve eşyaları da bunlara kıyas olunur. Sözün kısası, bu dergâhın su ve havasını, ilim ve hüner sahibi canlarını çok sevdim.”⁸⁵

Velâyetnâme'ye göre Osman Baba, Hasköy'ün güneyinde bulunan Uludere'ye (Harmanlı Deresi) gelmiştir. Daha sonra da Akpınar'a (Byal Kladenets) gelerek abdallarını cem etmiştir. Bu köy İlyas (Trakiets) ve Hacı Hüseyin Mahalle (Nadejden) köyleri arasında ve uzaklık olarak ters yönde hemen hemen aynı mesafededir.

15. yüzyıl kaynaklarında Osman Baba zaviyesi olarak geçen zaviye, Hasköy'ün Akyazı mevkiinde Hacı Hüseyin Kışlası'nda zikredilmektedir. Velâyetnâmesi olan ve Varna'da Tekke köyünde (Obroçište) zaviye kuran Osman Baba budur. Hatta Varna'daki Tekke köyündeki zaviye Akyazılı diye anılmaktadır ve bu ismin Hasköy'deki Akyazı mevkiinin isminden gelmesi olasıdır. Osman Baba'nın yakınında zaviyesini kurduğu Hasköy'e bağlı Hacı Hüseyin Kışlası aradığımızda ise bugünkü Hasköy iline bağlı Bulgarca adı Nadejden olan Hacı Hüseyin Mahalle adında bir köyün olduğunu tespit edebiliriz. Osman Baba'nın tekkesinin bu köye yakın bir yerde olma ihtimali vardır.⁸⁶

16. yüzyıl tahrir defterlerinde ise Hasköy'e bağlı Osman Baba ve Otman (veya Atman) Baba zaviyeleri zikredilmektedir. İki farklı zaviyelerdir. Bugünkü Hasköy'ün Tekke (Teketo) adlı yerleşim birimi, günümüz Trakiets=İlyas=İlyasça köyünün bir

⁸⁴ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 8, s. 483

⁸⁵ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 8, s. 485

⁸⁶ Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar, a. g. m., s. 111

mahallesidir. Burada bulunan dergâh Osman Baba'ya aittir. Osman Baba'nın tekkesinin tasarrufunda olan bağ, bahçe ve değirmenlerin Koçaşlı (Kozlets), Aydoğmuş (Zornitsa) ve Sarnıç Pınarı (Sırnitsa) zikredilmesi, tekkenin de buralara yakın olması fikrini doğurmaktadır. Harita üzerinde bu köyler birbirine çok yakındır. Dolayısıyla Tekke köyündeki tekke Osman Baba tekkesidir.⁸⁷

Osman Baba Türbesi II. Beyazıd (1481-1512) zamanında inşa edilmiştir. Evliya Çelebi inşaat yılını 1506-1507 olarak bildirmiştir. Venedikova'ya göre bu tarih 1507-1508'dir.⁸⁸ Bulgar Milli Gazetesi'nin 1970 tarihli ve 36 numaralı sayısında Otman Baba Türbesi yerel önem taşıyan kültür eseri olarak ilan edilmiştir. Bu sebeple Milli Kültür Eserleri Koruma Enstitüsü'nün Plovdiv (Filibe) şubesinde çalışan bir mimar grubu türbenin otantikliğini korumak için bir retorasyon ve koruma projesi hazırlamıştır. Proje 1979 yılında gerçekleştirilmiştir. İki kubbenin kaplaması yenilendi. Sütunlu olan giriş mekânına sonradan ilave edilen çirkin duvarlı yıkıldı. İç pencereler dış taraftan yapay taştan parmaklıklar konuldu. Giriş mekânlarındaki taş döşemesi konserve edildi. Türbenin içindeki buluntulardan hareketle seramik döşendi. Türbenin giriş kapısı muhafaza olunan bazı detaylardan ve diğer benzer eserlerden hareketle restore edildi. Avlu duvarı ve kapısı yeniden yapıldı.⁸⁹ Bu türbe dışında daha küçük ve geçmişte yanmış olan ve yeniden inşa edilen bir türbe daha vardır. İçinde sembolik iki mezar bulunmaktadır. Osman Baba Türbesi'nin mimarisi hakkında henüz bilimsel bir çalışma yapılmamıştır.⁹⁰ Bölgede yaşayan Bulgar halkına göre bu türbede "Aziz Nikola"(Sveti Nikola) yatmaktadır.⁹¹

Osman Baba Tekkesi'nin 1826'dan beri postnişini bulunmamaktadır.⁹²

10. Batova (Üşenli) Akayazılı Sultan Tekkesi-Asitanesi ve Türbesi

Akyazılı Sultan'ın asıl adı İbrahim'dir. Evliya Çelebi'ye göre ise Muhammed Buhari'dir⁹³ ve Otman Baba'nın oğludur. 1478 senesinde postnişin olmuş, 1495'te ise kutub olarak ünü yayılmış. Türbesi Balçık yakınlarında bulunmaktadır. F.W.Hasluck'un

⁸⁷ Çalık, *a. g. e.*, s. 121; Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar, *a. g. m.*, s. 111

⁸⁸ Lyubomir Mikov, *Bulgaristan'da Alevi- Bektaşî Kültürü*, Çev. Orlin Sabev, 1. basım(İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), s. 33

⁸⁹ Mikov, *a. g. e.*, s. 35

⁹⁰ Mikov, *a. g. e.*, s. 36

⁹¹ Rositsa Gradeva, *İstoriya na Müsülmanskata Kultura po Bulgarskite Zemi*, s. 218

⁹² Birdoğan, *a. g. e.*, s. 60

⁹³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 453; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 16

ifadeleri şöyledir: “Burada Balkanlar’ın en büyük dergâhlarından biri olan çok önemli bir tekke vardır. Burada yatan aziz, Hafız Baba veya Akyazılı Baba’dır. Hristiyanlar bu türk evliyasını Aya Atanas olarak tanırlar. Türbe üzerindeki yarım ay yerine bir hristiyan Papaz hac takmıştır.”

Bedri Noyan’a dayandırılan bilgiye göre ise Bektâşîler, rakıyı (dem) icat eden, ya da nasip alacak kişiyi denemek için sazlı sözlü muhabbet meclislerine bir mihenk olarak sokanın bu Akyazılı olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁴ Demir Baba’nın babası Hacı Dede’nin evlenmesine ve dolayısıyla Demir Baba’nın doğumuna sebep olan kişinin Akyazılı Sultan olduğu rivayetleride vardır. Yine Akyazılı Baba’nın kutupluk postunu Demir Baba’ya verip kaybolduğu ve Demir Baba’nın kerametleri bundan sonra başladığı belirtilmektedir.⁹⁵ L.Mikov’un verdiği bilgilere göre Akyazılı Sultan Otman Baba’nın mürididir. Akyazılı Sultan heterodoks müslümanlarca ikinci kutub olarak kabul edilmiş ve şair Yemini 1519 yılında tamamladığı *Faziletname*’sinde onu Hz. İbrahim’e benzettiği için “İbrahim-i Sani” diyerek atıfta bulunmuştur.⁹⁶

Tekkenin mimari üslubundan yola çıkarak 15. yüzyılın sonuna doğru veya 16. yüzyılın başlarında inşa edildiğini tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi’ye göre Akyazılı Sultan, Hacı Bektâş-ı Velî ’nin halifelerindendir. Ayrıca bölgenin müslümanlaşmasında önemli rol oynamış olan gazi alperenlerdendir. Evliya Çelebi’ye göre yüz yıldan fazla yaşamış ve Sultan II. Murad (1421-1451) döneminde vefat etmiştir ve tekkenin kurucusu ise Gazi Mihaloğulları’ndan Arslan Beydir.⁹⁷ Tekkenin Yavuz Sultan Selim (1512-1520) zamanında mevcut ve faal olduğu kesindir. Sultan III. Mustafa (1757-1774) döneminde bazı yolsuzluklar olmuş ve eskiden zengin olan tekke bakımsız kalmış, hayvanları ve hatta üstündeki kurşunlar satılmıştır. 1828’de ise Ruslar tarafından yakıldığı söylenmektedir.⁹⁸ Bundan sonra asıl tekke yeniden kurulamamış ve türbe tarafına ahşap binalar yapılarak faaliyetini sürdürmüştür. 1872’de burada misafir edilen F.Kanitz, Şeyh Halil Baba idaresinde 8’i geçici 18 devamlı dervişin bulunduğunu bildirmektedir. Burasının Osmanlı idaresinden çıkmasından sonra burayı ziyaret eden K.Jireçek sadece bir dervişe rastlamıştır. Bu dönemde çevrenin Hristiyanlarla meskûn hale gelmesinden

⁹⁴ Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşkesi: Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*, (İstanbul: Mozaik Yayınları,1995), s. 61

⁹⁵ Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar’da Alevi Yerleşkesi: Ocaklar- Dedeler-Soyağaçları* , s.63

⁹⁶ Mikov, a. g. e., s. 48

⁹⁷ Semavi Eyice, “Akyazılı Sultan Asitanesi”, *DİA*, yıl: 1989, c. 2, s. 302

⁹⁸ Kamil Dürüst. “Varna’da Akyazılı Sultan Tekkesi”, *Vakıflar Dergisi* , 20 (1988), s. 444

Akyazılı Sultan Tekkesi Hristiyan Azizi Athanasius (Sveti Tanaş) makamı yapılmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında bölge Rumen devletinin eline geçmiş ve tekke müslüman ziyaretgâhı olarak kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında tekrar Bulgarlar'ın eline geçmiş ve Sveti Tanaş makamı olarak tanıtılmaya devam edilmiştir.⁹⁹ Günümüzde türbe hala mevcuttur ancak eski faaliyet ve ihtişamından uzaktır. Bazı belgelerde görülmektedir ki bölgenin Bulgarlar'ın eline geçmesinden sonra tekke tahribata uğramış ve değer teşkil edecek ne varsa satılmıştır. 1886 yılında yazılan bir yazıda Varna mülhakatından Balçık kazasında bulunan Akyazılı Sultan Türbe ve Tekkesi'ne ait eşya ve malların mahalli hükümetçe satıldığı ve dizdar tarafından getirilen hediyelerin de Bulgar muteberanı tarafından taksim edildiğinden bahsedilmekte zaviyedar Hüseyin Hüsnü imzasıyla verilen arzuhalde gereğinin yapılması istenmektedir. Yazı Bulgaristan Kapıkethüdalığı'na yazılmıştır.¹⁰⁰

Yine aynı yıl tekkenin eşya ve hayvanlarının hükümetçe satılması sonucu elde edilen gelir ve Çerkes köyü öşrünün mal sandığına konduğundan bahsedilmekte ve adaletli davranılması istenmektedir. Yazı zaviyedar Hüseyin Hüsnü tarafından gereğinin yapılması istemiyle tekiden Bulgaristan ve Şarki Rumeli Kapıkethüdalığı'na yazılmıştır.¹⁰¹

11. Eskicuma'da Kızana Sultan Tekkesi ve Türbesi

Eskicuma'nın (Targovişte) birkaç kilometre batısında Kızane mevkiinde Kızane Sultan'a ait bir Bektâşî Tekkesi bulunmaktadır.¹⁰² Burası 1990 yılında Bulgaristan'ın demokratik rejime geçmesiyle tekrar açılmıştır.¹⁰³ Günümüzde tuğladan örülmüş türbe mevcuttur. Efsaneye göre Zühre adında ailenin tek çocuğu olan altın saçlı bir kız bir gece Tanrı misafirlerini kabul etmiş ve misafirlere su ve havlu vermiştir. Onlardan arda kalan suyu dökmemiş ve içmiş ve içtiği suyun mucizevi etkisi nedeni ile görünmez ve ölümsüz olmuştur. Gaibten bir ses eğer bakire kalırsa darda kalan insanlara yardım edebilme yeteneğine sahip olacağını söylemiştir. Bu sebeple "Kız-Ana" adıyla

⁹⁹ Eyice, "Akyazılı Sultan Asitanesi", *DİA*, c. 2, s. 303

¹⁰⁰ BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi Evrakı (DH.MKT.), Dosya No: 1388 Gömlek No: 88

¹⁰¹ BOA, DH.MKT, Dosya No: 1442 Gömlek No: 21

¹⁰² Machiel Kiel, *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Kentsel Gelişimi ve Mimari Anıtlar*, Çev. İlnur Kolay, (T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000), s. 123

¹⁰³ Halime Kozlubl Doğru, *a. g. e.*, s. 78; Kiel, "Osmanpazarı", *DİA*, c. 34, s. 297

anılmıştır. Adına Çeşme ve mezarına türbe inşa etmişlerdir. Günümüzde de ziyaret edilmektedir.¹⁰⁴

Türbenin yapısı dikdörtgen ve tuğladan inşa edilmiştir. Tek odalı bir yapıdır. Duvarlarının ölçüsü: yükseklik 2,70, uzunluk 6,45, genişlik 4,36 ve kalınlık 0,20 metredir. Ahşap ve kiremitli bir yapıdır. Kızana'ya ait mezar yaklaşık 2,16 metre uzunluğunda olup bir metre genişliğindedir. Türbenin içi boştur. Hertarafında çeşitli hediyeler vardır.¹⁰⁵ Türbenin duvarında ayrıca bir mihrap ve kapısının üstünde de bir kitabe bulunmaktadır. Kitabede yazılanlara göre burada Zühre adında bir azize yatmaktadır ve türbe Çukurlu Hacı Hafız Osman adlı biri tarafından 1855-1856 yıllarında onarılmıştır. Momino köyü sakinlerinden edinilen bilgiye göre Kızana türbesinin yapılacağı yeri göstermiştir. Türbe Kız Ormanı'ndan getirilen keresteyle yapılmıştır. Günümüzde köy sakinleri kendilerini Sunni olarak kabul etmektedirler.¹⁰⁶ Türbenin etrafında bir çeşme ve misafirhane bulunmaktadır, Rivayete göre Kızana ailesinden ölünce kendisine bir çeşme yapmalarını istemiş ve yere bir çubuk batırmış ve su fişkırmaya başlamış. Babası buraya taş bir çeşme yapmış ve günümüzde avlunun dışında ve türbeye aittir. Halk arasında yaygın olan bir rivayete göre misafirhane binası 1327-1328 yıllarında inşa edilmiştir. İnşa esnasında ustaların kullandıkları tahta kirişlerden biri kısa kalmış, bunu farkederek Kızana geceleyin gelip elleriyle tahtayı uzatmıştır. Bu sebeple parmak izleri tahtanın üzerinde kalmıştır. Türbenin ziyaretçileri üzerinde el izleri belli olan bu tahta kirişin yanına gidip dokunurlar ya da muska olarak kullanmak üzere bu tahtadan yonga alırlarmış.¹⁰⁷

Kızana Tekkesi ilk başlarda Bektâşî tekkesiydi. Buna kanıt olarak ise Demir Baba Velâyetnâmesi gösterilmektedir. Buna göre Demir Baba'nın şeyhi ve babası ile birlikte ziyaret ettiği yerlerden biriside Kızana Tekkesi'dir. Diğer tarafta Demir Baba'nın anne ve babasının düğününde Kızana gelinin sağdıçısı olarak gösterilmektedir.¹⁰⁸

Diğer taraftan Balım Sultan'ın annesi Azize Maria burada medfundur. Yöre Bektâşîleri "Meryem Ana", Ortodokslar "Aya Mariya" olarak saygı göstermektedirler. Bu tekkenin

¹⁰⁴http://www.targovishte.bg/new_in_site/file/2013/08/OPR-Targovishte-2014-2020.pdf, Tarih: 25.04.2016

¹⁰⁵ Mikov, *a. g. e.*, s. 101

¹⁰⁶ Mikov, *a. g. e.*, s. 102-103

¹⁰⁷ Mikov, *a. g. e.*, s. 104

¹⁰⁸ Mikov, *a. g. e.*, s. 106

bilinen son şeyhi İdris-i Bitlisi soyundan gelen Adana eşrafından Hacı Hafız Baba (ö.1859)'dır Kızana Türbesi'nin bu zatın döneminde onarım gördüğü bilinmektedir.¹⁰⁹ Kızana ile ilgili birçok rivayet vardır. Örneğin çocuksuz bir ailenin rüyasında kendi doğuşunun haberini verir, görünmez olur, kuş olur, ölümsüzdür ve daima gençtir.¹¹⁰ Günümüzde tekke hem Alevî-Bektâşilerce hemde Sünnî müslümanlarca ziyaret edilmektedir.

12. Eskicuma'da Hafız Baba Tekkesi

Tekke Eskicuma'ya (Targovişte) bağlı Karaatlar (Vranikon) köyündedir. Köyün ismi ile anılmakla beraber, burada cami, çeşme, odalar ve meyve bahçeleri bulunmaktadır. Haziresinde Virani Baba medfundur. 1222/1807 yılına ait bir beratta Şumnu kazasına bağlı Karaahat köyü olup yine bu belgeye göre burası camisi, mektebi ve medresesi olan bir külliye'dir. Belgede Hafız Baba Tekkesi olarak zikredilmektedir.¹¹¹ Tekke ile ilgili en geniş bilgiyi Orlin Sabev'in arşiv belgelerine dayanarak hazırladığı makaleden edinmekteyiz. Tekke Osmanpazarı (Omurtag) kasabası sınırları içerisinde bulunmaktadır. Tekkeyi Lü'lüzade Şeyh Melek Mustafa Baba Efendi, sahip olduğu arsada kendi imkânlarıyla inşa etmiştir. İlk vakfiyede şeyhin vefatından sonra postnişin ve mütevellî görevleri müridi olan Seyyid Mustafa Dede'ye, onun vefatından sonra müritlerinden Seyyid Ali Dede'ye, onun vefatından sonra ise kendi müritlerinden birine verilmesi şart koşulmuştur. Ancak her iki şahıs varissiz ve müritsiz olarak vefat edince şeyh, 1802 yılın başlarında ikinci bir vakfiye tanzim etmek zorunda kalmış ve mütevellî görevleri kendi evlatlarına kalmıştır. Vakfiyelerde herhangi bir türbeden bahsedilmemekle beraber 19. yüzyılın ikinci yarısında tekkeyi ziyaret eden Bulgar öğretmeni P. Zl. Gruev, burada Bektâşî Şeyhi Hafız Baba Türbesi bulunduğunu belirtmiştir.¹¹²

1806 senesine ait bir belgeye göre Bektâşî tarikatından olan El-Hac Melek Baba, Şumnu Kazası'nda olan Hafız Baba Tekkesi'nde yeniden bir cami, medrese odaları ve havuz inşa ettikten sonra tekkede yaşayan fakara ve kaza ahalisine akaid dersleri vermek şartı

¹⁰⁹ Şevki Koca, *Bektaşilik ve Bektaşî Dergâhları*, (İstanbul: Cem Vakfı Yayınları 12, 2005), s. 305

¹¹⁰ Mikov, *a. g. e.*, s. 106-109

¹¹¹ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufî İzler", s. 136

¹¹² Orlin Sabev, "Bulgaristan Bektaşî Tekkelerinden Bir Örnek: Vranikon Hafız Baba Tekkesi", *Türk Kültürü Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 57 (2011), s. 177

ile ve herhangi bir mukataa gelirlerinden ücret almak üzere bir müderris ve camide bir imam tayin olunması için ricada bulunmuştur.¹¹³

Tekkenin kuruluş tarihi ise şimdilik belli değildir. Demir Baba Velâyetnâmesi'nde büyük bir ihtimalle aynı tekmeden bahsedilmektedir. Velâyetnâme'ye göre Demir Baba, babası Hacı Dede ve şeyhi olan Akyazılı Baba ile birlikte aralarında Hafız Baba Tekkesi de olmak üzere bölgenin önemli Bektâşî dergâhlarını ziyaret etmiştir. 16. yüzyılda veya daha geç dönemde kurulan Hafız Baba Tekkesi 18. yüzyılın sonlarına doğru harabe durumuna düşmüş ve Melek Baba adında bir Bektâşî şeyhinin girişimi üzerine devletin parasal yardımı ile 19. yüzyılın başlarında onarılıp canlandırılmıştır. Hafız Baba Tekkesi, Bektâşî tekkelerinin kapatılmasından yirmi sene önce onarılıp canlandırıldığı için yıktırılmamış ve binaları daha uzun yıllar ayakta kalabilmiştir. 1878 yılı sonrasında arsası Eski Cuma'lı avukat Konstantin Dosev tarafından satın alındıktan sonra bölgede yaşayan Türkler binaları yağmalayıp yıkmışlardır. Tekke yeryüzünden silinince burasının eskiden bir tekke olduğunu sadece mevkinin adı ve arşiv belgeleri göstermektedir.¹¹⁴

13. Demir Baba Tekkesi ve Türbesi

Hezargrad (Razgrad) şehri yakınlarındaki Kemaller/Kemanlar (İsperih) köyünde bulunmaktadır. Engebeli bir konumu olan ve sık ormanlarla kaplı bulunan Deliorman derinliğine nüfuz edilmesi güç, dışarıya kapalı bir bölgedir. Eski Osmanlı metinlerinde "Ağaç denizi" olarak anılan bu yöre yapısından ötürü Osmanlı tarihi boyunca çeşitli Bâtınî zümrelerin sığınağı olmuş, özellikle Şeyh Bedreddin Simavî isyanının gelişmesinde önemli rol oynamış, isyanın bastırılmasının ardından yüzyıllar boyunca Bedreddinî zümreleri gizliden gizliye barındırmaya devam etmiştir. Demir Baba'nın hayatı hakkında geniş bilgiler olmamakla beraber hakkındaki bilgiler menkıbelere dayanmaktadır. Demir Baba'nın 15. yüzyıl sonlarında doğmuş, babasının Akyazılı Sultan dervişlerinden Hacı Dede, annesinin yine bu yöredeki tekke şeyhlerinden Turan Halife'nin kızı Zahide Dürdane Hatun, babası gibi kendisinin de Akyazılı Sultan'a intisap etmiştir. Hilafet aldıktan sonra tekkesini kurduğu, Kanuni Sultan Süleyman devrinde dervişleriyle beraber Rumeli serhadlerinde gazalara katıldığı, bu arada Budin'in fethinde (1539) bulunarak burada bir tekke tesis ettiği, çevre halkı tarafından

¹¹³ BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT) Dosya No: 223 Gömlek No: 12435

¹¹⁴ Sabev, a. g. m., s. 180

çok sevilip sayılan, velayetine inanılan bir kişi olduğu belirtilmektedir.¹¹⁵ Demir Baba için 1619'da yazıya geçirilmiş Velâyetnâme vardır. Velâyetnâmenin başında soyuna ilişkin bilgiler verilmektedir. Es-Seyyid Kulu b. es-Seyyid Cafer b. Hacı Sultan b. Demir Baba Kebir b. Hacı Caneger b. Cafer b. Hac Yahşi b. Hacı Kurt b. Hacı. Soy bu şekilde İmam Zeynel Abidin oğlu Ali Asgar'a kadar götürülmektedir.¹¹⁶

Demir Baba'nın hayatına ilişkin varsayımlardan ve türbesinin mimari özelliklerinden yola çıkarak tekkenin 16. yüzyılın ikinci çeyreği içinde tesis edilmiş olduğu kabul edilebilir. Türbenin dışında kalan ve türbeye oranla daha az itina gösterildiği anlaşılan bölümler sonraki yüzyıllarda yenilenmiş olduğu tahmin edilmektedir. 1826 yılından sonra bütün Bektâşî tekkeleri gibi Demir Baba Tekkesi'nin de kapatıldığı, yaklaşık yarım yüzyıl sonra Bektâşîliğe karşı müsamahakar olan Abdülaziz devrinde tekrar canlandığı anlaşılmaktadır.¹¹⁷ Tekkenin coğrafi konumu oldukça ilgi çekicidir. Burada Deliorman'ın en büyük karst ocakları bulunmaktadır. Bu güzel vadiyi oluşturan kayalıklar yer yer 50 metre yüksekliğe varmakta olup, çeşitli jeolojik oluşumları, mağralar, akan suyun oluşturduğu çeşitli oyukları vs. bolca bulunmaktadır. Geçmişte burada yuzyıllık orman çeşitli bitkiler ve hayvanlar bulunmaktaymış. Günümüzdede bitki örtüsüyle Bulgaristan'ın ve Avrupa'nın kırmızı kitaplarında yer alır. Verimlilik açısından bakıldığında yine Bulgaristan'ın en verimli toprağı bu bölge sayılmaktadır. Bulgar araştırmacılar Tırnova'da bulunan Kırk Mazlum Aziz Kilisesi'ndeki Omurtag Han yazıtından yola çıkarak oluşturdukları varsayımlara göre Omurtag Han'ın mezarı bu bölgededir. Bazılarına göre Omurtag Han höyüğü denilen höyüğün olduğu yerde, bazılarına göre ise Demir Baba Tekkesi'nin olduğu yerdedir. Tabi ki bu varsayımların delile ihtiyacı vardır ve yeterince delil bulunamamıştır.¹¹⁸

Demir Baba Tekkesi'nin ne zaman inşa edildiği bilinmemekle beraber Osmanlı mimarisi olduğu bilinmektedir. 1925-1982 yılları arasında Bulgar hükümdarının mezarını aramak için yapılan kazılarda tahrip edilmiştir. Geleneksel mimari uslupta tümüyle ahşap olarak inşa edilmiş, on köşeli büyük meydanaevî bulunması ve

¹¹⁵ M.Baha Tanman, "Demir Baba Tekkesi", *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 150; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 49

¹¹⁶ Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevi Yerleşkesi: Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*, (İstanbul: Mozaik Yayınları,1995), s. 62

¹¹⁷ Tanman, "Demir Baba Tekkesi", *DİA*, c. 9, s. 151

¹¹⁸ İvaniçka Georgieva, *Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi*, çev. M. Türker Acaroğlu, (İstanbul: Kaynak Yayınları 259 Eylül 1998), s. 162

Balkanlar'da kendi türünün tek örneği olması sebebiyle “biricik” sıfatıyla anılmıştır. Hasan Baba Tekkesi olarak bilinir. Bir zamanlar 150 dervişin barındığı evler, koyun ve sığır sürüleri ve uşakların bulunduğu rivayet edilmiştir. 1906 yılında buranın adı Dimitrovo, 1951'de Sboryanovo olarak adlandırılmıştır. Bulgarlar'ın tek yanlı sınırlı kazıları pek olumlu sonuç vermemiş ve Omurtag Han'ın mezarında bulunamamıştır. Bunun üzerine yörenin Traklar döneminden beri kutsal bir yer olduğunu ispatlamaya çalışmış ve hala bu durum devam etmektedir. Bulgarlar buradaki Trak mezarlarını incelemeye devam etmektedirler.¹¹⁹

Kiel'e göre türbe 18. veya 19. yüzyılda inşa edilmiş şekliyle günümüze ulaşmıştır.¹²⁰ 1928 yılına kadar da tekkenin kubbesinde hilalin yanında bir istavroz mevcut imiş Ancak bu istavroz Kemallar (İsperih) belediye başkanı tarafından Hristiyanlığın aşağılandığı gerekçesiyle kaldırılmıştır. Bölgedeki Hristiyanların rivayetlerine göre tekkenin olduğu yerde Aziz Georgi Manastırı bulunmaktadır. Her yıl 6 Mayıs Hidrellez gününde 1912 yılına kadar burada toplantılar yapılagelmiştir¹²¹ 1912'den sonra bu tarih 2 Ağustos'a değiştirilmiş ve katılım daha da artmıştır.¹²²

Deliorman yöresindeki Bektâşîler'in ve kızılbaşların Demir Baba Tekkesi'ne büyük bir bağlılık gösterdikleri, türbeye akın akın ziyaretçilerin geldiği, adakların adandığı, yeni doğan çocuklara, sağlıklı, güçlü kuvvetli olmaları için Demir Baba'nın sandukası üzerinde bir müddet bekletilen elbiselerin giydirildiği ve evliliklerinin hayırlı olması için gelinlere sanduka üzerine bırakılan gelinlikler giydirildiği bilinmektedir.¹²³ Bulgar araştırmacıların verdiği bilgilere göre tekkede yapılan törenler tipik Alevî-Bektâşî ritüellerine benzemektedir.¹²⁴

Demir Baba'nın türbesi hakkında en detaylı bilgiyi Mikov vermektedir. Günümüzde türbe kısmi onarımdan sonra iyi durumdadır. Türbe hemen hemen kare planlı inşa edilmiş ve esas yapıdan daha alçak giriş mekânı olan büyük yedigen planlı bir yapıdır. Mikov'a göre A. Yavaşov, F. Babinger, H.J. Kornrump ve D.Ovcharov gibi yazarlar tatabından binanın sekizgen planlı olduğu yazılmışsada bu yanlıştır. Bina yörede

¹¹⁹ Georgieva, *a. g. e.*, s. 8

¹²⁰ Machiel Kiel, “Deliorman”, *DİA*, c. 9, s. 142

¹²¹ Georgieva, *a. g. e.*, s. 175

¹²² Georgieva, *a. g. e.*, s. 176

¹²³ Tanman, “Demir Baba Tekkesi”, *DİA*, c. 9, s. 152

¹²⁴ Georgieva, *a. g. e.*, ss. 178-182

bulunan taşlardan güzel kesimli, girdirmeli, irili ufaklı çeşitli boyutlarda ve eski türk tekniğine uygun yapılmıştır.¹²⁵ Türbe'nin esas mekânının duvarlarının genişliği 2,36 ile 4,38 metre arasında olup, kalınlığı 1,45 ile 1,80 metre arasındadır. Duvarların kornişlere kadar yüksekliği 8,26 metre, kubbenin en üst noktasına kadar yükseklikse 10,96 metredir. Giriş mekânının genişliği 6,25 metre olup, kuzey cepheli olan duvar 6,36 metre, güney cepheli duvar ise 6,04 metre genişliktedir. Duvarların kornişlere kadar olan yüksekliği 4,86 metre, gömme kubbenin en üst noktasına kadar yükseklikse 6,36 metredir. Duvarların kalınlığı 1,18 ile 1,35 metre arasındadır. Türbenin farklı büyüklüte, değişik duvarlarda ve üç farklı seviyede olmak üzere toplam beş penceresi vardır.¹²⁶ G. Kojuharov, giriş mekânını ibadet yeri olarak vasıflandırmıştır. Bir başka bilgide de bu mekânın eskiden tekkeye bağışlanan kitapların muhafaza edildiği yer olarak kullanıldığı yönündedir.¹²⁷

Mezarın uzunluğu 3,74 metredir. İ. Velkov'un aktardığı bilgiye göre, 1920'li yıllara kadar mezarın toprak üstündeki kısmının siyah mermer taşıyla kaplı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak daha sonraki yıllarda yağmalanmıştır. 1970'li yıllarda mezarın toprak içinde olan kısmının tuğladan işlenmiş duvarları varken, günümüzde bu duvarlar kısmen yıkılıp yeniden yapılmıştır. Bugün mezarın toprak üstündeki kısmı tuğla ile işlenmiş ve üzerine ahşap bir sanduka konulmuştur. Mezarın başında yedi duvarlı bir sütun şeklinde ve üzerinde birkaç defa değiştirilen oniki öğeden oluşan tacı olan taş mezar vardır. Türbenin içinde olan birçok eşyada değiştirilmiştir.¹²⁸

Demir Baba Türbesi 1970 yılında Resmi Gazete'nin 97. sayısında yerel önem taşıyan kültür eseri olarak ilan edilmiştir. 1991 yılından itibaren ve halen devam eden bir restorasyon projesi başlatılmıştır. Bu proje türbenin dekorasyonu, iç ve dış kısımları, yapı ve duvarlarını kapsamaktadır. Şimdilik sadece türbenin duvar resimleri ve kabartmaları restore edilmiştir.¹²⁹

Mikov'un aktardığı bilgilere göre tekkede birde cami bulunmaktadır. Buna dair iki Osmanlı belgesi bulunmuştur. Belgelerin 1781 ve 1869 yıllarına aittir. Burada bir

¹²⁵ Lyubomir Mikov, *Bulgaristan'da Alevi- Bektaşî Kültürü*, çev.Orlin Sabev, 1.basım(İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), s. 56

¹²⁶ Mikov, *a. g. e.*, s. 57

¹²⁷ Mikov, *a. g. e.*, s. 50

¹²⁸ Mikov, *a. g. e.*, s. 59

¹²⁹ Mikov, *a. g. e.*, s. 60

caminin olduğu F. Kanitz ve 1906 yılında bölgeyi gezen S. Bobchev’de belirtmektedir. Caminin ne zaman ve hangi nedenden dolayı yıkıldığı bilinmemektedir. Temellerinin 1956 yılına kadar görülebildiği bulgar araştırmacılar tarafında yazılmıştır.¹³⁰

Tekke hakkında bilgi veren Bulgar araştırmacı İvan Velkov, tekkeyi 1910 yılında ziyaret etmiş ve duvarlarından oldukça etkilenmiştir. Velkov’a göre tekkenin en ilginç yanı duvarlarında bulunan kesme taşlarla işlenmiş ve üzerinde kabartmalı cami ve diğer yapı tasvirleri, yıldız benzeyen bezekler ve rozetlerle süslü olan duvardır. Ayrıca türbenin yedigen bir yapı olduğunu ve türkçe iki kitabenin bulunduğunu bildirmektedir. Bu kitabelerde “ *Ey Ali, Allah’tan yardım ve çabuk zafer. Ve müminleri sevindir, Ey Muhammed*” yazdığı ifade edilmektedir. Günümüzde bu kitabeler yıpranmış ve okunamayacak durumdadır.¹³¹

Öte yandan bulgar araştırmacıların bazıları türbenin Omurtag Han’a ait olduğunu savunmuş, bazıları da türbenin Osmanlı mimarisi olduğunu ifade etmişlerdir. Örneğin A. Yavashov’un 1925 yılında buranın Omurtag Han’ın mezarı olduğunu savunan yazıları 1934 yılında basılmıştır. Diğer taraftan G. Kojuharov’un 1979 yılında yazdığı ve türbenin bir müslüman yapısı olduğunu savunan yazısı basılmamış ve Hezargrad Tarih Müzesi’nin arşivinde saklı kalmıştır.¹³²

14. Hüseyin Baba Tekkesi ve Türbesi

Hezargrad’ın Hüseyin Baba köyü (Ostrovo) Çayırdere mevkiinde bulunmakta olup Demir Baba’nın kardeşidir.¹³³ Bu tekke Demir Baba tekkesine üç kilometre uzaklıktadır. 1940’lı yıllarda oldukça bakımsız olan bu tekke, 1970’li yıllarda kimliğine ilişkin yeşil örtülü sandukası, teber, on iki dilimli taç, on iki imamın adlarının yazılı olduğu levha yerine konmuş ve tekkeye bir çeki düzen verilmiştir.¹³⁴

15. Yunus Abdal Tekkesi

¹³⁰ Mikov, a. g. e., s. 61

¹³¹ Mikov, a. g. e., s. 62

¹³² Mikov, a. g. e., s. 63

¹³³ İsmail Selimoğlu, “Balkanlar’daki Tasavvufi İzler”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3, (Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları Bursa Kitaplığı:17, Birinci Basım Ekim, 2004)*, s. 136

¹³⁴ Gradeva, a .g. e., s. 212; Baki Öz, *Dünyada ve Türkiye’de Alevi-Bektaşî Dergahları*, (Can Yayınları, İstanbul 2001), s. 257

Hezargrad'ın Kuzeydoğu'sunda 21 kilometre mesafede Yunus Abdal (Yonkovo) köyünde bulunmaktadır.¹³⁵ Yunus Abdal, Demir Baba'nın kardeşi Hüseyin Baba'nın oğlu olup türbesi kendi kurduğu köyde bulunmakta ve 1930'larda sağlam vaziyettedir.¹³⁶

16. Musa Baba Tekkesi

Musa Baba Tekkesi aynı adla anılan köyde bulunmakta olup Işıklar (Tsirkvino) istasyonunun kuzeyindedir.¹³⁷ Tekke dört köşeli taşla inşa edilmiş bir büyük ev şeklindedir. Onun yanında kabir anıtı olarak bir de taş bulunmakta, bu taşta bir sarık (fes) çizilmiştir. Bölge halkına göre Musa Baba, Bektâşî tarikatına mensup bir veli imiş. 19. yüzyılın sonlarına doğru tekkenin sahipliğini Silistre kaymakamı İbrahim Paşa üstlenmiş. Her yıl bu tekkede Çalgan (tören adı) bayramı kutlanır, bu Çalgan bayramına Bulgaristan'ın her köşesinden Alevîler toplanır aynı bayrama Sünnî Türkler de katılır. Musa Baba Tekkesi'nin 2000 dekar toprağa sahip olduğu belirtilmektedir. Günümüzde sadece Türklerin yaşadığı bir köydür.¹³⁸

17. Hezargrad'ta Burhan-Burhanüddin Dede Tekkesi

Ayverdi'ye göre 1239/1823'de kaydedilmiştir.¹³⁹ Tekke Bektâşî tarikatine aittir. 1823 tarihli bir arzda tekkenin zaviyedarı Derviş Mustafa b. Muhammed zaviyeyi terk edip kasabada ticaretle meşgul olmaya başlamış ve bu sebeple boş kalan zaviyedarlığa Ömer Dede'nin görevlendirilmesi istenmektedir.¹⁴⁰ 1863 yılına ait belgeden anlaşıldığına göre, Ömer Dede'nin vefatı üzerine aynı görev ve yetkiler oğlu Mustafa Dede'ye verilmiştir.¹⁴¹ Kiel'in verdiği bilgilere göre Tekkenin kurucusu Burhan Dede 1555'te hayattaydı. Tekke İmrahor köyü yakınlarındaki Çukurkişla'da bulunmaktaydı. Günümüzde birkaç kalıntısı ve birkaç mezar taşı mevcuttur.¹⁴²

18. Rusçuk'ta Hızır Baba Zaviyesi

¹³⁵ Selimoğlu, a. g. m., s. 136

¹³⁶ Machiel Kiel, "Deliorman" *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 143

¹³⁷ Selimoğlu, a. g. m., s. 136

¹³⁸ Gradeva, a. g. e., s. 212-213

¹³⁹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 47

¹⁴⁰ BOA, Cevdet Evkafı (C.EV.) Dosya No: 138 Gömlek No: 6852

¹⁴¹ BOA, Cevdet Evkafı (C.EV.) Dosya No: 556 Gömlek No: 28052

¹⁴² Machiel Kiel, "Deliorman" *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 143

Ali Baba, Dayı Hızır, Dâî Baba isimleriyle de zikredilmiştir.¹⁴³ Hızır Baba Zaviyesi hakkında detaylı bilgilere Bakardzhieva'nın çalışmasından edinmekteyiz. Hızır Baba Tekkesi ile ilgili en erken bilgilere Demir Baba Velâyetnâmesi'nde rastlanmaktadır. Velâyetnâme'de Demir Baba'nın 17 yaşına gelince manevi hocasıyla bölgede bulunan meşhur Bektâşî tekkelerini ziyaret ettiği anlatılmaktadır. Bu gezi esnasında Rusçuk'ta bulunan Ali Bey Tay Hızır'a da konuk olmuşlardır. Velâyetnâme'ye göre Hızır Baba Demir Baba'nın babasının düğününde onun sağdıcısıdır ve düğüne sırtında ağır bir sofrayla gelmiştir. Tüm belge ve rivayetler, Hızır Baba Tekkesi'nin şehrin en eski tekkesi olduğunu göstermektedir. “*Rusçuk Şehri Hakkında Tarih Notları*” başlıklı kitabı yazan İ. Preslavski'ye göre tekke 16. yüzyılın ortalarına doğru Eflak Voyvodası Mirço'nun sarayı ve kilisesinin bulunduğu yerde yapılmıştır.¹⁴⁴

1822 tarihinde tekkenin şeyhinin Derviş Mustafa olduğu gözükmektedir. 1816 tarihli bir başka bilgiye göre zaviyedar olan Derviş Hüseyin Dede, tekkeyi terketmiş ve tekke harabe haline gelmiştir. Bektâşî olan Şeyh Fezullah adında birinin yazdığı arzuhalde tekkeyi canlandırmak üzere yeni zaviyedar olarak Said el-Hac Mustafa Dede'nin tayin olunmasını istemektedir. Eski zaviyedar muhtemelen 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Ruslar'ın Rusçuk işgalinden dolayı görevini terk etmiştir. 1830 yılı sonrası Ahmed Baba ve ondan sonra Derviş Salih zaviyedar olup tekkenin gelirleri ev, dükkân ve bağ gibi onun malı olan emlaklardan sağlanmıştır.¹⁴⁵

Tekkenin etrafı çitle çevrilmiş, avlusunda armut, elma, erik vb. meyve veren ağaçlar varmış. Avlusunda bir dönümlük en iyi cinsten bir bağ bulunmuş. Ağaç ve bağa dervişler bakarlarmış. Meydanevinin dışında her dervişin bir odası varmış. Hızır Baba Tekkesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında şehrin bombalanmasından dolayı yerle bir olmuş, dervişlerin, tekkenin eşyalarının ve türbenin kaderi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.¹⁴⁶ 1878 yılı sonrasında tekkenin bulunduğu yerde kiremit fabrikası kurulmuştur. Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre tamamen yıktırılmış ve Belediye yerine

¹⁴³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

¹⁴⁴ Teodora Bakardzhieva, “Rusçuk'ta Bektaşiliğin Geçmişi ve Bugünü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*(30-31 Ekim, 20.09, Üsküp 1 Scopje), s. 131

¹⁴⁵ Bakardzhieva, *a. g. m.*, s. 131-132

¹⁴⁶ Bakardzhieva, *a. g. m.*, s. 132

tuğla ocağı yaptırmıştır. Mezarlığı Haralambos adında bir şahıs tarafından zabt edilmiştir.¹⁴⁷

19. Musaça Tekkesi

Tekke Hasköy'e bağlı Musaça tekke köyündedir. Harmanlı'ya 25 km mesafededir.¹⁴⁸ Yeni Zağra (Nova Zagora) ile Zlaten Dol arasında tren yolunun kenarında bulunmaktadır. Tekkenin ihtişamı yoldan geçen birçok insanın hayretle izlemesine sebep olmaktadır. Bu tekkenin sahibinin Mümin Baba olduğu rivayet edilmektedir. Demir Baba'nın hayatını anlatan kaynaklarda, Mümin Baba'nın bu bölgede birkaç tekkesinden bahsedilmektedir. Tekke bölgenin meşhur Bektâşî tekkelerindedir ve her yıl törenler icra edilmektedir.¹⁴⁹

20. Eski Zağra'da Mümin Baba Tekkesi

Mümin Baba Tekkesi ile ilgili belgeler 1733 ile 1858 yıllarını kapsamaktadır. Mümin Baba Osmanlı zamanında önemli bir paşa iken tüm rütbe ve ünvanlardan vazgeçerek bir tekke oluşturup “Şeyh Bedreddin” süreğini devam ettirmiş, bu konuda özellikle Balkanlar'da önemli bir yere sahip olmuştur. Otman Baba Velâyetnâmesi'nde Mümin Baba Zaviyesi ile ilgili “*Osman (Otman) Baba ol kan-ı velayet Zağra'da Mü'min Derviş Tekyesi'nde sakin olurken ol abdallar leyl ü nehar bi-aram u bi-karar âşık oldular*” ifadeleri yer almaktadır.¹⁵⁰

1796 yılında zaviyedar Salih Dede vefat etmiş ve büyük oğlu da vefat etmiş olduğundan zaviyedar olarak el-Hac İslamoğlu Yusuf Efendi'nin görevlendirilmesi talep edilmiştir.¹⁵¹ Zaviye'nin 1818'lerdeki zaviyedarı ve mütevellisi olarak Derviş Hasan ismi geçmektedir.¹⁵² 1828 yılına ait bir belgede de Bektâşî tekkelerinin türbeleri hariç yıkılıp, hayvanat, hububat ve eşyanın miriden zaptedilerek satılması emir üzerine, Eski Zağra'da(Stara Zagora) yıktırılan Mümin Baba Tekkesi'nden zapt olunan hayvanat ve saire arasında Mümin Baba Mescidi'ne ait eşya ve arazinin de zapt edilip satıldığı

¹⁴⁷ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 84

¹⁴⁸ Selimoğlu, a. g. m., s. 138

¹⁴⁹ Gradeva, a. g. e., s. 217

¹⁵⁰ Sevim Gören-Furkan Asya, “ Mümin Baba Tekkesi Hakkında Bazı Belgeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli*, 49, (2009), ss. 23-24

¹⁵¹ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 27

¹⁵² BOA, Cevdet Tasnifi Maliye Nezareti(CML), Dosya No: 293 Gömlek No: 11998

bildirilmektedir.¹⁵³ 1834 yılına ait belgelerde cami ve zaviyenin kâtipliği önceki görevli Hafız Mustafa oğlu Süleyman'ın vefat etmesiyle Mehmed oğlu Hüseyin'e verilmesi istenmektedir.¹⁵⁴ Aynı yılda imam ve müezzinler hakkında yazılmış belgelerde mevcuttur. 1850 yılına gelindiğinde Mehmed oğlu Hüseyin'in vefat ettiği anlaşılmaktadır. Yerine küçük oğlu Hüseyin'e berat verilmesi ve akılBâlîğ oluncaya kadar yardım edilmesi talep edilmektedir.¹⁵⁵

Bektâşî tekkelerinin kapatılmasından sonraki süreçte Mümin Baba Tekkesi ile ilgili belgelerde diğer tarikatların adlarına rastlanmaktadır. Örneğin 1858 yılına ait belgede imamlık ve müezzinlik görevine Nakşî-Halidî tarikatından Seyyid Mehmed Tahir'in uygun olduğu yazılıdır.¹⁵⁶ Belgeye göre 1858 yılında Mümin Baba Zaviyesi Vakfı'nın zaviyedarı olan Cafer Hüseyin Efendi'nin vefatı üzerine zaviyedarlığının Tarikat-ı Kadiriyye meşayihından Mehmed Efendi İbni Hüseyin'e verilmesi talep edilmektedir.¹⁵⁷

21. Hamza Baba Tekkesi

Eski Zağra'ya (Stara Zagora) yakın İskenderli (Aleksandrovo) köyünde bulunmaktadır. Tekke, köyün dışındadır. Etrafı ağaçlarla çevrili sanki ucu bucağı olmayan ulu bir ormanı hatırlatır. Tekkenin bulunduğu yere "Baba Korusu" denir. Hamza Baba, Babaî tarikatına mensup ve kerametleriyle meşhurdur.¹⁵⁸

22. Kademli Baba Zaviyesi

Kademli Baba Zaviyesi Yeni Zağra'nın Tekke Mahalle (Grafitovo) köyünde bulunmaktadır. Tekke I. Murad zamanında Mihal Gazi tarafından inşa edilmiştir. Kademli Baba Sultan Rumeli'ye Hoca Ahmed Yesevi'nin izni ile gelmiştir. Daha sonra Çelebi Mehmed tekke ile birlikte imaret, kilerler, mescit ve meydan inşa ettirerek buraya yedi köyün gelirini vakfetmiştir.¹⁵⁹

¹⁵³ BOA, CEV., Dosya No: 431 Gömlek No: 21839

¹⁵⁴ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 28

¹⁵⁵ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 32

¹⁵⁶ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 33

¹⁵⁷ BOA, C.EV., Dosya No :70 Gömlek No :3468; Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 36

¹⁵⁸ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufî İzler", s. 139

¹⁵⁹ Selimoğlu, a. g. m., s. 140

Kademli Baba Türbesi'ne mimari açıdan bakıldığında yedi köşeli ve saçaklı bir yapıdır. Yapının duvar uzunluğu 3.50, kalınlığı ise 1 metredir. Yapının yüksekliği 1.70 metredir. Çatısı 7 köşeli ve kiremit kaplıdır. Mezar tam ortadadır.

Kıdemli Baba'nın asıl adı Musa Çoban'dır ve Demir Baba Velâyetnâmesi'nde geçmektedir. Kademli Baba Demir Baba ile Akyazılı Baba'yı veda buluşmasına davet etmiş. Ona ismini veren Mustafa Efendi'den "Yasin" okumasını istemiş ve okunurken vefat etmiştir. Mezarı Demir Baba tarafından kazılmıştır.

Vefat tarihi ile ilgili farklı görüşler vardır. Teke Evliya Çelebi'ye ve bazı araştırmacılara göre 1. Mehmed (1413-1421) zamanından, L. Mikov'a göre ise Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanındandır.¹⁶⁰

23. Elmalı Baba Tekkesi ve Türbesi

Elmalı Baba Tekkesi Kırcaali'nin (Kardzhali) Mestanlı (Momchilgrad) ilçesine bağlı Mandacılar (Bivoljane) köyü yakınlarında bulunmaktadır. Türbe oldukça özel bir yapıya sahip ve Bulgaristan'da başka bir benzeri yoktur. Türbe kadın ve erkek olarak iki kısımdan oluşmaktadır. İçinde Elmalı Baba ve ismi bilinmeyen kişilere ait olmakla beraber Fatma türbeside bu mezarlara ek sayılmaktadır. Bu türbenin özelliği ise yedi rakamının yapıya değil mezar sayısına yansımış olmasıdır.¹⁶¹ Bugün yanyana olan Elmalı Baba ve Fatma'nın türbeleri ziyaret edilebilir durumdadır. Etraflarında ve daha aşağıdaki ormancık içinde yirmi kadar kitabeli mezar taşları korunmuş ve okunabilmektedir. Bu kitabeler bizlere tekkedeki dervişler, dervişlerin rütbeleri, komşu köylerle ilişkiler ve diğer bazı tekkelerle olan münasebetler hakkında bazı bilgiler sunmaktadır. Elmalı Baba Tekkesi hakkında yerinde yaptığı araştırmalarıyla Katerina Venedikova bizleri aydınlatmaktadır.¹⁶²

1677 tarihli bir defterde köy, Mandacılar değil, evliyanın adıyla Elmalı Baba Cemaati olarak geçmektedir. Demir Baba'nın Velâyetnâmesinde Kuzey ve Güney Bulgaristan'da bulunan birçok tekke zikredilmesi ve Elmalı Baba'nın bunların arasında yer almaması Elmalı Baba Tekkesi'nin Demir Baba'nın yaşadığı zamandan sonra yapıldığını

¹⁶⁰ İbrahim Yalamov, "Bulgaristan Topraklarında İslam Kültür Mirası", *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı* (2010), s. 86; Mikov, *a. g. e.*, s. 68

¹⁶¹ Mikov, *a. g. e.*, s. 88

¹⁶² Bkz.Katerina Venedikova, "Elmalı Baba Tekkesi'nde Yazıtlar", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Merkezi III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-i Veli Sempozyumu (30-31 Ekim, 2009, Üsküp/Skopje)*, s. 105

göstermektedir. Köyde 1979'dan beri yapılan çalışmalarda yalnızca mezar kitabeleri bulunmuştur. Elmalı Baba Tekkesi'nin 1826 sonrası kapatılmasından sonra bir cami ve zengin kütüphanesi olan bir medrese kurulmuştur. Bugünkü cami 19. Asrın sonunda yapılmıştır. Bunların ihtiyaçlarını karşılamak için arazi, baltalık ve çayır tahsis edilmiştir.¹⁶³

Yazıtlarda tarikatın hemen hemen bütün hiyerarşisi, *âşık, tâlib, muhib, derviş, dede, baba, şeyh, pir, şah, sultan, kutbü'l-ârifin* vs. gibi, aşağı ve yüksek dereceleri ve rütbeleri mezar taşlarına yansımıştır. Sadece tek bir abidede, Osman Baba 883/1478-1479 tarihli mezar taşında, hem *şah-ı iklim*, hem *baba*, hem de pirin Farsça çoğul şekli olan *piran* ve ek olarak *sultan, evliyalar* ve *şâh-ı kutbü'l-ârifin* payeleri bulunmaktadır. Nadiren de olsa Mandacılarlı Mustafa Dede'nin mezar taşında olduğu gibi “Bektâşî” sözcüğü bulunabilir. Elmalı Baba Türbesi'nin altındaki korucukta bulunan bir mezar taşında da Elmalı Baba Tekkesi'nin adı yazmaktadır. Harabati Baba Tekkesi'nde (Makedonya) bir yazıtın dördüncü ve beşinci satırında “*Elmalı Bab ve Derviş Cafer*” yazmaktadır. Bu da tekkeler arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Elmalı Baba Tekkesi'nde bulunan yazıtlardan üç tanesi 17. ve 18. asırlardandır. Kalanları 1808-1809 ile 1885-1886 yılları arasındadır. En erken olanları Elmalı Baba'nın ve Fatma'nın yanında bulunmuştur. Bunlar 1030/1620-1621 tarihli Elmalı Baba'nın oğlu Ekne (Egene, Güner), 1205/1790-1791 tarihli Mustafa Dede'nin kitabesi ve herhalde 18. yüzyılı ikinci yarısından olan tarihsiz Şaban Hoca'nın mermer sütunlarıdır. Yazıtlardan anlaşıldığına göre Elmalı Baba Tekkesi geçmişte mühim dini ve manevi bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Burada iki “*baba*” yaşamıştır. Biri 1584-1585'te vefat eden Elmalı Baba, diğeri 1620-1621'de vefat eden gene “*baba*” olan oğludur. Üç dedeninde mezar kitabeleri mevcuttur. Birincisi 1790-91 de vefat eden Mustafa Dede. İkincisi Seyyid Şeyh Osman Dede 1813-14'de vefat etmiştir. Üçüncüsü ise 1824-25'de vefat eden Seyyid Selman Dede'dir. Şeyh olduklarından bahsedilen üç mezar taşı vardır. Elmalı Baba'nın mezar taşında “Şeyh-i Seyyid” ibaresi yer almaktadır. Yalnız alt kısmı korunan bir yazıttada “şeyh” ibaresi yer almakta ve 1223/1808-09 tarihi verilmektedir. Üçüncü şeyh ise 1813-14'de vefat etmiş olan Seyyid Şeyh Osman Dede'dir. Mezar taşlarından tespit edilen dervişlerin sayısı yedidir. Derviş Kahraman Ali b. Musa (göğsünde teslim taşı vardır) 1812 yılında, Seyyid Derviş Yakub, Seyyid Derviş Ali,

¹⁶³ BOA, DH.MKT., Gömlek: 127

Seyyid Derviş Mehmed İbn-i Abdullah aynı yıl 1813 senesinde vefat etmişlerdir. Derviş İbrahim 1817 yılında ve tarihsiz Seyyid Derviş Molla Yakub, Seyyid Derviş Musa'nın taşları parçalıdır.¹⁶⁴

Köyde Tekkenin yerine kurulan Medresenin müdürlüğünü yapmış olan Adalı Halil Efendi'nin (1852-1917) mezarıda Elmalı Baba'nın yakınındadır. Halil Efendi Koşukavak'a (Krumovgrad) bağlı Ada (Potočnitsa) köyündendir. Kitabede “*Kırk yıl ilim üzere medrese müdürü*” ibaresi yer almaktadır.

Yapılan araştırmalarda üç tane 12 dilimli tac bulunmuştur. Biri Elmalı Baba'nın oğlunun, ikincisi Mustafa Dede'nin, üçüncüsünde Abdullah Oğlu Seyyid Derviş Mehmed'e ait olduğu tahmin edilmektedir.

Kitabelerden anlaşıldığına göre Elmalı Baba Demir Hanlı'dır. Demir Han adını taşıyan iki yer tespit edilmiştir. Birincisi Şumnu'ya bağlı Aptarazak (Drumevo) köyüne 1959'da katılmış olan Demir Hanlı (Jelez) köyüdür. İkincisi ise 1652 tarihli cizye vesikalarında tahrir edilen Edirne Vilayeti'ndeki Çöke Nahiyesi'nde bulunuyormuş. Kitabede Elmalı Baba'nın *şeyh* olduğu, *seyyid* olduğu yazmaktadır. Mandacılar'a gelmeden önce başka bir evliyanın mezarında hizmet ettiği ve Bektâşî tarikatından olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁵

Bölgede yaşayan Sunniler'e göre Elmalı Baba Türbesi, Postnik köyünde bulunan Ahat Baba ve Devintsi köyündeki Zekiye Baba türbeleriyle aynı zamanda inşa edilmiştir. Türbenin güneybatısında önceleri ahşaptan olduğu ve yandığı bunun üzerine yeniden taş yapı olarak inşa edildiği kaydedilmektedir. Caminin yanında medrese bulunmaktadır. Öğretmenler ve öğrencilerin kaldığı bir lojman ve ofis vazifesi gören ve laik eğitim amaçlı yapılar bulunmaktaydı. Dini eğitim camide yapılırdı. Medresenin 1930 ile 1935 yılları arasında kapatıldığı bildirilmektedir. Türbenin ve köyün özel bayramı 9 Eylül tarihinde kutlanmaktadır.¹⁶⁶

Günümüzde restore edilmiş, gayet bakımlı ve ziyaretçilere açıktır.

24. Kırcaali'de Ahad Baba Tekkesi ve Türbesi

Tekke sunni geleneğine uygun olarak inşa edilmiştir. Bölgede yaşayan Alevîlercede hürmet görmektedir. Tekke olağanüstü bir takım yeteneklere sahip olan Ahat Baba

¹⁶⁴ Katerina Venedikova, “Elmalı Baba Tekkesi'nde Yazıtlar”, s. 108

¹⁶⁵ Venedikova, a. g. m., s. 110

¹⁶⁶ Mikov, a. g. e., s. 91

tarafından kurulmuştur. Daha hayatta iken kendi türbesini kendisi inşa etmiş, kilit taşı denilen taşı kapı başına kendisi kaldırmış ve parmaklarından kanlı izler bırakmıştır. Tekke etrafında eski mezar taşları da bulunmaktadır. Günümüzde tekkeye ulaşım kolaydır ancak oldukça bakımsızdır. Tekke Kırcaali'nin Mestanlı (Momchilgrad) ilçesine bağlı Tekke (Postnik) köyünde bulunmaktadır.¹⁶⁷ Burada muhafaza edilen bir mezar taşında “*Âsitâne-i Kızıl Deli Sultan vakf-i Pehlivan Ali'dir*” yazısı vardır.¹⁶⁸

25. Yağmur Baba Tekkesi-Seyyid Mehmed Tekkesi ve Türbesi

Tekke, Koşukavak'tan (Krumovgrad-Kırcaali) 3 kilometre güneydoğusunda Tekke köyündedir. Duvarları taştan olduğu gibi çatısı da yaşlı taşla örtülüdür. Bugün bu tekke güneydoğu Bulgaristan'da ayakta kalmış tekkelerden biri sayılır. Tekke köyünde bugün tek bir aile yaşamakta diğerleri ise 1990 yılından sonra Türkiye'ye göç etmiştir. Seyyid Baba'ya Yağmur Baba da derler. Çünkü yağmur duası yapılırca onun hürmetine yağmur yağdığı yönünde insanlar arasında bir inanış vardır.

Büyük bir ihtimalle Yağmur Baba adı da bu inanıştan dolayı kalmıştır. Türbenin içinde yan yana iki mezar bulunmaktadır. Büyükçe olan mezarın Yağmur Baba'ya ait olduğu sanılmaktadır. Diğer mezara ait çeşitli rivayetler vardır. Bazılarına göre hanımına, bazılarına göre kız kardeşi bir üçüncü rivayette kızı olduğuna dairdir. M. Tayyib Gökbilgin ve August Viquesnel'e dayandırılan bilgilere göre 15-16. yüzyıla ait kayıtlarda Dimetoka'da Tanrıdağ'da bulunan Veled-i Dağyeri Köyü'nün yakınındaki Arablıca Mezraası'nın II. Bayezid (1481-1512) döneminde yaşamış olan Yağmur Baba'ya vakfedilmiştir. Yağmur Baba'dan sonra vakıf, oğlu Karlı Bey'e geçmiştir.¹⁶⁹

1675 senesine ait şikâyetnameden bu dönemde tekkenin faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemde zaviyedarı Ali Dede olduğu belirtilmektedir. Tekke 1847 yılında bölgeyi gezen seyyah Viquesnel tarafından Burgaz (günümüzde Krumovitsa) nehrinin vadisinde 30-40 metre yükseklikte olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰

Seyyid Baba savaş sırasında başı gövdesinden kopmuş olmasına rağmen iki saat daha dövüşmeye devam etmiştir. Seyyid Baba'nın cesedi Koşukavak mezarlığına defnedilmiş, fakat 1944 (?) yılında komünistlerce bu mezarlık yok edilmişse de Seyyid

¹⁶⁷ Selimoğlu, a. g. m., s. 139

¹⁶⁸ Venedikova, a. g. m., s. 113

¹⁶⁹ Mikov, a. g. e., ss. 114-115

¹⁷⁰ Mikov, a. g. e., s. 116

Baba'nın cesedi, alınmış ve Koşukavak'a 2 kilometre uzaklıkta olan Balabanlar köyüne defnedilmiş. Daha sonra Seyyid Baba için türbe yapılmış ve şu anda da bu türbeye insanlar tarafından çok hizmet ediliyor. Tekke ise yıkılmaya terk edilmiştir.¹⁷¹

Bektâşî Babası olan Yağmur Baba'nın bastığı taşlara ayak izlerinin kaldığı kerameti olarak rivayet edilir.¹⁷²

26. Hasköy'de Ali Baba Tekkesi

Evliya Çelebi'de ismi geçen tekke Hasköy'ün güneyinde 11 km mesafede olan Malevo köyündedir.¹⁷³ Evliya Çelebi bu tekkeye uğramış ve o dönemde 25-30 dervişle karşılaşmıştır. Evliya Çelebi, Ali Baba, Otman Baba'nın öğrencisi olduğunu ve yedi köşeli tac giydiklerini belirtmektedir. Bu tekkenin vakfı olmadığından dervişler buldukları ile kanaat ederlermiş. Tekkeye her gün mutlaka bir koyun kurban gelir, her taraftan sadaka, adak, hediye eksik olmaz ve tekkeye gelen gidenlerin kısımetleri çok olduğu rivayet olunur.¹⁷⁴

Tekke Bektâşî tarikatına bağlıdır. 15. yüzyılda kurulmuştur. Yılın belli günlerinde ayin yapılmaktadır. Özellikle Hıdrellez günü ve sonbaharda Türkiye'den Alevî-Bektâşî temsilcilerinde katıldığı kurban kesilen törenler icra edilir.¹⁷⁵

27. Hasköy'de Ali Baba Tekkesi ve Türbesi

Hasköy'e 20 km uzaklıkta bulunan Kralyovo (Kavak Mahhalle) köyünün 2 kilometre güneybatısında bulunmaktadır.¹⁷⁶ Günümüzde türbe mevcut ve etrafı çevrilidir ve Alevî-Bektâşîlerce ziyaret edilmektedir.

28. Tatarpazarcık'ta Ballı Baba Tekkesi

Ballı Baba, Sersem Ali Dede Baba'nın (ö.1527) Tetova (Makedonya)'da bulunduğu sırada hilafet verdiği zatlardandır. Önemli bir Bektâşî şairi olarak görülür. Bal ile ilgili kerametleriyle ünlüdür. Türbesi Tatarpazarcığı'nda (Pazardzhik) bulunan tekkesindedir.¹⁷⁷

¹⁷¹ Gradeva, a. g. e., s. 219

¹⁷² Lyubomir Mikov, "Bulgaristan'da Türk Halk Tasavvufu (Dört Türbe ve Evliyalarına İlişkin Materyallere Göre)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 52(2009), s. 97

¹⁷³ İsmail Selimoğlu, "Balkanlardaki Tasavvufi İzler", s. 138

¹⁷⁴ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 8. s. 486

¹⁷⁵ Gradeva, a. g. e., s. 218.

¹⁷⁶ Selimoğlu, a. g. m., s. 138

¹⁷⁷ Şevki Koca, *Bektaşilik ve Bektaşî Dergâhları*, s. 305

29. İslimye’de (Sliven) Koyun Baba Zaviyesi

1851 yılına ait bir belgede Zaviye’nin varlığından bahsedilmektedir.¹⁷⁸

30. Plevne’de (Pleven) Koç Ali Zaviyesi ve Ali Koç Baba Türbesi

Ayverdi’ye göre Zaviye 1070/1659 yılında kayıtlara geçmiştir.¹⁷⁹ M.Kiel’in verdiği bilgiye göre Anadolu’nun kuzeyinde Osmancık’ta bulunan Koyun Baba’nın müridi Ali Koç Baba ve dervişleri buraya gelerek bir tekke kurmuştur. Bunların 1462’deki Eflaklılar’ın işgalinin ardından Niğbolu’ya ulaştıkları tahmin edilmektedir. 16. yüzyıla ait bir Osmanlı vakıf defterinde tekmeden söz edilir ve bu dervişlere Fatih Sultan Mehmed tarafından mülk araziler bağışlandığı belirtilir.¹⁸⁰ Sözlü anlatımlara göre Ali Koç Baba, Seyit Ali Sultan’ın oğlu, Seyit Ali Sultan da Hacı Bektâş-ı Velî ’nin oğludur. Kendisinin Niğbolu Savaşı’na katıldığı ve yararlılıklar gösterdiği bilinmektedir. Ali Koç Baba’nın 14. yüzyılda yaşamış olduğu varsayılır. Tekkesi Bulgaristan’da Niğbolu (Nikopol) kalesinin yanındadır. Burası hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Hristiyanlar burada Çar İvan Şişman’ın yattığını ileri sürmekte, Müslümanlar ise Ali Koç Baba Tekkesi olarak kabul etmektedirler. Koç lakabı ile anılmasının sebebi olarak araştırmacıların verdiği bilgiler Bursa’nın fethi ile bağlantılıdır. Bursa’nın 1388’de fethi üzerine bir şükür kurbanı kesilmek istenir. Ali Koç Baba, gayri ihtiyari olarak: “*Beni kurban edin, ben kurban olayım*” der. Bu sözü orada bulunanların hoşuna gitmiş içlerinden en yetkili olanı, “*Ali Koç, sen bize daha lazımsın*”, diyerek onu onurlandırmış, o günden bu yana Ali Baba’nın adı Ali Koç Baba olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁸¹

Ali Koç Baba türbesinin sadece Müslümanlar tarafından değil bölgede bulunan Hristiyanlar tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu türbeye Müslümanlar: “*Ali Koç Baba Tekkesi*”, Hristiyanlar ise “*Tanrı Mezar*” adını vermişlerdir. Türbenin mezar taşında şu kayıt mevcuttur: “*Âl-i Resûl Hacı Bektaş Torunu Rumeli Fatihi Seyyit Ali Oğlu Ali Koç Baba Paşa Ruhuna Fatiha 25.09.1396*”. Mezar üzerindeki ay ve gün ise

¹⁷⁸ BOA, A.MKT.MHM., Dosya No: 46 Gömlek No: 1

¹⁷⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 73

¹⁸⁰ Machiel Kiel, “Niğbolu”, *DİA*, yıl: 2002, c. 33, s. 88

¹⁸¹ Furkan Asya-Sevim Gören, “Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 50 (2009), s.18; Refik Engin, “Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 31(2004), s. 5-6

onun soyundan gelen Hamza Koçerdin tarafından belirlenmiş ancak belgelenmemiş bir tarihtir.

Ayrıca Georgi Neşev'in Pro-Anti gazetesinde yayımladığı makalede, Çar Şişman'ın mezarı olduğu iddia edilen mezarın Ali Koçlular tarafından Ali Koç Baba olarak gösterilmiştir. 1930'lu yıllarda bazı Bulgar yazarların Hasan Demir Baba'nın aslında Omurtag Han'a ait olduğunu söylemişlerdir. Bu açıdan bu iki tekke ortak özellikler taşımaktadır. Ancak Hasan Demir Baba Tekkesi'nde bulunan mezar, açılmış ve içinden çıkan kemiklerin 400 yıllık olduğu anlaşılmıştır. Bu da Hasan Demir Baba'nın yaşadığı döneme ait olduğunu göstermektedir.¹⁸²

Balkanlar'da yaşanan olumsuz gelişmeler neticesinde Ali Koç Baba ailesinin son temsilcisi olan Molla Ali Bulgaristan'dan göç edip Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesine bağlı Umurca Köyü'ne yerleşmiştir. Ocağı toplamak için ocak taliplerine ve muhiplerine sürekli mektuplar yazmıştır.¹⁸³

Trakya ve Balkanlar'daki Bektâşîlik, Hacı Bektâşî Veli sonrası Balım Sultan erkânına bağlı olarak yürütülmektedir. Trakya ve Balkanlar'da üç farklı erkân yürütülmektedir:

1. Balım Sultan öncesi süre,
2. Balım Sultan süreği,
3. Şeyh Bedrettin süreği.

Ayrıca Trakya Bektâşîleri sadece adları bakımından değil, yürüttükleri erkannameleri ile de ayrılırlar. Balım Sultan'dan önce Bektâşî erkânı şu adlarla anılmaktadır:

1. Seyyid Ali Sultan,
2. Osman (Otman) Baba,
3. Akyazılı Sultan.

Balkanlar'da Kızıl Deli, Ali Koçlu, Amucalar, Otman Babalı'lar, Ak Yazılı'lar ve diğerleri 16. yüzyıldan çok önce buralara gelip yerleştikleri görülmektedir.¹⁸⁴

¹⁸² R. Engin, a. g. m., s. 3

¹⁸³ Furkan Asya-Sevim Gören, "Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge", s. 18

¹⁸⁴ Furkan Asya-Sevim Gören, a. g. m., s. 19

Ali Koç Baba'nın Seyyit Ali Sultan ile birlikte Trakya ve Balkanlar'a yerleştiği tahmin edilmektedir. Daha çok Bulgaristan coğrafyasında etkili olan Ali Koç Baba kültürümüzde de bölgede Türkmen Alevî-Bektâşî gruplarınca tüm canlılığı ile sürdürülmektedir. Ali Koç Baba kültürü zaman içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş ve halen burada kitlelerce de devam ettirilmektedir. Ali Koçlular'ın Balkanlar'daki en büyük yerleşim yeri Alvanlar olarak geçmektedir.¹⁸⁵

Arşiv kaynaklarına baktığımızda ise tekkeye atanan şeyhler ve tarihlere ulaşılabilmektedir. 1801 yılında yazılan arzda bu tarihten önce zaviyede görev yapan şahısların adları yer almaktadır. Derviş Mehmed, oğlu Mustafa, Derviş İbrahim, oğlu Ali ve en son bu görevin Derviş Mustafa oğlu Derviş Mehmed'e verilmesi talep edilmektedir.¹⁸⁶1811 yılında savaşta şehit olan tekke şeyhinin yerine başkasının aynı maaş ve görevle atanmasına dair bir belge bulunmaktadır. Belgeye göre o dönem tekkenin şeyhi Seyyid Ahmed Baba Rusçuk savaşında şehit düşmüştür. Yerine Bektâşî Mehmed Baba'nın geçmesinin uygun olacağı belirtilmektedir. Yazı Seyyid Şeyh Fazlullah tarafından yazılmıştır.¹⁸⁷

31. Küçük İlhanlar Köyünde Mustafa Baba Bektâşî Tekkesi

Tekke, Küçük İlhanlar'dan (Malko Vranovo-Rusçuk) Arabacılar'a (Kolarovo-Silistre) giderken sağda bulunmaktadır.¹⁸⁸ Evliya Çelebi bu tekke hakkında: "*Bektâşî tekkesidir, Arap, Rum ve Acem'de ün yapmış bir tekkedir. Bir yerden geliri yoktur, yüzelli kadar baş ve ayağı çıplak, fakir erenleri vardır ki, asıl derviş kişi bunlardır. Alçak ve geniş bir meydanı vardır. Kışın araba ile sohbet meydanına meşe ve pelit odunlar yığılıp, alev alev yakılır, bütün âşıklar etrafında can sohbeti edip devletin ve Padişah'ın kudretinin devamı için dua ederler. Öncü pirlерinin kabri etrafında o kadar güzel mumlar, kandiller, şamdanlar, bayrak, davul ve kudümler vardır ki, diller ile anlatılmaz. Gece gündüz mutfakta yemek pişer, gelene gidene sabah akşam sofrası konulur. Bu kadar masrafi açıkladığımız üzere belli bir geliri olmadığından ileri gelmeyip ancak bazı hayır sahiplerinin adak ve ihsan gibi bazı hediyelerinden, karşılanmaktadır.*"¹⁸⁹

¹⁸⁵ R. Engin, a. g. m., s. 9

¹⁸⁶ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 21

¹⁸⁷ Sevim Gören-Furkan Asya, a. g. m., s. 25

¹⁸⁸ Rositsa Gradeva, *İstoriya na Müsülmanskata Kultura po Bılgarskite Zemi*, (IMIR Yayınları, Sofya 2001), s. 224; Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 86

¹⁸⁹ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, c. 3, s. 430-431

32. Karaağaç Tekkesi - Mustafa Kanaat Tekkesi

Tekke 17. yüzyılın ortalarında inşa edilmiştir. Bugün tekke Kapaklı köyünün (Alexsandriya-Dobriç) bir buçuk kilometre kuzeybatısında bulunmaktadır.¹⁹⁰ 1956 yılında ayakta olan bu Ağaç Tekkesi komünistlerce yıkılmış, bugün yalnızca tekkenin, çok zor fark edilen temelleri kalmıştır. Tekkenin üstü kalın kayın ağaçlarıyla örtülmüş, uzunluğu 14.60 metre genişliği 5.4 metre, yüksekliği de 2 metredir. Tekkenin iki odası varlığından bahsedilmekle birlikte, batı tarafında kalan odada Mustafa Kanaat'ın yazısız mezar taşında çizilmiş bir çalma(sarı) bulunur. Tekkenin içinde Bektâşîliği sembolize eden resimler çizili olan bir panodan bahsedilir. Eli belinde ve iki tarafında kılıç olan bir insan (kılıçlar Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, el ise Hz. Ali'yi sembolize etmektedir) resminin mevcudiyeti aktarılmıştır.¹⁹¹

33. Prevadi'de Bektâşî Tekkesi

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Prevadi kasabasının dışında bir Bektâşî Tekkesi mevcuttur. Tekkenin I. Ahmed (1603-1617) zamanında Nazif Paşa tarafından yıktırıldığı kaynaklarada bildirilmektedir.¹⁹²

34. Köstendil'de (Kyustendil) Hızır Bey veya Hızır Baba Zaviyesi

Kayıtlarda tekkenin varlığına dair bir ifade 1722 yılında zaviyenin vakfına yapılan müdahalenin menine dair yazılan bir belgede geçmektedir.¹⁹³ 1764 yılında zaviyenin değirmen, bağ ve arazi mahsüllerine yapılan müdahalenin menisi istenmiştir. Tarikatı Bektâşî'dir.¹⁹⁴ 1839 yılına ait bir belgede ise Hızır Baba Zaviyesi şeyhi Şeyh Mustafa'nın vefatıyla şeyhliğinin Bektâşî salıklarına verilmesinin uygun olduğunu ve alakasız birine verildiğinden bunun giderilmesini ve kendisine verilmesini istemektedir.¹⁹⁵

35. Hasköy'de (Haskovo) Dayı Baba Zaviyesi

¹⁹⁰ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", s. 140

¹⁹¹ Gradeva, *a. g. e.*, s. 222

¹⁹² Halime Kozlubl Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s. 146; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 78

¹⁹³ BOA, CEV., Dosya No: 250 Gömlek No: 12595; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 24

¹⁹⁴ BOA, CEV., Dosya No: 555 Gömlek No: 28003

¹⁹⁵ BOA, CEV., Dosya No: 441 Gömlek No: 22348

1793 yılına ait bir belgede adı geçmektedir. Zaviyeden vergi ve arazisinden öşür alınmaması talep edilmektedir. Zaviye Bektâşî Tarikatı'na bağlıdır.¹⁹⁶

36. Abdullah Baba Tekkesi

Evliya Çelebi Yenice Zağra'da Abdullah Dede ziyaret yerinden bahsetmektedir. Abdullah Dede Bektâşî tarikatının ileri gelenlerinden bir zattır.¹⁹⁷ Muhtemelen bu tekkenin kurucusudur.

37. Eski Zağra'da Hüseyin Baba Bektâşî Zaviyesi

Zaviye'nin sahibinin Seyyid Hüseyin olduğu anlaşılmaktadır. 1797 yılında Seyyid Ahmed Dede ve büyük oğlu Seyyid Abdullah Dede vefat etmiş ve zaviyedarlık görevine Seyyid Osman Dede İbni Abdullah Dede'nin görevlendirilmesi talep edilmektedir.¹⁹⁸

38. Ali Baba Zaviyesi

Zaviye hakkında 1801 yılına ait şu bilgi geçmektedir: Zagra-i Eskihisar kazasının Müslim Turhan köyünde Bektâşî Tariki'nden Ali Baba Zaviyesi arazisinden ve koyunlardan civarındaki Karaca Ahmed zeameti mutasarrıfı Zaim Şerif Ağa tarafından öşür talebinin men edilmesi istenmektedir.¹⁹⁹

Müslim Turhan Köyü muhtemelen günümüzde bölgede bulunan Pravoslaven veya Hristiyanovo köylerinden biridir.

39. Eski Zağra'da Turhan Baba Zaviyesi

1818 yılına ait bir belgede adı geçen zaviyenin muhtemelen o dönem Şeyhi olan Bektâşî Derviş Hüseyin adı geçmektedir.²⁰⁰ Aynı yıl zaviyeye gelen koyunlardan vergi talep edilmemesi istenmektedir.²⁰¹

40. Varna'da Paşa Baba Tekkesi

Tekke'nin banisi "Paşa Pehlivan Baba" lakaplı Rusçuklu Pehlivan İbrahim Paşa'dır (ö.1820). Tekke Bektâşî Tarikatı'na bağlıdır. Demir Baba ile karıştırılmaktadır. Varna yakınlarında bulunmaktadır.²⁰²

¹⁹⁶ BOA, C.EV., Dosya: 416, Gömlek: 21080

¹⁹⁷ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 490; Selimoğlu, a. g . m., s. 140

¹⁹⁸ BOA, CEV., Dosya No: 529 Gömlek No: 26749

¹⁹⁹ BOA, CEV ., Dosya No: 355 Gömlek No: 18009

²⁰⁰ BOA, CML, Dosya No: 293 Gömlek No: 11998

²⁰¹ BOA, C.EV ., Dosya No: 242 Gömlek No: 12094

41. Horasani Ali Baba Zaviyesi

Tekke Rusçuk'a bağlı Lipnik köyü yakınlarında ve şehre on iki kilometre uzaklıktadır.²⁰³ Horasani Baba Tekkesi ile ilgili çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Bunlardan biri şöyledir: "Bir aile kör olan çocuklarıyla tarlasına gider. Yere bırakılan çocuk ağlar ve ayaklarıyla yeri tekmeler. Anne baba mola verip yanına gittiklerinde şaşkınlık içinde ayaklarının altında su kaynadığını görürler. Suyu çocuğun gözlerini yıkarlar ve çocuk görmeye başlar."

Yörede yaygın olan hikâyelere göre bu su sadece şifalı değildir. Aynı zamanda onun mucizevi gücüne inanan kişileri kötülüklerden korur mahiyettedir. Bu su etrafında Horasani Ali Baba Tekkesi kurulmuştur. Orta Çağda pınarın yakınında Ayo İlyas adında bir Hristiyan manastırın mevcudiyetinden bahsedilmektedir. Yakında bulunan Nikolovo köyünün sakinleri Manastırda mevkiinde 1936 yılında yapılan kazılarda büyük bir haç bulunduğunu ve bir başka otel inşası için yapılan kazılarda da ikiyüzlü başka bir tunç haç bulunduğunu naklederler.

Muhtemelen Ayo İlyas adındaki küçük Hristiyan manastırı 18. yüzyılın ortalarına kadar mevcut olup sonradan yıkılmış ve yerine dervişler yerleşmiştir. Bu yerin tasavvufi bir merkeze dönüşmesi Bektâşî tarikatından Derviş Ali Baba'nın Horasan'dan Rusçuk'a gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu zat yüksek tahsilli ve yerli halkın itibarını kazanmıştır. Rusçuk ayanı Tirsenikli İsmail Ağa ona Rusçuk şehrinin güneydoğusunda geniş bir toprak hediye etmiş, bu toprakta bir tekke inşa edilerek orman ve otlaklardan sağlanan gelirlerin tekkenin bakımına verilmesini emretmiştir.²⁰⁴

Ali Baba'nın, kurduğu tekkede ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Belgelerden tespit edildiğine göre 1822 yılında Horasanlı Ali Baba zaviyesiyle Bektâşî tarikatından olan Seyyit Feyzullah ilgilenmektedir. Zaviyenin yanında bir de türbenin bulunduğu aktarılmaktadır. Ali Baba 1822 yılından önce vefat ettiği tahmin edilmektedir çünkü 1822 yılında Ahmed Dede adında bir derviş, türbedar görevinde bulunmaktadır. 1826 yılında Yeniçeri Ocağını lağvedince Rusçuk yakınındaki Ali Baba Tekkesi'de

²⁰² Tanman, "Demir Baba Tekkesi", *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 150

²⁰³ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufî İzler", s. 140

²⁰⁴ Meryem Kaçan Erdoğan- Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *Rusçuk Ayanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, (Yeditepe İstanbul 2009), s. 188; Bakardzhieva, a. g. m., s. 134

yıkılmıştır. Ali Baba Tekkesi'nin eşyaları, daha eski olan ve yıktırılma kararına maruz kalmayan Hızır Baba Tekkesi'ne taşınmıştır.²⁰⁵

42. Şumnu'da Ali Baba Tekkesi

Tekke, Şumnu (Shumen) Taşkın köyü (Buynovitsa) civarında ormanın içinde bulunmaktadır. Bazı Bulgar kaynaklarına ve köylülere göre tekke Bektâşî tarikatına ait olduğuna işaret etmektedir. Tekke bakımsız ve yıkılmaya terk edilmiş haldedir. Bir rivayete göre; Taşkın köyünün yüksek tepesi olan tülbe (türbe)²⁰⁶ denilen yerde bir derviş, her gün tekkenin inşa edileceği yere bir taş bırakıp evine gidermiş. Dervişi gören ve niyetini tahmin eden insanlar bugün tekkenin bulunduğu yere tekke yapılmasına karşı çıkmışlar. Hatta Silistre kadısını davet edip bu tekkenin burada inşa edilmemesi için yardım istemişlerse de muvaffak olamamışlar ve daha sonra tekke buraya inşa edilmiş ve Ali Baba tekkesi olarak adlandırılmıştır. Bugün bölge insanları özellikle de Alevîler yılda bir defa bu tekkede toplanır kurban kesip ayin yaparlar. Bu tekkenin inşası hakkında kesin bir tarih bulunmamaktadır.²⁰⁷

43. Şumnu'da Veli Bey Köyünde Yankolu Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre tekkenin ilk kayıtlarına 1219/1804 senesinde rastlanmaktadır. Tekke Tarikat-ı Bektâşîye'den ve Gerlabad Veli Bey köyündedir.²⁰⁸ Köy muhtemelen Bulgarcası Milanovo olan köydür. Aynı isimde ve Bulgarca ismi Veliçka olan bir köy daha vardır ancak Eskicuma iline bağlıdır.

44. Şumnu'da Sadrazam Gazi Hasan Paşa Zaviyesi ve Türbesi

Ayverdi'de tekke varlığının ilk tespit tarihi 1250/1834 senesi olarak verilmektedir. Türbe 1789 yılında yapılmıştır.²⁰⁹ 1901 yılına ait bir belgeden de tekkenin duvarlarının Bulgar askerleri tarafından yıkıldığı anlaşılmaktadır.²¹⁰ Bildiğimiz Şumnu tekkelerinden sadece Cezayirli Hasan Paşa Tekkesi'nin inşaat tarihi hakkında bilgiler mevcuttur. Tekke, Palabıyık lakabıyla tanılan Sadrazam Cezayirli Hasan Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Cezayirli Hasan Paşa 1787-1791 tarihli Osmanlı-Rus savaşında Özi Seraskeri olarak görevindeyken büyük başarılar elde etmiş ve Kasım 1789'da Sadrazam

²⁰⁵ Bakardzhieva, a. g. m., s. 135

²⁰⁶ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", s. 136

²⁰⁷ Gradeva, a. g. e., s. 213-214

²⁰⁸ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 111

²⁰⁹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 107

²¹⁰ BOA, Dahiliye Siyasi Kısım (DH.SYS.), Dosya No: 75 Gömlek No: 1

makamına yükselmiştir. 30 Mart 1790'da Şumnu'da vefat etmiş ve bina eylediği Bektâşî zaviyesinde defnedilmiştir. Tekke, kasabanın güneydoğu tarafında Koşir mahallesinin doğusunda bulunan Koşmeydan'da inşa edilmiştir. 1789 tarihli bir arzda Hasan Paşa çadırlarını bu mevkide yaydığı bildirilmektedir. 1839 tarihli Şumnu zaviyeleri listesine göre Cezayirli Hasan Paşa Tekkesi artık Tarikat-i Rifaiyye'dendir.²¹¹

45. Eski Zağra'da Sofular Tekkesi ve Türbe

Tekke Eski Zağra'nın Pavel Banya ilçesine bağlı Skobelevo (Sofular) köyünde bulunmaktadır. Günümüzde köyün doğu kısmında "Babalar" mevkiinde, aynı zamanda köyün Türk mezarlığında bulunduğu, Gabrovnitsa nehri yakınında bir tek türbe mevcuttur. Türbe'de iki mezar bulunmakta olup, Ayvaz ve Tahir Babalar'a ait oldukları tespit edilmiştir. Türbe'nin inşasını başlıca Gorno Novo Selo (Yukarı Enişerli) köylüleri katılmıştır. Bu köy halkı başlıca Kızılbaş Türkleri'nden oluşmaktadır. 1950'li yıllara kadar türbe genellikle bu köy halkı tarafından ziyaret edilmekteymiş. Ziyaretçiler şifa ümidi ile etrafta bulunan ağaçlara çaput bağlamakta ve türbelerin üzerinde çeşitli hediyeler bırakılmaktaymış. Aynı köyün Hristiyan mezarlığının bulunduğu "Karadedelik" mevkiinde iki mezar bulunmaktadır. Bu mezarlara köy halkı tarafından türbe inşa edilme girişimleri olmuş fakat sabahları yapıların yıkılmış bulunması nedeniyle bundan vazgeçildiği anlatılmıştır. Bu mezarlara dilsiz veya geç konuşan çocuklar götürülüyormuş.²¹²

Ayvaz ve Tahir Babalar'ın hayatı hakkında anlatılan efsanelere göre; Gorno Novo Selo (Yukarı Enişerli) köyünde doğmuşlardır. Ayvaz Baba çoban ve hacı, Tahir Baba da onun çırağı ve yardımcısıdır. Rivayete göre Ayvaz Baba hacca gitmiş, Tahir Baba da birkaç gün sonra Ayvaz Baba'nın hanımının yanına giderek kocasının aç olduğunu ve mekik çöreği pişirmesini istemiş. Bunu nasıl anladığını kavrayamasada kadıncaz çörekleri pişirmiş. Tahir Baba Ayvaz Baba'ya çörekleri yetiştirdiğinde çörekler hala sıcakmış.

Daha sonra Mekke'den dönüşlerinde Osmanlı-Rus savaşlarından birine katılmışlar. Savaşta her ikiside ağır yaralanmış ve memleketlerine dönmeleri için birer at verilmiş. Yolları Skobelevo (Sofular) köyünden geçiyormuş. Burada nehri geçerken nehir

²¹¹ Sabev, a. g. m., s. 185

²¹² Lyubomir Mikov, "Bulgaristan'da Türk Halk Tasavvufu (Dört Türbe ve Evliyalarına İlişkin Materyallere Göre)", ss. 92-93

kenarındaki kayalarda atalarının izleri kalmış, nehri geçer geçmezde bugün mezarlarının bulunduğu yerde atlarından düşerek vefat etmişler.²¹³

46. Gazi Ali Baba Tekkesi ve Türbesi

Tekke Sevlievo'ya dokuz kilometre mesafede Rahva (Ryahovtsite) Köyü mevkiinde bulunmaktadır. Sofya-Varna otobanı sağında bulunmakta ve yolcuların dikkatini çekmektedir. Köyün ekseriyeti müslümandır.²¹⁴ Gazi (Ali) Baba Türbesi hakkında detaylı bilgiyi Mikov'un yaptığı çalışmalardan ediniyoruz. Türbe köyün güneybatısındaki dağın oldukça yüksek bir yerinde bulunmaktadır. İki defada inşa edilmiş ve günümüze ulaşan bina yenidir. 1962-1963 ateşe verilmiş olan binanın yerinde inşa edilmiştir. Yeniden inşa edilen türbenin ustaları Ryahovtsite köyündendir. Yeni bina yedi duvarlı ve tuğladandır. Eski bina da yedi duvarlı imiş.²¹⁵

Türbenin güneybatısında ve hemen bitişiğinde muazzam bir kaya taşı bulunmaktadır. Bu taşın, bu yerde kendisine türbe yapılması için Gazi Baba tarafından atılmış olduğuna inanılmaktadır. Türbe Haziran ayının son pazar günü yoğun bir ziyaretçi akınına uğramaktadır. Bölgede yaşayan Türkler aileleri ile birlikte türbeyi, Gazi Baba'ya saygılarını ispat etmek için ziyaret etmektedir. Gazi Baba'nın Sevlievo dolaylarındaki toprakları ve yerleşim yerlerini himayesi altına almış olduğuna inanmaktadırlar. Bu günde türbenin ziyaret edilmesi "Hacet Bayram" olarak bilinmektedir.²¹⁶

Günümüzde tekke yörenin yegâne tekkesi olmasından dolayı yerel halkın ve iş adamlarının desteği ile mamur hale getirilmiştir.²¹⁷

47. Vidin'de Salahuddin Baba Zaviyesi ve Türbesi

Ayverdi'ye göre zaviye 1258/1842 yılına ait kayıtlarda mevcuttur.²¹⁸ G. Nemeth'in Vidin Türkleri üzerine tuttuğu kayıtlarda Emir Selahaddin (Salatin) Efendi'nin bölge halkı tarafından saygı gösterilen bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede tekke ile ilgili şöyle bir gelenek yaşamaktadır: "Tekke'ye her ayın ilk salı günü veya her salı abdest alıp gidilir, namaz kılınır, Kur'an tilavet edilir ve en sonundada münacat okunur.

²¹³ Lyubomir Mikov, a. g. m., ss. 93-94

²¹⁴ Rositsa Gradeva, *İstoriya na Müsülmanskata Kultura po Bulgarskite Zemi*, s. 216

²¹⁵ Lyubomir Mikov, "Bulgaristan'da Türk Halk Tasavvufu (Dört Türbe ve Evliyalarına İlişkin Materyallere Göre)", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 52(2009), s. 90

²¹⁶ Mikov, a. g. m., s. 90

²¹⁷ Gradeva, a. g. e., s. 216

²¹⁸ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 127

İnsanlar çocuklarının yürümeye başlaması için Emir Salahaddin Efendi'ye bir süpürge adar "çocuğum gezsin ayağı ile süpürgeyi getirsin" diye çocuğunun bir an önce yürümesini umarak dua eder. Yeşil bez, mum, hasır gibi hediyeler adanır ve tekkeye bırakılır".²¹⁹

Selahaddin Baba'nın türbesi 1796-1807 yılları arasında Pazvantoğlu tarafından yaptırılmıştır. Rivayete göre Emir Salahaddin Efendi kendisine bağlı 1000 askeriyle 1689 yılında Avusturya şehri kuşattığında kahramanca savaşmış ve şehit düşmüştür. Günümüzde Vidin Devlet Hastanesi'nin avlusunda bulunmaktadır. 1955 yılında hastenenin morgu olarak kullanılmıştır.²²⁰

48. Rusçuk'ta (Ruse) Mustafa Paşa Bektâşî Tekkesi

Ayverdi'nin kayıtlarında ismi yer almaktadır. Bunun dışında bir bilgiye sahip değiliz.²²¹

49. Eski Zağra'da Seyyid Hasan Baba Zaviyesi

Ayverdi'nin kayıtlarına göre bu tekki Bektâşî tarikatına aittir.²²²

1.1.3. Bektâşî Türbeleri

Bulgaristan'da Bektâşîler'e ait birçok türbe bulunmaktadır. Bu kısımda ele alınan türbelerde yatan şahıslarla ilgili fazlaca malumat bulunmamaktadır. Hangi tekkelerde görev yaptıkları tespit edilememiş olsa da bölgedeki önemli Bektâşîlerden oldukları görülmektedir. Bununla beraber türbelerin buldukları yerlerde geçmişte faaliyet göstermiş tekkelerin bulunmuş olma ihtimali yüksektir. Ancak buna dair bilgilere henüz rastlanmamıştır.

1. Koçlu Baba Türbesi

Elvanlar köyünde Yukarı Mahallede büyük çınar ağaçlarının arasında bulunmaktadır. Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyundan Ali Koç'un oğlunun adına izafeten adlandırılmıştır. Özel bir görevle Hacı Bektaş-i Veli tarafından gönderilen bu zat, oğlunu buraya

²¹⁹ Gyula Nemeth, *Vidin Türkleri (Dil-Folklor-Din)*, Çev. Abdurrahman Güzel, (İstanbul; Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1996), s. 261

²²⁰ <http://www.vidin-online.com/sled-osvobozhdenieto/arhitektorni-istoricheski-pametnitsi-na-kulturata-na-gr-vidin>, Tarih: 16.03.2016

²²¹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

²²² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 60

vazifesini devam ettirmek üzere bırakıp tek başına Niğbolu'ya gitmiştir. Türbe küçük bir yapı olup kiremitten çatısı ve saçığı vardır.²²³

2. Hüseyin Baba Türbesi

Elvanlar köyünün orta mahallesinde bulunmakta olup Koçlu Baba Türbesi'ne benzemektedir.²²⁴

3. Ali Baba Türbesi

İslimye'ye bağlı Elvanlar (Yablanovo) köyünün güneybatısında iki saatlik mesafede Kotlen bakanında bulunmaktadır.²²⁵

4. Hasan Baba Türbesi, Nazır Baba Türbesi, Öksüz Baba Türbesi

Türbe ile ilgili tek bilgimik Elvanlar köyünde olmasıdır.²²⁶ Başka bir bilgiye raslanmamıştır.

5. Topuz Baba Türbesi

Topuzlar köyünün dışında kuzey istikametinde bulunmaktadır. Buraya gelerek topuzlar köyünü kuran zatın Topuz Baba olma ihtimali yüksektir.²²⁷

6. Hasan Baba Türbesi

Kırcaali'ye bağlı Hasan Babalar (Baştino) köyündedir. Köy sakinlerine göre bu köy 500-600 sene önce Hasan Baba tarafından kurulmuştur. Müslümanlar her Cuma kabrini ziyaret etmektedirler.²²⁸

7. Kırcaali Taşkınlar'da Türbe

Kırcaali'ye bağlı Taşkınlar (Vrelo) köyünde, Taş mezar, altı asırlıktan ziyade 50-60 adet çınar ağaçlarının bulunduğu ormanlık alanda bulunmaktadır. Burası çevredeki Türkler'in ziyaret ettiği bir yerdir.²²⁹ İsmail Baba Türbesi olarak bilinmektedir.

²²³ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

²²⁴ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

²²⁵ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

²²⁶ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

²²⁷ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

²²⁸ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", s. 139

²²⁹ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", s. 139

Günümüzdeki yapı 1961 yılında inşa edilmiştir. Çevredeki Bektaşî köylerinde katılımıyla her yıl Ekim ayının ortalarında tören düzenlenmektedir.²³⁰

8. Mustafa Efendi Türbesi

Türbe Kırcaali'nin Eğridere (Ardino) ilçesine bağlı Toz Ezir (Dolno Prahovo) köyünde bulunmaktadır. Türbe, muhtemelen 19. yüzyılda inşa edilen cami, medrese ve daha geç yapılmış bir çeşmeyide içine alan külliye'nin bir kısmını oluşturmaktadır. Türbe taş binadır ve iki defa inşa edilmiştir. Mezarın müderris olan ve 1262/1845-1846 yılında vefat etmiş Yusuf adında birinin oğlu olan Mustafa Efendi'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.²³¹

Günümüzde türbe kilitlenmektedir ve yerli Türkler tarafından ziyaret edilmemektedir. Buna rağmen türbenin korunmasına ilgi gösteren sorumlu kişi vardır. Bölgedeki Türkler tarafından ziyaret edilmemesinin sebebi ise muhtemelen Mustafa Efendi'nin Bektâşî olmasıdır. Mustafa Efendi'nin mezar taşının dördüncü satırında "Mezarımda baş eğmek için kardeşlerimiz gelince" diye bir ibare vardır. Benzer ifadeler bazı Bektâşî mezar taşlarında da rastlanmaktadır.²³²

Bu türbelerin dışında Bulgaristanda Bektaşîlere ait olduğunu tespit/tahmin edilen Eskicuma'da Baba Kondu Türbesi, Eskicuma Padarino Köyü'nde Bahadır Baba Türbesi, Eskicuma Tekke Mahallesi Köyü'nde Hüsem Baba Türbesi, Eskicuma Golyamo Sokolovo Köyü'nde Hüseyin Baba Türbesi, Paşmaklı'da Şeyh İsen Türbesi, Kırcaali Kayaaltı (Zvezdelina) Köyü'nde Nazır Baba Türbesi, Kırcaali Uurlar (Suhino) Köyü'nde Nalbant Baba Türbesi ve İbrahim Baba Türbesleri vardır fakat bu türbeler hakkında bilgi bulunmamaktadır.²³³

1.1.4. Bektâşî Şeyhleri

Bu kısımda Bulgaristan'da doğmuş ve faaliyette bulunmuş olan ancak Bulgaristan'da hangi tekkede görev yaptıkları tespit edilemeyen Bektâşî Tarikatı'na bağlı olan sufilere yer verilmiştir.

²³⁰ L. Mikov, *Kultova Arhitektura i İzkuštvo na Heterodoksnite Myusyulmani v Bulgaria (XVI-XX vek)*, (Sofia:2007, Akademichno İzdatelstvo "Prof. Marin Drinov"), ss. 100-102

²³¹ http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14385

²³² Mikov, a. g. m., s. 94

²³³ İsmail Selimoğlu, "Balkanlar'daki Tasavvufi İzler", s. 139; <http://www.cemvakfi.org.tr/balkanlarda-alevilik-bektasilik/bulgaristanda-alevi-bektasi-tekkeleri/>,Tarih:12.11.2016

1. Şeyh Bedreddin

Şeyh Bedreddin günümüzde Yunanistan sınırları içinde kalan Samavona'da doğmuştur. Doğum tarihi ihtilafli olup 1339-1368 yılları arasında değişik tarihler verilmektedir. Torunu Halil b. İsmail *Menakıbnâme*'de 1359 yılını tarih vermiştir.²³⁴ Babası İsmail'in Selçuklu Sultanı 2. Keykavus'un torunu olduğuna dair bilgiler vardır. Bazı görüşlere göre bu siyasi sebeplerle uydurma bir şeydir. Diğer taraftan babası kadı olduğu için "Simavna Kadısıoğlu" adıyla anılmıştır. Şey Bedreddin ilk tahsilini babasından almış, ardından Edirne, Bursa, Konya, Şam, Kudüs, Kahire, Mekke, Medine'de bulunmuş ve buralarda zamanın âlimlerinde çeşitli dersler almıştır. Kahire'de Hüseyin Ahlati(ö.1397)'ye intisap ederek tasavvufa girmiştir. 1402 veya 1403'te Tebriz'e gitmiş burada Timur'la tanışmıştır. Ardından Kahire'ye dönerek çilesini tamamlamış ve Şeyh olmuştur. Daha sonra Edirne'ye dönerek münzevi bir hayata başlamıştır. 1411'de Osmanlı'da kardeşler arası savaşta Musa Çelebi Süleyman Çelebi'ye galip gelip Edirne'yi alınca Şeyh Bedreddin'i Kazasker tayin etmiştir. Bu sayede siyasetle tanışmıştır. Ardından Mehmed Çelebi Musa Çelebi'yi yenince Şeyh Bedreddin 1413'te İznik'e sürgün gönderilmiştir. Ancak siyasi ihtirasları sebebiyle bu durumu kabullenemeyen Şeyh Bedreddin görünürde dini-tasavvufi, gerçekte siyasi amaç taşıyan yoğun bir propaganda faaliyetine girişerek taraftar toplamaya başlamıştır. Kendisi göz hapsinde olduğu için Börklüce Mustafa'yı Aydın civarında, Manisa'da Torlak Kemal'i bu iş için görevlendirmiştir. Taraftarlarının çoğalmasından dolayı İznik'ten kaçarak Kastamonu'ya geçmiş ardından Sinop'tan Rumeli'ye geçerek Eski Zağra, Silistre, Dodruca ve Deliorman'a giderek buraya yerleşmiştir. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal isyanlarını bastıran Osmanlı Beyazıd Paşa kumandasında Şeyh Bedreddin'i yakalayarak Serez'de padişah karşısına çıkarılmış ve ilim adamlarından kurulu heyet tarafından idamına karar verilmiştir. Şeyh Bedreddin 1420 senesinde Serez'de idam edilmiş ve buraya defnedilmiştir.²³⁵

Şeyh Bedreddin idam edilmişse de Balkanlar'da görüşlerini benimseyenler var olmaya devam etmiştir. Zaman zaman Sofyalı Bâî Efendi, Nureddinzade Muslihuddin Efendi, Aziz Mahmud Hüdayi gibi tarikat mensupları, Işık-Hurufî zaviyelerinde Şeyh

²³⁴ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavi", *DİA*, yıl: 1992, c. 5, s. 331

²³⁵ Bilal Dindar, "Bedreddin Simavi", *DİA*, c. 5, ss. 332-333; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, ss. 69-70; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", ss. 322-323

Bedreddin'in fikirlerini devam ettirenlerin olduğunu ve sapkın inançları ile halkı huzursuz ettikleri için devlet makamlarına şikâyet etmişlerdir.²³⁶

Varidat adlı eseri vardır. Birçok şerhi mevcuttur. Aynı zamanda birçok tarikat erbabının tenkit ettiği bir eserdir. Ahiret ve cismani haşır konuları başta olmak üzere birçok konuda genel kabule aykırı görüşleri eleştirilmiştir.²³⁷

2. Varnalı Mürsel Baba

Varnalı Mürsel Baba Bulgaristan Varna'dan olduğu için bu isimle meşhur olmuştur. Bursa'da bulunan Ramazan Baba Dergâhı'nda hizmet vermiş Bektâşîler'dendir. 1164/1751'de vefat etmiştir.²³⁸

3. Vidinli Seyyid Hacı Mahmud Dede Baba

1835-1846 yılları arasında Babagan kolu Hacı Bektaş Dergâhı postnişinliğinde bulunduğu bilinmektedir.²³⁹

4. Sofyalı Saatçi Ali Dede Baba

1846-1848 yıllarında Babagan kolu Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı postnişinliğinde bulunmuş Dede babalar'dandır.²⁴⁰

5. Yanbolulu el-Hac Ali Tûrâbî Dede Baba

Ali Tûrâbî Baba 1201/1786 yılında Yanbolu'da doğmuştur. Gençlik yıllarında elinde saz seyahat etmiş ve bu seyahatler esnasında üçüncü devir Melamî piri Seyyid Muhammed Nuru'l-Arabi ile Üsküp'te tanışarak Melamiliğe girmiştir. Ardından İstanbul Merdivenköy Bektâşî Dergâhında Halil Revnaki Baba'dan mücerret ikrarı almış ve Bektâşîliğe bağlanmıştır. Turabî bu zatın yanında yetişmiş ve Babalık mertebesine erişmiştir. Revnaki'nin vefatından sonra bu dergâha postnişin olmuştur. 1849 yılında Çorumlu es-Seyyid Hasan Hüsnü Dede Baba'nın vefatı üzerine Kırşehir Hacı Bektaş pirevindeki Dede Baba postuna seçilerek oturmuş ve 19 yıl bu görevde

²³⁶ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 323

²³⁷ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 71; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 324; Bilal Dindar, "Bedreddin Simavi", *DİA*, c. 5, s. 333

²³⁸ Mustafa Kara, *Türk-Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tekkeler, Şeyhler*, 2. baskı, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2010), s. 352

²³⁹ Yasin İpek ve diğerleri, *a. g. e.*, s. 330

²⁴⁰ Yasin İpek ve diğerleri, *Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, s. 330

kalmıştır.²⁴¹ 1849-1868 yılları arasında bu görevde bulunmuştur.²⁴² Tûrâbî Baba bu dönem içerisinde tekkede önemli tamirat işlerinde bulunmuştur. 1856'da bu tamiratların bittiğine dair bilgi tekkenin meydana kapısının kemeri üzerindeki dizelerden anlaşılmaktadır. Tûrâbî Baba 1868'de postnişin iken vefat etmiş ve Pirevi'ne giderken Kırklar Meydanı adını taşıyan yere defnedilmiştir.²⁴³ Tûrâbî Baba'nın *Dîvân*'ı ve Hacı Bektâş-ı Velî 'nin hayatı ve Anadolu'daki Alevî ocaklarını dile getiren *Kerâmât-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî* adını taşıyan eserleri bulunmaktadır.²⁴⁴

6. Rusçuklu Hengamî

Rusçuk'ta doğmuş olan Hengamî şair ve sufidir. Bektâşî tarikatındandır. Doğum tarihi belli değildir. Kahvecilikle uğraşmış ve bir süre Amasya'da bulunmuştur. Ardından Anadolu'yu dolaşmıştır. Kalenderî, semaî ve dîvân tarzı şiirleri bulunmaktadır. 1873 yılında vefat etmiştir.²⁴⁵

7. Filibeli Mustafa Yesarî Baba

İsmi Mustafa, Yesarî ise mahlasıdır. İstanbul Merdiven köyündeki Şahkulu Sultan Tekkesi şeyhliğinde vekil sıfatıyla üç yıl bu görevi sürdürmüştür. Daha sonra Teselya'daki DurBâlî Sultan Dergâhı postniniği görevinde bulunmuştur. 1325/1908'de İstanbul'a gelmek üzere iken Golos'ta vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir. Ayrıca şair olan Yesarî Baba'nın şiirleri Sinop Âsâr-ı Atîka Muhibler Cemiyeti katib-i umumisi Mehmet Şakir Bey tarafından toplanmıştır.²⁴⁶

8. Servili Sadık Efendi (Bektaşî)

Fatih Sertürbedarı Tırnovalı Ahmed Amiş Efendi (ö.1920) Şa'baniyye tarikatına girmeden önce bu şahsa intisap etmek istemiştir. Ancak Şeyh Efendi nasibinin kendisinden olmadığını ve geldiği yere dönüp beklemesini söylemiştir.²⁴⁷

²⁴¹ *Tûrâbî Divanı ve Yanbolulu Ali Tûrâbî Baba*, Haz. Baki Yaşa Altınok, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2006), s. 9

²⁴² Yasin İpek ve diğerleri, *Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, s. 330

²⁴³ *Tûrâbî Divanı ve Yanbolulu Ali Tûrâbî Baba*, Haz. Baki Yaşa Altınok, ss. 11-12

²⁴⁴ *Tûrâbî Divanı ve Yanbolulu Ali Tûrâbî Baba*, Haz. Baki Yaşa Altınok, s. 22

²⁴⁵ Halime Kozlubel Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s. 411

²⁴⁶ Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmani Zeyli*, c. 12, s. 126

²⁴⁷ Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmani Zeyli*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), c. 3, s. 56

Buraya kadar Bulgaristandaki Bektaşî tekkelerini ve türbelerini ve Bektaşî şeyhlerini ele aldık. Elde edilen bilgiler gösteriyor ki; Bulgaristan'da en eski tarihli tekkeler Bektaşî Tarikatı'na aittir. Daha Bulgaristan Osmanlı hâkimiyetine girmeden önce dervişlerin bölgeye gelerek tekke açıp faaliyette buldukları görülmektedir. Tespit edilen en eski tarihli tekke Kırcaali'ye bağlı Karalar (Gorna Krepost) köyünde bulunan Hızır Baba Tekkesi'dir. Türbe'deki mezar taşında 550/1155 tarihi tespit edilmiştir.²⁴⁸ İkinci erken tarihli tekke Dobruca Kaligra burnu yakınlarındaki Sarı Sultan Baba (Sarı Saltuk) Tekkesi'dir. Sarı Saltuk 622/1263 yılında beraberindeki kalabalık derviş grubu ile Dobruca'ya gelerek birçok tekke açmış ve bölgede İslamiyet'i yaymaya çalışmıştır.²⁴⁹ Kaligra'daki tekke bizzat kendi açtığı tekkelerdendir.²⁵⁰

Osmanlı Dönemi'nde kurulduğu tespit edilen en erken tarihli tekke Dupnice'de bulunan Hüsam Dede Bektaşî Tekkesi'dir. Tekke Gazi Orhan (1326-1360) zamanında kurulmuştur.²⁵¹ Bu tarihlerde kurulduğu tespit edilen bir diğer tekke de Silistre'ye bağlı Denizler (Varnentsi) köyünde bulunan Deniz Ali Baba Tekkesi'dir. Deniz Ali Baba'ya Bulgar Kralı İvan Şişman'ın tekke için toprak bağışladığına dair bilgiler vardır. Tekke 1384'te kurulmuştur.²⁵² Niğbolu'da bulunan Koç Ali Zaviyesi'de bu tarihlerde kurulmuştur. Türbe'nin mezar taşı 1396 tarihlidir.²⁵³ Bu tarihlerde Bulgaristan'ın tamamının fethi gerçekleşmiştir. Diğer tekkelerin kuruluşu 15. yüzyıl ve sonrasında olmuştur.

Günümüzde mevcut olan ve Bektaşîlerce en çok bilinen Tekkeler; Demir Baba Tekkesi, Musa Baba Tekkesi, Yunus Abdal Tekkesi, Kızana Tekkesi, Akyazılı Sultan Tekkesi, Karaağaç Tekkesi, Koç Ali Zaviyesi, Enihan Baba Tekkesi, Elmalı Baba Tekkesi, Hızır Baba Tekkesi, Osman (Otman) Baba Tekkesi, Kademli Baba Tekkesi'dir. Bu tekkeler eski ihtişamından uzak ve genellikle yılın belirli günlerinde anma törenleri yapılmaktadır. Türbeleri dışında kalan eski yapılar harabe veya yok olmuş durumdadır.

Bulgaristan'da kurulan Bektaşî Tekkeleri'nde bazıları Hristiyan Azizler'le veya eski Hristiyan yapılarla irtibatlandırılmaktadır. Bu tekkelerin çoğunluğu günümüzde

²⁴⁸ Mikov, *a. g. e.*, ss. 82-83

²⁴⁹ Franz Babinger- Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), s. 28

²⁵⁰ Kiel, "Sarı Saltuk", *DİA*, yıl: 2009, c. 36, s. 149

²⁵¹ *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 2, s. 787-788

²⁵² Gradeva, *a. g. e.*, ss. 220-221

²⁵³ R. Engin, *a. g. m.*, s. 3

kısmen mevcut olan tekkelerdir. Niğbolu’da bulunan Koç Ali Zaviyesi, Hristiyanlar’a göre “ Tanrı Mezar” olarak bilinmekte ve Çar İvan Şişman’ın burada yattığına inanılmaktadır.²⁵⁴ Hazergrad’a bağlı Kemaller köyünde bulunan Demir Baba Tekkesi hakkında da benzer bir durum söz konusudur. Omurtag Han’ın mezarının burada olduğu iddia edilmişse de ıspat edilememiştir. 1928 yılına kadar kubbenin üzerinde hilalin yanında istavroz bulunuyordu. Hristiyanlar’a göre burada Aziz Georgi Manastırı bulunmaktadır. Dönemin belediye başkanı tarafından Hristiyanlığı aşağıladığı gerekçesiyle istavroz kaldırılmıştır.²⁵⁵ Dobruca Batova Vadisi’nde bulunan Akyazılı Sultan Tekkesi de Hristiyan Azizi Athanasius (Sveti Tanaş) makamı olarak tanıtılmıştır.²⁵⁶ Yeni Zağra’da bulunan Kademli Baba Tekkesi’nde günümüzde ayakta kalabilmiş türbenin üzerinde hac bulunmakta ve *Teke* “Aziz İliya” olarak tanıtılmaktadır.²⁵⁷

1.2. Osmanlı Dönemi’nde Bulgaristan’da Halveti Tekkeleri ve Halvetiler

1.2.1. Halvetîlik

Halvetîlik Ömer el-Halvetî’ye (ö.1397-98) nispet edilen Osmanlı Coğrafyası’nın en yaygın tarikatıdır.²⁵⁸ Ömer Halvetî’nin şeyhi amcası Kerimüddin Halvetî’dir. Kerimüddin Halvetî İbrahim Zahid Gilani’nin (ö.1300) iki halifesinden biridir. Dolayısıyla Halvetîyye Zahidiyye’nin bir koludur. Diğer kolu ile Safiyüddin Erdebili’ye (ö.1334) (Safeviyye veya Erdebiliyye’ye) bağlıdır. Ömer Halvetî halvete büyük önem verdiği için hatta rivayete göre kırk defa halvet çıkardığından bu yola Halvetiyye denilmiştir.²⁵⁹ Safeviyye’den Bayramiyye ve ondan Celvetiyye doğmuştur. Kendisinden birçok şube çıkmış olan Halvetîyye ise İslam dünyasının en yaygın tarikatı olmuştur.²⁶⁰ Havetiyye’nin otuz kadar şubesi vardır ve genellikle bu şubeler Ruşeniyye, Cemaliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye olmak üzere dört ana kolda toplanır.²⁶¹ Halvetîyye’nin birçok

²⁵⁴ R. Engin, a. g. m., s. 3

²⁵⁵ Georgieva, a. g. e., s. 175

²⁵⁶ Eyice, “Akyazılı Sultan Asitanesi”, *DİA*, c. 2, s. 303

²⁵⁷ <http://novazagora.com/snimki/displayimage.php?pos=-3307>, Tarih:12.11.2016

²⁵⁸ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA*, yıl: 1997, c. 15, s. 393

²⁵⁹ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul:Ensar Neşriyat, 2007), s. 295

²⁶⁰ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA*, c. 15, s. 394; H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 295

²⁶¹ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA*, c. 15, s. 394

kolu İbnü'l-Arabi'nin vahdet-i vücud görüşünden etkilenmiştir.²⁶² İran'da doğmuş bir tarikat olmasına rağmen Osmanlı topraklarına en yaygın tarikat haline gelen Halvetîliğin Kafkasya ve Anadolu'ya yayılmasında tarikatın ikinci piri sayılan Seyyid Yahya Şirvani'nin (ö.1464) rolü büyüktür. Osmanlı Sultanları'nın çoğu Halvetî Tarikatı'na bağlıdır.²⁶³ Anadolu ve Rumeli'de en çok tekkesi bulunan tarikatlardan biri ve belkide birincisi Halvetî Tarikatı'dır. Bulgaristan'da en yaygın olduğu bölgeler kuzey-doğu ve kuzey-batı bölgeleridir.²⁶⁴ Balkanlar'a girişi 15. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır.²⁶⁵

1.2.2. Halvetî Tekkeleri

Bulgaristan'da Halvetî Tarikatı'na ve şubelerine bağlı birçok tekkenin kurulduğu görülmektedir. Bektâşî Tarikatı'ndan sonra en çok tekkesi bulunan tarikat Halvetî Tarikatı'dır. Bektâşî Tekkeleri'ne nazaran Halvetî Tekkeleri'nin büyük çoğunluğunun büyük şehir ve kasabalarda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında şehirlerde varlığı bilinen ancak tarikatı tespit edilemeyen birçok tekkenin Halvetî Tarikatı'na bağlı olma ihtimali bulunmaktadır. Bulgaristan'da hizmet ettikleri bilinen ancak tekkeleri tespit edilemeyen sufilerin çokluğunda bu fikri desteklemektedir.

1. Sofya'da Şeyh Bâlî Efendi Zaviyesi ve Türbesi

Tekkenin kurucusu Halvetîyye şeyhlerinden Ustrumca (Makedonya)'da doğan ancak Sofya'da eğitim ve irşad faaliyetlerinde bulunması sebebiyle "Sofyalı" olarak anılmış olan Bâlî Efendi'dir.²⁶⁶ Bâlî Efendi eğitimini İstanbul'da tamamlamış, Halvetî şeyhlerinden Kasım Çelebi(1520)'ye bağlanarak icazet almıştır.²⁶⁷ Bâlî Efendi'nin Tekke ve Türbesi günümüzde Sofya'da bir semt haline gelmiş olan Knyajevo, geçmişte Salahiye olarak bilinen köyde bulunmaktadır. Bâlî Efendi 1553 yılında vefat etmiştir. Vefatından sonra Sofya kadısı Abdurrahman(ö.1574) tarafından aynı yerde adına cami,

²⁶² Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, c. 15, s. 395

²⁶³ Hülya Küçük, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, (İstanbul:Ensar Neşriyat, 2011), s. 151

²⁶⁴ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, c. 4., (İstanbul Fetih Cemiyeti,1982), s. 78

²⁶⁵ Nathalie Clayer-Alexandre Popovic, "Osmanlı Döneminde Balkanlar'daki Tarikatlar", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara :Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005), s. 249

²⁶⁶ Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*,(Gece Kitaplığı, Nisan 2014), s. 28

²⁶⁷ Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, s. 29; Mustafa Kara, "Sofyalı Bâlî Efendi", *DİA*, (1992), c. 5, s. 20

zaviye ve türbe yaptırılmıştır. Cami ve zaviyenin bulunduğu yerde günümüzde “Hram Sveti Prorok İliya” (Aziz Peygamber İlyas Tapınağı) bulunmaktadır.²⁶⁸

Osman Keskiöğlü'nun verdiği bilgiye göre Türbe'de asılı bir levhada:

“Kusurum bî-nihâyet gelmişem dergâha ey Ali,

Ne hâcet arz-ı hâle, çün bilirsin cümle ahvâli,

Eşiğin taşına yüz sürmeye, hüsnî geda geldi,

Kadimî kemterindir, kıl himem Yâ Hazret-i Bâlî” yazmaktadır. Bu levha kendisine bağlılığını göstermek için Sofya'da imam olan Hüsnü Efendi tarafından yazılmıştır.²⁶⁹

Bâlî adını almasıyla ilgili şu rivayet anlatılmaktadır: Bir gün Sofya'da, bir Hristiyan, arabaya fiçılarla şarap yüklemiş bir yere götürmektedir. Bâlî Efendi: “Bunların içindekiler nedir ?” diye sormuş. Hristiyan şeyhe olan hürmetinden dolayı: “Şaraptır” diyememiş. Bâlî Efendi: “Galiba fiçılarda bal var” diye latife buyurmuşlar. Biraz bal istemiş, Hristiyan: “Efendim! Bozuktur, size layık değildir.” cevabını vermiş. Şeyh Efendi: “Hele bir bakayım” diye kap getirmiş, biraz boşalttığında sahibi görür ki, fiçidan akan şarap değil, baldır. Hayret etmiş. Bu olaya orada bulunanlar şahit olmuş. “Bir bakışta badeyi bal eyledi Bâlî Baba” diye şöhret bulmuş, “Bâlî” adını buradan almıştır.²⁷⁰ Bâlî ismi Bulgarlar tarafında kullanılan bir isimdir. Bazı Bulgar araştırmacıları bu ismin tedavi etmek, hizmet etmek, anlamına gelen “balovati” fiilinden geldiğini belirtmektedir. Günümüzde de bu isim “ev-ov-ski-eva-ova-ska” takılarıyla kullanıldığı görülmektedir.²⁷¹

Bâlî Efendi'nin türbesi günümüzde Sofya'nın bir semti olan Salahiye (Knyajevo)'dedir. Mevlana Ali Kuşçu (ö.1474) neslinden Abdülaziz oğlu Sofya kadısı Abdurrahman (ö.1574) tarafından aynı yerde adına cami, zaviye ve türbe yaptırılmıştır. Mezarı kazılırken bir küp altın çıkması sebebiyle Kanûnî'nin emriyle Kadı Abdurrahman'ın dergâh ve cami yapımını üstelendiği rivayeti anlatılmaktadır.²⁷² Keskiöğlü'nun görüşüne göre ise günümüzdeki kilisenin olduğu yere cami inşa eden Taşköprülü

²⁶⁸ Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, s. 32

²⁶⁹ Osman Keskiöğlü-A.Taha Özaydın, “Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri”, s. 122

²⁷⁰ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 3, s. 341; Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, s. 28

²⁷¹ Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, s. 28

²⁷² *Evliyalar Ansiklopedisi*, s. 445

torunlarından Yusuf Selahaddin adındaki kadı yaptırmış ve bu sebeple buraya Salahiye denilmiştir. 1943 yılında Sofya’da bulunan Abdülhamid’in oğlu Abdülkadir tarafından tamir edilmiş, güzel bir giriş kapısı yapılmıştır. Komünizim döneminde türbeye ilgi gösterilmemiş ve harap duruma düşmüştür. Günümüzde türbenin karşısında bulunan caminin temelleri üzerinde “Hram Sveti Prorok İliya” (Aziz Peygamber İlyas Tapınağı) bulunmaktadır. Türbe, 1992 ve 1994 yıllarında iki kez fanatikler tarafından yakılmıştır. Daha sonra tekrar restore edilmiş ve az çok iyi durumdadır. Türbe günümüzde haftasonları Türkler, Bulgarlar ve Romanlar tarafından ziyaret edilmektedir. Her yıl 2 Ağustos tarihinde törenler düzenlenmektedir. Hristiyanlar kilise ziyaretinden sonra türbeyi ziyaret etmektedir. Burada yaşayan Romanlar ve Bulgarlar Bâlî Efendi’yi Ali Baba olarak adlandırmaktadırlar.²⁷³

En meşhur halifeleri Tatarpazarcıklı Kurd Muhammed Efendi ve Filibeli Nureddinzade Muslihuddin Efendi’dir. Bâlî Efendi hem zahiri ilimler hem de tasavvufi meseleler hakkında eser vermiştir. Kaza ve kader konusunda İbn Kemal’e yazdığı reddiye kelimelerindeki dirayetini, tasavvuf tarihinin en çok tartışılan eseri *Fususü'l-Hikem*’e şerh yazması da bu alanda etkili olduğunu gösterir niteliktedir. Bâlî Efendi’nin Şeyh Bedreddin Simavi aleyhinde devrin padişahına mektup yazdığı da bilinmekte ve bu hareketi orta yolu tuttuğu yönünde bir izlenim vermektedir.²⁷⁴

Eserleri:

1. *Şerh-i Füsûsu'l-Hikem*, (İstanbul 1309, 444 sayfa).
2. *Usûl-i fakr* ismiyle anılan *Etvar-ı Seb'a*, (İstanbul Belediye Ktp. O. Ergin Yzm. nr. 1213, vr. 28 Türkçe; Süleymaniye Ktp., H. Mahmud Efendi, nr. 2996, vr.14 Türkçe).
3. *Risâletü'l-Kazâ ve'l-Kader*, (Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 12, vr. 11 Arapça; Süleymaniye Ktp., Reisülküttab, nr. 55, vr. 330-339 Arapça).
4. *Mecmûatü'n-Nasâyih*, (Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 350, vr. 47 Türkçe).
5. *Manzûme-i Vâridât*, (Süleymaniye Ktp., H. Mahmud, nr. 2338, vr. 96 Türkçe).

²⁷³ Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, ss. 32-33

²⁷⁴ Mustafa Kara, “Bâlî Efendi, Sofyalı”, *DİA*, c. 5, s. 21

6. *Şerh-i Hadîs-i Kudsî Küntü Kenzen*, (Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 3711, vr. 148 Arapça; Süleymaniye-Esad Efendi, nr. 3782, vr. 74-75, Arapça).²⁷⁵

7. *Mektûbât*²⁷⁶

8. *Kıssa-i İbrahim Aleyhisselam*

9. *Risaletü't-Tasavvuf*²⁷⁷

Bâlî Efendi'nin vefatından sonra muhtemelen yerine oğlu Şeyh İshak Efendi geçmiştir. Onun da türbesi Evliya Çelebi'nin aktardığına göre Bâlî Efendi türbesinin kapısı karşısında bulunmaktadır. Vefatına şu dörtlük tarih düşülmüştür:

Hazret-i İshak Efendi ol aziz

Vasil-ı Hakk idi nefsi saliha

Bilmek için fevtinin tarihini:

*Cehr ile de ruhu için Fatiha. Sene (1056/1646)*²⁷⁸

2. Sofya'da Şeyh Bayram Efendi Zaviyesi

Şeyh Bayram Efendi Bâlî Efendi halifelerindedir.²⁷⁹ Kayıtlarda ilk adı geçtiği tarih 1124/1712 yılı olarak görünmektedir.²⁸⁰ Halvetî tarikatındandır. 1847 yılına ait bir belgeden Nusret Halife adında bir zatın zaviyeye yiyecek vesaire yardımı yaptığı anlaşılmaktadır. Bu zat aynı zamanda Sofya sarayından da maaş almaktadır. Evladları olmadan öldüğünden hissesinin kardeşleri Arif ve Abdülhamid'e verilmesi için Sofya kadısı bir arzuhal yazmıştır. Yine aynı belgeden Şeyh Bayram Efendi Zaviyesi'nin günümüzde Sofya'daki tek ibadete açık olan cami olan Kadı Seyfullah Efendi Camii ya da bilinen diğer adıyla Banya Başı Camii yakınında olduğu anlaşılmaktadır.²⁸¹

3. Tatarpazarcık'ta Kurd Efendi Zaviyesi

²⁷⁵ H.K.Yılmaz, a. g. m. s. 325; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 59.

²⁷⁶ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 3, s. 343.

²⁷⁷ Eserlerim tamamı ve detayları için bkz. Halil Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Anlayışı*, s. 45-91.

²⁷⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 540.

²⁷⁹ Ayverdi, a. g. e. ,s. 101

²⁸⁰ BOA, C.EV., Dosya No: 251 Gömlek No: 12668.

²⁸¹ BOA, Bab-ı Asafi(A.DVN.)Dosya No: 38 Gömlek No: 82

1860 yılına ait bir evrakta bazı vakıflarla beraber zaviyenin hasılatına yapılan müdahalenin menî istenen belgede adı geçmektedir.²⁸² Sofyalı Bâlî Efendi halifesi Kurd Mehmed Efendi'nin tekkesidir. Kurd Mehmed Efendi 931/1524 yılında Tatarpazarcığı kasabasında doğmuştur. Babası Helvacı Ömer adıyla meşhurdur. Dini ilmleri tahsil ettikten sonra Fatih Medresesi'nde muîd olarak görev yapmıştır. Sofyalı Bâlî Efendi'nin halifelerindendir. Şeyhi onu kendi memleketine halife olarak göndermiş, şeyhi vefat edince Sofya'ya gitmiştir. Pirdaşı Nureddinzade'nin vefatı üzerine İstanbul'a gelmiş ve Küçükayasofya semtinde, Sokollu Mehmed Paşa Camii'nde şeyhlik görevinde bulunmuştur. Devlet ricalinden saygı görmüş, seferler katılmış ve III. Murad'ın iltifatına mazhar olmuştur. İstanbul'dan Sofya'ya şeyhinin kabrini ziyarete gitmiş, oradanda memleketi Tatarpazarcığı'na gelmiş ve burada hastalanarak 1588 senesinde vefat etmiştir. Babasının yanına defnedilmiştir.²⁸³

Eserleri:

1. *Mürşidü'l-enâm ila dâri's-selâm* - Şir'atü'l-İslam şerhi, (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 95, vr. 211, Arapça).
2. *El-Mukaddimetü'l-Cezeriyye Tercemesi*, (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 25, vr. 138).
3. *Etvâr-ı seb'a Risalesi*, (İstanbul Belediye Ktp., O. Ergin Yzm. Nr. 349, Vf. 1-8).
4. *Ta'birnâme*, (nşr. Mustafa Tatcı, Ankara 1995; Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 26589, vr. 48a-50a).
5. *Sûre-i Mülk Tefsiri*.²⁸⁴

4. Tatarpazarcık'ta Şeyh Ahmed Efendi Halvetî Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre 1197/1782 yılında tekke ile ilgili ilk kayda rastlanmıştır. Bundan başka elimizde bilgi yoktur.²⁸⁵

5. Filibe'de Şeyh Nureddin Camii ve Zaviyesi

²⁸² BOA, Sadaret Deavi Evrakı(A.MKT.DV.), Dosya: 175, Gömlek: 30

²⁸³ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 326; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 135

²⁸⁴ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 326; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 135; Eserlerin tam listesi için bkz. Celep, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, ss. 42-43

²⁸⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 114

Mekke Mescidi mahallesindedir.²⁸⁶ Zaviyedar ve etrafındaki camiye imam-hatib tevcihine dair Filibe Kadısı Ali Efendi 1701 yılında bir arz yazmıştır.²⁸⁷ Muhtemelen Halvetî Nureddinzade Muslihuddin Efendi'nin zaviyesidir. Nureddinzade Muslihuddin Efendi 908/1502'de Filibe'ye bağlı Anbarlı köyünde doğmuştur. Bir müddet ilim tahsili ile meşgul olduktan sonra Halvetî ricalinden Sofyalı Bâlî'ye (ö. 960/1553) intisab ederek halifesi olmuş, Şeyhülislam Ebu's-Suud Efendi ile sohbetlerde bulunmuştur. Onun delaletiyle Küçükayasofya zaviyesine şeyh olmuş ve uzun yıllar bu dergâhta şeyhlik etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'la Zigetvar seferine katıldığı ve sefer sırasında vefat eden padişahın naaşını İstanbul'a getirdiği bilinmektedir. 981/1573 yılında vefat edince Edirnekapısı haricinde Sırttekkesi (Hayrettepe)'ne defnedilmiştir.²⁸⁸

Belgradî onun icazet aldıktan sonra bazı tarîk erbabına karşı çekilmiş bir kılıç kesildiğini ve Şeyh Bedreddin'in *Varidât*'ına red için şerh yazdığını, Bosnalı Şeyh Hamza ve dervişlerine karşı son derece dikkatli davrandığını anlatır. Tarikatı Balkanlar'da Nureddinzade tarîki diye anılmış. Aziz Mahmud Hüdayi'nin eserlerinde ve mektuplarında kendisine bağlılığından bahsettiği Nureddinzade müteşerrî bir şeyhtir. Başta Sokollu Mehmed Paşa olmak üzere devlet ricaliyle yakın ilişkiler içinde saygın şeyhe olduğu nakledilir.²⁸⁹

Nev'izâde Atâî Kanuni Sultan Süleyman'ın ihtiyarlık yıllarında sefere çıkmasıyla ilgili ise şu bilgiler aktarmaktadır: “Bir gece Nureddinzade Muslihuddin Efendi, fener hazırlatıp saraya gitti. Saraya varınca, kapıda bulunan görevliler içeri aldılar. Padişaha durumu arzedilince, onu kabul etti. Padişahla uzun müddet sohbet ettikten sonra şu rüyasını anlattı: “*Bu gece Rasulullah (aleyhisselam) rüyamda gördüm. Emir buyurdu ki: “Süleyman'a bizden selam söyle; İslamın düşmanlarıyla farz olan cihadı niçin terk etti? Benim şefaetimden ümit bekler ve rızamı almak isterse, İslam askerini hazır bulundurup, İslam düşmanlarını ihtar etmekten uzak durmasın!”* Bunun üzerine Padişah yerinden saygı ile kalkıp, şevkle ve gözleri yaşararak nimete şükür ettikten sonra şöyle dedi: “*Efendim, şimdi Peygamberlerin Sultanı (aleyhisselam) bu takatsiz ve*

²⁸⁶ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 28

²⁸⁷ BOA, İE.EV., Dosya:31, Gömlek: 3635

²⁸⁸ H.K.Yılmaz, a. g. m. s. 325; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 160; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, c. 4, s. 1127; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 343

²⁸⁹ H.K.Yılmaz, a. g. m., s. 326

güçsüz kölesine ismiyle zikr edip emir buyuruyorlar. Bu emre boyun eğmemiz gerekmez mi? Buna binlerce hamd olsun” deyip, gazaya gitmek üzere niyet etti. Ertesi gün Zigetvar seferine gitmek üzere hazırlıklar yapıldı. Ordu, İslam’ın düşmanlarıyla cihad etmek üzere yola çıktı. Kanuni Sultan Süleyman bu sefere katılıp, orada vefat etti. Şehid olmak suretiyle Rasulullahın (aleyhisselam) muhabbetine layık oldu. Kanuni’nin Zigetvar seferine, Nureddinzade Muslihuddin Efendi de katılmıştı. Sultan Selim’in İstanbul’da tahta çıkıp Belgrad’ta orduyu ve babası Kanuni’nin cenazesini karşılaşmasından sonra, cenaze, Muslihuddin Efendi ve yanındaki dörtyüz kimseye teslim edilip İstanbul’a gönderildi.²⁹⁰

Eserleri:

1. *Muhtelif Süre Tefsirleri*, (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 42, vr. 71 Arapça; Millet Ktp., Ali Emiri, nr. 4454, vr. 117a-121a, Arapça).
 2. *Şerhu'n-Nüsûs* (Konevi), (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1278, vr. 165, Arapça).
 3. *Şerh alâ Varidâti'l-kübrâ* (Bedreddin), Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1103, vr. 123-134, Arapça).
 4. *Terceme ve şerhu Menâzili-'s-sairîn*, (Süleymaniye Ktp., H. Reşid Bey, nr. 111, vr. 134, Türkçe).
 5. *Risâle-i Vahdet-i vücûd*.
 6. *Risâle-i Mi 'râc*.²⁹¹
 7. *Tefsir-i Fâtiha*.
 8. *Terceme-i Menâzilü's Sâirin*.²⁹²
6. Filibe’de Hasan Efendi Uşşakî Zaviyesi

1144/1732 tarihinde Hacı Ömer mahallesindedir.²⁹³ Banisi Hasan Efendi’dir ve kayıtlarda 1839’da geçmektedir.²⁹⁴1861 yılına ait bir belgede Üşşakî Dergâhı Postnişini

²⁹⁰ Nev’i-zade Atai, *Hadikatü'l- Hakaik fî Tekmileti’ş-Şekaik*, nşr. Abdülkadir Özcan, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989), ss. 212-213; *İslam Alimleri Ansiklopedisi*, ss. 294-295

²⁹¹ H.K.Yılmaz, a. g. m., s. 327

²⁹² Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 344

²⁹³ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 31

olarak Şeyh Ahmed Efendi'nin adı geçmektedir. Bu yıllarda zaviyenin şeyhi bu zattır. Dergâhın işleri için Filibe'ye hareket edeceği ve kendisine yardımcı olunması istenmektedir.²⁹⁵ Tekkede faaliyet gösteren kişiler arasında Şeyh Muhammed Said Filibe'vî (1275/1858) ve postnişin olan Şeyh Seyyid Ahmed Hakkı Filibe'vî (1284/1867) isimleri geçmektedir.²⁹⁶

7. Filibe'de Hasan Efendi Gülşeni Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre tekke 1144/1732'de kayıtlara geçmiştir. Bahşayış Mahallesi'ndedir.²⁹⁷ Meşihatının tevcihine dair 1731 ve 1841 yıllarına ait belgeler vardır.²⁹⁸ Gülşeniliği Filibe'de Hasan Sezaî (ö.1151/1738) halifelerinden olan Seyyid Muhammed Efendi temsil etmiş, ardından vefatı üzerine yerine oğlu geçmiştir.²⁹⁹

8. Filibe'de Şeyh İsmail Efendi Zaviyesi

1667 yılında vefat eden Mustafa Efendi ve 1717 senesinde vefat etmiş olan Muhammed Saburî'nin Filibe'de Celveti'den Şeyh İsmail Efendi zaviyesinde şeyhlik görevinde buldukları bilinmektedir.³⁰⁰ Mehmed Saburî Efendi 1048/1638'de Filibe'de doğmuştur. Babası, Filibe Celveti Dergâhı postnişini Mustafa Efendi'dir (ö. 1676). İstanbul'a gelerek tefsir ve hadis ilimlerini tahsil etmiştir. Asitanenin beşinci postnişini Gafurî Mahmud Efendi'nin halifesi olmuş, daha sonrada Filibe'deki Şeyh İsmail Dergâhı'na şeyh olmuştur. 1667 yılında mürşidi Şeyh Gafurî Mahmud Efendi'nin vefatı üzerine İstanbul'a gelmiştir. Çeşitli camiilerde vaizlik yapmış ve 1671 senesinde Kazasker Abdülkadir Efendi'nin kendisi için yaptırdığı Edirnekapı, Sarmaşık Celveti Dergâhı'na şeyh olmuştur. Erzincanlı Şeyh Mustafa Efendi vefat edince 1710 yılında Hüdayi Asitanesi'ne şeyh olmuş ve vefatına kadar yedi yıl bu görevi sürdürmüştür.

²⁹⁴ BOA, C.EV., Dosya: 418, Gömlek: 21194

²⁹⁵ BOA, A.MKT.UM, Dosya: 521, Gömlek: 79

²⁹⁶ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 242; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 221

²⁹⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

²⁹⁸ BOA C.EV., Dosya: 635, Gömlek: 32015

²⁹⁹ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 242

³⁰⁰ Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları*, Haz. Ahmed Yüksel Özemre. (Üsküdar Belediyesi-2003), s. 27

1717’de vefat etmiş, kabri, Halil Paşa (Kapıcı Celveti Dergâhı) Türbesi’nde, mürşidi Gafurî Mahmud Efendi’nin yanındadır. “*Dede Çelebi*” adıyla da anılmaktadır.³⁰¹

9. Filibe’de Şeyh Himmet Efendi Halvetî Zaviyesi

Ayverdi’nin tespitine göre zaviye, 1234/1818 tarihinde Asilhan Bey Mahallesi’ndedir.³⁰² Kayıtlarda 1778,³⁰³ 1779,³⁰⁴ 1785,³⁰⁵ 1790,³⁰⁶ 1818,³⁰⁷ 1821,³⁰⁸ 1822³⁰⁹ ve 1846³¹⁰ yıllarında taammiye olarak yıllık pirincin alındığına dair belge mevcuttur. 1237/1821’de şeyhinin Mustafa Efendi olduğu anlaşılmaktadır.³¹¹

10. Filibe’de Ahmed Efendi Tekkesi

Ayverdi’nin tespitine göre 1861’de Filibe Başhayış Mahallesi’nde bulunmaktadır. Gülşeni Tarikatı’ndandır.³¹²

11. Kızanlık’ta Alaeddin Baba Zaviyesi

Zeviye, Filibeli Şeyh İsmail Efendi’nin babası Alaeddin Efendi tarafından kurulmuştur. İsmail Efendi Aziz Mahmud Hüdayi’nin halifelerindendir.³¹³ Hüdayi’den sonra onun yerine geçmesi talep edilmiştir. Fakat o, “*bu makama müstaid bizlerden kimse yoktur, kim geçerse elbet muk’ad (kötürüm) olur*” diyerek kabul etmeyince, meşveret ve istişareden sonra Ahmed Efendi postnişin olmuş ve kötürüm olmuştur. Ahmed Efendi vefatına kada bu görevde kalmış ve ardından yerine Hüdayi’nin torunu Mesud Çelebi Şeyh olmuştur.³¹⁴ Filibe yakınlarında bulunan Kızanlık kasabasında doğmuştur. Babası Halvetî meşayihından Alaeddin Muhsin Efendi’dir. Kızanlık’ta inşa ettirdiği zaviyede seccadenişin iken vefat etmiştir. İsmail Efendi babası vefat edince İstanbul’a gelmiş, bu sırada Fatih Camii’nde vaaz edip tefsir ve hadis okutmakta olan Hüdayi hazretlerine

³⁰¹ Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergahları*, s. 27; Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 107; H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, ss. 229-230

³⁰² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

³⁰³ BOA, C.EV., Dosya: 565, Gömlek: 28525

³⁰⁴ BOA, C.EV., Dosya: 653, Gömlek: 3291

³⁰⁵ BOA, C.EV., Dosya: 607, Gömlek: 306302

³⁰⁶ BOA, C.EV., Dosya: 236, Gömlek: 11771

³⁰⁷ BOA, C.EV., Dosya: 420, Gömlek: 21271

³⁰⁸ BOA, C.EV., Dosya: 506, Gömlek: 25589:

³⁰⁹ BOA, C.EV., Dosya: 604, Gömlek: 30453

³¹⁰ BOA, İradeler, Meclis-i Vala(İ.MVL.), Dosya: 108, Gömlek: 2457

³¹¹ BOA, C.EV., Dosya: 506, Gömlek: 25589

³¹² BOA, C.EV., Dosya: 394, Gömlek: 19984

³¹³ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 27

³¹⁴ H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, s. 228

intisap etmiştir. İsmail Efendi derslerine devam etmiş ve sülukunu tamamlayınca şeyhi onu babasının zaviyesine halife olarak göndermiştir. Yirmi sene burada irşad görevinde bulunmuştur. Hacca giderken İstanbul'a uğramış Ayasofya Camii'nde vaaz vermiş. Vaazı dinleyen Sultan IV. Murad'ın beğenisini kazanmış ve burada kalmalarını istemiştir. Sultanın isteği üzerine İsmail Efendi hac dönüşü Fatih'te Halil Paşa'nın yaptırdığı camide vaiz olmuştur. 1630 yılında Küçükayasofya Camii'ne, bir yıl sonra Beyazıt Camii'ne, 1636 senesinde de Büyükayasofya kürsi şeyhliğine getirilmiştir. İsmail Efendi IV. Murad'la Bağdat Seferi'ne katılmıştır. 1052/1642 yılında vefat etmiş Çukurhamamı civarında inşa ettirdiği zaviyeye defnedilmiştir.³¹⁵ İsmail Efendi, Hüdaî hazretlerinin tefsirini bir araya getirerek ilim dünyasına katkı sağlamıştır. Oğlu da Filibeli Ahmed Ümmidî olarak tanınan meşhur bir sufidir.³¹⁶

Ahmed Ümmidî, Kızanlık kasabasında doğmuş ve muhtemelen Filibe'ye yakın olması sebebiyle Filibeli olarak anılmıştır. Babasının izinden giderek Fatih Camii'nde vaizlik, Küçükayasofya yakınlarında bulunan Hüseyin Ağa Zaviyesi'nde şeyhlik görevinde bulunmuştur. 1106/1694 yılında vefat etmiş, Fatih'te Çırçır Mescidi yakınında, Çiviciler sokağında pederi İsmail Efendi'nin yanına defnedilmiştir.

Eserleri:

1. *Mecâlis-i Evliyâ* (20 cüz kadardır).
2. *Dîvân-ı İlahîyyât*, (Çorum İl Halk Ktp. nr. 2233, vr. 23, Türkçe).
3. *Terceme-i Keşf-i Beyân fit-tib*
4. *Risâletü'l-Ed'îye*.³¹⁷

Şumnu'da tekkesi olan Celveti Şeyhi Saçlı İbrahim Efendi tahsilini tamamladıktan sonra burada şeyhlik görevinde bulunmuştur.³¹⁸ Daha sonra oğlu Abdülhay Celveti Efendi'de bu tekkede Şeyhlik görevinde bulunmuştur.³¹⁹ Abdülhay Efendi, Aziz Mahmud Hüdayi Efendi'nin halifelerinden Saçlı İbrahim Efendi'nin oğludur. Babasının, Satırcı Mehmet Ağa tarafından yaptırılan zaviyedeki şeyhliği sırasında 1629 yılında

³¹⁵ H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, ss. 132-133

³¹⁶ H. Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 328

³¹⁷ H. Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 328; Bursalı Mehmed

Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 33

³¹⁸ Orlin Sabev, "Osmanlı Dönemi Şumnu Tekkeleri", s. 183

³¹⁹ Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları*, s. 26

Silistre’de doğmuştur. Tasavvuf eğitimini babasından almış ve bir süre sonra hilafet aldığında, bugün Bulgaristan’da bulunan Akçakızanlık kazasındaki Alaeddin Efendi Zaviyesi şeyhliğine getirilmiştir. Babasının vefatı üzerine 1664 yılında onun yerine Edirne Selimiye Camii vaizi ve Dizdarzade Dergâhı şeyhi olmuştur. Daha sonraları 1686 yılında İstanbul, Kadırga’daki Sokollu Mehmed Paşa Zaviyesi’ne şeyh olmuştur. 1687 yılında Eminönü Yeni Camii vaizliğine getirilen Abdülhay Efendi, Selami Ali Efendi’nin vefatı üzerine 1692 yılında Asitane’ye postnişin olmuştur. 1705 yılında vefat etmiş, kabri Halil Paşa (Kapıcı Celveti Dergâhı) türbesindedir. İyi bir şairdir.

Eserleri:

1. *Tefsîr-i Ba’zı Süver-i Kur’âniyye.*
2. *Bûsîrî’nin Kasîde-i Bürde’sinin manzum tercümesi.*
3. *Fethu’l-beyân li husuli’n-neşri ve’l-fethi ve’l-emân.*
4. *Şerh-i Gazel-i Hacı Bayrâm-ı Velî.*³²⁰

12. Yambolu’da Kerammeddin (Çağırğanlı) Halvetî Tekkesi

Tekke, Yambolu Bâlî Subaşı mahallesindedir.³²¹

13. Burgas’ta Şeyh Mehmed İbrahim Zaviyesi

Ayverdi’ye göre 1269/1843 yılında zaviyeye dair ilk kayıtlara rastlanmaktadır. Tarikatı Uşşakîdir.³²²

14. Karinabad’ta İbrahim Ağa Halvetî Tekkesi

Karinabad (Karnobat) kasabasındadır. Tekke’nin 1757 yılında yazılmış olan bir belgeden Hacı İbrahim ağa tarafından inşa edildiği ve Halvetî Tekkesi olduğu anlaşılmaktadır.³²³

15. Nevrekop’ta Sinani Tekkesi

Tekke’nin 1907 yılında sel sonucu bir kısmı yıkılmış ve tamiratına dair yazılan bir yazıdan varlığı ortaya çıkmaktadır.³²⁴

³²⁰ Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergâhları*, Haz. Ahmed Yüksel Özemre. (Üsküdar Belediyesi-2003), s. 26-27

³²¹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 129

³²² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 13

³²³ BOA, CEV., Dosya No :388 Gömlek No :19658

16. Köstendil’de Şeyh Mustafa Bedreddin Tekkesi

Köstendilli Hacı Mustafa Bedreddin Efendi, Köstendilli Süleyman Şeyhi’nin halifelerindendir.³²⁵ Halvetî tarikatından olan bu zat Süleyman Şeyhi ile devamlı münasebetleri bulunmaktadır. Şeyhi, onu kendi halifeleri arasında saymaktadır.³²⁶ Müderris Mustafa Efendi diye tanınmış, daha çok zahiri ilimlerde kendini yetiştirmiştir. 80 yaşında vefat etmiş ve vefat yılı 1198/1789 olarak tahmin edilmektedir. Şeyhi’den oldukça yaşlıca olduğu görülmektedir. Halvetî tarikatından olmasına rağmen tasavvufa meyli muhtemelen Şeyhi’nin teşvikiyledir.³²⁷ Müderris Mustafa Bedreddin Efendi, Ramazaniyye’den Lofçalı Fazıl Ali Rumi’nin oğlu Fazılzade Abdullah Efendi’nin halifesi Şeyh Muhammed Şakir Dobnicevi’nin halifelerindendir. Mustafa Efendi’nin Köstendil’deki tekkesinde Bulgaristan ve Makedonya’dan birçok müridi bulunmaktadır. Halvetiyye’nin Ramazaniyye kolunun bölgede yayılmasında önemli hizmetleri vardır.³²⁸

17. Köstendil’de Müderris Şeyh Mustafa Tekkesi

Tekkenin kurucusu Halvetî tarikatına mensup Şeyh Mustafa Efendi’dir. Köstendilli Hacı Mustafa olarakta bilinmektedir. Ayverdi, Köstendil kısmında iki yerde zikretmiştir. Şeyh Mustafa Bedreddin Tekkesi ile aynı tekkedir veya Mustafa Efendi’nin iki ayrı tekkesi bulunmaktadır.³²⁹

18. Köstendil’de Şeyh Ali Efendi Tekkesi

Ayverdi’nin verdiği bilgiye göre Ali Efendi, Köstendil müftüsüdür.³³⁰ Tekke Halvetî-Ramazani şeyhi Köstendilli Ali Alaeddin Efendi’nin tekkesidir. Ali Efendi Ramazaniyye şeyhi Lofçalı Ali Rumi’nin (ö.1683) halifelerindendir.³³¹ Ali Alaeddin Efendi 1053/1643’te Köstendil’de doğmuştur. İlk tahsilini Köstendil’de tamamladıktan sonra Lofça’ya gitmiş, Halvetî-Ramazaniyye kolu şeyhlerinden Lofçalı Ali Efendi’ye

³²⁴ BOA, Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Selanik Evrakı (TFR.ISL.)Dosya No: 148 Gömlek No: 14792

³²⁵ Semih Ceylan, “Süleyman Şeyhi”, *DİA*, c. 38 s. 108; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

³²⁶ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 99

³²⁷ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 112; Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 697

³²⁸ Semih Ceylan, “Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi”, s. 123

³²⁹ Bkz. Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, s. 112; Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye:1001 Sufi*, s. 697; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

³³⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

³³¹ M.Fatih Çıtlak, *Huzur Defteri*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2012), ss. 22-23

intisap ederek tarikata girmiş ve icazet almıştır. Lofçalı Ali Efendi'nin halifelerinden Abdülaziz Efendi'nin damadıdır. İstanbul'a tam olarak ne zaman geldiği bilinmemektedir. Yedikule civarında bulunan Halvetî-Sivasî Hacı Evhad Tekkesi postnişini Abdülehad Nûrî (1061/1651) halifesi Kutup Hüseyin Efendi 1105/1693 yılında vefat edince onun yerine postnişin olmuştur. Ardından padişah fermanı ile Köstendil müftüsü olmuş, aynı zamanda kendi namına inşa edilen tekkede şeyhlik etmiştir. Daha sonra Selami Ali Efendi Tekkesi şeyhliğine getirilmiştir.³³² Burada yaklaşık on yıl kadar görev yapan Ali Efendi 1730 senesinde vefat etmiş, Hüdayi Asitanesi'nden cenazesi kaldırılarak kendi tekkesine defnedilmiştir.³³³ En meşhur halifeleri Cerrahiliğin kurucusu Pir Muhammed Nureddin Cerrahi (ö. 1133/1720) ve Raufiyye'nin kurucusu Pir Ahmed Raufî (ö. 1005/1596)'dir.³³⁴

Köstendilli Ali Efendi'nin bir eseri bulunmaktadır. Bu eser halifelerinden Mehmed Şuhûdî'nin şeyhinin sözlerini bir araya getirmesiyle meydana gelmiştir. Arapçadır ve *Telvihat-ı Sübhaniyye ve Mülhemat-ı Rabbaniyye* adını taşımaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları nr. 345).³³⁵

Köstendilli Ali Alaeddin Efendi'nin aynı zamanda halifelesi olan iki oğlu vardır. Bunlar Köstendilli Şeyh Ömer el-Halvetî (Kabri babasının yanibaşındadır) ve Eminönü'nde Aydınoglu tekkesinde postnişinlik yapmış olan Köstendilli Şeyh Muhyiddin Efendi'dir.³³⁶

19. Şumnu'da Abdülhay Efendi Tekkesi

Şumnu bölgesinde bulunan tekkeler hakkında araştırma yapmış olan Orlin Sabev'e göre 1839 yılına ait Şumnu zaviyeleri listesinde yer alan Abdülhay Tekkesi, Ayverdi ayrı tekkeler olarak zikretmiş olsada Saçlı Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi ile aynıdır. Çünkü Mehmet Süreyya'nın aktardığı bilgilere göre Abdülhay Efendi, İzmitli Saçlı İbrahim Efendi'nin oğludur. Saçlı İbrahim Efendi (ö.1660), Hüdayi Mahmud Efendi'nin müridi

³³² Semih Ceylan, "İki Pirin Şeyhi: Köstendilli Ali Alaeddin Efendi (1053-54/1643-44-1143/1730)", ss. 240-242

³³³ Semih Ceylan, a. g. m., s. 244

³³⁴ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5, ss. 41-42; Semih Ceylan, a. g. m., ss. 245-246

³³⁵ Semih Ceylan, a. g. m., s. 251

³³⁶ Semih Ceylan, "Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi", ss. 242-243

olup Edirne’de şeyh olmuştur. Oğlu Abdülhay’a ise, Edirne’de dünyaya gelip, 1070/1660 yılında babası yanına Edirne Selimiyesi vaazı ve tekkesi meşihatı verilmiştir. Son olarak 1103/1691 yılında Hüdayi Mahmud Efendi Tekkesi şeyhi olan Abdülhay Efendi, 1117/1705 senesinde vefat etmiştir. Bu bakımdan Şumnu Saçlı İbrahim Efendi Tekkesi büyük bir ihtimalle 17. yüzyılın ortalarına doğru kurulmuştur.³³⁷

20. Şumnu’da Muhsinzade Mehmed Paşa Tekkesi

Bu tekke hakkında Ekrem Hakkı Ayverdi’nin aktardığı 1198/1784 senesine ait malumatın dışında başka bilgiler eksiktir.³³⁸ Orlin Sabev’in kurucusunun isminden hareket ederek vardığı sonuca göre tekke Halvetîyyenin Cerrahîyye koluna bağlıdır. 1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı sıralarında 1772-1774 yıllarında Şumnu sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa’nın karargâhıdır. Şumnu tarihini araştıran Minko Penkov’a göre Kozluk Mahallesi ve yanında bulunan Piri mahallesinden birkaç hane Cerrah Arap diye adlandırılan birisine atfen Arap Mahallesi olarak bilinmekteydi. Penkov, Cerrah Arap’ın ameliyatçı olduğu tahmin etmiştir. Ancak “*cerrah*” kelimesi bu şahsın ameliyatçı değil, Halvetîyye tarikatının Cerrahiyye koluna bağlı olması muhtemeldir.³³⁹

21. Silistre’de Kurşunlu Cami Tekkesi

Evliya Çelebi’nin zamanında bu tekkenin şeyhi Piri Efendi imiş. Evliya ondan arif billah ve âşık kimse olarak bahsetmektedir. Tarikata girmeden önce IV. Murad ile Revan seferine katılmış ve serdengeçti ağası olarak görev yapmış ve vücudunda her yeri yaralanmış. Daha sonra Halvetîyyenin Şabaniyye kolundan icazet almış. Kamil bir mürşid olup İlahî ve rubailerde Azmizade Haleti Efendi kadar tasavvufane penc beytleri olduğu bildirilmektedir. Silistre’de post sahibi iken orada vefat etmiştir. Evliya Çelebi 1651 yılında Kurşunlu Camii’nde kendilerinin elini öptüğünü belirtmektedir.³⁴⁰

22. Silistre’de Derviş Efendi Tekkesi

³³⁷ Orlin Sabev (Orhan Salih), “Osmanlı Dönemi Şumnu Tekkeleri”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4* (Bursa Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı, Yay. Haz. Mehmet Temelli, Birinci Basım Eylül 2005), s. 183

³³⁸ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 107

³³⁹ Sabev, *a. g. m.*, s. 184

³⁴⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 439; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 92

Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre tekkeyi Derviş Efendizade kendisi yaptırmıştır. Üsküdarlı Mahmud Efendi halifesidir. Celveti Tarikatı'ndandır. İyi ahlaklı, yumuşak huylu kâmil mürşid bir erdir.³⁴¹

23. Tırnova'da Kavak Baba Zaviyesi

K. Moutafova'nın verdiği bilgilere göre araştırmalarda ele alınan Tırnova'daki tek tarikat merkezi Kavak Baba Zaviyesi'dir. Zaviyeye olan güçlü ilginin sebebi Velika Lavra Manastırı ve Kırk Şehitler Kilisesi mimari kompleksiyle içinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. İkinci Bulgar Krallığı'nın tarihinde önemli bir yer tutan Kırk Şehitler Kilisesi bir Tekke camisine dönüştürülmüştür. Çağdaş araştırmaların birçoğuna göre Kavak Baba Zaviyesi'nin kuruluş ve Osmanlı kayıtlarına girmesi XV. yüzyılın sonlarında ve XVI. yüzyılın başlarında olmuştur. Dolayısıyla dönüşüm bu yıllarda gerçekleşmiştir.³⁴² Kavak Baba Tekkesi hakkındaki 1861 yılına ait olan ve tekkenin onarımı vesilesiyle “*Dolna*” (Aşağı) Mahalle'ye gönderilmiş bir belge zaviyeyi kesinlikle Velika Lavra Manastırı civarına yerleştirmektedir. Kavak Baba Zaviyesi hakkında bilinen en eski belge 1541-1545 yılları mufassal defteridir fakat zaviyenin, Kırk Şehitler Kilisesi civarında yerleştirilmiş olduğuna dair hiç bir bilgi yoktur. XIX. yüzyılda Kavak Baba Zaviyesi'nin durumundaki değişiklikler ve yerleşimi hakkındaki somut bilgiler, 1864 yılında Tırnova Kaymakamı'na yazılan mektuptan anlaşılmaktadır. Bu yılda Yantra nehrinin basıncına maruz kalarak cami tekke ve şeyhin ikametgâhi yıkılmıştır. Daha sonra tekke Velika Lavra Manastırı civarına taşınmış ve işlevlerini sürdürmüştür.³⁴³

Tarihi belli olmayan bir belgeden anlaşıldığına göre Kavak Baba Zaviyesi Halvetî meşayihinden Kuşadalı Hacı İbrahim halifelerinden Hacı Ömer'e tevcih edilmiştir.³⁴⁴ Bu zat muhtemelen Tırnovalı Amiş Efendi'nin mürşidi Ömer Halvetî'dir. Kuşadalı İbrahim Efendi tarafından Tırnova'ya naib olarak gönderilmiştir.³⁴⁵ Ömer Efendi Halvetîliği Rumeli'de yayan son devir sufilerinden başta gelenlerdendir. Doğum tarihi

³⁴¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 439; Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 91

³⁴² Krassimira Moutafova, “Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Derviş Kardeşlik Cemiyetleri ve Tarikatları İle Tırnova”, *Türkler*, c. 10, “Osmanlı”, Editörler: Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, (İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s. 1058

³⁴³ Moutafova, a. g. m., s. 1059

³⁴⁴ BOA, CEV., DosyaNo: 130 Gömlek No: 6492

³⁴⁵ Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi”, *DİA*, c. 2, s. 43

bilinmemektedir. Vefat tarihi ise takriben 1270/1853 senesi olduğu düşünülmektedir. Ahmed Amiş Efendi ve Emrullah Efendi'nin mürididir.³⁴⁶

Ahmed Amiş Efendi 1223/1809 yılında Tırnova'da doğmuştur. Doğum yeri olan Tırnova'da medrese tahsili görmüş ve aynı yerde sıbyan mektebi muallimliği yapmıştır. Tasavvufa ilk adımı Servili Müftü Sadık Efendi'ye müracat etmekle yapmış isede şeyh: “*Sizin nasibiniz bizden değildir, ırkı paklerdendir. Yerinize gidip ona intizar ediniz*” diye cevap vermiş.³⁴⁷

Yirmi yaşında iken, Şa'baniyye tarikatının Kuşadaviyye (İbrahimiyye) kolunun kurucusu Kuşadalı İbrahim Efendi'nin Tırnova'ya naib olarak gönderdiği Ömer Halvetî'ye intisap eden Amiş Efendi, 1846 yılında irşada mezun olmuştur. Gördüğü bir rüya üzerine müridi Ömer Halvetî'nin de izni ile İstanbul'a gitmiş ve Kuşadalı İbrahim Efendi'nin vefatından sonra onun irşad makamına geçen Zeyrek civarındaki Çinili Hamam'ın sahibi Bosnalı Şeyh Mehmed Tevfik Efendi ile görüşmüş ve Tırnova'ya dönünce bir hamam kiralayarak onun gibi hamam işletmeye başalmıştır. Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi'nin 1866 yılında vefatı üzerine ikinci defa İstanbul'a gitmiştir. Şeyhin önde gelen müridlerinden Üsküdarlı Hoca Ali Efendi, Rıfat Efendi, Üsküdar'da Nalçacı Dergâhı Şeyhi Mustafa Enver Bey, Kaşgar hükümeti temsilcisi ve *Fusûs* şarihi Yakub Han ve Fatih türbedarı Niğdeli Bekir Efendi ile tasavvufî sohbetlerde bulunmuştur. Bir süre sonra tekrar memleketine dönmüş ve 1877 senesinde Tuna vilayetinin elden çıkması üzerine Tırnova'yı terketmiştir. İstanbul'a gittiği zaman Fatih türbedarı Bekir Efendi türbedarlık görevini Ahmed Amiş Efendi'ye devretmiş, Amiş Efendi bundan sonra “Fatih Türbedarı” ünvanıyla tanınmıştır.³⁴⁸

Tırnova'da bulunduğu yıllarda bir istekte bulunmaksızın, Nakşibendiyye-i Halidiyye'den Gümüşhaneli Ahmed Ziyaeddin Efendi, İstanbul'dan kendisine Nakşibendi icazetnamesi göndermiştir. 1886 yılında Üsküp'te üçüncü devre Melamiliğinin piri Seyyid Muhammed Nurü'l-Arabî ile görüşmüş ve kendisine

³⁴⁶ Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halveti*, 2. baskı, (İstanbul: Yeni Boyut, 1994), s. 75

³⁴⁷ Hüseyin Salahi Çiloğlu, *Fatih Sertürbedarı Tırnovalı Kutbu'l-Arifin, Gavsul Vasilin Mürid-i Kamil Ahmed Amiş Efendi*, (İstanbul: Seçil Ofset, 2013), s. 10

³⁴⁸ Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi”, *DİA*, yıl: 1989, c. 2, s. 43

“teberrüken” icazet vermiştir. Böylece Amiş Efendi, Nurü'l-Arabî'den sonra zamanın en büyük Melamîsi olarak tanınmıştır.³⁴⁹

Amiş Efendi aslen Şa'baniyye tarikatına mensup olmasına rağmen taliplere Halvetî, nadir olarak da Nakşîbendi icazetnamesi vermiştir. Tarikatların merasim, adab ve erkânından uzak kalarak salikleri melametle irşad etmiştir. Böyle olmasına rağmen müridlerinin bu adı kullanmalarını şiddetle yasaklamıştır. Kendisinden ders ve inabe isteğinde bulunanlara tevbe ve istiğfar etmelerini, Kur'an-ı Kerim okumalarını söyleyen Amiş Efendi müridlerini halvet, riyazet gibi bedeni mücadelelerle meşgul etmemiş, onların maneviyatını terbiye etmek için kendi teveccühünü yeterli görmüş. “*Mücahedâtın bir kısmını Kuşadalı kaldırdı, mütebakisini de ben ref'ettim*” dediği nakledilmektedir. Ahmed Amiş Efendi'nin müridleri ve yakınları arasında Bursalı Mehmed Tahir, Müderris Babanzade Ahmed Naim, Ahmed Avni Konuk, Hüseyin Avni Konukman, İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülaziz Mecdi Efendi (Tolun) gibi önemli şahsiyetler yer almaktadır. Ahmed Amiş Efendi, damadı Ahmed Naim Bey'in Şehzadebaşı'ndaki evinde 9 Mayıs 1920 tarihinde vefat etmiştir. Vefatına Evrenoszade Sami Bey, “Gitti gülzâr-ı cemâle pîr-i efrâd-ı cihân” (1338) mısraıyla tarih düşürmüştür. Cenaze namazını Abdülaziz Mecdi Efendi kıldırılmış ve türbedarı olduğu Fatih Camii haziresine defnedilmiştir.³⁵⁰

Ahmed Amiş Efendi eser bırakmamıştır. Ancak Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmed Avni Konuk'un Amiş Efendi'nin sohbetlerinde tuttuğu notların kendisinde olduğunu kaydetmektedir.³⁵¹ Tarikat silsilesi, Bosnalı Mehmed Tevfik, Kuşadalı İbrahim, Beypazarlı Ali, Çerkeşiyye kolunun kurucusu Mustafa Çerkeşi, Nasuhiyye kolunun kurucusu Seyyid Mehmed Nasuhi, Karabaşiyye kolunun kurucusu Ali Karabaş-ı Veli vasıtasıyla tarikat piri Şeyh Şa'ban-ı Veli'ye ulaşmaktadır.³⁵²

Tırnova'da yetişmiş bir diğer Halvetî de İsmail Fenni Ertuğrul'dur. İsmail Fenni Ertuğrul 1271/1855 yılında Tırnova kasabasında doğmuştur. Babası Tırnova mahalli idare meclisi azası Mahmud Bey'dir. İlk tahsilini Tırnova'daki sıbyan mektebinde

³⁴⁹ Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi”, *DİA*, c. 2, s. 44; Hüseyin Salahi Çiloğlu, *Fatih Sertürbedarı Tırnovalı Kutbu'l-Arifin, Gavsul Vasilin Mürşid-i Kamil Ahmed Amiş Efendi*, s. 13

³⁵⁰ Hüseyin Salahi Çiloğlu, *a. g. e.*, s. 15; Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi”, *DİA*, c. 2, s. 44

³⁵¹ Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi”, *DİA*, c. 2, s. 44.

³⁵² Nihat Azamat, “Ahmed Amiş Efendi” *DİA*, c. 2, s. 43; Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmani Zeyli*, c. 3, s. 57

Halvetî-Melamî ricalinden olan Ahmed Amiş Efendi'den görmüştür. Daha sonra medreseye devam ederek İslami ilimleri öğrenmiş, bir yandanda muhasebe öğrenmiştir. Varidat mukayyidliği ve muhasebecilik mesleğine başlamıştır. Tırnova muhasebeciliği görevini yürüten Cudi Efendi'den hem muhasebe bilgisini geliştirmiş ve hemde müzik öğrenmiştir. Tırnova'yı Ruslar'ın işgal etmesinden dolayı 1876'da İstanbul'a göç etmiş, 1909 yılında emekli olana kadar çeşitli mali görevlerde bulunmuştur.³⁵³

Münzevi, gösterişsiz bir hayat yaşayan İsmail Fenni Ertuğrul 29 Ocak 1946 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Eyüp Sultan Mezarlığı'na defnedilmiştir. İsmail Fenni çeşitli sebeplerden evlenememiştir. Mirasçısı bulunmadığından Cağaloğlu'ndaki evini, Büyükkada'daki köşkünü, nakdi servetiyle basılmamış eserlerini ve bütün kitaplarının basım hakkını Darüşşafaka'ya bağışlamıştır. Basılı eserlerinin mevcut nüshalarını ise müftülüklere dağıtılmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na bırakmıştır. 9050 ciltten oluşan kütüphanesini Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne vermiştir.³⁵⁴

Tasavvufa olan ilgisi şüphesiz Tırnova'da hocası olan Ahmed Amiş Efendi aracılığı ile başlamıştır. Ameli olarak ve tefekkür yönüyle tasavvufu ondan öğrenmiştir.³⁵⁵

Eserleri:

Yaşadığı dönemde materyalizim ve pozitvizim akımlarına karşı kalem oynatmıştır. Eserlerini emekli olduktan sonra yazmıştır.

1. *Maddiyyûn Mezhebinin İzmihlali* (İstanbul 1928). Ludwig Büchner'in 1855'te yayımladığı *Kraft und Stoff* adlı eserindeki materyalist iddiaların tenkidine dairdir. Abdülhalim Kılıçsoy tarafından Materyalizmin İflası ve İslam adıyla sadeleştirilerek iki cilt halinde tekrar basılmıştır (İstanbul 1996).

2. *İzale-i Şukûk* (İstanbul 1928) – Bu eser Dozy'nin *Tarih-i İslamiyet* adlı eserine cevap olarak yazılmıştır.

³⁵³ Yaşar Celep, *İsmail Fenni Ertuğrul Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi), s. 11

³⁵⁴ Süleyman Hayri Bolay, "İsmail Fenni Ertuğrul", *DİA*, yıl: 2001, c. 23, s. 98; Yaşar Celep, *İsmail Fenni Ertuğrul Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, s. 14

³⁵⁵ Osman Özkul, *İsmail Fenni Ertuğrul ve Felsefi Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi,1989), s. 11; Yaşar Celep, *İsmail Fenni Ertuğrul Hayatı ve Tasavvufi Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi,1988), s.

3. *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî* (İstanbul 1928) – Tasavvufî bir eser olan bu çalışmada İbni Arabî'nin görüşlerini savunmaktadır. Bu çalışma 1991 yılında Mustafa Kara tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır.³⁵⁶

4. *Lûgatçe-i Felsefe* (İstanbul 1341). Andre Lalande'nin *Vocabulaire technique et critique de la philosophie* adlı eserinden faydalanılarak hazırlanmış, müellifin kendi yorumlarını ve İslam düşüncesiyle ilgili katkılarını da içermektedir.

5. *Küçük Kitapta Büyük Mevzûlar* (İstanbul 1934). Eserde din ve tasavvuf meselelerine dair bazı önemli fikirler ve soru cevap şeklinde açıklanmaktadır. Kamil Yılmaz eseri sadeleştirerek *İman Hakikatleri Etrafında Suallere Cevaplar* adıyla neşretmiştir (İstanbul 1976).

6. *Hakikat Nurları* (İstanbul 1949, 1979). Asıl adı *Envar-ı Hakikat* olup müellifin hayatında basılmayan eseri Osman Nuri Ergin sadeleştirip önemli notlar eklemek suretiyle yayımlamıştır. H. Hirschfeld'in *New Researches into the Composition and Exegesis of the Quran* (London 1902) ve W. Clair Tisdall'ın *Original Sources of the Quran* (London 1905) adlı eserlerindeki iddialara reddiye olarak kaleme alınmıştır. Eserde bu müelliflerin Hz. Peygamber'in ruhi dengesi, çok evliliği, Kur'an-ı Kerim'in kaynakları, Sabiilik ve Yahudiliğin İslam dinine etkisiyle ilgili görüşlerine cevap verilmektedir. Ayrıca İslam'ın uluhiyyet anlayışı bakımından diğer İlahî dinlerden farkı üzerinde durulmakta ve Resül-i Ekrem'in nübüvvetinin ispatına yer verilmektedir.

Bunların dışında yabancı dillerden tercüme edilmiş ve basılmamış eserleride vardır.³⁵⁷

24. Kutluviçe Köşeli Köyü'nde Halvetî Tekkesi

Ayverdi'nin naklettiği bilgiye göre tekke köyün camisi ile bitişiktir. Evliya Çelebi de tekkenin 40-50 hücrenin olduğunu bildirmektedir.³⁵⁸ Salnamede gösterilen Berkofça (Berkovitsa)'da bulunan iki tekkeden biri muhtemelen bu tekkedir.

25. Yeniçeri Piri Efendi Tekkesi

³⁵⁶ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 336-337

³⁵⁷ Süleyman Hayri Bolay, "İsmail Fenni Ertuğrul", *DİA*, c. 23, ss. 98-100; Yaşar Celep, *İsmail Fenni Ertuğrul Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, s. 14; Osman Özkul, *İsmail Fenni Ertuğrul ve Felsefî Görüşleri*, s. 17

³⁵⁸ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, c. 4., s. 104

Evliya Çelebi tarafından bahsedilen bu tekke Halvetî-Şabanî tarikatine mensuptur.³⁵⁹ Evliya Çelebi zamanında burada Kastamonulu Şaban Efendi'nin halifelerinden dervişler bulunmaktadır.³⁶⁰

26. Ivraça'da İki Tekke

Evliya Çelebi Ivraça'yı anlatırken Süslü Ivraça diye bahseder. Kasaba da iki tekkenin var olduğunu bildirmekte ve fakat tekkelerin isimlerini vermemiştir. "Celveti va Halvetî tarikatinde fukaraları çoktur ve dindar ve temiz kimselerdir" sözü bize tenkenin Celveti ve Halvetî olduğunu göstermektedir..³⁶¹

27. Lofça'da Ramazani Tekkesi

Ayverdi Evliya Çelebi'nin bahsettiği dört tekkeden sadece birinin ismini vermiş, diğer tekkeler hakkında bilgi yoktur.³⁶² Halvetî-Ramazanî Şeyh Lofçalı Fazıl Ali er-Rumî'nin burada faaliyette bulunmuş olması bu tekkelerden en az birinin Halvetî olduğunu göstermektedir. Lofçalı Halvetî Fazıl Ali Efendi Köstendilli Ali Alaaddin Efendi (ö.1730)'nin müşdidir. Lofça'da yaşamış ve 1095/1683 senesinde vefat etmiştir.³⁶³ Fazıl Ali Efendi Filibeli Debbağ Ali Rumi'nin bilinen iki halifesinden biridir.³⁶⁴ Lofçalı Ali Efendi'nin yetiştirdiği halifeler Köstendil, Radomir ve Serez merkezli olmak üzere Rumeli coğrafyasına ardından oğlu Fazılzade Şeyh Abdullah Efendi, Köstendilli'nin damadı Seyyid Mustafa Efendi, Köstendilli'nin kayınpederi Seyyid Abdülaziz Efendi, Şeyh Ümmi Ahmed el-Üsküdari (ö.1725) İstanbul'a ve Seyyid Mehmed Emir el-Enarî Ramazaniyye Tarikatı'nı Bursa'ya taşımışlardır.³⁶⁵ Fazıl Ali Efendi'nin bilinen halifeleri Köstendilli Ali Alaaddin Efendi, Hüseyin Serezi, kendi oğlu Fazılzade Abdullah Efendi (ö.1688), damadı Seyyid Mustafa Efendi, Köstendilli Alaaddin Efendi'nin kayınpederi Seyyid Abdülaziz Efendi (ö.1708), Seyyid Mehmed Emir el-Enari, Şeyh Ümmi Ahmed el-Üsküdari (ö.1725)'dir.³⁶⁶

³⁵⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 78

³⁶⁰ Halime Kozlubel Doğru, *a. g. e.*, s. 146

³⁶¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 210

³⁶² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 68

³⁶³ Semih Ceylan, İki Pirin Şeyhi: Köstendilli Ali Alaaddin Efendi (1053-54/1643-44-1143/1730), *Uuslararası Üsküdar Sempozyumu V*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2008), c. 2, s. 240

³⁶⁴ Semih Ceylan, "Üç Pirin Müşidi Halvetiyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaaddin Efendi", (İstanbul: İsam Yayınları, 2015), s. 216

³⁶⁵ Semih Ceylan, *a. g. e.*, s. 217

³⁶⁶ Semih Ceylan, *a. g. e.*, s. 122

Lofçalı Fazlı Ali Efendi'nin oğlu Abdullah Efendi uzun yıllar Lofça'daki tekkede şeyhlik yapmış, ardından İstanbul'a Cerrahi Asitanesini ziyarete gelmiş ve burada vefat etmiştir. Eyüp Sertarikzade Pazar Tekkesi'ne defnedilmiştir.³⁶⁷

28. Nevrekop'ta Şa'bani Tekkesi

M. Kiel Nevrekop'ta yedi tekke olduğunu bildirmektedir.³⁶⁸ Nevrekoplu Şeyh Ahmed Efendi'nin hayatından burada bir Şa'bani Tekkesi'nin bulunduğu anlaşılmaktadır. Köstendil'de irşad faaliyetlerinde bulunan Yazıköylü Emin Efendi'nin halifesidir. Nevrekoplu Ahmed Efendi'nin burada açtığı dergâh Balkan Harbi'nde Bulgarlar tarafından yakılmıştır.³⁶⁹ *Müînü'l-Mürîd* adlı basılmamış eseri vardır.³⁷⁰ Yüz yaşına yakın yaşamış ve 1312/1894 yılında vefat etmiştir. Meşayih-ı Şa'baniyedendir. Nevrekop'ta medfundur.³⁷¹ Bilinen halifeleri Nevrekoplu Şeyh Ata Efendi ve Şeyh Necib Necmeddin Efendi'dir. Nevrekoplu Şeyh Necib Necmeddin Efendi Nevrekop Dergâhı şeyhlerinden olup, Bulgar zulmünden kaçarak İstanbul'a gelmiştir. Arzuhalcilik ile geçimini temin etmiştir.³⁷²

1.2.3. Halvetî Şeyhleri

Bulgaristan'da Halvetî ve şubelerine müntesip birçok sufînin olduğu görülmektedir. Bu sufîlerin birçoğu hakkında edinilen bilgiler görev yaptıkları tekkeler ile birlikte verilmiştir. Ancak hakkanda bilgi bulunan fakat tekkesi hakkında bilgi sahibi olmadığımız birçok sufiye rastlamaktayız. Bu kısımda Bulgaristan'da doğmuş ve faaliyette bulunmuş, ancak hizmet ettiği tekkeleri tespit edilemeyen Sufiler yer almaktadır.

1. Lofçalı Şeyh Hasan Efendi

Abdülehad Nurî (ö.1651) hazretlerinin halifelerindendir.³⁷³

2. Silistreli İsa Hoca ve Hüseyin Vaiz

³⁶⁷ Semih Ceylan, *a. g. e.*, s. 122

³⁶⁸ Machiel Kiel, "Nevrekop", *DİA*, c. 33 s. 55

³⁶⁹ Nihat Azamat, "Çerkeşi Mustafa Efendi", *DİA*, yıl: 1993, c. 8, s. 274

³⁷⁰ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 173

³⁷¹ Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, s. 93

³⁷² Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, s. 93

³⁷³ Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, (İstanbul: Kitabevi, 2006), c. 3, s. 483

Evliya Çelebi'nin zikrettiğine göre, Halvetî tarikatındandır. Haftada bir, bir badem, bir zeytin, bir hurma ve bir fincan süt ile iftar edermiş. Akkapı denen yerde medfundur.³⁷⁴

3. Rusçuklu Beyanî Mustafa Efendi (Carullahzade)

Bulgaristan'ın Rusçuk şehrinde dünyaya gelmiştir. Rusçuk'ta başladığı eğitimine İstanbul'da devam etmiş, öğrenim gördüğü hocaları arasında Şeyhü'l-İslam Ebussuud Efendi'nin oğlu Mehmed Efendi'de bulunmaktadır. Hattat ve müderristir. Kestel Medresesi'ne müderrislik görevinde bulunmuş, ardından Havran kadısı olmuş, oradanda hacca gitmiştir. Hac dönüşünde Okmeydanı'ndaki Sofular Halvetî Tekkesi şeyhi olan Ekmeleddin Efendi'ye intisap etmiş ve bundan sonra bütün resmi görevlerinden ayrılmıştır. Bir süre Gelibolu zaviyelerinden birinde kaldıktan sonra şeyhin vefatı dolayısıyla vasiyeti üzerine 1577 yılında onun yerine geçmiş ve bu görevde yirmi yıl kaldıktan sonra 1597 senesinde vefat etmiştir.

Beyanî'nin şiirleri o dönemin mecmualarında kalmıştır. Yazılı ve günümüze kadar ulaşan tezkiresi vardır. *Beyani Tezkiresi*, *Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi*'nin kısaltılmış halidir. Beyanî bu eserden o devrin meşhur şairlerini ve şiirlerinden örnekler göstererek almış ve bazı ilavelerde bulunmuştur. Kınalızade'nin eserinde bulunmayan ve sonradan meşhur olan bazı şairlere yer vermiş ve bu kimselerden bahseden tek kaynak olma özelliğini taşımaktadır. Beyanî, *Tezkiresi*'nde toplam 249 şaire yer vermiştir. Hasan Çelebi'nin *Tezkire*'sinde ise 631 şaire yer verilmektedir.³⁷⁵

4. Silistreli İbrahim Efendi

Aziz Mahmud Hüdayi (ö.1628) hazretlerinin hulefasındandır.³⁷⁶

5. Silistreli Tatar İbrahim Efendi

Aziz Mahmud Hüdayi (ö.1628) hazretlerinin hulefasındandır.³⁷⁷

6. Rusçuklu Üryanî Mehmed Dede

³⁷⁴ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, c. 3, s. 447

³⁷⁵ Mustafa İsen, "Beyani", *DİA*, yıl: 1992, c. 6, s. 32; Ali Öztürk, "Halvetiyye Tarikatına Mensup 16. Yüzyıl Divan Şairleri Üzerine Bir İnceleme", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 6 (2005), Sayı: 15, s. 234

³⁷⁶ Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, (İstanbul: Kitabevi, 2006), c. 3, s. 28

³⁷⁷ Osanzade Hüseyin Vassaf, *a. g. e.*, c. 3, s. 28

Günümüzde Romanya sınırları içinde kalan Yergöğü (Giurgiu)'nde doğmuştur. Rusçuk kasabasının karşısında bulunmakta ve bu iki yerleşim yerinin arasından Tuna Nehri akmaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Annesi asrın Rabia'sı diye anılmaktaymış. Küçük yaşta çeşitli ilim dallarında bilgi sahibi olmuş, sonraları İlahî cezbeye kapılmıştır. Üryanî adını dizkapağı ile göbeği arası hariç heryeri çıplak olmasından dolayıdır. Bu halde Mısır'a kadar dolaşarak gitmiş, birkaç sene Kahire civarında kaldıktan sonra Kahire'ye girmiş. Burada bulunan Gülşenî dergâhına gitmiş. Bu sırada İbrahim Gülşeni vefat etmiş, yerine oğlu Emir Ahmed Hayali geçmiştir. Üryanî Dede karşısında Hayali ona nasihatlerde bulunmuş ve esas hünerin insan olmak olduğunu hayvan gibi ot otlamak olmadığını söylemiş. Üryanî Dede burada kalarak zahir ve batın ilimleri tekmil ederek ibadet ve ahlakı düzelmiş ve kendisi irşadla görevlendirilerek memleketine gönderilmiştir. Memleketine dönerek İbrahim Gülşeni'nin *Manevi* adlı eserini okuyup insanlara açıklamıştır. 999/1590 yılında Yergöğü'nde vefat etmiş ve keramet sahibi ve Kadıncık Ana diye tanınan annesinin yanına defnedilmiştir.³⁷⁸

7. Rusçuklu Ali Fethi Halvetî

Rusçuklu Mehmed Ali Fethi 1809 yılında Rusçuk'ta doğmuştur. Babasının adı Osman olduğundan memleketinde "*Osman Beğzade*" olarak bilinen Ali Fethi Efendi yüksek ilimleri tekmil etmek için gençliğinde Edirne'de bulunmuştur. Eserlerinde kendisinin "*seyyid*" olduğunu belirtmektedir. 1824 yılında İstanbul'a giderek ilimle meşgul olmuş ve bu sırada Kuşadalı İbrahim Halvetî'ye intisap etmiştir. 1829 senesinde memleketi Rusçuk'a dönmüş ve bir müddet mektep hocalığı yapmıştır. Daha sonra 1835 yılında tekrar İstanbul'a gelmiş ve müderris olarak görev yapmıştır. 1840 yılında açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye muallimliğine tayin olmuştur. Aynı yıl "*Huzur Dersleri*"ne muhattap olarak katılmış ve 1855 senesine kadar devam etmiştir. Daha sonra hocalık memuriyetini bırakarak, Fatih Camii'nde tefsir dersleri vermeye başlamıştır. 1851 senesinde Meclis-i Maarif-i Umuniyye, bir yıl sonrada Encüme-i Daniş azaları arasına katılmıştır. Sultan'ın buyruğu üzerine 1851-1855 yılları arasında İstanbul'da bulunan vakıf kütüphanelerinde bulunan eserleri isim, yazar, dil, ilim dalı olarak tasnifi ile görevlendirilmiştir. Dört yıllık bir çalışmanın ardından Padişah'a "*el-Asaru'laliyye fi Haza'ini'l-kütübi'l-Osmaniyye*" adlı eserini sunmuş ve bunun üzerine terfi almıştır.

³⁷⁸ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 30, 1996), c. 3, s. 1023; *Evlialar Ansiklopedisi*, (Türkiye Gazetesi, 1992), s. 116

1856 yılında Halep mollalığına tayin edilmiştir. 1857 senesinde İstanbul'da vefat etmiş, Eyüp'te Mihrişah Sultan haziresine defnedilmiştir. Rusçuklu Ali Fethi Kuşadalı hazretlerinin en çok mektuplaştığı ve kendisine zikir tavsiye ettiği müridlerinden olmuştur.³⁷⁹

Eserleri:

Basılmış eserleri:

1. *İlm-i Tabakât-ı Arz.*
2. *Terceme-i Kelâm-ı Erba'in-i Hazret-i 'Aliyyü'l-Murtazâ.*
3. *Terceme-i Nesayih-ı Eflatûn-ı İlâhî.*

Basılmamış eserleri:

1. *Milâd-ı Muhammediyye-i Hakâniyye ve Hilye-i Fethiyye-i Sultâniyye (Hilye-i Sultâni).*
2. *el-Âsâru'l-aliyye fî Hazâini'l-kütübi'l-Osmaniyye.*
3. *Risâle-i Feyz-i Fezâ'il ve Nûr-ı Nevâfil.*
4. *Risâle-i Sermâye-i Necât li Kesbi Merâbihü'd-derecât.*
5. *Risâle-i Hayrû'l-hasen li vusuûli mehâsini el-müsteşârî'l mü'temen.*³⁸⁰

8. Atpazarlı Osman Fazlı İlâhî

Osman Fazlı 1102/1691 yılında Şumnu'da doğmuş, daha sonra geldiği İstanbul Fatih civarında bulunan Atpazarı semtinde ikamet etmesi dolayısıyla "Atpazarı" olarak ün kazanmıştır. İlk bilgilerini babası Fethullah Efendi'den aldığı bilinen Osman Efendi'nin hayatı hakkında ilk 17 yılına dair yeterli bilgi bulunmamaktadır. Hayatı hakkında bilgileri müridi olan İsmail Hakkı Bursevi'nin eserlerinden elde etmek mümkün olmuştur. İlk tahsilini Şumnu'da tamamlayan Osman Efendi Edirne'ye gelerek Aziz

³⁷⁹ Adem Ceyhan, Mehmed Ali Fethi'nin Hz. Ali'den Kırk Söz Tercümesi "Terceme-i Kelam-ı Erba'in-i Hazret-i Aliyyü'l-Murtaza", *Sufi Araştırmaları*, c. 2, Sayı: 3 (2011), s. 15-16; Mektupları için bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halveti*, 2.baskı,(İstanbul: Yeni Boyut, 1994), s. 224-232

³⁸⁰ Adem Ceyhan–Tuğba Aydoğan, "Mehmed Ali Fethi'nin Terceme-i Nesayih-ı Eflatun-i İlâhi Adlı Eseri", ss. 454-457; Adem Ceyhan, "Mehmed Ali Fethi'nin Hz. Ali'den Kırk Söz Tercümesi "Terceme-i Kelam-ı Erba'in-i Hazret-i Aliyyü'l-Murtaza" ss. 15-18.

Mahmud Hüdayî halifelerinden Saçlı İbrahim Efendi'ye intisap etmiş, şeyhinin kızını kendisine vermek istediğini anlayınca artık feyz alamayacağını düşünmüş ve Celvetiyye'nin Üsküdar'daki merkez tekkesine gitmiştir.³⁸¹ Yaşlı bir şeyhin tavsiyesi üzerine Zeyrek Camii yakınında tekkesi olan Zakirzade Abdullah Efendi'ye intisap ederek onun halifesi olmuştur. Şumnu, Aydos, Filibe ve İstanbul'da muhtelif yerlerde vaaz ve irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve bu sayede şöhret kazanmıştır. Sohbetleri vahdet-i vücud ağırlıklı olmasından dolayı ulemadan tepki görmüştür. Sadrazam Köprülü Fazıl Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Magosa'ya sürülmüş ve 1691'de burada vefat etmiştir. Türbesinin yanına Kutub Osman Tekkesi inşa edilmiştir. Osman Efendi; Kutub Osman, Fazlı İlahî, Emir Efendi diye anılmaktadır. Osman Efendi'nin 150 civarında halifesi olduğu belirtilmektedir. Bunların en meşhur olanı şüphesiz İsmail Hakkı Bursevi'dir.³⁸²

Eserleri:

Osman Efendi'nin birçok eseri bulunmaktadır. Bunlardan sekiz tanesi tasavvuf ile ilgilidir.

1. *el-Lâ'ihatü'l-berkiyyât fi keşfi'l-hucûb ve'l-estâr 'an vücûhi esrâr-ı ba'zi'l-ehâdis ve'l-âyât*. Bazı ayetlerin tasavvufî yorumunu yaptığı bu eserinde gönlüne doğan bilgileri vahdet-i vücud çizgisindeki bir tasavvuf anlayışıyla kaleme almıştır. Çeşitli surelerden altmışaltı ayetin tefsirini ve birkaç hadisi ihtiva eden eser müridi İsmail Hakkı Bursevi'nin meşhur tefsiri *Rûhu'l-beyân*'ın temel kaynaklarından biridir. Müellif nüshasından (Süleymaniye Ktp., Reisülküttab, nr. 511/1) başka nüshası bilinmemektedir.

2. *Misbâhu'l-kalb*. Sadreddin Konevi'nin Miftahu'l-gayb adlı eserinin şerhidir. Müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Reisülküttab, nr. 511/2).

3. *Mir'âtü esrâri'l-irfân*. Sadreddin Konevi'nin Fatiha tefsirinin haşiyesidir (Süleymaniye Ktp., Ragıb Paşa, nr. 120).

³⁸¹ Sakıb Yıldız, "Atpazarlı Osman Fazlı", *DİA*, yıl: 1991, c. 4, s. 83; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 327; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, ss. 30-31

³⁸² Sakıb Yıldız, "Atpazarlı Osman Fazlı", s. 84; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 327; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 31

4. *Tecelliyât-ı Berkıyye*. İbnü'l-Arabi'nin bir kasidesinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Reisülküttab, nr. 511/3).

5. *Fethu'l-bâb*. Münazara ilmine dair Risaletü'l-'Adudiyye'nin şerhidir (İzahu'l-meknun, I, 565).

6. *Hediyyetü'l-mütehayyirin*. Hikmet ve kimyadan bahseder (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3491).

7. *Gâyetü'l-müntehab*. İksir ilmi ile ilgilidir (Keşfü'z-zunun, II, 1811).

8. *Haşiye 'alâ Muhtasari'l-Me'âni*. *Muhtasarü'l-Me'âni*'nin diğer bir haşiyesi olan Haşiye-i Magribiyye ile birlikte basılmıştır (İstanbul 1276).

Diğer eserleri de şunlardır: *Hâşiye-i Mutavvel* (Süleymaniye Ktp., Laleli, nr. 2821); *Tulû'u's-şems ve'l-işrâk* (Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 321); *Mektubât* (Süleymaniye Ktp., Tahir Ağa, nr. 608); *Risale-i Rahmaniyye fî beyan-i kelimeti'l-insaniyye; Şerh-i Telvîh ve Şerh-i Tenkîh*.³⁸³

9. Varnalı Osman Efendi

Varnalı Osman Efendi bölgesindeki âlimlerden ilk tahsilini ikmal ettikten sonra İstanbul'a gelmiştir. Burada medrese tahsiline devam ettiği sırada Abdülehad Nuri Efendi'ye intisap etmiştir. Bir müddet seyr u sülûke devam etmiş ancak bu arada şeyhi vefat etmiştir. Nuri Efendi vefatından önce sülûkunu halifesi Muhammed Nazmi Efendi'nin yanında tamamlamasını tenbih etmiştir. Sülûkunu tamamlayan Osman Efendi, memleketi Varna'ya halife olarak gönderilmiştir. Burada irşad faaliyetlerini sürdürmüş ve aynı zamanda şehrin müftüsü olarak görev yapmıştır. Kırk yıl kadar bu hizmetleri sürdürmüş ve 1092/1681 yılında vefat etmiştir.³⁸⁴

10. Pravadlı Yusuf Efendi

Aziz Mahmud Hüdayi'nin halifelerindendir. Hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır.³⁸⁵

³⁸³ Sakıb Yıldız, "Atpazarlı Osman Fazlı", s. 84-85; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, ss. 31-32

³⁸⁴ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ulema*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001), s. 234; İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri Sivasi, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), ss. 208-209

³⁸⁵ H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 4.baskı, 1999), s. 135

11. Şumnulu Fenayi Mustafa Efendi (Odabaşı Şeyhi)

Fenayi Mustafa Efendi Şumnuludur. Celveti Selami Ali Efendi hulefasındandır. Beşiktaşlı Yahya Efendi türbesi yakınlarında yaptırdığı dergâhta şeyhlik yapmıştır. Tasavvuf'a girmeden önce Yeniçerilerin 20. bölüğünün odabaşılığını yapmıştır. Bu nedenle "Odabaşı Şeyhi" lakabıyla anılmıştır. 1115/1703 senesinde vefat etmiştir.³⁸⁶ Bir Dîvânı vardır. *Şumnulu Dîvânı*, (SüleymaniyeKtp., Mihrişah Sultan, nr.160, vr. 123, Türkçe).³⁸⁷

12. Dobrucalı Şeyh Veliyüddin Efendi

Abdülehad Nuri Efendi'nin (ö.1651) halifelerindendir. Memleketine halife olarak gönderilmiştir.³⁸⁸

13. Şumnulu el-Hac Şeyh Salih Efendi

Rumeli'den gelmiş (Sinani) Pazar Tekkesi'nin imarına vesile olmuştur. Aslen Şumnu'ludur. Nefesi kuvvetlidir. Bir hafta zincirlerle bağlı bir deli getirilmiş. Şeyh okuyup üfledikten sonra zincirlerin çözülmesini istemiş ve bu şahısta delilikten eser kalmamış.³⁸⁹

14. Şumnulu Şeyh Hulusizade Osman Nurullah Efendi

Osman Nurullah Efendi 1284/1868 senesinde Şumnu'da doğmuştur. Bursa'da Testereci Hamdi Baba'nın halifesi Havlucu Muhammed Dede'ye intisap etmiştir. Yedinci esmaya kadar süluk görmüş daha sonra Vassaf Efendi'nin azizine intisap ederek sülukunu tamamlamıştır. Pederi Diyarbakırlı Ahmed Hulusi Efendi'dir. 1342/1923'de vefat etmiştir. Muteber bir tüccar, fukaraperver, âşık, sadık, arif bir zat imiş. Tarikatı Uşşakî'dir.³⁹⁰

15. Samakovlu Şeyh Şakiri Efendi

Sofyalı Bâlî Efendi halifelerindendir. Samakov'da Malkoç Bey kabristanında medfundur.³⁹¹

³⁸⁶ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 96

³⁸⁷ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 329

³⁸⁸ İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri Sivasi, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 213

³⁸⁹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, s. 274

³⁹⁰ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, s. 357

³⁹¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 147

16. Rusuhi Süleyman Efendi

Bâlî Efendi'nin müridlerindendir. Şeyh ve vaizdir. Şeriate aykırı bazı sözlerinden dolayı Kanuni zamanında takibata uğramıştır. Ayrıca şairdir.³⁹²

17. Sofyalı Osman Efendi

Aziz Mahmud Hüdayi'nin halifelerindendir.³⁹³

18. Sofyalı Büyük Kadızade Şeyh Mehmed Efendi

İstanbul Kadırğa'da bulunan Mehmed Paşa Tekkesi posnişinlerindendir. Hayatı hakkında bilgi bulunamamıştır.³⁹⁴

19. Nevrekoplu Şeyh Zuhri Ahmed Efendi

Nevrekoplu olan bu zat, Halvetîyye tarikatının Zühriyye şubesini kuran Zühri Ahmed Efendi'dir. Zühri Ahmed Efendi 1157/1744'de Selanik'te vefat etmiş ve aynı mahalde kendisinin inşa ettirdiği tekke ve kütüphanenin (Pazar Tekkesi) olduğu yerde defnedilmiştir. Mürşidi Selanikli Süleyman Efendi'dir.³⁹⁵

20. Şeyh İsa Uşşakî Efendi

Uşşakî Ali Efendi ismiyle maruf biri olup, Köstendil'de bulunan hankahında medfun ve sürekli ziyaret edilen bir zattır.³⁹⁶

21. Köstendilli Şeyh Hasan Efendi

Köstendilli Ablak Hasan Efendi adıyla bilinmektedir. Halvetî tarikatı şeyhidir. Şehrin dışında bulunan Büyük Köprü kabristanında medfundur. Uzun zaman mezar yeri kayıp iken, Köstendil mutasarrıfı Vezir Ali Paşazade Abdi Paşa'nın bir suçluyu mezarının yakınında bulunan bir ağaca asması sonucunda, paşanın rüyasına girmiş ve asılan hırsızın oradan kaldırılmasını talep etmiştir. Paşa tekrar tekrar rüyasında hazreti görünce hemen gece hırsız oradan kaldırtmıştır. Sabah ulemayı toplayan Paşa o bölgede yaşayan evliyadan kim olduğunu araştırılmasını istemiş ve Şeyh Mustafa Efendi Hasan Efendi'nin kabrinin yerini tayin ettirmiştir. Abdi Paşa buraya bir türbe yapmak istemiş

³⁹² Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, c. 5, s. 1403

³⁹³ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 3, s. 28

³⁹⁴ H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, s. 285

³⁹⁵ Machiel Kiel, "Nevrekop", *DİA*, c. 33, s. 54-55; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 234

³⁹⁶ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 683

fakat rüyasında yapılmaması yönünde bir uyarı alınca etrafını duvarla çevirmekle yetinmiştir. Burası o dönemden itibaren ziyaret yerlerinden biri haline gelmiştir.

Rivayete göre Hasan Efendi'nin dervişlerinden biri çarşı Pazar gezerken herkezi hayvanat suretinde müşahade ettiğini fakat sadece bir sipahiye her zaman kendi asli sıfatında gördüğünü ifade etmiştir. Birgün Şeyh Hasan Efendi o dervişten o sipahiye kendisine getirmesini istemiş ve sipahinin gelmesinin ardından hastalanarak birkaç gün içinde vefat etmiş. Yerine ise o sipahiye (Rıdvan Efendi) bırakmıştır. Hasan Efendi'nin vefat yılı 1019/1699'dur.³⁹⁷

22. Köstendilli Şeyh Rıdvan Efendi

Ablak Hasan Efendi'nin halifelerindendir. Asli suretinde görünen sipahi bu zattır. Şehrin dışında Hacılar Tepesi kabristanında medfundur.³⁹⁸

23. Köstendilli Şeyh Yunusu Bahri Efendi

Hüseyin Vassaf, İstanbul'da herkesin dikkatini çeken, uzun boylu, beyaz sakallı, nur yüzlü, siyah cübbeli, siyah sarıklı Halvetî taclı ve ümmi bir zat olarak tarif etmektedir. Yunus-ı Bahri Efendi 1260/1844 senesinde Köstendil'de doğmuştur. Babası Kalem Abdullah Efendi'dir. Köstendil'de Halvetî-Ramazaniyye şeyhlerinden Şeyh Ali Efendi'ye onaltı yaşında intisab etmiş ve otuz sene hizmetten sonra Halvetî tacı giymiştir. Şeyh Ali Efendi'ye damat olmuştur.

1293/1876 yılında patlak veren Rus savaşı esnasında Köstendil'den İştib'e giderek iki buçuk sene Şeyh Sadık Efendi Dergâhı'nda ikamet etmiştir. 1879 yılında da Selanik'e gelerek burada otuz sene kalmıştır. Selanik'in elden çıkmasıyla İstanbul'a göçmüş, burada mübadeleden sonra Fener'de kendisine bir rum evi tahsis edilmiştir. Yunus-ı Bahri Efendi'nin Tekkesi ve meşihati bulunmamaktadır. Ara sıra dergâhlara gider, şeyhlerle bir araya gelir imiş. Ayasofya'da Sultan II. Murad şehzadelerinin türbedarlık görevini yapmıştır.³⁹⁹

Hüseyin Vassaf onun kerametlerine şahid olmuş ve oldukça etkilenmiştir.⁴⁰⁰ Tekke ve türbelerin kapatılmasından sonra hizmet ettiği türbede kapatılmıştır. Ardından sıkıntılı

³⁹⁷ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s.684

³⁹⁸ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 685

³⁹⁹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5, s. 27

⁴⁰⁰ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5, s. 28

günler geçirmiştir. 1346/1928 yılında vefat etmiştir. Hüseyin Vassaf'a göre o zamanda Tarikat-ı Ramazaniye'nin son temsilcisidir ve ondan sonra silsile kesintiye uğramıştır.⁴⁰¹

24. Köstendilli Şeyh Hüseyin Efendi

Müderriş Baba dervişlerinden olup ümmi bir zattır. Çok halifesi olduğu rivat edilir. Türbesi Köstendil'dedir. Yunus-ı Bahri Efendi'nin silsilesinde yer almaktadır.

25. Samakovlu Şeyh Hacı Şakir Muhammed Efendi

Samakov'da medfundur. Yunus-ı Bahri Efendi'nin silsilesinde adı geçmektedir.⁴⁰²

26. Petriçli Hacı Abdi Bey

Hacı Abdullah Petrici, günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Petriç kasabasındandır. Doğum tarihi belli değildir. 1886 yılında vefat etmiş ve İstanbul Merkez Efendi tekkesi civarına defnedilmiştir. Biyografi kitaplarında “*hoş sohbet, zarif ve cazibeli bir zat*” olarak tanımlanır. Fazilet ve irfan sahibi birisi olarak tavsif edilen Hacı Abdullah Efendi'nin Kuşadalı İbrahim Efendi'ye (ö. 1846) intisabı vardır.

Abdullah Petrici'nin eserlerinin üçü Hristiyanlığa reddiye olarak yazılmış beş kitabı mevcuttur. Bir eserleri sapkın mezheplerden Rafizilerin iddialarını çürütmek için yazılmıştır. Son eseri ise Allah'ın isimlerini zikretmenin faziletine dair bir eserdir.⁴⁰³

27. Köstendilli Ankazade Halil Efendi

Halil Efendi Köstendil'de yaşamış bir Halvetî şeyhidir. Hayatı hakkında bilgiye sahip değiliz. Çalkantılı bir dönemde yaşadığı Kumanovalı (Makedonya) bir gençle yazışmalarından anlaşılmaktadır. Muhtemelen Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşamıştır.

Tuti İhsan Efendi isimli bir genç Kumanova'da ticaretle uğraşmaktadır. Oraya gelen yaşlıca bir şeyhin sohbetine katılmış ve oldukça etkilenmiştir. Hiç bilmediği bu yol oldukça ilgisini çekmiştir. Ancak etrafındakilerin ilmine ve bu sahadaki tecrübelerine güvenemez. Bunun üzerine Köstendil'de yaşayan ve babasının amcası ve aynı zamanda

⁴⁰¹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5, s. 29

⁴⁰² Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 5, s. 28

⁴⁰³ İsmail Taşpınar, *Hacı Abdullah Petrici'nin Hristiyanlık Eleştirisi*, (İstanbul: M.Ü.İlahiyat Fakültesi Yayınları,3. baskı, Mayıs 2014), ss. 23-24

bir sofi olan Halil Efendi'ye mektup yazar ve durumu anlatır. Mektubuna karşılık gelir ve bu şekilde karşılıklı kırk mektup yazılmıştır. Bu mektuplarda Şeyh Halil Efendi inceden inceye tarikat adabı ve tasavvufa dair birçok konu hakkında bilgi ve tavsiyelerde bulunmaktadır. İşin ilginç yanı kırk mektuptan sonra anlaşılmaktadır ki Kumanova'ya gelen şeyh efendi ile mektuplaştığı şeyh efendi aynı kişi babasının amcası olan Ankazade Halil Efendi'dir.⁴⁰⁴

28. Dupniceli Şeyh Mehmed Şakir Efendi

Şeyh Mehmed Şakir Efendi Lofçalı Fazılzade Abdullah Efendi'nin halifelerindendir. Halvetî Tarikatı'nın Ramazaniye kolunun Bulgaristan topraklarına yayılmasında onun halifelerinin etkisi oldukça yüksektir. Bilinen halifeleri Hafız İbrahim Nevrekobi, Ali Dobnicevi, Mustafa Dobnicevi, Ahmed Dobnicevi, Karaku Mustafa el-Lıŝçi, Köstendilli Mustafa Bedreddin (Müderriş Baba), Muhammed Dobnicevi, Yusuf Samokovi, Yunus Radomiri, Süleyman Şeyhzade b. Yunus Radomiri'dir.⁴⁰⁵

29. Hasköylü Şuhudi Efendi

Şuhudi Efendi meşhur bir kimse olup asıl adı Muhammed'tir. Hasköy'de doğmuştur. Edirne'nin Babaeski kasabasında bulunan Ali Paşa Camii'nde imam-hatiplik yapmıştır. 1021/1612 senesinde Babaeski'de vefat etmiş ve kabride oradadır. Tasavvuf yoluna girmesini şöyle anlatmaktadır: *“İlim tahsil ettiğim sıralarda bütün gayretimle dinin emirlerine uymaya çalışırdım. Tasavvuf ehli zatların sohbet ve vaazlarına giderdim. Bir gün yine vaaz dinlemeye gitmiştim. Vaiz efendi, kıyamet günü insanların karşılaşacağı dehşetli ve müşkil hallerden bahsetti. Dinleyen cemaat o kadar etkilenmişti ki, feryad edip ağlaşmaya başladılar. Bu vaazı dinlediğim günün gecesi bir rüya gördüm. Kıyamet günü olmuş, insanlar Sırat'ı geçmek için uğraşıyordu. Herkes kendine bir kâmil zatı rehber edinmişti. Herkesin hali rehberine soruluyordu. O olumlu cevap verirse, Sırat'ı geçiyorlar, müsbet cevap vermezse geçirmiyorlardı. Bende şaşkın bir şekilde Sırat'ı geçmek için yaklaştım. Bana rehberin kimdir? dediler. Rehberim yoktur dedim. O sırada nur yüzlü bir zat aniden karşıma çıkıverdi. Bana; “Gel sen bizim torunlarımızdan ol” dedi. Benim hakkımda iyi şeyler söyledi ve beni Sırat'tan geçiridiler, sonra uyandım. Bu rüyanın üzerine rüyada gördüğüm zatı devamlı aradım.*

⁴⁰⁴ M. Fatih Çıtlak, *Kırk Mektup*, (İstanbul: Sufi Kitap, 6. baskı, 2013), ss. 10-13

⁴⁰⁵ Semih Ceylan, “Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi”, s. 123

*Kasabamıza nice zatlar gelip gitti. Hiçbiri ona benzemiyordu. Nihayet Şeyh Yakub Efendi İstanbul'a giderken bizim beldeye uğradı. Huzuruna gittim, elini öptüm. Elini öpünce bana; "Gördüğün rüyanın zuhur etme zamanı yakındır" dedi. Dikkatlice yüzüne baktım. Rüyamda gördüğüm zat olduğunu anladım. Hemen teslim olup, talebeleri arasına girdim. Onunla birlikte İstanbul'a gittim. Sohbetlerinde bulunup ondan terbiye gördüm."*⁴⁰⁶ Bursalı Mehmed Tahir Efendi onun hat sanatıyla alakası olduğunu ve Sünbüliye'den Hasan Necmeddin Efendi'nin halifelerinden olduğunu yazmaktadır. Daha sonraları yaşamış Muhammed Şuhudi ile farklı kişilerdir.⁴⁰⁷

30. Filibeli Abdullah Efendi

Filibeli Abdullah Efendi, akli ve nakli ilimleri tahsil ve özellikle tefsir ilmini tekml ettikten sonra, Nuri Efendi'ye intisabla tekml-i tarikat etmiştir. Şeyhi tarafından icazet ve hilafet verilerek memleketinde irşad hizmetlerinde bulunması için gönderilmiştir. O da Filibe'nin batısında bulunan bir camide vaaz, medresesinde dersiam ve zaviyesinde de postnişin olarak vazifeye başlamış, bu hizmetinide 1090/1679 senesinde vukubulan vefatına kadar sürdürmüştür.⁴⁰⁸

31. Filibeli Vaiz Süleyman Efendi

Süleyman Efendi Abdülehad Nuri Efendi'ye intisap ederek tekkede sertariklik görevine getirilmiştir. Nuri Efendi tarafından kendi yerine Cuma günleri Mehmed Ağa Camii'nde vaaz etmekle görevlendirilmiştir. Ayrıca Çarşamba günleri Beyazıt Camii'nde, Perşembe günleride Yedikule civarında bir camide vaazlar vermiştir. Bu sebeple "Vaiz" lakabıyla anılmıştır. Şeyhinin yerine Kahire Darü'l-Hadisi'nde müderrislik görevi de yapmıştır. Âlim ve zahid bir zat olan Süleyman Efendi 1090/1679 yılında vefat etmiştir.⁴⁰⁹

32. Filibeli Seyyid Muhammed Efendi

Şeyh Sezai Gülşeni (ö.1738) halifelerindendir.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Evliyalar Ansiklopedisi, ss. 358-360

⁴⁰⁷ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 208

⁴⁰⁸ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ulema*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001), s. 234; İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri Sivasi, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 209

⁴⁰⁹ İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri Sivasi, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 203

⁴¹⁰ Osanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 221

33. Filibeli Ebubekir Efendi

Nureddinzade'nin (ö.1573) hulefasındandır.⁴¹¹

34. Filibeli İbrahim Efendi

Aziz Mahmud Hüdayi'nin Üsküdar'a geçmesinden sonra Küçükayasofya Dergâhı şeyhi olmuştur.⁴¹²

35. Filibeli Hasan Efendi

Keçeciler Dergâhı şeyhliği yapmıştır. Aslen Sa'di tarikatından olup, sonradan Eyüp'te bulunan ve Uşaki tarikatıyla alakası olmayan Şahsultan Tekkesi şeyhi Necati-i Sünbülü'den Uşşakî tacı almıştır. Bu sayede Uşşakî tekkesine şeyh olabilmıştır.⁴¹³

36. Filibeli Hafız Şeyh İsmail Efendi

Keçeciler Dergâhı şeyhliğinde bulunmuştur. Filibeli Şeyh Ahmed Efendizade İsmail Efendi ve Cemal Efendi'den hilafet alarak burada şeyh olmuştur. Tarikatı Uşşakî'dir. 1898'de vefat etmiş ve dergâhın bahçesine defnedilmiştir.⁴¹⁴

37. Filibeli Debbağ Ali er-Rumî

Debbağ Ali Rumi Efendi Ramazani Tarikatı'nın Edirne'de yayılmasını sağlayan Mestçizade İbrahim Necip Edirnevi'nin halifelerindendir. Halvetî Tarikatı'nın Ramazaniyye kolu onun aracılığı ile Filibe ve Batı Trakya'ya intikal etmiştir. Lofçalı Fazıl Ali Rumi'nin mürşididir.⁴¹⁵

38. Yenice Zağralı Şeyh Kara Şemseddin-i Simavi

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre Yıldırım Han oğlu Çelebi Sultan Mehmed zamanı şeyhlerindendir. Halvetî tarikatından binlerce müride sahip bir şahsiyettir. Bol bol seyahat etmekle meşhur ve reml ilminde usta bir mutasavvıftır. Sürgün edilmiş ve Yenice Zağra'da vefat etmiş, türbesi burada bulunmaktaymış.⁴¹⁶

39. Yanbolulu Şeyh Seyyid Hüseyin Efendi

⁴¹¹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 3, s. 344

⁴¹² H.Kamil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikatı*, s. 285

⁴¹³ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, ss. 418-419

⁴¹⁴ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 4, s. 418

⁴¹⁵ Semih Ceylan, "Üç Pirin Mürşidi Halvetiyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi", s. 217

⁴¹⁶ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 490

Seyyid Hüseyin Efendi Yanbolu Halvetî Tekkesi şeyhidir. Aynı zamanda Muzaffer Ozak'ın annesi Yanbolu Ozaklar sülalesinden ve Hüseyin Efendi'nin torunudur.⁴¹⁷

40. Yanbolulu Hüseyin Efendi

Abdülehad Nurî Efendi'nin (ö.1651) halifelerinden olup, memleketine halife olarak gönderilmiştir.⁴¹⁸

41. Yanbolulu Osman Efendi

Aziz Mahmud Hüdayî halifelerindedir.⁴¹⁹

42. Aydoslu İsmail Hakkı Celvetî (Bursevî)

İsmail Hakkı Bursevî çokça meşhur ve bilinen bir zat olması nedeniyle hayatı ve eserleri hakkında genel bilgiler vermekle yetineceğiz. İsmail Hakkı Efendi'nin ailesi İstanbul'dur. Büyük yangından sonra ailesi Aydos'a hicret etmiş ve o burada dünyaya gelmiştir. Burada irşad faaliyetlerinde bulunan Atpazarî Osman Efendi'ye intisap etmiş, icazet alarak halifesi olmuştur. Hilafet hizmetiyle Üsküp, Bursa, Şam ve Üsküdar gibi değişik bölgelerde bulunmuş, hayatının büyük kısmını Bursa'da geçirdiği için “*Bursevî*” diye şöhret kazanmıştır.⁴²⁰ Bursa halifesinin vefat etmesiyle şeyhi onu Bursa halifesi olarak görevlendirmiştir. Ulu Camî ve diğer camilerde vaazlar vermeye başlamış ve en meşhur eseri olan *Ruhu'l-Beyân* adlı eserini 1705 yılında burada tamamlamıştır. 1691 senesinde şeyhi Magosa'da sürgünde bulunduğu sırada onu kendi yerine tayin etmiştir. 1725 yılında da Bursa'da vefat etmiştir. Kabri Tuzpazarı'nda kendi inşa ettirdiği caminin kible tarafında bulunmaktadır.⁴²¹

İsmail Hakkı Bursevî'nin 100'ü aşkın eseri bulunmaktadır. En meşhur eseri *Ruhu'l-Beyân* adlı tefsiridir. Tefsir, Tasavvuf, Hadis, Fıkıh, Kelâm başta olmak üzere birçok alanda eserleri bulunmaktadır.⁴²²

⁴¹⁷ Tefik Rüştü Topuzoğlu, “Ozak, Muzaffer”, *DİA*, yıl: 2007, c. 34, s. 16

⁴¹⁸ İbrahim Baz, *Abdülehad Nuri Sivasi, Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, s. 213

⁴¹⁹ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 3, s. 27

⁴²⁰ Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı* (İstanbul: 2001, İnsan Yayınları), s.34; Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, yıl: 2001, c. 23, s. 102

⁴²¹ Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*, s. 112; Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, c. 23, s. 103; Hasan Kamil Yılmaz, “Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar”, s. 330

⁴²² Ali Namlı, *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı* (İstanbul: 2001, İnsan Yayınları), ss.161-219; Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, c. 23, ss .104-106; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 122

43. Aydoslu Ahmed Efendi

Atpazarî Osman Efendi'nin halifelerindendir.⁴²³ İsmail Hakkı Bursevî'ye ders verdiği bilinmektedir.⁴²⁴

44. Zağralı Abdullah Efendi

Aziz Mahmud Hüdâyi halifelerindendir.⁴²⁵

Buraya kadar ele aldığımız hususlar ile ilgili şunları ifade etmek gerekmektedir. Bulgaristan'da Halvetî Tarikatı'na bağlı birçok tekkenin olduğu görülmektedir. Bu tekkeler hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Tespit edilen Halvetî tekkeleri, Sofya, Berkofça, Köstendil, Nevrekop (Gotse Delçev), Filibe (Plovdiv), Tatarpazarcık, Tırnova, Silistre, Şumnu, Burgas, Varna, Karnobat, Kazanlık, Yambolu kasabalarında bulunmaktadır. Bu tespit edilenler dışında birçok Halvetî tekkesi bulunduğu muhakkaktır. Çünkü Bulgaristan'ın her yerinde Halvetî ve şubelerine mensup meşayih'in faaliyette bulunduğu görülmektedir. Ancak hizmet verdikleri tekkelerin isimleri ve tam olarak buldukları yerleri tespit etmek mümkün olamamıştır. Günümüzde tespit edilen Halvetî Tekkeleri'nden hiçbiri mevcut değildir. Sadece Sofya'da Sofyalı Bâli Efendi'nin türbesi bulunmaktadır.

1.3. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Nakşibendi Tekkeleri Ve Nakşibendiler

1.3.1. Nakşibendilik

Nakşibendi Tarikatı “Şah-ı Nakşibend” adıyla anılan Muhammed Bahauddin Nakşibend Buhari (ö.1389) tarafından kurulmuştur. Çocukluğu tasavvufi bir çevrede geçmiştir. Babası “Hacegan” yolundan Hacı Muhammed Baba Semmasi' nin (ö.1339) müridiydi. Bahauddin Nakşibend'in sohbet ve irşad şeyhi Emir Külal, üveysi mürşidi ise Abdülhalik Gücdüvani'(ö.1199)dir. Ayrıca Bahauddin Nakşibend'in Yesevi şeyhlerinden Kasım Şeyh ve Halil Ata'ya intisabı vardır.⁴²⁶ Meşhur müridi Muhammed Parsa (ö.1419) tarikatın kuruluş ve yayılmasında etkili olmuştur. Tarikatın Anadolu'ya gelişi Molla İlahî (ö.1491) ile olmuştur.⁴²⁷ Ubeydullah Ahrar, Muhammed Parsa ve

⁴²³ Sakıb Yıldız, “Atpazarlı Osman Fazlı”, *DİA*, yıl: 1991, c. 4, s. 84

⁴²⁴ Ali Namlı, “İsmail Hakkı Bursevî”, *DİA*, c. 23, s. 102

⁴²⁵ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 3, s. 28

⁴²⁶ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 289-290

⁴²⁷ Hamid Algar, *Nakşibendilik*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007), s. 28; Hülya Küçük, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, s. 148

Abdurrahman-ı Cami gibi ilk dönem Nakşibendi şeyhleri İbnü'l Arabî'nin vahdet-i vücud görüşünü benimsemişlerdir.⁴²⁸ İmam Rabbani'ye (ö.1624) kadar bu görüş devam etmiş ve ondan sonra vahdet-i vücûd anlayışına karşı olarak vahdet-i şuhud anlayışını savunmuştur. Mevlana Halid Bağdadi (ö.1826) ile tarikat XIX. yüzyılın en yaygın tarikatı haline gelmiştir. Yeniçeriliğin kaldırılması ve Bektâşî tekkelerinin kapatılması sırasında, Bektâşî tekkeleri Nakşî-Halidi şeyhlere verilmiştir. XIX. yüzyıldan sonra Nakşîlik Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlar'da Halidilik şekline bürünmüştür. Tarikatın bu kadar tutulması şeyhlerinin medrese çıkışlı olmaları ve şeriate sıkı sıkıya bağlı olmaları gösterilmektedir. Muhammed Nûrû'l-Arabî (ö. 1887) Nakşîliğin Müceddidi kolu ile Melamet'i birleştirerek Yugoslavya'da farklı bir çizgi oluşturmuştur.⁴²⁹ Nakşî Tarikatı'nın Balkanlar'a girişi XV. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır.⁴³⁰

1.3.2. Nakşibendi Tekkeleri

Bektâşî ve Halvetî Tekkeleri'nden sonra Bulgaristan'da en çok tekkesi olan tarikat Nakşibendi Tarikatı'dır. Tespit edilen tekkelerin XVIII. yüzyıldan itibaren kuruldukları görülmektedir. Nakşibendi Tarikatı'nın Bulgaristan'da özellikle Köstendil ve çevresinde etkili olduğu görülmektedir.

Bulgaristanda faaliyet göstermiş Nakşibendi tarikatına ait tekkeleri tespit ettiğimiz kadarıyla şöylece sıralayabiliriz:

1. Vidin'de Nazar Baba Zaviyesi

1902 yılına ait bir belgede Naşibendi Tekkesi olduğu anlaşılan tekkenin semahanesinin tamiri istenmektedir.⁴³¹ Tekke hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. G. Nemeth'in Vidin Türkleri'ne dair çalışmasında bazı kayıtlara rastlamaktayız. Bu kayıtlarda Nazar Baba Tekkesi'ne gidenlerin hastalığına şifa buldukları anlatılmaktadır.⁴³²

2. Hazergrad'ta Sultan Fatıma Ana Zaviyesi

Hazergrad kazasının İvrana nahiyesinde bulunmaktadır. Nakşibendi Tarikatı'ne bağlıdır.⁴³³ 1844 yılındaki kayıtlarda İvrana nahiyesinde iki tekkeden bahsedilmektedir.

⁴²⁸ Hamit Algar, "Nakşibendiyye", *DİA*, yıl: 2006, c. 32, s. 335

⁴²⁹ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 294

⁴³⁰ Clayer- Popovic, "Osmanlı Döneminde Balkanlar'daki Tarikatlar", s. 249

⁴³¹ BOA, Sadaret Bulgaristan (A. MTZ.(04)), Dosya No: 78 Gömlek No: 30

⁴³² Gyula Nemeth, *Vidin Türkleri (Dil-Folklor-Din)*, s. 263

⁴³³ BOA, Maliye Nezareti Defterleri (ML.VRD.TMT.) Gömlek No: 12090

Gökçe (Sinya Voda) köyündeki 35 hane Fatıma Ana zaviyesine hizmet etmektedir. Bu yıllarda zaviyeye iki kişi zaviyedar olarak kaydedilmiştir.⁴³⁴

3. Silistre’de Nakşibendi Tekkesi

Tekke ile ilgili Nakşibendi Tekkesi olması dışında bir bilgi mevcut değildir.⁴³⁵

4. Tutrakan’da Softa Baba Tekkesi

Softa Baba Tekkesi Tutrakan kasabasının güney kısmında bulunmaktadır.⁴³⁶ Nakşibendi Şeyhi Sabri Hüseyin tarafından kurulmuştur. Sabri Hüseyin Efendi XVIII. Yüzyılın sonları ile XIX. yüzyılın ortalarında yaşamış Buhara’dan önce Azerbaycan’a, oradanda İstanbul’a gelmiştir. İlk olarak Eskicuma kazasında müderrislik yapmış, daha sonra İsparih (Kemallar)’a bağlı Şarmanköy’de devam etmiştir. Daha sonra Tutrakan’a ailesiyle birlikte yerleşmiş bölgenin ve şehrin Nakşibendi şeyhi seçilmiştir. Evini şehrin güney kısmına inşa etmiş ve aynı zamanda semahanesi olan bir zaviye haline getirmiştir. Kısa zamanda bölgenin dini merkezi haline gelmiştir. Burada vefat eden Sabri Hüseyin Efendi zaviyenin bahçesine defnedilmiştir. Evliya olarak anılan Hüseyin Efendi’nin kerametleri olarak hastalara yardım ettiği, çocuksuz kadınlara yardımcı olduğu, misafirlere ikram edilecek olan kahve suyunu bakışlarıyla kaydettiği, hatta Tuna Nehri’nin akış istikametini değiştirdiği anlatılmaktadır. Günümüzde sekizgen türbesi ve semahane mevcuttur. Bölge halkı tarafından Softa Baba olarak bilinmektedir.⁴³⁷

5. Şumnu’da Çukur Tekke (Karabaş Zaviyesi)

1838 yılına ait bir belgede tekkenin dört bin küsur kuruşla tamir edilebileceği ancak şeyhinin uygunsuz bir kişi olduğundan değiştirilmesi gerektiği bilgisi bulunmaktadır.⁴³⁸Orlin Sabev’in tespitine göre Tekke Silistre Müşiri Mehmed Said Paşa tarafından tamir ettirilmiştir. Mirza Mehmed Said Paşa dört kez Silistre valisi olmuş ve 15 Şubat 1839 tarihli vakfiyesinde Rusçuk hayratlarının dışında Şumnu’da “*bir bab Nakşibendi hanegah*” ve içinde bulunan bir cami için mülkler vakfetmiştir. Vakfiye de sözü geçen hanegahın Çukur tekkesi ile aynı olduğu Rusçuk Müslüman Vakıfları İdare Heyeti tutanaklarından anlaşılmaktadır. 16 Aralık 1919, 27 Şubat 1921 ve Ocak 1924

⁴³⁴ Halime Kozlubl Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011), s. 55 ve 75

⁴³⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 92

⁴³⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 87

⁴³⁷ Selimoğlu, *a. g. m.*, ss. 143-44

⁴³⁸ BOA, HAT Dosya No: 601 Gömlek No: 29373

tarihli diğerk tutanaklara göre Karabaş Tekkesi veya Çukur Tekke'nin faaliyeti 1920'li yıllara kadar devam etmiştir. 1873'de Şumnu doğumlu Süleyman Memişev'in 1951'de anlattıkları hatıralarına göre bu tekkede birçok defa Bulgaristan Parlamentosu'nda Liberal Parti'nin temsilcisi olarak milletvekili olan ve 25-30 sene önce vefat eden Şemseddin adında yaşlı bir hoca yaşamış ve ölümünden sonra tekke terk edilmiş ve harap olmuştur.⁴³⁹

Karabaş Tekkesi'nin bir yandan Mirza Mehmed Said Paşa'nın vakfiyesine göre Nakşibendiyye'ye, 1839 tarihli Şumnu zaviyeleri listesine göre Rifaiyye'ye bağlı olduğu görülmektedir. Karabaş Tekkesi'nin Nakşibendiyye tarikatına inşa ettirilmesi Şumnu'da en az 1839 yılının başlarına kadar Nakşibendi tarikatının faaliyet gösterdiği tespit edilebilir. Kısa süre sonra, aynı yıl içinde yeni yapılan bu tekke Celvetiyye tarikatına bağlı diğerk bazı tekkeler gibi Rifailere devredilmiştir.⁴⁴⁰

6. Samokov'da Nakşibendi Zaviyesi

Ayverdi'nin tespitine göre Samokov kasabasında Cami-i Atik mahallesinde bir Nakşî Tekkesi bulunmaktadır.⁴⁴¹

7. Samokov'da Haseki Mustafa Nakşibendi Zaviyesi

Günümüzde Sofya il sınırları içerisinde bulunan Samokov'da bulunmaktadır.⁴⁴²

8. Dubnice'de Nakşibendi Tekkesi

Ayverdi Dupnice'de (Dupnitsa) ismi ve tarikatını belirtmeden bir tekke vermiştir.⁴⁴³ Muhtemelen Nakşibendi Tekkesi'dir. Nitekim 1850 yılına ait bir kayıta burada bir Nakşî tekkesinin olduğu anlaşılmaktadır. Belge Nakşibendiyye postnişini Hasan Hüsnü Efendi'nin tekkenin genişletilmesi için istediği paranın verilemeyeceğine dairdir.⁴⁴⁴ Ayrıca Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin halifelerinden Dupniceli Nuri Efendi o dönem Dupnice Nakşibendi Tekkesi postnişini olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴⁵

⁴³⁹ Sabev, a. g. m., s. 186

⁴⁴⁰ Sabev, a. g. m., s. 187

⁴⁴¹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 88

⁴⁴² Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 88

⁴⁴³ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 24

⁴⁴⁴ BOA, Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı(A.MKT.NZD) , Dosya No: 33 Gömlek No: 103

⁴⁴⁵ Ali Yılmaz, a. g. e., s. 116

Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin *Mektubat*'ında geçen isimlerden biride Dupniceli Şeyh İbrahim Efendi'dir. O dönem Dupnice Tekkesi'nde mukim olduğu belirtilmektedir.⁴⁴⁶

Diğer bir isimde Dubniceli Şeyh Bekir Efendi'dir. Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin halifelerindedir.⁴⁴⁷ Süleyman Efendi'nin mektuplaştığı kişilerden biride bu zattır.⁴⁴⁸

9. Nevrekop'ta Nakşîbendi Tekkesi

Nevrekop'ta Nakşîbendi Tarikatı'na bağlı bir tekkenin faaliyet gösterdiği Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin *Mektûbat* adlı eserinden ortaya çıkmaktadır. Nevrekop'taki Tekke'nin kurucusu muhtemelen Şeyhi'nin halifesi Nevrekoplu Osman Efendi'dir.⁴⁴⁹

Şeyh Osman Efendi, zahiri ilimleri tekmil ettikten sonra Nakşîbendi tarikatına intisap etmiş, şeyhinin ölümü üzerine Şeyh Şakir isminde bir Halvetî şeyhine bağlanmıştır. Bir müddet sonra şeyhi vefat etmiş ve bu seferde Edirneli Abdülkadir Efendi'ye intisap ederek Kadiri olmuştur. Bir seyahat esnasında Süleyman Şeyhi'ye misafir olmuş, onun *Lemeat-ı Nakşîbend* adlı eserini okumuş ve ilk intisabının Nakşî olduğunu ve Süleyman Efendi'ye intisabının mümkün olup olamayacağını düşünmüş. Rüyasında bunun mümkün olduğu bildirilmesi üzerine tekrar Nakşî olmuştur. Nakşîbendiyye ve Kadiriyye tarikat ve adab ve erkânını birlikte sürdürmüştür. Ölüm tarihi belli değildir, ancak Süleyman Şeyhi'den önce vefat ettiği bilinmektedir.⁴⁵⁰ Kabri Nevrekop'ta irşad ettiği tekkesi içindedir. Süleyman Şeyhi onun çeşitli kerametlerini anlatmaktadır.⁴⁵¹

Nevrekoplu Osman Efendi'den sonra Nakşîliği devam ettiren zatlardan biri Nevrekoplu Şeyh Ali Efendi, diğeri Nevrekoplu el-Hac Dede Efendi olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁵²

10. İslimye'de Nakşîbendi Tekkesi

İslimye'de (Sliven) 1848 yılında Şeyh Raşid Efendi isminde bir zat burada tekke kurmuş, dervişlerinin yiyeceğini karşıladığı bu koyunlardan ondalık alınmamasını veya

⁴⁴⁶ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 117

⁴⁴⁷ Semih Ceylan, "Süleyman Şeyhi" *DİA*, c. 38, s. 108

⁴⁴⁸ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s.117

⁴⁴⁹ Semih Ceylan, "Süleyman Şeyhi", *DİA*, c. 38, s. 108

⁴⁵⁰ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, ss. 114-115

⁴⁵¹ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Süfi*, s. 698

⁴⁵² Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 114

alınması halinde bir miktar para talep etmiştir. Tekke Nakşî Tarikatına bağlıdır ve muhtemelen kurucusu Şeyh Raşid Efendi'dir.⁴⁵³

11. Varna'da Hacı Ahim Nakşîbendi Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre Seyyid Mehmed Camii yakınındadır.⁴⁵⁴

12. Köstendil'de Nakşîbendi Tekkesi

Nakşîbendilik Köstendil'e Köstendilli Şamizade Mustafa Efendi ve Süleyman Şeyhi'nin ağabeyi İbrahim Çelebi (ö.1777) ile girmiştir.⁴⁵⁵ Şamizade Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin mürididir. Hayatı hakkında Süleyman Şeyhi *Lemeat* adlı eserinde bilgi vermektedir. Bursalı Mehmed Tahir Efendi eserinde Şeyhi'nin müridi Ali Efendi⁴⁵⁶ olduğu yazılı olsada bu yanlış görülmektedir. Süleyman Şeyhi'nin müridi Şamizade Mustafa Efendi'dir. Mustafa Efendi'nin babası Şam'dan gelerek Köstendil'e yerleşmiş ve Mustafa Efendi burada doğmuştur. Önceleri tasavvufla alakası olmayan Mustafa Efendi Hekimoğlu Ali Paşa'nın Bosna valiliğine tayin olmasıyla beraber, oraya giderken Köstendil'de konaklayan Hacı Evliya Muhammed Seyyah onun evinde kalmıştır. Birkaç gün süren bu konaklama esnasında sohbet ve telkinlerle Mustafa Efendi tarikata girmiş ve hilafet almıştır. Kendisine hilafet verilmesinin ardından Debbağhane Mahallesi'nde evinin yakınında bulunan harabe mektepte görevini icra için üç yıl oturmuş ancak gelen olmadığından evine çekilmiştir. Ardından gördüğü bir rüya üzerine tekrar aynı yere dönmüş ve bundan sonra rağbet artmıştır. Şeyhi'nin kardeşi İbrahim Efendi'de bu zata intisap etmiştir. Şamizade Mustafa Efendi 1193/1780'de Köstendil'de vefat etmiştir.⁴⁵⁷

Köstendilli Şeyh Şamizade Mustafa Efendi'nin bilinen halifeleri; Çelebi İbrahim Efendi, Süleyman Şeyhi, Köstendilli Seyyid Muhammed Şakir Efendi ve Köstendilli Hacı Said b. Mustafa Efendi'dir.

⁴⁵³ BOA, CEV., Dosya No: 424 Gömlek No: 21495

⁴⁵⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 123

⁴⁵⁵ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, s. 99

⁴⁵⁶ Bkz. Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 190

⁴⁵⁷ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1989), ss. 85-86; Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufî*, Haz. Sezai Küçük-Semih Ceyhan, (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2007), ss. 695-696

Köstendilli Hacı Said b. Mustafa Efendi, zamanın ilimlerini ikmal etmiş, Arapçayı iyi bilen âlim bir zattır. Çeşitli kitaplar telif etmiştir.⁴⁵⁸ *Tenbihü'l-ihvan fi Ru'yeti'l-ayn ve'l-a'yan* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr.3116, Türkçe.) adlı eseri bulunmaktadır.⁴⁵⁹

Köstendilli Seyyid Muhammed Şakir Efendi, Şam'dan gelmiş ve Köstendil'e yerleşmiştir. Şamizade Mustafa Efendi'nin halifelerinden olup hafızdır. Ticaretle meşgul olmuştur.⁴⁶⁰

Köstendilli Çelebi İbrahim Efendi, Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin ağabeyidir ve onun yetişmesinde büyük emeği olduğu görülmektedir. Nakşîlik Köstendil'e şeyhi Şamizade Mustafa Efendi sayesinde girmiş ve İbrahim Efendi sayesinde yaygınlık kazanmıştır.⁴⁶¹ Çelebi İbrahim Efendi önceleri tasavvufla hiç ilgisi olmayan bir aileden gelmektedir. Şamizade Mustafa Efendi'ye intisap ederek hilafet almış ve irşada başlamıştır. Süleyman Şeyhi onun sayesinde tasavvufla tanışmıştır. İbrahim Efendi tarikata girince kendisini tamamen buna vermiş ve günlerini şeyhi ile birlikte geçirmiştir.⁴⁶² Süleyman Şeyhi 1777 yılında vefat ettiğini bildirmektedir. Yerine Süleyman Şeyhi Efendi geçmiştir. Şamizade'den hilafet alan üç müridini kendisinden tecdid-i inabe ettirmiştir. Bu zatlar Küçük Hacı Ali, Tatar Hacı Ali ve Süleyman Şeyhi'dir.⁴⁶³ Bir bakıma Çelebi İbrahim Efendi, Şeyhi'nin hem ağabeyi hemde ikinci mürşididir. Mürşidi Şamizade kendisinden sonra vefat etmiştir.⁴⁶⁴

Köstendilli Şeyh Süleyman Efendi (Mollazade Süleyman Şeyhi), 1163/1750 yılında Köstendil'de doğmuştur. Köstendil'in varlıklı ailelerinden biri olan Mollazadeler ailesine mensuptur. İstanbul'da cizye kâtipliği ve cizyedarlık görevinde bulunan babası birtakım uygunsuz işlere karıştığı iddiasıyla öldürüldüğünde iki yaşında yetil kalmıştır. Köstendil'de ayanlık görevinde bulunan ağabeyi Çelebi İbrahim'in himayesinde yetişmiştir. Hayatı hakkındaki bilgiler *Bahrü'l-Velâye*, *Lemeât* ve *Terkibât-ı Erbaîn* adlı eserlerine bulunmaktadır. Öğrenim hayatıyla ilgili eserlerinde naklettiklerine göre

⁴⁵⁸ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, s. 91

⁴⁵⁹ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 334

⁴⁶⁰ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, s. 91

⁴⁶¹ Semih Ceylan, "Süleyman Şeyhi", *DİA*, yıl: 2010, c. 38, s. 108

⁴⁶² Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, ss. 79-80

⁴⁶³ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velâye: 1001 Süfi*, s. 696

⁴⁶⁴ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, s. 89

Müderriş Şeyh Mustafa Efendi'den Arapça ve *Futûhât* okuduğu belirtilmektedir. Bursalı Mehmed Tahir eserinde onun ilk tahsilini Köstendil'de tamamladıktan sonra İstanbul Medreseleri'nde okuduğunu belirtmektedir.⁴⁶⁵

Tarikata girişi ağabeyi İbrahim Efendi sayesinde olmuştur. Süleyman Şeyhi on beş yaşlarında iken Nakşibendi-Müceddidi şeyhi Şamizade Mustafa Efendi'ye intisap etmiştir. 1779 yılında sülukunu tamamlayarak hilafet almıştır. Uzun yıllar burada irşad faaliyetlerinde bulunmuş ve burada vefat etmiştir. Kendisinin yaptırmış olduğu dergâha defnedilmiştir.⁴⁶⁶

Eserleri:

1. *Lemeât-ı Nakşibendiyye*: Bu eseri yazılış sebebi olarak müellif tasavvufi ıstılahları ağıklayıp bir araya toplamak olduğunu ve tasavvufa yeni girenlerin ve diğer müridlerin istifade etmesi için olduğunu eserin başında kendisi bildirmektedir. Ayrıca "azizlerimiz" dediği Şamizade Mustafa Efendi ile ağabeyi elebi İbrahim'in menakıbını anlatan bir eserdir.⁴⁶⁷ (Bk.A.. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Ktp. Yazma Eserler, M. zak, 570; İ..Ktp. Ty. nr. 2000).⁴⁶⁸

2. *Dîvân*: Süleyman Şeyhi, kendisine ait iki Dvândan bahsediyorsa da bugün sadece biri mevcut ve matbudur. (Yazma nüshası İ.. Ktp. Ty. nr. 1784; İst. Bel. O. Ergin Yzm. nr. 758).⁴⁶⁹

3. *Zübde-i Nefehâtl-ns*: *Nefehat*'ın zeti mahiyetindedir. (Süleymaniye Ktp. H.H.P. nr. 579/2; A. . D.T.C.F. Ktp. Yazma Eserler, nr. 2477/2).⁴⁷⁰

3. *Şerh-i Kelâm-ı Kibâr*: Hz Ebu Bekir'e izafe edilen bir sözün ağıklamasıdır. (İ.. Ktp. Ty. nr. 3469).⁴⁷¹

4. *Mir'âtü'l-Muvahhidn*: Tasavvufi ıstılahların ağıklandığı bir eserdir. Vahdet-i Vücud merkezli yorumlara yer verilmektedir. (İ..Ktp. Serez, nr.15 15; İ.. Ktp. Ty. nr. 3469/1; Süleymaniye Ktp. H.M.E., nr. 2567).⁴⁷²

⁴⁶⁵ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 190

⁴⁶⁶ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 87; Semih Ceylan, "Süleyman Şeyhi", *DA*, c. 38, s. 108

⁴⁶⁷ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, ss.188-189

⁴⁶⁸ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 192; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 332

⁴⁶⁹ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, ss. 195-196

⁴⁷⁰ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, ss. 204-205

⁴⁷¹ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 206

5. *Mektûbât-ı Erba'în*: Türkçe mektuplardan oluşur. Şeyhi Efendi'nin yazdıkları ile kendisine yazılan mektuplardır. (İ.Ü.Ktp. Ty. 3460/7; Süleymaniye Ktp. M. Arif, M. Murad, nr. 213/1; İst. Bel. O. Ergin, Yzm. nr. 283).⁴⁷³
6. *Terkibât-ı Erba'în*: Günlük hayatına dair bazı olaylar, bilgiler ile rüyalar ve tabirlerinden oluşur. (Süleymaniye H.M.E. nr. 2710/2; Süleymaniye M. Arif M. Murad, nr. 213/3; İ.Ü.Ktp. Ty, nr. 3469/6).⁴⁷⁴
7. *Te'vilât-ı Erba'în*: Çeşitli konulara dair kırk hadisin şerhidir. (Süleymaniye H.M.E. 2710/1; Süleymaniye, M. Arif, M. Murad, nr. 213/4).⁴⁷⁵
8. *Mecmu'atü'l-Ma'ârif*: Tasavvufi ıstılahları Türkçe açıklayan bir risaledir. (Süleymaniye H.M.E., nr. 2549; İ.Ü. Ktp. Ty. nr. 923/2).⁴⁷⁶
9. *Kutü'l-uşşâk*: Bir mukaddime, üç tavırdan (bölüm) meydana gelen tasavvufi konulardan bahseden bir eserdir. (Süleymaniye Ktp., H.M.E. nr. 2462).⁴⁷⁷
10. *Medaâr-ı Salikân*: Lemaat'ın özeti gibi Nakşibendiyye adabını anlatan bir risaledir. (İ.Ü. Ktp., Ty. nr. 2242/2).⁴⁷⁸
11. *Etvâr-ı Hâcegân*: Konuları itibariyle *Medar-ı Salikân*'a benzediği için aynı eser sanılmışsa da farklı olduğu anlaşılmaktadır. Nakşibendi usulü ile ıstılahlarından bahseder. (İÜ. Ktp., Ty. nr. 2242/3).⁴⁷⁹
12. *Nükatü'l-hikem*: Bir mukaddime, üç fasıl ve bir hatimedden oluşaneser, genellikle insan-ı kamil, şeriat, tarikat, marifet, ve hakikat kavramlarından bahseden hacimli bir eserdir. (Süleymaniye Ktp. Serez, nr. 1510; Süleymaniye Ktp., H.M.E., nr. 2563; AÜ. D.T:C.F. Ktp., Yzm., M. Con., nr. 371/2; Almanya Tübingen Devlet Ktp. Arşivi nr.1402).⁴⁸⁰

⁴⁷² Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 209

⁴⁷³ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 224

⁴⁷⁴ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 231

⁴⁷⁵ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 239

⁴⁷⁶ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 278

⁴⁷⁷ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 246

⁴⁷⁸ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 252; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 332

⁴⁷⁹ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 257

⁴⁸⁰ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, ss. 262-263

13. *Et-Tâli'a fî esrâri'l-İlahîyeti's-sermediyye*: Meratib-i vücuddan bahseden bir eserdir. (Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 1504; Süleymaniye Ktp., H.M.E., nr. 2573; İ. Ü. Ktp., Ty., nr. 923/1).⁴⁸¹

14. *Şerh-i Kelâm-ı Vasıtî*: Ebu Bekir Vasıtî'nin bir sözünü şerh için yazılmış risaledir. (İ.Ü. Ktp. Ty. nr. 3469).⁴⁸²

15. *Şerh-i Kelimât-ı Bedreddîn*: Varidat'tan alınan bir bölümün açıklaması ve yorumudur. (İ.Ü.Ktp. Ty. nr. 3469; İst. Bel. Ktp. O. Ergin Yzm., nr. 283).⁴⁸³

16. *Şerh-i Kelâm-ı Cafer-i Sadık*: Cafer-i Sadık'ın bir sözünün tasavvufî yorumundan ibarettir. (İÜ. Ktp. Ty. nr. 3469).⁴⁸⁴

17. *Bahrü'l Velâye*: Bin civarında tasavvufî büyüğü anlatan bir sufi tabakatıdır. Son kısmında Köstendil meşayihine da yer verilmiştir. (İ.Ü.Ktp. Ty., nr. 2535; Süleymaniye Ktp., H.H.P., nr. 579/1; Süleymaniye Ktp., H.M.E., nr. 5428; Almanya Berlin Devlet Ktp. 579/1).⁴⁸⁵

18. *Burûku'l-aşikan ve sülûkü'l-müridan*: (Süleymaniye Ktp., Serez, nr.1515). Ali Yılmaz tarafından *Mollazade Süleyman Şeyhi Köstendill Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bahrü'l Velâyesi* adıyla bir doktora tezi hazırlanmıştır (Ankara Ün. İlahiyat Fak. 1984). M.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde Mustafa Ejder tarafından *Köstendilli Mollazade Süleyman Şeyhi Efendi'nin Mir'atü'l-muvahhidin Adlı Eseri* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (İstanbul 1998). Yine aynı fakültede Kazım Aydemir tarafından *Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin Kutü'l-uşşak ve Hulasatü'l-esrar Adlı Eseri* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (İstanbul 1998).⁴⁸⁶

Süleyman Şeyhi eserlerinin isimlerini *Bahrü'l-velaye*'sinde zikretmiştir.⁴⁸⁷

⁴⁸¹ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 267

⁴⁸² Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 271

⁴⁸³ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 272

⁴⁸⁴ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 274

⁴⁸⁵ Ali Yılmaz, *a. g. e.*, s. 293; Yılmaz, *a. g. m.*, s. 333

⁴⁸⁶ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 333

⁴⁸⁷ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velâye: 1001 Sufî*, s.729

1.3.3. Nakşîbendi Sufiler

Bu kısımda Bulgaristan'da doğmuş veya hizmet etmiş Nakşîbendi Tarikatı'na bağlı oldukları tespit edilen, ancak Bulgaristan'da hangi tekkede görev yaptıkları tespit edilemeyen sufiler yer almaktadır.

1. Şeyh Muhammed Buhari

Evliya Çelebi'ye göre, Nakşîbendi Tarikatı'nın büyüklerinden bir zattır. 1591 yılında Silistre'de vefat etmiştir. Evliya zamanında çarşı içinde özel bir türbede gömülüdür. Evliya Çelebi yolu üzerinde bulunduğundan kendisine akşam sabah fatiha okuduğunu, cuma geceleri balmumu ile türbesini aydınlattığını bildirmektedir. O dönemde önemli bir ziyaret yeri olmuştur.⁴⁸⁸

2. Dersiâm Göncüzade Ahmed Efendi

Şeyh Muhammed Buhari'nin yetiştirmesi bir zattır.⁴⁸⁹

3. Niğbolulu Ahi (Benli Hasan)

Benli Hasan Osmanlı döneminde Niğbolu'ya bağlı Tirsenek'te dünyaya gelmiştir. Seydi Hoca ile Melek Kadın'ın oğludur. Ticaretle uğraşmış ve öğrenimine ileri bir yaşta başlamıştır. Hayatı karmaşık ve düzensiz geçmiştir. Sessiz bir tabiata sahip olduğundan Dilsiz Danişmend (bilgili, ilimli) olarak anılmıştır. Babasının ölümü üzerine ticaretle uğraşmış. Daha sonra annesinin yeniden evlenmesine gücenerek İstanbul'a gelmiş ve kırk yaşlarında Kara Bâlî'den mülazım olmuştur. Bu dönemde şiirleri beğenilmeye başlamış ve devrin padişahı Sultan Selim tarafından kendisi ile ilgilenilmesi istenmiştir. Kendisine teklif edilen medreseyi çevreninde etkisiyle kabul etmemiş ve bir müddet başka bir yere tayin edilmesi engellenmiştir. Bir müddet sonra Karaferye Medresesi'ne müderris olarak atanmış, Manastırlı şair Havri'nin kızkardeşi ile evlenmiş ve çok geçmeden 1517'de orada vefat etmiştir.

Eserleri:

Kaynaklar Ahi'nin büyük bir şair olduğunu teyit etmektedir. Arkadaşı Celili gibi *Hüsrev ü Şirin* yazmaya başlamış, ancak Nakşî Şeyhi Mahmud Efendi'nin uyarısı sonucunda eseri yarım bırakmıştır. Sebep olarak ise, Hüsrev'in ateşe taptığı ve Hz. Peygamber'in

⁴⁸⁸ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 448

⁴⁸⁹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 448

mektubunu yırttığı ve bu sebeple övülemeyeceğidir. Daha sonra *Hüsn ü Dil*'e başlamış ve tamamlamaya ömrü vefa etmemiştir. Ahi daha çok mesnevi şairi olarak tanınmış ve mesnevileri diğer şiiirlerine tercih edilmiştir.⁴⁹⁰

4. Tırnovalı Ahmed Raşid Efendi

Raşid Efendi 1214/1799 yılında Osmanlı döneminde Rusşuk'a bağlı Tırnova'da dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini babası Şeyhü'l-Kurra Hacı Mustafa Hamza b. Muhammedü'd Debbağ'dan görmüştür. Akli ve nakli ilimlere vakıf ve hafızdır. Tasavvufi konulardada oldukça bilgi sahibi bir zattır. Şair kişiliği ile ön plana çıkmıştır. Bir süre Tırnova'da nüfus nezaretinde görev yapmış ve daha sonra istifa edip inzivaya çekilmiş. Mekke'de kutb-ı zaman olan Kırımlı Şeyh Süleyman Nakşibendi'ye intisap etmiştir. Bir dönem bulunduğu beldede Burmalı Camii'nde ikinci namazlarından sonra *Mesnevî* dersleri vermiş ve bu sayede tanınır olmuştur. 1845 yılında Tırnova'yı ziyaret eden Sultan Abdülmecid'e bir kaside takdim etmiş ve iltifat görmüştür. 1262/1866 yılında vefat etmiştir. Günümüze ulaşan şiirleri dışında üç cilt tutarında farsça bir *Mesnevî* şerhi kaleme aldığı belirtilmektedir. Bu eser günümüze ulaşmamıştır. Bozgun yıllarında yaşamış olan Raşid Efendi eserlerini hocası İsmail Efendi'ye emanet etmiş ancak bu karmaşık dönemde hocası eserleri kurtaramamış ve paramparça edilmiştir. Raşid Efendi'nin kendi el yazısıyla tertiplelediği *Gülşeni Râşid* adında bir mecmuası ve *Tefsîr-i Kâşifi*'ye bir haşiye kaleme aldığı belirtilmektedir. Günümüze kadar ulaşan tek eseri *Dîvânçe*'sidir. Dîvânçe torunu Seyyid Hacı Ebu'l Avn Ahmed Lütfullah b. Şeyh Mustafa Servet Tırnovi en-Nakşibendi tarafından ulaşabildiği şiirleri Dîvânçe şeklinde tertip edilmiştir.

Raşid Efendi eserlerinin akıbetini önceden bildirmiştir. Derslerinden birinde “ *Benden sonra çok geçmeden eserlerim, kâfirlerin eline geçer. O eserlerin yapraklarından mukavva ve külah yapılır. Bende berbat ve perişan olurum*” diyerek keramet göstermiştir. 1877 senesinde Ruslar Tırnova'yı ele geçirdiğinde bu keramet gerçekleşmiştir. Binlerce kitap yok edilmiş, civardaki bakkallar birkaç sene bu kitapları

⁴⁹⁰ Mustafa İsen, “Ahi, Benli Hasan”, *DİA*, yıl: 1988, c. 1, s. 527; Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül, “Bulgaristan Doğumlu Divan Şairleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*,43(2007), s. 51

külâh yapıp kullanmışlardır. Tırnova kütüphanesi yağmalanmış ve eserler Bulgar dükkânlarına bölüştürölüp dağıtılmıştır.⁴⁹¹

5. Tırnovalı İbrahim Şerif Efendi

Üsküdar'da bulunan Alaca Minare Nakşî Dergâhı'nda şeyhlik yapmış, 1882'de vefat emiştir.⁴⁹²

6. Silistrelî Hacı Feyzullah Efendi

Osmanlı döneminde Silistere eyaletine bağılı Hezargrad kasabası dâhilinde bulunan Sazlı köyünde 1805 yılında doğmuştur. Kolzade lakaplı hanedan Ali b. Hasan hazretlerinin oğludur. Onsekiz yaşına kadar sarf, nahiv, Farsça ve fıkıh eğitimi görmüş, Vidin ve köyü arasında gidip gelmiştir. 1825 yılında babası vefat etmiş ve aynı yıllarda asker olarak savaşa katılmıştır. Vidin'de Ruslara karşı savaşmış ve askeriyede çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1834 yılında da Malatya'da askeri görevde bulunduğı sırada orada bulunan Halidiye'den müftü el-Hac Hüseyin el-Vaiz hazretlerine intisap etmiştir.⁴⁹³

Feyzullah Efendi 1293/1876 senesinde vefat etmiş, İstanbul Halıcılar'da medfundur. Günümüzde türbesi mevcuttur.⁴⁹⁴

7. Vidinli Şeyh Hacı Sadık Efendi

Silistereli Feyzullah Efendi'nin oğludur. 1843'de doğmuş, tahsilinden sonra babasının halefi olmuştur. Bir müddet takibata uğramış, çeşitli yerlerde bulunmuştur. Babasının vefatından sonra onun yerine geçmiştir. Arif, kâmil son derece hoşsohbet biri olarak bilinmektedir. 1916 yılında vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.⁴⁹⁵

8. Pıravadılı Şeyh Sadık Efendi

Sadık Efendi günümüzde Bulgaristan sınırları içinde kalan Pravadı kasabasında doğmuştur. Sarıyer'e yerleştiğı için "*Sarıyerli*" namıyla meşhur olmuştur. Nakşî tarikatının Halidî kolundandır. Dini ilimlere, Farsçada, özellikle hadis ve tefsir alanında

⁴⁹¹ Özer Şenödeyici-Ahmet Akdağ, *Tırnovalı Raşid Divançesi*, (Konya: Kömen Yayınları, Şubat 2013), 1. Baskı, ss. 20-21

⁴⁹² Salim Bostancıoğlu, *Üsküdar Dergahları*, s. 15

⁴⁹³ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 2, s. 310.

⁴⁹⁴ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 2, s. 312

⁴⁹⁵ Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, c. 2, s. 315-316

ihtisas sahibi bir zattır. Arapçayı Müzlif (İstanbulllu) Ahmed Efendi'den tahsil etmiştir. Arapça, Türkçe, Farsçaya hakkiyle vakıftır. Ayrıca Fransızca ve Rumcaya da aşinalığı vardır. Dört sene Akka'da sürgün hayatı yaşamış, ardından İstanbul'a dönmüştür. 1290/1873 senesinde vefat etmiş Beykoz civarında Yuşa dağının boğaz tarafındaki Şehitlik tepesine defnedilmiştir.

Eserleri:

Bazı surelerin tefsiri, *Hadis-i Erbâin 1001 Kelâm*, *Bahriye*, *Münacât* adlı risaleleri, Yusuf Paşa'nın *Telemak* tercemesine naziresi vardır.⁴⁹⁶

9. Şumnulu Yusuf Efendi

Yusuf Efendi Şumnulu ve ilm-i kıraat mütehasşsılarından ve Nakşîbendi tarikatından ve şeyhlik derecesine kadar ulaşmıştır. Tasavvufa dair eseri yoktur. Kur'an-i Kerim'in cem'i ve tertibine dair (*İm'an fî cem'il-Kur'ân*) bir eseri bulunmaktadır. Yusuf Efendi 1282/1865 yılında Edirne'de vefat etmiş ve Buçuktepe mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁹⁷

10. Şumnulu Şeyh Ali Efendi

Şumnulu Nakşî-Halidi Ali Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin ilk şeyhidir. Aynı zamanda Adile Sultan'ın da şeyhidir. 1294/1877'de vefat etmiştir.⁴⁹⁸

11. Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan

Süleyman Hilmi Tunahan 1888 yılında günümüzde il merkezi olan Hezargrad'a bağlı Ferhatlar (Delçevo) köyünde doğmuştur. Bu bölgenin eskiden Silistre'ye bağlı olmasından dolayı "Silistrelî" olarak anılmıştır. Babası Silistre'de Hacı Ahmed Paşa Medresesi müderrislerinden Hocazade Osman Fevzi Efendi, dedesi Kaymak Hafız diye biline Mahmut Efendi'dir. Ailesi "*Hocazadeler*" diye tanınır ve Fatih Sultan Mehmed'in kız kardeşiyle evlenip Tuna bölgesine yönetici olarak atanan Hz. Peygamber neslinden Seyyid İdris Bey'e dayandığı kabul edilmektedir. Süleyman Hilmi Efendi ailesine nispetle "Hocazade", 3 yaşındayken ölen oğlunun adından dolayı "Ebu'lfâruk", daha sonrada "Tunahan" adıyla anılmıştır.

⁴⁹⁶ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 441

⁴⁹⁷ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 230; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 333

⁴⁹⁸ Mustafa Kara, "Vefatının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi", *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8, sayı: 18, (2007), s. 10

Süleyman Hilmi Efendi, 1902’de Silistre Rüşdiye Mektebi’ni bitirmiş ve ardından Satırlı Medresesi’ni tamamlamıştır. Ardından 1907’de İstanbul’a gelmiş, Fatih’te Hafız Ahmed Paşa Medresesi’nde dersiam Bafıralı Ahmed Hamdi Efendi’nin ders halkasına katılmış ve 1913 yılında icazet almıştır.⁴⁹⁹ 1914’te açılan Darü’l-hilafeti’l-aliyye Medresesi’ne önceki eğitiminden dolayı 3’cü sınıftan başlamış ve 1916’da mezun olmuştur.⁵⁰⁰ Aynı yıl Medresetü’l-mütehasısın’ın tefsir-hadis bölümüne girmiş ve 1919’da birincilikle mezun olmuştur.⁵⁰¹ 1918’de imtihanla müderris olmuş ve aynı yıl dersiam sıfatıyla 400 kuruş maaş bağlanmıştır. Ardından Medresetü’l-kudat’ giriş sınavında birincilikle kazanmıştır.⁵⁰² 1920’de Bulgaristan vatandaşlığından çıkıp Osmanlı vatandaşlığına geçmiştir. 1922’de İbtida-i Haric Medresesi’nde Türkçe dersi, 1923’te Arapça ve tekrar Türkçe müderrisliğine getirilmiştir. 1924’te çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan dolayı aynı medrese İmam Hatip Okulu’na çevrilmiştir. Bunun üzerine burada yeterli din eğitimi verilemeyeceğini düşünen Süleyman Efendi müderrislikten istifa etmiştir. Medreselerin kapatılmasından sonra açıkta kalan müderrisler Cem’iyyet-i Müderrisin’de tartışmalardan sonra Ankara’ya telgraf çekilmiş, ancak bir netice alınamamıştır.⁵⁰³ Süleyman Efendi gerek Diyanet İşleri çatısı altında gerekse özel çabalarıyla İslam’a hizmet etmiştir. Birçok yerde Kur’an kursları açmış ve vefatına kadar talebeler yetiştirmeye devam etmiştir. Birçok defa takibata uğramış tutuklanmış olmasına rağmen talebe yetiştirme gayesinden vazgeçmemiştir. Süleyman Efendi 16 Eylül 1959’da vefat etmiş ve Karacaahmed mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁰⁴

Tasavvufa girişi babası yoluyla olmuştur. Gençlik yıllarında babasından Nakşî usulüne göre eğitim almıştır. Ardından İstanbul’a geldiğinde burada bulunan Müceddidiye koluna mensup Özbekistanlı Şeyh Selahaddin b. Mevlana Siraceddin’in rehberliğinde Bursa Uludağ’da erbain çıkarmış ve sülukunu tamamlamıştır. Silsilesi İmam Rabbanî’ye dayanmaktadır.⁵⁰⁵ Süleyman Efendi nefis terbiyesi için şeyhe rabıtaya, vahdet-i vücud’a karşı vahdet-i şuhud’a ve İmam Rabbanî’nin Mektubat’ın okunmasına

⁴⁹⁹ Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan*, Osmanlı Araştırma Vakfı (OSAV), İstanbul 1997, s. 21

⁵⁰⁰ Ahmed Akgündüz, *a. g. e.*, s. 25

⁵⁰¹ Ahmed Akgündüz, *a. g. e.*, s. 27

⁵⁰² Ahmed Akgündüz, *a. g. e.*, s. 40

⁵⁰³ Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *DİA*, yıl: 2012, c. 41, s. 375

⁵⁰⁴ Süleyman Efendi’nin aldığı görevler ve yılları için bkz. Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan*, s. 46

⁵⁰⁵ Silsilesi için bkz. Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan*, s. 96

oldukça önem vermiştir. Süleyman Hilmi Efendi'nin Kur'an'ın kısa sürede öğrenilmesini sağlamak üzere “*Kur'ân Harf ve Harekeleri: Kur'ân-i Kerim'i En Kısa Zamanda Okumağı Öğreten Yepyeni Bir Tertip ve Usül*” adlı birkaç sayfalık elif cüzü dışında eseri bulunmamaktadır. Kitap yazmak yerine mevcut olanları anlayıp anlatacak insan yetiştirmeyi tercih etmiştir. Öğrencileride bir süre bu metodu izlemişlerdir.⁵⁰⁶

12. Sofyalı Nimetullah Efendi

Emir Buhari Tekkesi Şeyhi Abdullatif Efendi'ye Hafız-ı kutub olmuştur. 1560/1561 yılında vefat etmiş Edirnekapı'da zaviyesinde defn edilmiştir. Farsça lügati vardır.⁵⁰⁷ İrfan sahibi mümtaz bir zattır. Nakşîbendi Tarikatı'na mensuptur.⁵⁰⁸

13. Nevrekoplu Şeyh Ra'nâ Mustafa Efendi

Ra'nâ Mustafa Efendi, şâir ve âlim bir zât olup Nakşîbendi tarikatına mensuptur. Uzun yıllar Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın hizmetinde bulunmuş ve 1248 /1832 yılında Nevrekop'ta vefat etmiştir. Kavala'da 1818-1821 yılları arasında inşa edilen Mehmed Ali Camii ile yakın benzerlikleri bulunan Nevrekop'taki kubbeli camiye yaptıran da muhtemelen bu zattır.⁵⁰⁹ Kendi el yazması ile “*Mir'ât-ı Haknüma*” adını taşıyan risalesi vardır. Risalenin sonunda kazınmış mühürde “*İnayet-cûy-i der mevla muvahhid Mustafa Ra'na*” ve “*Min efkari'l-verâ Es-Seyyid Mustafa Ra'nâ an tariki Nakşîbendi*” ibareleri yer almaktadır.⁵¹⁰

14. Filibeli Rızaî Mahmud Efendi

Mahmud Efendi, Baba Çelebi adıyla meşhur olmuştur. Nakşî şeyhidir. 1482-1485 yıllarında doğduğu tahmin edilmektedir. Rızai dini ilimlerde üst seviyede bir eğitime sahiptir. Daha sonra Rüstem Paşa'ya hocalık yapmış ve onun sadrazamlığa kadar yükselişinde onunla beraber olmuştur. Bu sayede padişahlara yakınlık kurmuştur. Kırk yaşlarına geldiğinde Nakşî şeyhlerinden Hâkim Efendi'ye intisap etmiştir. Sülukunu tamamlayıp devlet kapısından uzaklaşmış ve III. Selim döneminde Mahmud Baba

⁵⁰⁶ Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *DİA*, c. 41, ss. 375-376; *Evlilyalar Ansiklopedisi*, c. 11, s. 92-94; Ahmed Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistreli Süleyman Hilmi Tunahan*, ss. 97-98

⁵⁰⁷ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, c. 4, s. 1256

⁵⁰⁸ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 57

⁵⁰⁹ Machiel Kiel, “Nevrekop”, *DİA*, c. 33, ss. 54-55

⁵¹⁰ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 317

adıyla anılmaya başlanmıştır. Devlet hizmetinde bulunduğu yıllarda elde ettiği gelirle evinde büyük bir kütüphane kurarak vaktini okuyup yazmakla geçirmiştir. 1580 yılında 100 yaşında vefat etmiştir. Rızaî mahlası ile şiirler Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazmış ancak günümüzde tertip edilmiş bir Dîvânı ulaşmamıştır.⁵¹¹

15. Filibeli Hafız Muhammed Efendi

Şeyh Ahmed Hüsameddin Dağıstanî'nin (ö.1925) halifelerindendir.⁵¹²

16. Filibeli Ahmed Efendi

Nakşî-Halidi Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin (ö.1893) halifeleri arasında ismi zikredilmektedir.⁵¹³

17. Hasköylü Osman Necmeddin Efendi

Bulgaristan Hasköy (Haskovo)'de doğmuştur. Bursa'da Mir-i Būdela Tekkesi'nde şeyhlik görevinde bulunmuş bir Nakşî şeyhidir. 1326/1908 yılında vefat etmiştir.⁵¹⁴

18. İslimyeli Şakir Muhammed Efendi

Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi halifeleri arasında ismi geçmektedir.⁵¹⁵

19. Karinabadlı Hüseyin Raci Efendi

Hüseyin Raci Efendi Karinabad kasabasına bağlı Molla Şeyh köyünde dünyaya gelmiştir. Memleketinde başladığı tahsilini İstanbul medreselerinde tamamlamış, değişik yerlerde ortaöğretim müesseselerinde öğretmen ve müdürlük görevlerinde bulunmuştur. Eski Zağra kaza merkezinde uzun müddet müftülük ve rüşdiye mektebinde müdürlük ve öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etmiştir. 1897 yılında zamanın milli eğitim teşkilatının danışma meclisi olan "Büyük Maarif Meclisi"ne aza olarak tayin

⁵¹¹Mustafa Uzun, "Rızai Mahmud Baba Efendi", *DİA*, yıl: 2008, c. 35, ss. 71-72; Hasan Kavruk-Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdi ve Divanı (Metin-Dizin)*, (Malatya: Kültür Eserleri 506, 2009), s. 7

⁵¹² Osmanzade Hüseyin Vassaf, *Sefine-i Evliya*, c. 2, s. 272

⁵¹³ Mustafa Kara, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Halifeleri", *Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Necdet Yılmaz, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992), s. 125

⁵¹⁴ Mustafa Kara, *Türk-Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tekkeler, Şeyhler*, 2. baskı, (İstanbul: Dergah Yayınları, 2010), s. 352

⁵¹⁵ Mustafa Kara, "Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevi'nin Halifeleri", s. 125

edilmiş ve vefatına kadar bu görevini sürdürmüştür. Kabri Eyyüp Sultan mezarlığındadır.

Eserleri:

Manzum eserler: *Eser-i Aşk, Hicretnâme, Bedreka, İlzâm-ı Avam, İlcam-ı Hisam, Dîvânçe.*

Mensur eserleri: *Târihçe-i Vak'a-i Zağra, Telhisü'l-İnşa.*

Bu eserlerden *Telhisü'l-İnşâ*kendisi tarafından, *Târihçe-i Vak'a-i Zağra* ile *Hicretnâme* oğlu tarafından bastırılmıştır. Diğer eserleri basılmamıştır.⁵¹⁶

Bu eserlerde kendisi hakkında fazla bilgi vermemiştir. *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra* kitabında başından geçenleri anlattığından hayatına dair bazı bilgiler bulunmaktadır. Kitabının önsöz ve bitiş yazısında geçen dua ve imzadan anlaşıldığına göre büyük babasının adı Mustafa, babasının adı Hacı Hüseyin'dir. Ayrıca soyunun Hz. Peygamber'e dayandığına işaret olarak “*es-Seyyid*” ibaresi bulunmaktadır.

Osmanlı-Rus savaşı sırasında başmuallimlik görevinde bulunduğu anlaşılmaktadır. O dönem Zağra müftüsü Raci Efendi'nin dostu ve yüksek ahlaklı bir zat olan Hacı Ahmed Hazım Efendi'dir.⁵¹⁷ Hüseyin Raci Efendi Zağra ve çevresinde olduğu kadar İstanbul'da da sevilen biridir. Raci Efendi Çırpan'da oturan ve bu olaylar sırasında şehit olan Nakşî şeyhi İsmail Efendi'ye müntesip olduğu anlaşılmaktadır. Hüseyin Raci Efendi bu zatın Zağra halifesi olması muhtemeldir.⁵¹⁸

Bulgaristan'da tespit edilen Nakşîbendi Tekkeleri'nin XVIII. yüzyıldan sonra kurulduğu görülmektedir. Buna karşın Bulgaristan'da faaliyette bulunduğu tespit edilen sufilerden bazılarının tespit edilen tekkelerden daha önce (XVI.yy) bölgede faaliyette buldukları görülmektedir. Nakşîbendi Tarikatı'nın özellikle Köstendil, Samokov, Nevrekop, Dupnice, Vidin, Hazergrad, Silistre, Tutrakan, Şumnu, İslimye'de de etkili olduğu söylenebilir. Sofya ve Filibe gibi büyük şehirlerde Nakşîbendi Tekkesi'ne rastlanmaması ise idkkat çekicidir. Ancak buralarda tarikatı tespit edilemeyen tekkelerden bazılarının Nakşîbendi Tekkesi olması ihtimali de vardır. Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin Sofyalı halifeleri olduğu bilinmektedir. Sofya ile Köstendil'in

⁵¹⁶ Hüseyin Raci Efendi, *Tarihçe-i Vak'a-i Zağra -Zağra Müftüsünün Hatıraları*, ss. 15-17

⁵¹⁷ Hüseyin Raci Efendi, *a. g. e.*, s. 19

⁵¹⁸ Hüseyin Raci Efendi, *a. g. e.*, s. 21

yakınlığı göz önüne alındığında Sofya'da en az bir Nakşîbendi tekkesinin olduğu düşünülebilir.

BÖLÜM 2: OSMANLI DÖNEMİ'NDE BULGARİSTAN'DA DİĞER TARİKATLAR

2.1. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Kadiri Tekkeleri ve Kadiriler

2.1.1. Kadirilik

Sürekli, yaygın ve kurumsal niteliğe sahip tarikat olma özelliğini taşıyan ilk tasavvufi oluşumlar XII. yüzyılda ortaya çıkan Yeseviyye, Rifaiyye ve Kadiriyye'dir. Yeseviyye daha çok Orta Asya'da Türkler arasında, Rifaiyye Ortadoğu'da Araplar arasında, Kadiriyye ise Irak başta olmak üzere tüm İslam coğrafyasında yayılmıştır.⁵¹⁹

Kadiri Tarikatı Abdülkadir Geylânî'ye (ö.1165-66) nisbet edilen İslam dünyasının en yaygın tarikatıdır. Abdülkadir Geylânî Hazar Denizi'nin güneybatısında Gilan'a bağlı Neyf köyünde doğmuştur. Tahsilini Bağdat'ta tamamlamıştır. Tasavvufa girişi Muhammed b. Müslim ed-Debbas (ö.1131) vasıtasıyla olmuştur. Bir süre medresede eğitim faaliyetlerinde bulunduktan sonra görevini bırakarak inzivaya çekilmiştir. Beş yıl riyazat ve inziva hayatı yaşayan Geylânî, Ebu Said Mubarek el-Muharrimî'den icazet alarak irşad faaliyetlerine başlamıştır. Elli kadar eseri bulunan Geylânî'nin en meşhur eserleri *el-Gunye*, *el-Fethu'r-Rabbânî*, *Fütuh'ul-Gayb* adı eserleridir.⁵²⁰ Kadiriyye'yi XV. yüzyılda Anadolu'ya getiren Eşrefoğlu Rumi (ö.1470)'dir. Kadiriliğin XVII. yüzyılda İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Balkanlar'da yayılması İsmail Rumi (ö.1631) ile olmuştur.⁵²¹ Kadiri Tarikatı'nın birçok şubesi bulunmaktadır.⁵²²

2.1.2. Kadiri Tekkeleri

Bulgaristan'da Bektâşî, Halvetî ve Nakşîbendi Tarikatları'ndan sonra en çok tekkesi tespit edilen tarikat Kadiri Tarikatı'dır. Bu kısımda Kadiri Tarikatı'na bağlı oldukları tespit edilen tekkelere yer verilmiştir.

1. Vidin'de Alaca Tekke

⁵¹⁹ Nihat Azamat, "Kadiriyye", *DİA*, yıl: 2001, c. 24, s. 131

⁵²⁰ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 271

⁵²¹ Nihat Azamat, "Kadiriyye", *DİA*, c. 24, s. 132

⁵²² Nihat Azamat, "Kadiriyye", *DİA*, c. 24, s. 134

1846 yılına ait bir yazıdan anlaşıldığına göre Alaca Tekke, Nureddin Efendi Mahallesiinde bulunmaktadır ve bir Kadiri tekkesidir.⁵²³ 1886 yılında tekkenin postnişini Şeyh İbrahim Efendi olarak görülmektedir. Tarihi belli olmayan bir belgede yangın söndürme ve can kurtarma hususunda gayret göstermesi dolayısıyla Asitaneli Hasan Rafet ve Vidinli İbrahim adındaki zatlarla beraber Şeyh İbrahim Efendi Tahlisiye Madalyası ile ödüllendirilmişlerdir.⁵²⁴

2. Sofya'da Kapan-ı Dakîk Tekkesi

Tekke ile ilgili ilk kayda 1258/1842 yılında rastlamaktayız. Bu yıllarda tekkenin postnişininin Ali Efendi olduğu anlaşılmaktadır.⁵²⁵ Tekkenin yeniden inşası için tekke Şeyhi Ali el-Kadiri idareye yazı yazmıştır.⁵²⁶ 1267/1850 senesinde de tekkenin şeyhi olarak Abdullah Efendi ismi geçmektedir.⁵²⁷

3. Kazanlık'ta Ali İbn-i Mehmed Zaviyesi

1799 senesine ait bir belgeden varlığı anlaşılmaktadır. Zaviye Kazanlık'ta bulunmakta ve Kadiri tarikatına bağlıdır. Bu yıla kadar zaviyedar olan Şeyh Seyyid Mustafa Kadiri vefat etmiş yerine Şeyh Ahmed Kadiri görevlendirilmiştir.⁵²⁸

4. Yambolu'da Kadiri Tekkesi

Ayverdi'ye göre tekke Yambolu Berat mahallesindedir.⁵²⁹

2.1.3. Kadiri Sufiler

Bulgaristan'da doğmuş veya hizmet ettiği tespit edilen Kadiri Tarikatı'na bağlı sufiler çok azdır. Kadiri Tarikatı'na bağlı olduğunu tespit edebildiğimiz sufi sayısı sadece ikidir.

1. Filibeli Ahmed Hilmi (Şehbender-zâde)

Ahmed Hilmi Efendi 1281/1865 yılında Filibe' de doğmuştur. İlk tahsilini Filibe müftüsünden almış, ardından İstanbul'a gelerek Galatasaray Sultanisi'ni bitirmiştir. Bir

⁵²³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT.), Dosya No: 92 Gömlek No: 18; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 127

⁵²⁴ BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT) Dosya No: 1372 Gömlek No: 100.

⁵²⁵ BOA, C.EV., Dosya No: 468 Gömlek No: 23676

⁵²⁶ BOA, A.MKT., Dosya No: 175 Gömlek No: 43

⁵²⁷ BOA, İMVL., Dosya No: 208 Gömlek No: 6742

⁵²⁸ BOA, CEV., Dosya No: 89 Gömlek No: 4437

⁵²⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 129

müddet ailesiyle İzmir'e gitmiş, o dönem "*Hürriyet, Müsâvât, Uhuvvet*" gibi sloganlar onu da etkilemiş, bir ara güya istibdada karşı mücadele hevesiyle Mısır'a kaçmış, orada "*Çaylak*" isimli bir gazette çıkarmıştır.⁵³⁰

1901 yılında İstanbul'a gelmiş, fakat kısa bir süre sonra Fizan'a sürgüne gönderilmiştir. Ahmed Hilmi Bey 1908 Meşrutiyet ilanına kadar Trablusgarp'ta kalmıştır. Burada bulunduğu yıllar kendisinin tasavvuf ve tarikatla tanışmıştır. Orada Kadiriyye şubelerinden Abdullah Selam Esmer Arusi'ye bağlı bulunan Arusiye koluna intisab etti. Muhyiddin Arusi takma adıyla "*İki Gavs-i Enam*" ile "*Abdülhamid ve Senusiler*" adı ile iki eser yazmıştır. Ahmed Hilmi bu eserlerinde tarikat mensuplarının Kuzey Afrika'da Müslüman fakir halk üzerindeki etkisini ve Türkler'i sevmeyi adeta tarikat şartı olarak gördüklerini anlatır.⁵³¹ Ahmed Hilmi Bey beş-altı yıllık sürgün hayatından sonra 1908 yılında Meşrutiyetin ilanı ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da *İttihâd-ı İslâm* ismiyle haftalık bir gazete neşretmeye başladığıysa da gazete ancak 19 sayı çıkabilmiştir. Daha sonra "*İkdam*" ve "*Tasvir-i Efkâr*" gazetelerinde yazmıştır. 1910 yılında "*Hikmet*" adlı İslami bir gazete çıkarmaya başlamış ve gazetede Şeyh Muhyiddin-i Arûsî takma adıyla tasavvufî yazılar yazmıştır. 1911 yılından itibaren "*Hikmet*" dergisinin yanı sıra "*Hikmet*" gazetesini de çıkarmaya başlayarak İttihat ve Terakki hükümetine karşı mücadeleye başlamıştır. Ardından gazetesi kapatılmış ve Ahmed Hilmi Bursa'ya sürgüne gönderilmiştir. Meşrutiyet'ten ölümüne kadar geçen altı sene gibi kısa bir zaman dilimine kırk kadar eser ve yüzlerce makaleyi sığdırabilmiştir.

Bir ara Darülfunun'da felsefe profesörlüğü de yapan Ahmed Hilmi felsefe ve tasavvuf konularındaki derinliği ile dikkat çekmektedir. XIX. yüzyılın pozitivist ve materyalist felsefi telakkisine karşı fikri mücadeleyi de elden bırakmamış "*Maddiyyun Meslek-i Dalaleti*" adlı bir eser yazmıştır. 17 Ekim 1914 tarihinde bir yemek zehirlenmesinden vefat etmiştir.

Eserleri:

Ahmed Hilmi Bey'in kırkı aşkın eseri bulunmaktadır. Tasavvufî olanlar:

⁵³⁰ H.K.Yılmaz, a. g. m., s. 335; Filibeli Ahmed Hilmi, *A'mak-ı Hayal*, Haz. Nafiz Aydemir, (İstanbul: Mavilale Yayınları, 2010), s. 5

⁵³¹ H.K.Yılmaz, a. g. m., s. 335

1. *Asr-ı Hamidi'de Alem-i İslam ve Senusiler*: 124 sayfalık eserde müellif Şeyh Ahmed Senusi'nin İstanbul'a gelişi münasebetiyle Kuzey Afrika'daki tasavvufi hayat ve tarikatları anlatmaktadır.

2. *İki Gavs-i Enam Abdülkadir ve Abdüsselam* (İstanbul 1331): Ahmed Hilmi bu eserinde Abdülkadir Geylânî ve Abdüsselam Esmer'i menkıbevi tarzda anlatmaktadır. Bu eserinde “*Tarikatlar ve Rical*” diye bir eserin varlığından söz ediyorsa da bugün mevcut değildir.

3. *A'mak-ı Hayal* (İstanbul 1326): Tasavvufi üslupla yazılmış bir romandır.

4. *Tasavvuf-ı İslam*.

Tamamlanıp neşir imkânı bulunamamış eserleri:

5. *Bektâşîler*

6. *Şeyh Bedreddin*

7. *Gazal-i Bedeviyye*⁵³²

2. Rusçuklu Abdullah Hafız Efendi

Doğum tarihi belli değildir. Rusçuk'ta doğmuştur. Kadiri tarikatına bağlı bir sufi ve şair bir zattır. 1770 yılından sonraki bir tarihte vefat ettiği tahmin edilmektedir. “*Hafızın Armağanı*” adlı Farsça bir sözlüğü ve bir “*Dîvân*”ı bulunmaktadır.⁵³³

Tespit edilen tekke ve Sufiler'den yola çıkarak Kadiri Tarikatı'nın Bektâşî, Halvetî ve Nakşîbendi Tarikatı'na oranla etki alanının oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Kadiri Tarikatı'nın Vidin, Sofya, Kazanlık ve Yambolu'da etkili olduğu görülmektedir.

⁵³² Mehmed Zeki Pakalın, *Sicil-i Osmani Zeyli*, c. 9, s. 153; H.K.Yılmaz, a. g. m. s. 336; *A'mak-ı Hayal-Filibeli Ahmed Hilmi*, ss. 5-6

⁵³³ Halime Kozlublak Doğru, *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca'nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s. 410

2.2. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Sa'di Tekkeleri Ve Sa'diler

2.2.1. Sa'dilik

Sa'deddin Cebavi (ö.1180)'ye nispet edilen tarikatın ilk dönemlerine dair yeterli bilgi mevcut değildir. İlk dönem Şam ve civarında faaliyet gösteren tarikat henüz bu dönemde Sa'diyye olarak bilinmiyordu. Tarikatın adab ve erkânı muhtemelen XVI. yüzyılda Şam'da bulunan zaviyenin o dönem şeyhi olan ve "Küçük Sa'deddin" olarak bilinen Sa'deddin Muhammed b. Hüseyin el-Asgar eş-Şaguri (ö.1578) tarafından belirlenmiştir. Merkezi Şam'da olan tarikat İstanbul ve Balkanlar'a XVIII. yüzyılda ulaşmıştır.⁵³⁴ Bulgaristan'da kurulan en erken Sa'diyye tekkesi XVIII. yüzyıl sonlarında veya XIX. yüzyıl başlarında Rusçuk'ta kurulan tekke'dir.⁵³⁵

2.2.2. Sa'di Tekkeleri

Bulgaristan'da Sa'di Tarikatı'na bağlı olduğu tespit edilen tekelerin sayısı ikidir. Dolayısıyla etki alanının sınırlı kaldığı söylenebilir.

1. Rusçuk'ta Amiş Baba Tekkesi

Rusçuk'taki tekkelerden biri olan Amiş Baba Tekkesi, Hacı Musa Mahallesi'nde bulunan, Sa'diyye tarikatına mensup Abdullah oğlu Şeyh Ahmet Amiş tarafından kurulmuştur. 3 Zilkade 1232/14 Eylül 1817 tarihli Rusçuk vakıf siciline kaydedilmiş vakfiyesinde; Kaygulu Dede Tekkesi bitişiğinde olan birkaç odalı evi ile bir kısmında meyve ağaçlarının bulunduğu avludan oluşan meskenini ve bunun yanındaki iki adet bakkal dükkânını vakfetmiştir. Yaşadığı sürece vakfı, kendisinin idare edeceği şartını vakfiyeye eklemiş, kendinden sonra da eşi Ahmed kızı Ayşe'nin müteveli olarak vakfın idaresinden sorumlu olacağını, eşinin vefatından sonra ise tekkede şeyh ve postnişin olanların vakfın yönetimini de sürdürmelerini istemiştir. Amiş Baba, başısladığı dükkânlarının kirasını hesaplayarak nasıl kullanılacağına belirtmiştir. Amiş Baba'nın kendi mülkü iken vakıf haline getirdiği ve tekke olarak kullanılacak evin bahçesine, Alanyalı Mustafa Paşa tarafından, çit duvarlı ve ahşap minareli bir cami inşa ettirilmiştir. Bu cami bulunduğu yerden dolayı Tekke Camii olarak anılmıştır.⁵³⁶

⁵³⁴ Hür Mahmut Yücer, "Sa'diyye", *DİA*, yıl: 2008, c. 35, s. 410

⁵³⁵ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, "Rusçuk'ta Osmanlı Vakıfları", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Üçüncü Sempozyum Tebliğleri (Bükreş, Romanya, 1-5 Kasım 2006)*, (İstanbul: IRCICA, 2011), s. 257

⁵³⁶ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, a. g. m., s. 257

Cami imamı ile mütevellinin ücreti ve aydınlatma masrafları hep vakıf gelirinden karşılanmıştır. 1897 yılında Rusçuk'taki diğer pek çok cami ve vakıf eser gibi açılacak yeni sokakların planlarına tesadüf ettirildiğinden yıkılarak ortadan kaldırılmıştır.⁵³⁷

2. Rusçuk'ta Kaygısız İbrahim Baba Tekkesi

1823 yılına ait belgen tekkenin varlığı ortaya çıkmaktadır. Belge; Rusçuk muhafızı Mustafa Paşa'nın orada yaptırdığı camii ve hayrat-ı sairesi mülhakatından Hacı Musa Mahallesi'nde bulunan Tarik-i Sadiye'den Kaygısız İbrahim Baba Tekkesi'ne tahsis ettiği yüz altmış akçe vazifenin Gamiş Baba'ya tevcihi hakkındadır.⁵³⁸

2.2.3. Sa'di Sufiler

Bulgaristan'da Sa'di Tekkeleri'nin az olduğu gibi tespit edilen Sufiler'de azdır. Tespit edilen sufilerin sayısı sadece üçtür.

1. Rusçuklu Zarifi Ömer Efendi

Hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olamadığımız Zarifi Ömer Efendi, kaynaklarda Zarifi Şeyh Ömer, Ömer Zarifi, Zarifi Baba, Ömer Baba, Ahmed Zarifi Baba, Ahmed Baba gibi isimlerle anılmaktadır. Sa'diyye tarikatına intisap ederek zamanla bu tarikatın tanınmış şeyhlerinden biri oldu. Rusçuk'ta doğmuş ve 1795 yılında yine orada vefat etmiş ve Tömbül Camii haziresine defnedilmiştir. Kaynaklarda, hat sanatında da mahir olduğu nakledilen Zarifi Ömer Efendi'nin birkaç mushaf yazdığı belirtilmektedir.⁵³⁹

Eserleri:

1. *Pendname*: 1271/1855 ve 1327/1910 yıllarında iki defa basılmıştır. 1994'te Mehmet Arslan tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır.

2. *Tasavvufname*: (İst. Bel. O. Ergin Yzm. nr. 1186 vr. 61-66; Tercüman Gazetesi Ktp. nr. 266, vr. 276 – 296).

3. *İstilahat-ı Meşayih*: (İst. Bel. O. Ergin Yzm. m. 1186, vr. 48-60).

⁵³⁷ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, a. g. m., s. 258

⁵³⁸ BOA, CEV., Dosya No: 240 Gömlek No: 11960

⁵³⁹ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Haz.A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, (Meral Yayınevi,İstanbul), c. 1, s. 234; Mehmet Arslan, "Zarifi, Rusçuklu", *DİA*, yıl: 2013, c. 44, s. 135; Turgut Koçoğlu, "Rusçuklu Zarifi Ömer Baba ve Manzum-Mensur Tasavvuf Terimleri Lügatçesi: İstilahat-ı Meşayih", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 1751-1776, Ankara-Turkey, s. 1713*

Bütün eserleri Türkçe olup Türkçeyi çok güzel kullanan bir şair ve sufidir.⁵⁴⁰

2. Rusçuklu Resa Mustafa Maksud Efendi

Resa Mustafa Maksud Efendi Rusçuk'lu olup doğum tarihi bilinmemektedir. Şair ve arif bir zattır. İstanbul'a gelmiş, Dîvân efendiliği ve kalem memurluklarında bulunmuştur. Sadiye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Ahmed Yesarî'ye intisap etmiştir. Mustafa Maksud Efendi Hicaz'dan dönüşünde Hezargrad'a gitmiş ve 1259/1843 yılında orada vefat etmiştir. Şiirleri aşıkane ve arifanedir. Resa Mustafa Maksud Efendi'nin *Münyetü'l-Mesalik*, *Kaside-i Bürde*'ye tahmisi ve *Dîvânçe*'si vardır.⁵⁴¹

3. Rusçuklu Dede Galib

Sa'di tarikatine mensup ve şâir bir zattır.⁵⁴² Dede Galib hakkında yazılı fazlaca bilgi yoktur. 19. yüzyılın ikinci yarısında doğduğu tahmin edilmektedir. O dönem çıkan Tuna, Uhuvvet, Dostluk, İntibah, Rehber ve Rodop gazetelerine şiirler yazmış, toplumsal meselelerde aktif rol almıştır. Dede Galib 1934 yılında Rusçuk'ta vefat etmiştir.⁵⁴³

Bulgaristan'da Sa'di Tarikatı'na bağlı tekkelerin ve Sufiler'in Rusçuk ve çevresinde faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Rusçuk dışında faaliyet gösterdiklerine dair bilgi bulunamamıştır. Bunun sebebi olarak Sa'di Tarikatı'nın Bulgaristan'a Osmanlı'nın son dönemlerinde ulaşmış olması gösterilebilir.

2.3. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Mevlevi Tekkeleri Ve Mevleviler

2.3.1. Mevlevilik

Mevlevi Tarikatı Mevlana Celaleddin Rumi (ö.1273) tarafından kurulmuştur. Mevlana 1207 yılında Belh'te doğmuştur. Babası Bahaeddin Veled (ö.1231) ile birlikte 1213 yılında Belh'ten hicret ederek Hicaz üzerinden Karaman gelmiş ve nihayet Konya'ya yerleşmişlerdir. İlk eğitimini babasından almış ve vefatının ardından babasının halifesi

⁵⁴⁰ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 234; Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, (Sofya 21-23 Nisan 2000), s. 330; Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 1, s. 234.

⁵⁴¹ Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. 2, s. 319

⁵⁴² Osman Keskiöglü-A.Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri", s. 119.

⁵⁴³ Vedat Ahmed, *Tanınmayan Kıymetli Bir Tekke Şairimiz: Rusçuklu Dede Galib* (<http://vedatahmed.blogcu.com/ruscuklu-dede-galib/3741999>), Tarih: 04.03.2016

Burhaneddin Muhakkik Tirmizi'den tamamlamıştır. Babası vasıtasıyla Kubreviyye tarikatına mensup olan Mevlana 1244'te medresede müderris ve vaiz iken Pirinççiler Hanı kapısında Şems-i Tebrizi ile karşılaşmış ve onun vasıtasıyla gönlündeki aşk ateşini tutuşturmuştur. Şems'ten sonra Mevlana Selahaddin Zerkub ile dost ve arkadaş olmuştur.⁵⁴⁴ Mevlana bir sufiden çok *Mesnevi*, *Fihî ma Fih*, *Dîvân-ı Kebir* gibi eserleriyle asırlardır insanlara aşk ve coşkuyu öğreten bir arif olarak kabul edilebilir.⁵⁴⁵ Mevlevilik başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvufî akımlar gibi adab ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildir. İlk tarikatlaşma faaliyetini Hüsameddin Çelebi'den (ö.1284) sonra 1292 yılında irşad makamına geçen Sultan Veled (ö.1312) ile olmuştur. Bu dönemde zikir, sema ve sohbet meclisleri değişik mekânlarda yapılıyordu. Konya Mevlevihanesi türbenin yapımından sonra kurulmuştur. Sultan Veled'in irşad makamını oğlu Hüsameddin Çelebi'ye bırakması tarikat için bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Mevlevilik "çelebi" ünvanıyla anılan Mevlana soyuna mensup şeyhler tarafından temsil edilmeye başlanmış ve Konya Dergâhı Mevleviliğin merkezi haline gelmiştir.⁵⁴⁶ Mevlevi Tarikatının diğer tarikatlar gibi şubeleri yoktur. Meşreb farkına dayanan Veled ve Şems kolu diye ikili bir tasnif yapılmıştır. Şems kolu aşk ve cezbe dolu, Veled kolu daha zahidane bir tavra sahiptir.⁵⁴⁷ Mevlevilik, Osmanlı topraklarına II. Murad tarafından 1426 yılında Edirne'de açtığı mevlevihane ile girebilmiştir.⁵⁴⁸ Balkanlar'da kurulan ilk Mevlevihane Saraybosna Mevlevihanesi'dir.⁵⁴⁹ Bulgaristan'da tespit edilen ilk Mevlevi Tekkesi 1714 yılında kurulan Filibe Mevlevihanesi'dir.⁵⁵⁰

2.3.2. Mevlevi Tekkeleri

Bulgaristan'da tespit edilen Mevlevi tekkeleri ikidir. Sa'di ve Şazeli tarikatları gibi belli bölgelerde etkili olmuştur.

1. Filbe Mevlevihanesi

⁵⁴⁴ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 284

⁵⁴⁵ Hülya Küçük, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, s. 153

⁵⁴⁶ Ş.Barihüda Tanrıokur, "Mevleviyye", *DİA*, yıl:2004, c. 29, s. 468

⁵⁴⁷ H.Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 286

⁵⁴⁸ Ş.Barihüda Tanrıokur, "Mevleviyye", *DİA*, c. 29, s. 469

⁵⁴⁹ Serdar Ösen, "Balkanlarda Mevleviliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihaneler", *Yeni Türkiye*, c. 2, Sayı: 67, s. 1799

⁵⁵⁰ Serdar Ösen, "Balkanlarda Mevleviliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihaneler", s. 1809

Günümüze kadar ulaşmış nadir eserlerden biriside Filibe Mevlevihanesi'dir. Mevlevihane'nin yapılış tarihi konusunda ihtilaf vardır. Arşiv kaynaklarında geçen tespit edebildiğimiz en erken tarih 1132/1723-24 senesidir.⁵⁵¹ E.H.Ayverdi'nin kayıt tarihi olarak verdiği tarih 1141/1728 yılıdır.⁵⁵² Mevlevihane'nin inşa edildiği yerde daha önceleri bir manastır olduğu söylenmektedir. Bir zamanlar burada II. Filip'in sarayı bulunmakta imiş. Mevlevihane 1410 yılında yıkılan manastırın yerine inşa edilmiştir. Filibe'den geçmiş olan seyyahların verdiği bilgilere göre mevlevihanenin en erken 1553 yılında yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Nitekim İtalyan gezgin Veranti Buda 1553 yılında Filibe'den geçmiş ve *Adrianapola* adlı eserinde burada bir mevlevihanenin olduğundan bahsetmiştir. Evliya Çelebi Filibe'den geçiş tarihini 1652 senesi olarak vermiş ve burada bir mevlevihanenin olmadığını bildirmiştir. M. Kiel Filibe ile ilgili yazısında mevlevihanenin kuruluş serüveninden bahseder: "*Macaristan'ın Peç şehrini Avusturyalıların ele geçirmesiyle beraber Filibe'ye gelen Müslüman göçmenler, XVII. yüzyılın sonunda burada bir mevlevihane kurmuşlardır*" der.⁵⁵³

Yapılan bazı araştırmalara göre mevlevihane XVIII. yüzyılın başlarında Peçevi Ahmed Dede adına kurulmuştur. 1714 yılına kadar ilk şeyhliğini Ahmed Dede yapmıştır (Veled Çelebi'ye göre banisi İbrahim Efendi, 1912 yılındaki şeyhi Mehmed Nesip Dede'dir).⁵⁵⁴ 1728 yılında yapılan bir arzuhalde Mevlevi Mehmed Nuri ismi geçmektedir.⁵⁵⁵ Ardından Kalender Mahmud Dede postnişin olmuş,⁵⁵⁶ 1796'da Şeyh Hasan Efendi,⁵⁵⁷ 1813'te vefatına kadar Şeyh Hacı Şakir Dede Efendi'nin burada şeyhlik yaptığı anlaşılmaktadır.⁵⁵⁸ 1849'da postnişin Ali Efendi,⁵⁵⁹ 1852'de Ali Rıza Dede vefat etmiş, yerine Hüseyin Hüsnü Dede geçmiştir. Aynı yıl yardımcı olarak Hafız Halil Efendi görevlendirilmiştir.⁵⁶⁰ 1859 yılındaki Şeyhi Hacı Hasan Efendi, ardından Ali Rıza

⁵⁵¹ BOA, Ali Emiri 3.Ahmed (AE.SAMD.III), Dosya: 5, Gömlek: 392

⁵⁵² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

⁵⁵³ Machiel Kiel, "Filibe", *DİA*, c. 13, s. 82

⁵⁵⁴ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 239

⁵⁵⁵ BOA, AE.SAMD.III, Dosya: 99, Gömlek: 9828

⁵⁵⁶ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", *Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar (Milletler Arası Tartışmalı İlmî Toplantı 07-09 Mayıs 2014)*, s. 236

⁵⁵⁷ BOA, C.EV, Dosya: 281, Gömlek: 14319

⁵⁵⁸ *Defter-i Dervişan Yenikapı Mevlevihanesi Günlükleri*, Haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, (Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları:17, 1. Baskı, İstanbul 2011), s. 26

⁵⁵⁹ BOA, A.MKT.UM, Dosya: 902, Gömlek: 23

⁵⁶⁰ BOA, A.MKT.UM, Dosya: 134, Gömlek: 12

Dede (1301/1884) postnişin olmuş, sonra Hüseyin Hüsnü Dede⁵⁶¹ ve 1886 yılında ise Muhammed Nesip Dede'dir. Tarihçesi hakkında fazla bilgimiz olmayan mevlevihanenin selamlık ve semahanesi günümüze kadar gelmiştir.⁵⁶²

Bir başka bilgiye göre ise Filibe kale içinde Saruhanlı Mahallesi'nde bulunan mevlevihane, Arif Dede baniliğinde XVI. yüzyılda inşa edilmiştir. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı kayıtlarında “*Mevlevihane Dergâh-ı Şerifi*” olarak geçmektedir. Vakfiye kaydında tekkedeki dervişhanın ve diğer masraflar için Şahabettin Paşa Camii Vakfı'ndan maddi destek taleplerinden bahsedilmektedir. Mevlevi tekkelerinde olduğu gibi, yapının semahane, çile odaları ve derviş evi, kiler ve mutfak bölümleri yer almaktadır. Kargir bir yapıdır.⁵⁶³

Mevlevihane geçmişte cami, imaret, derviş hücreleri ve medrese olarak büyük bir eğitim ve dini mekân olarak kullanılıyordu. Filibe bulgarların eline geçmesiyle birlikte deprem, yıldırım gibi doğal afetler bahane edilerek diğer Osmanlı eserleri gibi Mevlevihane de tahrib edilmiştir. Mevlevi Camii ve minaresi medrese ve derviş hücrelerinde depremde yıkıldığı söylenmektedir. Yıkılmayan tek bölüm sema salonudur.⁵⁶⁴

1970'li yıllarda yapılan kazılardan sonra mevlevihanenin bulunduğu semt tarihi alan olarak ilan edilmiş ve mevlevihane de restore edilmiştir. Mevlevihane Bizans dönemi (Justinyen 527-565) surları üzerine kurulmuştur.⁵⁶⁵ 1970 yılında başlayan restorasyon sırasında kale kalıntıları içerisinde küpler, değirmenler ve küçük buluntular ele geçmiştir. Mevlevihane'nin ayakta kalan ve orjinaline uygun restore edilen tek kısmı semahanedir. Mevlevihanenin giriş kısmındaki duvarda sırasıyla Romalılar, Bulgarlar ve Osmanlı zamanını anlatan binanın geçmişine dair tasvirler vardır. Derviş hücrelerinin ara duvarları yıkılmış geniş bir misafirhane salonu olarak hizmet vermektedir. Bahçe ve kuyusu mevcuttur. Semahane ve mitriban mahfili sağlamdır. Aslına uygun olarak

⁵⁶¹ Selami Şimşek, “Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar”, ss.238-239

⁵⁶² Haşim Karpuz, “Balkan Mevlevihanelerinden İzlenimler”, *Eskiyeni, T.C.Eskişehir Valiliği Şehir Kültürü Dergisi*, 57, (Kış 2014), s.14

⁵⁶³ Funda Naldan, “Filibe (Plovdiv) Mevlevihanesi”, *Eskiyeni, T.C.Eskişehir Valiliği Şehir Kültürü Dergisi*, 57, (Kış 2014), s. 32

⁵⁶⁴ Aydın Yumerov, “Filibe Mevlevihanesi”, *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 2010*, s. 236

⁵⁶⁵ Karpuz, a. g. m., s. 14

restore edilmiştir. Eski döneme ait şamdanlar muhafaza edilmiştir. Tavan, duvar ve sütun süslemeleri yenilenmiştir.

1879 yılında semahane kısmı jimnastik salonu olarak kullanılmıştır. Daha sonraki dönemlerde depo, 1970'li yılların başında bir müddet ateist propagandaları için sergi salonu olarak istihdam edilmiştir. 1974 yılında restorana dönüştürülmüştür. Restoran "*Pıldin*" olarak anılmaktadır. Hala içkili restoran olarak kullanılmaktadır.⁵⁶⁶

2. Filibe'de Şeyh Mahmud Mevlevi Tekkesi

Filibe'de mevlevihanenin yanındadır.⁵⁶⁷ Bu Mevlevi Dergâhı hakkında ilk belge 1267/1850 yılına aittir ve dergâha taammiye ve şeyhine de atiyeye verilmesine dairdir.⁵⁶⁸ Ayverdi'ye göre 1269/1852'de kayıtlara geçmiş ve Rumeli valisi Hakkı Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.⁵⁶⁹ 1275/1858'de tamiri kararlaştırılmış ancak vakfin kudreti olmadığından ertelenmiştir.⁵⁷⁰

2.3.3. Mevlevi Sufiler

Bulgaristan'da doğduğu ve hizmet ettiği tespit edilen Sufiler'in sayısı ikidir. Bunların zikredilen tekkelerle Filibeli olmaları dışında herhangi bir irtibatı tespit edilememiştir.

1. Filibeli Kudümzen Derviş Ali

Derviş Ali Filibe'de doğmuş, doğum ve vefat tarihi bilinmemektedir. XVIII. yüzyılda yaşamıştır. Mevlevi tarikatına intisap etmiş ve Edirne Mevlevihanesi'nde çile çıkarmıştır. Müsikiye kabiliyetli ve güzel sesli bir zatmış. Edirne Mevlevihanesi kudumzenleri arasında yer aldığı için bu lakapla anılmıştır. Dini ve din dışı eserler bestelemiş ve Sultan II. Mustafa (1695-1703) döneminde en parlak ve meşhur zamanlarını geçirmiştir. Hayatının son zamanlarına dair bilgi yoktur. Çeşitli el yazması eserlerine rastlansada günümüze kadar bunların notaları ulaşmamıştır.⁵⁷¹

2. Filibeli Mesnevihan Sıtkı Dede

⁵⁶⁶ Aydın Yumerov, "Filibe Mevlevihanesi", s. 242

⁵⁶⁷ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", s. 240

⁵⁶⁸ BOA, İ.DH., Dosya: 233, Gömlek: 14021

⁵⁶⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31; BOA, C.EV., Dosya: 550, Gömlek: 27765

⁵⁷⁰ BOA, Meclis-i Vala(MVL.), Dosya: 901, Gömlek: 21

⁵⁷¹ Nuri Özcan, "Derviş Ali, Kudümzen", *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 192

Sıtkı Dede 25 yaşında İstanbul'a gelmiştir. Burada İslami ilimlerle meşgul olmuş ve bir süre sonra Konya'ya giderek oraya yerleşmiştir. Mükemmel derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Burada meraklılarına *Mesnevi* okutmuştur. Ardından Sultan Selim Camii'ne vaiz tayin edilmiştir. Sıtkı Dede aynı zamanda şair, hattat, hakkaktır. 1933 yılında Konya'da vefat etmiş ve Üçler mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁷²

Bulgaristan'da Mevlevi Tarikatı Filibe ve çevresinde etkili olmuştur. Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde faaliyet gösterdiklerine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

2.4. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Şazeli Tekkeleri

2.4. 1. Şazelilik

Ebü'l-Hasen eş-Şazeli (ö.1258) mürşidi Abdüsselam b. Meşîş'in emriyle 1224-1226 yıllarında İfrikiye'ye gidip Şazile beldesinde Zağvan dağında bir mağrada inzivaya çekilmiş, otuz dört-otuz beş yaşlarında iken o bölgenin başşehri olan Tunus'a geçerek irşad faaliyetlerine başlamasıyla tarikatın temelleri atılmıştır. 1224'te İskenderiye'ye geçmiş ve burada birçok mürid yetiştirmiş ve burası Şazeli Tarikatı'nın merkezi haline gelmiştir. Şazeliyye'nin Anadolu'ya girmesi Meymuniyye kolunun kurucusu Ali b. Meymun tarafından XVI. yüzyılın başlarında olmuştur.⁵⁷³ Şazeliyye Tarikatı İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biridir. Yüzün üzerinde şubesi bulunmaktadır.⁵⁷⁴ Şazeliyye 20. yüzyılda Batı'da en çok ilgi gören tarikatlardandır. Rene Guenon (Abdülvahid Yahya), Michel Valsan, Frithjof Scuhon (İsa Nureddin), Martin Lings (Ebubekir Siraceddin), Titus Burckhardt, Ian Dallas (Abdülkadir es-Sufi), Gai Eaton gibi aydınlar ihtida etmiş ve tarikata girmiştir. Buda tarikatın Batı'nın ilgisini çekmiştir. XX.Yüzyılda tarikatın en önemli şahsiyeti Ahmed el-Alevî'nin kitapları Türkçe dâhil birçok dile çevrilmiş, daha hayattayken müridlerince dünyanın belli başlı merkezlerine Alevîyye zaviyeleri açmıştır.⁵⁷⁵ Bulgaristan'da tespit edilen en erken tarihli Şazeli Tekkesi 1838 yılında Rusçuk'ta kurulan dergâhtır.⁵⁷⁶

2.4. 2. Şazeli Tekkeleri

Bulgaristan'da Şazeli Tarikatı'na bağlı sadece iki tekke tespit edilmiştir.

⁵⁷² Hasan Özönder, *Konya Velileri*, (Konya 1990), s. 259

⁵⁷³ Ahmet Murat Özel, "Şazeliyye", *DİA*, yıl: 2010, c. 38, s. 387

⁵⁷⁴ Ahmet Murat Özel, "Şazeliyye", *DİA*, c. 38, s. 388

⁵⁷⁵ Ahmet Murat Özel, "Şazeliyye", *DİA*, c. 38, s. 389

⁵⁷⁶ Machiel Kiel, "Rusçuk", *DİA*, yıl: 2002, c. 35, s. 248

1. Rusçuk'ta Şazeli Dergâhı

Şeyh Hacı Ahmed Efendi tarafından 1838 yılında Cami-i Atik Mahallesi'nde kurulmuştur. 1971 yılına kadar ayakta kalmıştır.⁵⁷⁷ Hacı Ahmed Efendi Tekkesi olarak da bilinen ve geniş bir avlunun içinde yer alan dergâhın, hemen girişinde büyük bir taş çeşmesi varmış, ancak çeşme XIX. yüzyılın başında yıkılmıştır. Şeyh Hacı Ahmed Efendi, 5 Rebiülevvel 1254/29 Mayıs.1838 tarihli vakfiyesi ile dergâha şahsi mallarını vakfetmiştir. Vakfiyeye göre Ahmed Efendi, arsa üzerine yeniden inşa ettiği, bir semahane, üç oda, Dîvânhane, çardak ve bir miktar bahçeden oluşan binayı vakfa devretmiştir. Buranın bakımı için Bayraklı Camii'nin karşısında bulunan Göğebakan hanını da bağışlamıştır. Şeyh Ahmed Efendi'nin vakıf şartları arasında belirttiği en önemli husus, Şaziliyye Tarikatı'nın ayinlerini burada eksiksiz ve aralıksız olarak yapmasıdır.⁵⁷⁸ Dergâhın işlerini görmek üzere hizmet eden beş derviş ile mevlid okuyan ve teravih namazı kıldırana da ödenek ayrılmıştır. 1861 yılından itibaren Tutrakan'daki Şazeli Tekkesi için de dergâhın gelirlerinden kaynak ayrılmıştır. 1861 yılında dergâhın otuzun üzerinde kitaptan oluşan bir kütüphanesi ile kazan, seccadeler, bakır şamdanlar vs. gibi çeşitli eşyalar vardır.⁵⁷⁹

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı dolayısıyla geliri ortadan kalkan dergâh, postnişini olan Şeyh Ali Rıza'nın kendi kaynaklarını kullanması nedeniyle bir süre daha ayakta kalabilmiştir. 1897 yılında dergâhın bulunduğu mekân, şehir planı içinde yer aldığı gerekçesiyle küçültülmüş ve akarının da bir kısmı yıkılmıştır. XX. yüzyıl başlarında harap durumda olan Şazeli Dergâhı'nın tamiri için teşebbüse geçilmiş, Rusçuk Tüccar Vekâleti tarafından bir keşif defteri hazırlanmıştır. Dergâhın tamirinin tamamlanıp tamamlanmadığı veya tamirinin ne kadar sürdüğü konusunda herhangi bir kayıt mevcut değildir. 1940 tarihli Rusçuk İslam Cemaati'ne ait olan gayrimenkuller listesinde Şazeli Vakfı'nın yer alması dergâhın faaliyetini sürdürdüğünü göstermektedir.⁵⁸⁰ Başta da belirttiğimiz gibi M. Kiel dergâhın 1971 yılına kadar var olduğunu belirtmiştir.⁵⁸¹

⁵⁷⁷ Kiel, "Rusçuk", *DİA*, c. 35, s. 248

⁵⁷⁸ Meral Bayrak (Ferlibaş)-Meryem Kaçan Erdoğan, "Rusçuk'ta Osmanlı Vakıfları", *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Üçüncü Sempozyum Tebliğleri* (Bükreş, Romanya, 1-5 Kasım 2006), (IRCICA.İstanbul 2011), s. 259

⁵⁷⁹ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, a. g. m., s. 259

⁵⁸⁰ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, a. g. m., s. 260

⁵⁸¹ Kiel, "Rusçuk", *DİA*, c. 35, s. 248

Ayverdi'nin verdiği nota göre ise etraf avluları plana tesaduf ettirilmiş tamirine izin verilmemektedir.⁵⁸²

2. Tutrakan'da Şazeli Tekkesi

Ayverdi Turakan'da bir Şazeli Tekkesi bulunduğunu kaydetmiş, ancak herhangi bir bilgi vermemiştir.⁵⁸³ 1861 yılından itibaren Rusçuk'ta bulunan Şazeli Dergâhı'nın gelirlerinden bu tekkeye pay ayrılmıştır.⁵⁸⁴

Şazeli Tarikatı Bulgaristan'da XIX. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermeye başlamıştır. Rusçuk ve Tutrakan dışında Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde faaliyette bulunduğu dair bilgi bulunmamaktadır.

2.5. Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Rifai Tekkeleri

2.5.1. Rifailik

Rifaiyye Tarikatı Ahmed er-Rifai'ye (ö.1182) nisbet edilen İslam dünyasının ilk tarikatlerindedir. Ahmed Rifai Irak'ın güneyinde Bataih bölgesinde Ümmüabide köyünde doğmuş önce Ebu'l Fazl Ali el-Vasiti'den, daha sonra dayısı Mansur el-Bataihi'den hilafet almıştır. Hz.Ali'ye ulaşan iki silsilesi vardır.⁵⁸⁵ Ahmed Rifai'nin bazen Bataihiyye, bazen Ahmediyye ama daha çok Rifaiyye olarak anılan tarikatı Kadirilik ve Yesevilik'ten sonra kurulan ilk tarikat sayılmaktadır.⁵⁸⁶ Rifailer Anadolu'ya XIII. yüzyılın ortalarında görülmeye başlanmıştır. Rifailer İstanbul'da ancak 16. yüzyılın sonlarında görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarına gelindiğinde tarikat bütün Osmanlı topraklarında faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılda bütün İslam coğrafyasına yayılmış olan Rifaiyye Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde faaliyet gösterdiği ve Sofya ile Köstendil'de iki tekkenin faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Rifaiyye Tarikatı'nın esasları Ahmed Rifai tarafından tespit edilmiştir. Ona göre Rifaiyye Kitap ve Sünnet'e dayanan tevazu ve alçak gönüllülüğün esas alındığı bir tarikattir.⁵⁸⁷ Rifaiyye Tarikatı Osmanlı'nın son yıllarına kadar varlığını sürdürmüştür. Sayyadiyye, Kayyaliyye, Nuriyye, İzziye,

⁵⁸² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁵⁸³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 87

⁵⁸⁴ Meral Bayrak (Ferlibaş)- Meryem Kaçan Erdoğan, *a. g. m.*, s. 259

⁵⁸⁵ Mustafa Tahralı, "Rifaiyye", *DİA*, yıl: 2008, c. 35, s. 99

⁵⁸⁶ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 275

⁵⁸⁷ Mustafa Tahralı, "Rifaiyye", *DİA*, c. 35, s. 100

Fenariye ve Burhaniye gibi kolları bulunmaktadır.⁵⁸⁸ Rûfâilîk Bursa üzerinden Balkanlar'a ulaşmış ve bu topraklardaki yaygınlığı günümüze kadar devam etmektedir.⁵⁸⁹

2.5.2. Rifai Tekkeleri

Bulgaristan'da tespit edilen Rifai Tekkeleri üçtür.

1. Şumnu'da Rifaiyye Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre Eski Cami mahallesinde bulunmaktadır.⁵⁹⁰ Öte yandan O. Sabev'e göre ise Cezayirli Hasan Paşa zaviyesi ile aynıdır.⁵⁹¹

Şumnu'da bulunan ve Naşibendi Tarikatı'na bağlı bulunan Çukur Tekke-Karabaş Zaviyesi'nin 1839 yılından sonra Rûfâilî Tarikatı'na devredildiği yönünde bilgiler vardır.⁵⁹²

2. Cuma-i Bala'da(Blagoevgrad) Rûfâilî Tekkesi

1905 yılında yazılan bir yazıdan tekke ortaya çıkmaktadır. Belge Tekke'nin yanından geçen suyunun Tekke'ye zarar verdiği ve ilgililerin buna kayıtsız kaldıklarına dairdir. Tekke'nin Şeyhi o yıllarda Şeyh Şahin Baba olarak görünmektedir. Tekkede Cuma ve Pazar geceleri ayin icra edilmekteydi.⁵⁹³

3. Darıdere (Zlatograd)'de Rûfâilîyye Tekkesi

Tekke Orta İslam Mahallesinde olduğu nakledilmektedir. Şeyh Hafız Ali Efendi tarafından inşa edilmiştir.⁵⁹⁴

Bulgaristan'da Rifai Tarikatı Şumnu, Cuma-ı Bala ve Darıdere'de faaliyette bulunmuştur.

⁵⁸⁸ H. Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, s. 276

⁵⁸⁹ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Sır Yayıncılık, 2008), s. 115

⁵⁹⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 107

⁵⁹¹ Sabev, *a. g. m.*, s. 185

⁵⁹² Sabev, *a. g. m.*, s. 187

⁵⁹³ BOA, Teftişat-ı Rumeli Evrakı(Rumeli Müfettişliği) Arzuhaller(TFR.İŞKT.) Dosya No: 71 Gömlek No: 7048

⁵⁹⁴ Machiel Kiel, "Darıdere", *DİA*, yıl: 1993, c. 8, s. 493

BÖLÜM 3: TARİKATI BİLİNMEYEN TEKKE, TÜRBE VE SUFİLER

3.1. Tarikatı Tesbit Edilemeyen Tekkeler

Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'ın her köşesinde tekkeler kurulmuştur. Bu tekkelerden tarikatı tespit edilenlerin çoğunluğu Bektâşî ve Halvetî tarikatına bağlıdır. Tarikatları tespit edilemeyen tekkelerin çoğunluğu dikkat çekmektedir. Kaynaklarda sadece isimleri ve buldukları yer ya da sadece yeri ve sayısı belirtilen tekkeler çoğunluktadır. Bu kısımda tarikatı tespit edilemeyen tekkelere yer verilmiştir.

1. Vidin'de Fethi Baba Zaviyesi

1860 yılına ait bir yazıdan tekkenin varlığı meydana çıkmaktadır. O yıllarda tekkenin şeyhi olarak Ali Efendi adı geçmektedir.⁵⁹⁵

2. Vidin'de Şeyh Ahmed Bey Zaviyesi

Ayverdi'nin kayıtlarında sadece ismi zikredilmektedir.⁵⁹⁶

3. Vidin'de Mehmed Rüştü Paşa Hatunu Tekkesi

Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre tekke 1269/1852 yılında kale içinde mamurdur.⁵⁹⁷

4. Berkofça'da (Berkovitsa) Tekke

Muhtemelen Berkofça kasabasında bulunan ve Salname'de gösterilen iki tekkeden biridir. Adı bilinmemektedir.⁵⁹⁸

5. Rahova'da (Oryahovo) Tekke

1868 yılı Tuna Vilayeti Salnamesi'nde burada bir tekke olduğu gösterilmekte ancak tekke hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁵⁹⁹

6. Lofça'da (Lovech) 3 tekke

Ayverdi Evliya Çelebi'nin bahsettiği beş tekkeden sadece birinin ismini vermiş, diğer tekkeler hakkında bilgi yoktur. Bu tekkelerden en az birinin Halvetî Tarikatı'na bağlı olduğu muhakkaktır. Nitekim bu dönemde Lofçalı Fazıl Ali Rumi'nin Lofça'da

⁵⁹⁵ BOA, Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.), Dosya No: 448 Gömlek No: 27.

⁵⁹⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 127

⁵⁹⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 127

⁵⁹⁸ Osman Keskiöglü-A.Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri", s. 127

⁵⁹⁹ Osman Keskiöglü-A.Taha Özaydın, *a. g. m.*, s. 127

faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Bu sebeple Lofça'da bir Halvetî Tekkesi'ne ilgili başlıkta yer verdik.⁶⁰⁰

7. Lofça'da Koca Mustafa Paşa Tekkesi

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde bahsettiği beş tekleden biri bu tekke bu olmalıdır diye tahmin ediyoruz.⁶⁰¹

8. Plevne'de Gazi Ali Bey Zaviyesi

Ayverdi'ye göre zaviye 1721 yılında kayıtlara geçmiştir.⁶⁰² Mihaloğullarının XIX. yüzyılda yaşamış olan aile mensubu Nüzhet Paşa'nın verdiği bilgilere göre Ali Bey akınlarda bulunmuş ve yaşlanınca Plevne'ye çekilmiş ve orada vefat etmiştir. Hayatının son yıllarında vakıf kurmuş ve bu vakfın işleriyle meşgul olmuştur. Evliya Çelebi'ye göre Ali Bey'in mezarı onun Plevne'de inşa ettirdiği caminin mihrabı önünde bulunuyordu.⁶⁰³

Plevne bölgesinin büyük bir kısmı gerek mülk olarak gerekse vakıf olarak Mihaloğulları ailesinin elindeydi. Ayverdi'nin verdiği bilgilerdede görülmektedir ki Mihaloğulları'ndan birçok ismin mezarı ve türbesi burada bulunmaktadır. Aynı zamanda bu ailenin mensupları birçok hayrat eserine imza atarak bölgenin Osmanlı zamanında önemli bir İslam merkezi olarak gelişmesini sağlamışlardır. 1496 tarihli vakfiyesine göre Mihaloğlu Ali Bey Plevne'de bir cami, imaret, medrese, mektep ve zaviye yaptırmıştır.⁶⁰⁴

Gazi Ali Bey Türbesi, Gazi Mihaloğlu İsa Bey Türbesi, Mihaloğlu Mehmed Bey Türbesi, Gazi Mihaloğlu Hızır Bey Türbesi Plevne'de bulunmaktadır.⁶⁰⁵

9. Niğbolu'da (Nikopol) Gazi Ali Bey, Mihaloğlu Zaviyesi

Günümüzde Plevne'nin bir ilçesinden biri olan Niğbolu'da bulunduğu nakledilmektedir.⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 68

⁶⁰¹ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, 4.Cild, s. 68

⁶⁰² Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, 4. Cild, s. 76

⁶⁰³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 209

⁶⁰⁴ Orlin Sabev, "Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihaloğulları Ailesi (14.-19. Yüzyıllar): Mülkler, Vakıflar, Hizmetler", *OTAM*, 33 (Bahar 2013), s. 237

⁶⁰⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 77

10. Baykuş Paşa Tekke-Zaviyesi

Tekkenin ismi dışında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.⁶⁰⁷

11. Niğbolu'da 8 Tekke

Ayverdi Niğbolu'da 11 tekkeden bahsetmektedir. Bunlardan sekiz tanesinin adı bilinmemektedir. İsimleri tespit edilen üç tekke ise başlık halinde verilmiştir.⁶⁰⁸

12. Yıldırım Han Zaviyesi

Tırnova'da bulunan tekkelerden ilki Yıldırım Han Zaviyesi olarak kabul edilir. İslam'ın bölgede yayılmasında etkili olmuştur. Moutafova'ya göre XVI. ve XVII. yüzyılda Tırnova'nın birçok mahallesinde şeyhler ve halifeler kaydedilmiştir. F. Hasluck'un araştırmalarına göre XX. yüzyılın başlarında bu civarda bir Bektâşî tekkesi vardı ve Balkan savaşlarından önce yıkılmıştır. Bunun yanında bu şehirde, başka bir tekkeye de sahip olup olmadıkları belirtilmeyen bir Bektâşî topluluğu bulunmaktaydı.⁶⁰⁹ Zaviye'nin hangi tarikate ait olduğu hakkında bilgi yoktur.

13. Rahoviçe Bala'da (Gorna Oryahovitsa) Müezzin Efendi Tekkesi

Tekke hakkında Ayverdi'nin tespiti dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁶¹⁰

14. Tırnova'da Tekke

1869 yılına ait Tuna Vilayeti Salname'sinde varlığı belirtilen tekke hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁶¹¹

15. Rusçuk'ta Şeyh Halil Efendi Camii ve Zaviyesi

Ayverdi'nin kayıtları dışında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Aynı şahsın camiide olması zaviyenin caminin yakınında olduğu düşüncesini çağrıştırmaktadır.⁶¹²

16. Rusçuk'ta Ali Rıza Tekkesi

Tekke Plana isabet ettirildiğinden tamirine izin verilmemiştir.⁶¹³

⁶⁰⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 73

⁶⁰⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 76

⁶⁰⁸ . Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, 4.Cild, s. 73

⁶⁰⁹ Moutafova, *a. g. m.*, s. 1060

⁶¹⁰ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, 4.Cild, s.121

⁶¹¹ Kiel, "Tırnova", *DİA*, c. 41, s. 121

⁶¹² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 83

17. Rusçuk'ta Mehmed Çavuş Zaviyesi

1906 yılına ait bir belgede Tekke'nin Bayraklı Camii ile birlikte mahalli belediye tarafından yıktırılmasına karar verildiği belirtilmektedir.⁶¹⁴

18. Rusçuk'ta Muhsin Paşa Tekkesi

Kendisi ve akarı şehir planının genişleme sahası içinde kalmıştır. Birçok tekke gibi bu sebeple ortadan kaldırılmıştır.⁶¹⁵

19. Rusçuk'ta Şeyh Halil Efendi Zaviyesi

Ayverdi'nin kayıtlarında adı geçmektedir.⁶¹⁶

20. Rusçuk'ta Şuca Dede Zaviyesi

Ayverdi'nin kayıtlarında geçmektedir. Orhan-i Sagir köyünde bulunan zaviye ile aynı zaviye mi yoksa Şuca Dede'nin iki zaviyesi mi var ya da farklı kişilerin kurduğu iki zaviye mi, bu hususta net bilgi yoktur. Ayverdi ayrı ayrı zikretmiştir.⁶¹⁷

21. Rusçuk'ta Hacı Hürmüz Camii ve Zaviyesi

1830 yılına ait belgeden varlığı meydana çıkmaktadır.⁶¹⁸

22. Rusçuk'ta Mahmud Efendi Tekkesi

1860 yılına ait bir belgeden varlığı ortaya çıkmaktadır. Belgeden anlaşıldığına göre kurucusu ve şeyhi Mahmud Efendi'dir ve bu yılda vefat etmiştir. Aynı yıllarda tekke geçici olarak Rüşdiye'ye çevrilmiştir.⁶¹⁹

23. Rusçuk Orhan-ı Sagir köyünde Şuca Dede Zaviyesi

Ayverdi'nin tespitine göre Tekke Tuna nehri kenarındadır.⁶²⁰ 1837 yılına ait bir dilekçede vakfın yarı hisse zaviyedarı olan Hüseyin oğlu Hasan Halife vefat etmiş,

⁶¹³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁶¹⁴ BOA, Sadaret Bulgaristan (A.MTZ.(04)), Dosya No: 150 Gömlek No: 35.; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁶¹⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁶¹⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁶¹⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 84

⁶¹⁸ BOA, Cevdet Evkafı (CEV.) Dosya No: 313 Gömlek No: 15929

⁶¹⁹ BOA, Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı(A.MKT.MHM.) Dosya No: 198 Gömlek No: 48.

⁶²⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 86

yerine çocuğu olmadığı ve yeri boş kaldığı için köy ahalisinden Mustafa oğlu Mehmed Ali Halife'nin uygun olduğu belirtilmektedir.⁶²¹

24. Rusçuk Sufiler Köyünde Torun Bey Zaviyesi

Ayverdi “Ruse Kasrı nahiyesinde” diye kaydetmiştir.⁶²² Ruse Kasrı Rusçuk'un daha eski adıdır. Sufiler köyünün günümüzdeki adını tespit edemedik.

25. Rusçuk'ta Şeyh Abdülkadir Efendi Zaviyesi

Vakfın gelir kaynaklarından olan ve iltizam yoluyla işletilen Balık Pazarı'ndaki hamam, 1796-1806 yılları arasında kullanılamaz hale gelmiştir. Hamam mültezimi Mustafa oğlu Seyyid Efendi öldüğünde 26 Şubat 1804 tarihli terekesinden tamirat için 13.680 pare ayrılmıştır.⁶²³

26. Hazergrad'ta Gazi Bâlî Bey Zaviyesi

Ayverdi'nin tespitine göre 1233/1818 yılına ait kayıtlarda yer almaktadır.⁶²⁴ Machiel Kiel'in Yahya Paşa oğlu Bâlî Bey'in Deliorman'da Sernovo köyünde bir Tekke açtığı ve tekkedene dolayı köyün adı Tekke-i Gazi olarak anıldığını belirtmektedir.⁶²⁵

27. Hazergrad'ta Saat Baba Zaviyesi

1716 yılına ait belgeden varlığı meydana çıkmaktadır. Diğer adı Sultanata'dır.⁶²⁶

28. Hazergrad Pınar köyünde Hasan Dede Zaviyesi

Zaviye'nin adı dışında herhangi bir bilgiye ulaşamadık.⁶²⁷

29. Hazergrad'ın İvrana Nahiyesinde Tekke

Tekkenin hangi tarikata mensup olduğu belirtilmemiştir.⁶²⁸

30. Hazergrad Sipahiler köyünde Gazi Bâlî Bey Zaviyesi

Muhetemelen Rusçuk kısmında ele alınan Gazi Bâlî Bey Zaviyesi ile aynıdır. Ancak Ayverdi eserinde hem Rusçuk hemde Hazergrad kısmında zikretmiştir.⁶²⁹

⁶²¹ Ahmet Hezarfen, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Bulgaristan”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 17(2001), s. 73-74

⁶²² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 87

⁶²³ Meryem Kaçan Erdoğan- Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *a. g. e.*, s. 188

⁶²⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, s. 48

⁶²⁵ Machiel Kiel, “Deliorman”, *DİA*, c. 9, s. 142

⁶²⁶ BOA, İbnülemin Vakıf (İE.EV) Dosya No: 54 Gömlek No: 6005

⁶²⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 51

⁶²⁸ Halime Kozlubel Doğru, *a. g. e.*, s. 56

31. Silistre’de Baba Mahmud Şah Zaviyesi

Ayverdi’nin tespitine göre 1203/1788 tarihli kayıta gözükmektedir. Hem şehirde hem Özlüköy’de gösterilmektedir. Bundan Köyün şehrin kenarında olduğu manası çıkmaktadır.

32. Silistre’de Hacı Mehmed Zaviyesi

Zaviye 1140/1727 ve 1209/1794 yıllarına ait kayıtlara geçmiştir. Rüstem Çelebi mahallesindedir.

33. Silistre’de Eski Cami Tekkesi

Evliya Çelebi tekkenin o dönem bakımlı olduğunu yazmaktadır.⁶³⁰

34. Silistre’de Haraccı Tekkesi

Evliya Çelebi’nin bildirdiğine göre o dönem Haraccı Tekkesi’nin şeyhi Nogay bilginlerinden Tatar Abdürrezzak Efendi’dir. Müfessir ve muhaddis olan Abdürrezzak Efendi aynı zamanda o çevrede sevilen sayılan bir zattır.⁶³¹

35. Silistre’de Şeyh Nasuh Tekkesi

M. Kiel tahrir kayıtlarından ulaştığı bilgilerde XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Silistre’de hizmet veren hanelerle beraber bu tekke ve dervişlerinden de bahsetmektedir.⁶³²

36. Silistre’de Gazi Bâlî Beyoğlu Yahya Bey Zaviyesi

Ayverdi’nin zikrettiği tekkelerdendir.⁶³³

37. Eskicuma’da Mehmed Baba Tekkesi

M. Kiel’in bildirdiğine göre tekke aynı zamanda bir cami idi ve Tekke Camii olarak bilinmekteydi.⁶³⁴

38. Eskicuma Tekkeler Kebir köyünde Tekke

Eskicuma’ya bağlı bu köyde (günümüzde Obitel) tekke olduğu muhtemeldir. Çevresinde Ak Baba adıyla anılan yer bulunmaktadır.⁶³⁵

⁶²⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 51

⁶³⁰ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 438; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 91

⁶³¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 439; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 91

⁶³² Machiel Kiel, “Silistre”, *DİA*, c. 37, s. 203

⁶³³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 87

⁶³⁴ Kiel, “Osmanpazarı”, *DİA*, c. 34, s. 2

39. Eskicuma Karabaşköy’de Tekke

Eskicuma’ya bağlı bu köyün (Çernokaptsi) civarında Mehmed Baba adıyla bilinen bir yer varmış. İfade edildiğine göre Mehmed Baba türklerin evliyası olup mezarının yakınında çeşme bulunmaktaymış.⁶³⁶

40. Eskicuma’da Tekke veya Türbe

Eskicuma’ya bağlı Kara Hasan (Zaraevo) köyü yakınlarında bulunmaktadır. Tekke bir pınarın kenarındadır. XX. yüzyıl başlarından itibaren Bulgarlarda saygı göstermeye ve ziyarete başlamışlardır.⁶³⁷

41. Şumnu’da Hüseyin Dede Zaviyesi

Orlin Sabev’in verdiği bilgiye göre Hüseyin Dede Zaviyesi,⁶³⁸ Şumnu kasabasında değil, Şumnu kazası Mirahur (Velino) köyündeki Genç Baba Zaviyesi’dir, çünkü 1579 tarihli bir mufassal tahrir defterlerinin 1613 tarihli suretinde bu zaviye hakkında şu bilgiler verilmiştir: “*Vilayet-i Anadolu’da velayeti zahir olmuş Genç Baba nam dervişin oğlu Hüseyin Dede Şumnu’ya tabi merhum Mirahur nam karyede bir zaviye bina etmiştir.*”⁶³⁹

42. Şumnu’da Köprübaşı Tekkesi

Ayverdi sadece ismini vermiş, bunun dışında bilgi yoktur.⁶⁴⁰

43. Şumnu’da Namazgâh Tekkesi

Ayverdi’nin tespitine göre 1295/1878 tarihinde kayıt edilmiştir.⁶⁴¹ Aynı yıla ait bir yazıda Şumnu’daki Namazgâh Tekkesi Şeyhi Hacı Hüseyin Efendi şakiler tarafından soyulmuş ve yakalanmaları istenmektedir.⁶⁴² Orlin Sabev’e göre Namazgâh tam anlamda bir tekke değildir ve 1810 yılında Şumnu’yu ziyaret eden Fransız coğrafyacı Barbie du Bocage’ın yazdıklarında sözü geçen Şumnu Çömlekçi mahallesindeki Çömlekçi Camii yanındaki namazgâh olduğu yönündedir.⁶⁴³

⁶³⁵ Selimoğlu, a. g. m., s. 137

⁶³⁶ İsmail Selimoğlu, “Balkanlar’daki Tasavvufi İzler”, s. 137

⁶³⁷ Selimoğlu, a. g. m., s. 140

⁶³⁸ Ayverdi, a .g. e., c. 4, s. 107

⁶³⁹ Sabev, a. g. m., s. 187-188

⁶⁴⁰ Ayverdi, a .g. e., c. 4, s. 107

⁶⁴¹ Ayverdi, a. g .e., c. 4, s. 107

⁶⁴² BOA, Cevdet Zaaptiye(CZB.) Dosya No: 69 Gömlek No: 3403

⁶⁴³ Sabev, a. g. m., s. 188

44. Şumnu'da Sinan Bey Tekkesi

1224/1809 yılında kayda geçirilmiştir.⁶⁴⁴ Şumnu'da Şaban Bey Mahallesi'nde bulunmaktadır. Bu tarihte zaviyedar olan Hafız İsmail Efendi vefat etmiş ve yerine Abdurrahman Halife'nin görevlendirilmesi istenmektedir.⁶⁴⁵ Sabev'e göre Fransız coğrafyacı Bocage'ın yazısında Şeyh Sinan Mahallesi bahsedilmektedir ki, 1224/1809-1810 yılına ait belgede bahsedilen Sinan Bey Tekkesi bu tekke olabilir.⁶⁴⁶

45. Şumnu'da Hafız Efendi Tekkesi

1839 yılına ait Şumnu zaviyeleri listesinde adı geçmektedir. Banisi Lütfullah Efendi'dir. Bunun dışında şimdilik tekke hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz.

46. Şumnu'da Şeyh Kartal Tekkesi

1839 yılına ait Şumnu zaviyeleri listesinde adı geçmektedir. Bunun dışında şimdilik bir bilgiye sahip değiliz.⁶⁴⁷

47. Şumnu'da Gelberi Sultan Tekkesi

Tekke hakkında Şumnu Tarih Müzesi'nde 1909-1945 yılları arasında müzede çalışan İvan Mollov'un notları ile 1950'li yıllarda kağıda geçirilen yerli olan Ali Mıtışev ve Süleyman Menüşev'in hatıralarında bu "*fatih*"in ismi Gelberi (veya Gelberü) Sultan'dır. Tekkesi Şumnu'nun batısında bulunan Köşkler mevkiindedir. Gelberi Sultan 1388 yılında sadrazam Çandarlı Ali Paşa'nın Şumnu kalesi fethine katılmış, kaleyi savunanlar tarafından başı kesilmiş, dev cüssesi ile ayakta kalarak kafasını eline almış ve gördüklerinden korkarak ve aşağıya kaçan yoldaşlarını koşarak takip etmiştir. Yolunu göstermek için de yoldaşları ona "*Gel beri, sultan*" diye seslenmiştir. Şehid olduğu yerde sonradan anısına bir tekke yaptırılmıştır.⁶⁴⁸

Diğer bir rivayete göre ise Gelberi Sultan'ın kafası, öldürülen bir Bulgar voyvodasının güzel kızı tarafından babasının intikamını almak üzere kesilmiştir. Ali Mıtışev ve Süleyman Memişev'in hatıralarına göre Gelberi Sultan büyük ihtimalle Osmanlılara müttefik olan bir Afgan kabilesinin şeyhidir. Bundan 120-125 yıl önce (Ali Mıtışev'e

⁶⁴⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 107

⁶⁴⁵ BOA, CEV., Dosya No: 558 Gömlek No: 28185

⁶⁴⁶ Sabev, *a. g. m.*, s. 188

⁶⁴⁷ Sabev, *a. g. m.*, s. 187

⁶⁴⁸ Sabev, *a. g. m.*, s. 188

göre) ya da 1834 yılı dolaylarında (Süleyman Menüşev'e göre) Afganistan'dan dervişler gelip, söz konusu tekkeyi tamir etmişlerdir.

Gelberi Sultan'ın dev vücudlu olması iddiası, tekkesinde bulunan iki tabuttan birinin normal insan vücudundan çok daha büyük ölçülerde olmasından kaynaklanmaktadır. Minko Penkov'a göre bu büyük tabut Şumnu kalesinin fethinde şehit düşen Türk komutanına, diğeri ise yardımcısına aittir. Gelberi isminin kökeni başka da olabilir, çünkü aynı rivayeti aktaran Şumnu doğumlu Osman Keskiöğlü'na göre bazı bilgilerde şeyhin ismi "*Kevbeli*" veya "*Kerbela Sultan*" olarak da bahsedilmektedir.⁶⁴⁹1878-1908 tarihleri arasına ait vakıf belgelerinde ise bu tekke Gülperi Baba ismi altında ortaya çıkmaktadır, Türbe'de defnedilen şeyhin Şumnu Kalesi'nin fethiyle bağlanması muhtemelen bulunduğu yerden de kaynaklanmaktadır. Çünkü türbe, Şumnu Kalesi kalıntılarına giden yolun kenarında olan Tekke mahallesinde bulunmaktadır. Tekke mahallesi ve onun hemen yanında olan Eski mahalle, kasabanın XV. yüzyılda oluşan en eski yerleşim kesimidir. Tekke mahallesi ancak Şumnu'yu 1810 yılında ziyaret eden Bocage'ın yazılarında bahsedilmektedir. Tekkenin 1830'lu yıllarda Afganlar tarafından tamir edilmesi doğrultusundaki bilgiler daha sağlam görünmektedir. Osman Keskiöğlü, Afganistanlı bir dervişin rüyasında bu şeyhin türbesini görünce yerine gidip bir zaviye yaptırdığını yazmaktadır.⁶⁵⁰

48. Şumnu'da Çinli Baba Tekkesi

Çinli Baba hakkında rivayeti yine Ali Mitişev'in ve Süleyman Memişev'in hatıralarında yer almaktadır. Bu kayıtlara göre Çinli Baba diye adlandırdıkları tekke Ermeni mahallesinden Novasel köyüne giden yolun kenarındaki Güllük dere vadisinde bulunmaktadır. Rivayete göre Çinli Baba ilk önce esir, sonra mühtedi olan bir Çin'di. Şumnu kalesi fethine katılıp kahramanlıklar göstermiş ve fetihten sonra Şumnu kasabasının amiri olmuştur. Ardından dünya işlerinden el etek çekmiş ve mütevazı bir kulübeye çekilen Çinli Baba bundan sonra hem Müslümanlar, hem Hıristiyanlar tarafından evliya olarak tanınmıştır. Çinli Baba, Macar Kralı III. Vladislav'ın 1444 yılındaki Varna haçlı seferine kadar yaşamış, sefer esnasında gerçekleştirilen Şumnu muhasarasında şehit düştüğü sanılmaktadır. Mezarın yanında bina edilen tekke XX. yüzyıla kadar hizmette bulunmuştur. 1960 yılında bu tekkede hala ikamet eden birirleri

⁶⁴⁹Osman Keskiöğlü-A.Taha Özaydın, "Bulgaristan'da Türk-İslam Eserleri", s. 123

⁶⁵⁰Sabev, a. g. m., s. 189-190; Osman Keskiöğlü-A.Taha Özaydın, a. g. m., s. 123

olduğu belirtilmektedir. Şumnu surları kapılarından biri Zili Baba Kapısı olarak bilinmekteydi. Fransızca'da "ç" harfi olmadığından Bocage, Çili (Çinli) Baba ismini Zili Baba olarak yazmak zorunda kalmıştır.⁶⁵¹ Keskiöglü ise tekkenin adını Maçinli Baba olarak vermektedir. Halkın buraya Çilli Baba dediğini ve 1822'de burada bir şeyhin olduğunu bildirmektedir.⁶⁵²

49. Şumnu Mirahur Köyü'nde Genç Baba Zaviyesi

Orlin Sabev'in verdiği bilgilere göre Ayverdi'nin bahsettiği Hüseyin Dede Zaviyesi, Şumnu kasabasında değil, Şumnu kazası Mirahur (Velino) köyündeki Genç Baba Zaviyesi'dir⁶⁵³, çünkü 1579 tarihli bir mufassal tahrir defterlerinin 1613 yılı tarihli suretinde bu zaviye hakkında şu bilgiler verilmiştir: "*Vilayet-i Anado-lu'da velayeti zahir olmuş Genç Baba nam dervişin oğlu Hüseyin Dede Şumnu'ya tabi merkum Mirahur nam karyede bir zaviye bina etmiştir*".⁶⁵⁴

50. Şumnu'da Kozluca Tekke

Şumnu'ya bağlı Kozlucaköy yakınlarında olup Şumnu'nun 20 kilometre kuzeybatısındadır. Köylüler tarafından Kara Baba olarakta bilinmektedir.⁶⁵⁵

51. Şumnu'da Abdurrahman Baba Tekkesi

Şumnu'nun Karaca köyü yakınlarındadır. Kayıtlarda Aptoraman Buba olarak geçmiştir.⁶⁵⁶

52. Dobriç'te Hafız Halil Baba Tekkesi ve Türbesi

Ayverdi'ye göre ecnebi bir muharrir bu türbe ve tekkenin Batova Vadisi'nde olduğunu bildirmektedir.⁶⁵⁷

53. Dobriç Alaaddin Köyü'nde Kurd Baba Zaviyesi

Dobruca nahiyesinde olan bu zaviyeye Seyyid Ali Baba'nın vakfi kayıtlıdır.⁶⁵⁸

54. Dobriç Hısova Köyü'nde Ahmed Fakih Zaviyesi

⁶⁵¹ Sabev, a. g. m., s. 190-191

⁶⁵² Osman Keskiöglü-A.Taha Özaydın, a. g. m., s. 123

⁶⁵³ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 110

⁶⁵⁴ Sabev, a. g. m., s. 187-188

⁶⁵⁵ Selimoğlu, a. g. m., s. 139

⁶⁵⁶ Selimoğlu, a. g. m., s. 136

⁶⁵⁷ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 93

⁶⁵⁸ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 93

Ayverdi'nin kayıtlarında sadece adı geçmektedir.⁶⁵⁹ Bunun dışında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

55. Varna'da Pir Can Baba Zaviyesi

Ayverdi'ye göre 1178/1764 yılında kaydedilmiştir.⁶⁶⁰ Pircan Baba Zaviyesi Varna'nın Kozluca (Suvorovo) ilçesine bağlı Doğuca köyünde bulunmaktadır. Köylülerin zaviyenin varlığından haberi yoktur. Vakıf kayıtlarındaki bilgilere göre zaviye daha 18. yüzyılda işlevini yitirmiştir. Köy zaviyeden dolayı vergiden muaf tutulmuştur. 1120/1708 yılında postnişin olan Hasan Şeyh ölünce yerine oğlu Mehmed b. Hasan'a berat verilmiş, ancak kısa bir süre sonra Mehmed b. Hasan Anadolu'ya gitmiş ve zaviye 1713 yılından itibaren hali kalmıştır. Zaviyenin Pravadı nahiyesine tabi Kurupınar köyünde bulunan bir miktar vakıf arazisi vakıf tarafından sahiplenilmemiş, civardaki sipahilerin tecavüzüne uğramıştır. 1763 ve 1764 yıllarında Pir Can Baba Zaviyesi zaviyedarı durumu bir arz-ı hal ile merkeze bildirmiş, bunun üzerine sipahilerin meni ve cezalandırılması hakkında Pravadı kadısına merkezden bir hüküm gönderilmiştir. Doğuca köyü aynı zamanda Rumeli'de yürük teşkilatına bağlı olan köyler arasında bulunuyordu.⁶⁶¹

56. Varna'da Ali Baba Zaviyesi

Zaviye'nin kurucusu muhtemelen Ali Baba'dır. Kiel'e göre Ali Efendi'nin zaviyesinden başka camii ve medreseside bulunmaktadır.⁶⁶²

57. Varna'da Abdurrahman Efendi Camii ve Zaviyesi

Ayverdi'nin listesinde yer alması dışında bilgi yoktur.⁶⁶³

58. Varna'da Hacı Yazıcı Zaviyesi

Ayverdi'nin listesinde adı geçmektedir. Bunun dışında herhangi bir bilgi mevcut değildir.⁶⁶⁴

⁶⁵⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 94

⁶⁶⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, s. 123

⁶⁶¹ Halime Doğru, *XII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli'de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*, (T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: 2000), s. 187

⁶⁶² Kiel, "Varna", *DİA*, c. 42, s. 526

⁶⁶³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 122

⁶⁶⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 123

59. Sofya’da Balaban Bey Zaviyesi, Şehir Kethüdası Hacı Murat Tekkesi, Karaoğlan Zaviyesi, Hamdi İskender Bey Zaviyesi, Köse Ali Bey Tekkesi, Baba Şemsi Efendi Zaviyesi

Ayverdi’nin kaydı dışında bu tekkeler hakkında bilgi bulunamamıştır.⁶⁶⁵

60. Sofya’da Hacı Ahmet Ağa Zaviyesi

1848 tarihli bir belgede geçmektedir. Zaviyenin daha önce yanmış olduğu ve asli şekline uygun olarak tamiri istenmektedir. O dönem zaviyedarı Seyyid Şeyh Ali Efendi’dir.⁶⁶⁶

61. Sofya’da Hızır Baba Zaviyesi

Ayverdi’ye göre 1048/1638 yılında ilk kayıtlarına rastlanmaktadır.⁶⁶⁷

62. Sofya’da Kamer Hatun Zaviyesi

Ayverdi’ye göre 1222/1806 yılına ait bir vakıf kaydında adı geçmektedir. Siyavuşpaşa Mahallesi’ndedir.⁶⁶⁸

63. Sofya’da Saçlı Dede Tekkesi

Ayverdi tekkenin adının Vali Hasan Paşa Vakfiyesi’nde zikredildiğini belirtmektedir. Bunun dışında bir bilgiye sahip değiliz.⁶⁶⁹

64. Sofya’da Şeyh Alaüddin Zaviyesi

Ayverdi’ye göre 1121/1709 yılında ilk bilgilere rastlanmaktadır.⁶⁷⁰

65. Samokov’da Hüseyin Dede Zaviyesi

Ayverdi, Samokov’da bulunduğunu yazmaktadır.⁶⁷¹ Bunun dışında henüz bir bilgi yoktur.

66. Samokov’da Malkoç Bey Tekkesi ve Türbesi

⁶⁶⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 100

⁶⁶⁶ BOA, A.MKT, Dosya No: 214 Gömlek No: 32

⁶⁶⁷ Ekrem Hakkı Ayverdi, *a. g. e.* c. 4, s. 100

⁶⁶⁸ Ayverdi, *a. g. e.* c. 4, s.100; BOA, C.EV., Dosya No: 605 Gömlek No: 30534

⁶⁶⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 100

⁶⁷⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 100

⁶⁷¹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 88

Malkoç Bey Tekkesi Samokov'da bulunmaktadır.⁶⁷² Malkoç Bey'in Cami kapısı önünde bulunan türbesinin üzerinde:

“Ruh-ı Kudsi kasd edip tarih ana,

Dedi tarihin beğim hayrun cemil” yazmaktadır.⁶⁷³

67. Samokov'da Mehmed Çavuş Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre Köstence-i Gebran köyündedir. Gebran gayrimüslim manasındadır. Köy bu adla yad olunduğu halde altı hayrat eseri ihtiva etmesi dikkati çekmektedir. Zira Müslim Köstencesi vardır şimdi küçük bir kasabadır.⁶⁷⁴

68. İhtiman'da Tekke

İhtiman kasabasında iki tekkenin varlığından bahsedilmektedir⁶⁷⁵ Bunlardan birisi muhtemelen Mihaloğlu Mehmed Bey Zaviyesi'dir.

69. İhtiman'da Mihaloğlu Mahmud Bey Zaviyesi

Ayverdi yakınlığı sebebiyle olsa gerek Sofya'da olarak zikretmiştir.⁶⁷⁶ İhtiman kasabasının gelişmesinde Mihaloğlu ailesinin rolü büyüktür, Gazi Mihal Paşa İhtiman'da bir cami ile medrese için bir mütevellilik kurmuştur. İhtiman'daki cami, imaret ve zaviye büyük olasılıkla II. Murad (1421–1451) zamanında yaşamış olan Mihaloğlu Mehmed Bey tarafından yaptırılmıştır. Vakfın son mütevellisi olan Yusuf Ragıb'a göre kulliye cami, imaret, fırın, mektep ve medreseden ibaretti. Vakfa ait olan gelirler, Fatih II. Mehmed döneminde tımara verilmiş olsa da II. Bayezid zamanında yine vakfa dönüştürülmüştür. Kanuni Süleyman (1520-1566) zamanına ait Sofya sancağı mufassal tapu tahrir defterinde sadece İhtiman'daki Mahmud Bey Zaviyesi ve İmareti'nin vakıfları kayıtlıdır. 1544 yılı dolaylarında ve 1569-1570 tarihinde kaleme alınan tahrir defterlerinde ve III. Murad (1595-1603) döneminden bir tapu tahrir defterinde yine sadece bu zaviyenin vakıfları kaydedilmiştir. Vakfın gelirleri İhtiman kasabası ve yakınındaki 16 köyden sağlanmakta idi.⁶⁷⁷

⁶⁷² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 88; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 145

⁶⁷³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 147

⁶⁷⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 89

⁶⁷⁵ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 507

⁶⁷⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 100

⁶⁷⁷ Orlin Sabev, “Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihaloğulları Ailesi (XIV-XIX. Yüzyıllar):Mülkler, Vakıflar, Hizmetler”, *OTAM*, 33(Bahar 2013), s. 239-240

70. İzaldi'de (Zlatitsa) Tekke

1872-73 yılına ait Tuna Vilayeti Salnamesi'nde burada bir tekke olduğu gösterilmektedir. Ancak tekkenin adı tarikatı hakkında bir bilgi bulunamamıştır.⁶⁷⁸

71. Köstendil'de Ahmed Efendi Zaviyesi, Halil Bey Zaviyesi, Şeyh Mustafa Nureddin Tekkesi

Ayverdi'nin listesinde yer almaktadır. Bunun dışında bir bilgi yoktur.⁶⁷⁹

72. Köstendil'de Ümmü Gülsüm Hatun Zaviyesi

Ayverdi'ye göre zaviye Cuma mahallesindedir.⁶⁸⁰

73. Köstendil'de Murad Çelebi Tekkesi

1878 yılından sonra Zeynel Bey konağı ile birlikte bulgarlar tarafından yıkılmış ve yerine pedagoji okulu inşa edilmiştir.⁶⁸¹

74. Köstendil'de Nurüddin Tekkesi

Ayverdi'ye göre Köstendil'in Armağan mahallesindedir.⁶⁸²

75. Köstendil'de Seyyid Hasan Efendi Zaviyesi

Ayverdi, Ahmed Fakih mahallesinde olduğunu tespit etmiştir.⁶⁸³

76. Köstendil'de Nalbur Ahmed Efendi Zaviyesi

Ayverdi'nin tespitine göre 1273/1856 yılında ilk bilgiler kaydedilmiştir.⁶⁸⁴ Kurucusu Nalbur Şeyh Ahmed Efendi adıyla meşhurdur. Tekkesi şehir içinde Cuma mahallesinde bulunmaktaymış. Alim, amil, arif ve kamil bir zat olan Ahmed Efendi'nin kabri tekkesi içindedir.⁶⁸⁵

77. Dupnice'de Şeyh Esad Süleyman b.Şeyh Şakir Efendi Tekkesi

⁶⁷⁸ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, s. 54

⁶⁷⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁶⁸⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁶⁸¹ http://www.cch-kyustendil.info/sites/default/files/Kjustendil_web.pdf, Tarih:25.04.2016

⁶⁸² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁶⁸³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁶⁸⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁶⁸⁵ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 685

Esad Efendi'nin dükkânlar ve han vakfından tekkede meydana çıkmaktadır. Muhtemelen tekkesinin şeyhidir.⁶⁸⁶

78. Dubnice'de İsmi Bilinmeyen Beş Tekke

1872-73 Tuna Vilayeti Salanamesi'nde burada dokuz tekke olduğu bildirilmektedir.⁶⁸⁷ Bunlardan sadece dördü hakkında yukarıda kısada olsa bilgi verebildik. Kalan beş tekke hakkında şimdilik bilgi yoktur.

79. Cuma-i Bala'da İsimleri Bilinmeyen 4 Tekke

Tuna Vilayeti Salnamesi'nde varlığı belirtilen ancak haklarında bilgiye ulaşamadığımız 4 tekkedir.⁶⁸⁸

80. Nevrekop'ta (Gotse Delchev) İsimleri Bilinmeyen Beş Tekke

Nevrekop'ta ismi ve Tarikatı bilinmeyen tekkelerin sayısı yedidir.⁶⁸⁹ Bu tekkelerin biri Nakşîbendi, biri Halvetî Tarikatı'na bağlı olup ilgili bölümde yer verilmiştir.

81. Petriç Kasabasında Tekke, Melnik Kasabasında Tekke

Tekkeler hakkında bilgiye rastlanmamıştır.⁶⁹⁰

82. Radomir'de Üç Tekke

1872-73 Tuna Vilayeti Salanamesi'nde burada üç tekke olduğu bildirilmektedir.⁶⁹¹ Bunun dışında bilgi bulunamamıştır.

83. Tatarpazarcık'ta Kürkçü Baba Zaviyesi

Ayverdi, Danişmendoğlu Ali Fakih (muhtemelen Alifakovo) köyünde olduğunu yazmıştır.⁶⁹²

84. Tatarpazarcık'ta Kanaat Baba Tekkesi

Ayverdi, Musli (muhtemelen Filibe'nin Vırben köyüdür)'de bulunduğunu tespit etmiştir.

⁶⁸⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 24

⁶⁸⁷ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgaristan'da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, s. 54

⁶⁸⁸ Hüseyin Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 54

⁶⁸⁹ Machiel Kiel, "Nevrekop", *DİA*, c. 33 s. 55

⁶⁹⁰ *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 2, s. 736 ve 734

⁶⁹¹ Hüseyin Memişoğlu, *a. g. e.*, s. 54

⁶⁹² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 115

85. Tatarpazarcık'ta Hüseyin Paşa Zaviyesi

Saidli (Simeonovets) köyünde Çandarlı İbrahim Paşa'nın oğlu veya Rumeli Beylerbeyi olup 1572'de vefat eden zat olmasına ihtimal verilen baninin bu köyde inşa ettiği, gelip geçenlere sarf edilmek üzere değirmenler, bağ-bahçeler vakfettiği bildirilmektedir.⁶⁹³

86. Tatarpazarcık'ta Pirzade Tekesi

Pirzade Tekkesi,⁶⁹⁴ kasabanın yakınlarında ve Malkoçoğlu Bâlî Bey tarafından kurdurulmuştur. Bâlî Bey 1503 yılında Silistre'de vefat etmiştir. Buradan da anlaşılacağına göre tekke bu tarihten evvel kurulmuştur.⁶⁹⁵

87. Tatarpazarcık'ta Hüseyin Paşa Zaviyesi

Zaviyenin kurucusu muhtemelen Tatarpazarı hanedanından 1819 yılında vezir rütbesiyle Rumeli valisi olan Hüseyin Paşa olmalıdır. Hüseyin Paşa Kavala, Selanik, Niş, Adana, Teke sancağı valiliği görevlerinde bulunmuş ve ardından tekrar Rumeli valisi olmuştur. 1250/1835 yılında vefat etmiştir.⁶⁹⁶

88. Tatarpazarcık'ta Hacı Ahmed Efendi Tekkesi Hüseyin Dede (Bâlî Hasan) Zaviyesi

Ayverdi eserinde sadece tekkenin adını vermiştir. Bunun dışında bilgi bulunmamaktadır.⁶⁹⁷

89. Filibe'de İsmail Efendi Camii ve Zaviyesi

1677 yılında yazılan arzda mahlûl olan meşihatının tevcihi hakkında Filibe Kadısı Mehmed Parsa Efendi'nin yazdığı arzda adı geçmektedir. Filibe'de Mekke Mescidi mahallesinde bulunmaktadır.⁶⁹⁸ Başka bir kayıta 1840 senesinde müderris atandığıda görülmektedir.⁶⁹⁹

90. Filibe'de Koca Mustafa Zaviyesi, Hamza Dede Zaviyesi, Zenberek Tekkesi Camii, Köse Şeyh Zaviyesi

⁶⁹³ Ayverdi, *a. g. e.*, s. 115

⁶⁹⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 114

⁶⁹⁵ Grigor Boykov, *Araştırma ve Belgeler Işığında Kuruluşundan 17. Yüzyılın Sonuna Kadar Tatarpazarcık Kasabası*, (Sofya:Amisitia, 2008), s. 31 ve 43

⁶⁹⁶ Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmani*, c. 1, s. 723; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 114

⁶⁹⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 114

⁶⁹⁸ BOA, İE.EV., Dosya: 10, Gömlek: 1208; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 28

⁶⁹⁹ BOA, C.MF., Dosya: 68, Gömlek: 3373

Zaviyeler hakkında bilgi yoktur. Ayverdi'nin eserinde zikrettiği zaviyelerdendir.⁷⁰⁰

91. Filibe'de Asilhan Bey Zaviyesi

Ayverdi'ye göre 1239/1824 yılında ilk olarak ismi kayıtlara geçmiştir.⁷⁰¹

92. Filibe'de Kara Dede Tekkesi

Ayverdi'nin kayıtlarında 1138/1726 yılında tekkenin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰²

93. Filibe'de Şeyh Hüseyin Efendi Tekesi

1719 senesinde Şeyhi Mehmed Efendi'dir.⁷⁰³ Filibe'de Başhayış Mahallesinde bulunmaktadır. Senelik 50 kile pirincin alındığı ve meşihat cihetinin tevcihi ile alakalı 1841 yılına ait bir kayıt mevcuttur.⁷⁰⁴

94. Filibe'de Uzun Ali Zaviyesi

Manastır'da Tatarpazarı'nda camileri olan Muslihuddin Efendi'nin Filibe'de vakfettiği emlak ve akardan birisinin hududu tarif olunurken zaviye meydana çıkmaktadır. Muslihuddin Efendi Nehir kenarında dükkânlar, fırın, bit pazarında on dokuz dükkan vakfetmiştir.⁷⁰⁵

95. Filibe'de Tekke

Filibe'ye bağlı Tekfürpınar köyü yakınlarındadır. Köy Tekke Ari (muhtemelen Hristo Danovo köyü) adıyla meşhurdur.⁷⁰⁶

96. Istanimaka'da Tekke

Filibe yakınlarında günümüzde Asenovgrad adıyla bilinen kasabadadır.⁷⁰⁷

97. Darıdere'de (Zlatograd) Tekke

Tekke Hacı Mahallesi'nde, Şeyh Hacı Ahmed Efendi tarafından yaptırılmıştır.⁷⁰⁸

98. Kırcaali'de İshak Baba Tekkesi ve Türbesi

⁷⁰⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, ss. 30-31

⁷⁰¹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

⁷⁰² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

⁷⁰³ BOA, İbnülemin Maliye(İE.ML.), Dosya: 119, Gömlek: 11246; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

⁷⁰⁴ BOA, C.EV., Dosya: 26, Gömlek: 1289

⁷⁰⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 31

⁷⁰⁶ Selimoğlu, a. g. m. s. 139

⁷⁰⁷ *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 2, s. 739

⁷⁰⁸ Machiel Kiel, "Darıdere", *DİA*, c. 8, s. 493

Günümüzde tekke Kırcaali'ye bağlı Cebel'in (Dzhebel) Canbaşı (Dushinkovo) köyünde bulunmaktadır. İshak Dede'nin bölgeye gelişi hakkında net bir bilgi yoktur. Ancak anlatıldığına göre Osmanlı döneminde asker olarak bölgede kalmış ve son gittiği Karadağ'da bir savaştan olağanüstü bir şekilde elleri ve ayakları kesilmiş bir halde köye ulaşmıştır. Yaralarından vefat eden İshak Dede'ye köylüler bir türbe yapmışlar ve günümüzde mevcuttur. Türbenin yanında 600 yıllık başka mezarlarda bulunmaktadır. Günümüzde hala her yıl panayır kurulmakta ve “*Yarım Bayram*” adıyla anılmaktadır. Bu vesileyle İshak Baba'da ziyaret edilmektedir.⁷⁰⁹

99. Hasköy'de Osman Baba Zaviyesi

Osman Baba ile ilgili ilk tafsialatlı bilgi 1515 Yavuz Selim zamanına aittir. Tapu tahrir defterlerine göre, Osman Baba Zaviyesi'nin Hasköy'de muhtelif köylerde bulunan bağ, bahçe ve değirmenlerle, tekke için getirilen kurbanlara başkasının dahil etmemesi emredilmiştir. Tekkenin hangi köyde olduğu açıkça belirtilmemiştir. Ancak tasarruf ettikleri bağ, bahçe ve değirmenlerin Koçaşlı (Kozlets), Aydoğmuş (Zornitsa) ve Tekke köyde bulunması, tekkenin bu köylerin yakınında olduğunu gösterir. Yirmi kişiden oluşan derviş zümresinin başlı başına bir arazisi ve ikamet ettikleri yerleri bulunması dolayısıyla, buldukları yeri müstakil yerleşim birimi addetmek daha doğru olur. Kanuni devrinde tahriri yapılan vakıf defterlerinde, zaviyenin geliri ve nüfusunda önemli bir artış söz konusudur. Zaviyenin hizmetkâr sayısı, 1515 tahririne göre, 20'den 68'e çıkmıştır. Kısa zamanda yaşanan bu artış tekkenin yoğun faaliyet içerisinde olduğunu göstermektedir. Aynı yoğunluk zaviyenin iktisadi faaliyetinde gözlemlenmektedir. Bir önceki tahrirde zaviyeye ait dört meyve bahçesi, bir çeltik tarlası ve bir değirmen varken, ikinci tahrirde değirmen sayısı üçe, bahçe sayısında beşe çıkmıştır.

1541 yılına ait bir belgeye göre; Osman Baba Zaviyesi'nin derviş sayısı 68'dir. Ayrıca zaviyeye ait dokuz kıbtı de ayrı bir başlık halinde kaydedilmiştir. Zaviyenin nüfusunda olduğu gibi gelirinde artış gözlemlenmektedir. Bir önceki tahrirde (tahminen 1539 yılına ait) zaviyeye ait beş bahçe, bir çeltik tarlası ve üç de değirmen mevcuttur. 1541 yılında ise, muhtelif karyeşerde on iki bağçe, beş değirmen ve iki çeltik tarlası olmuştur.

⁷⁰⁹http://rodopi24.blogspot.com.tr/2012/10/blog-post_7126.html;
http://www.kircaalihakber.com/?pid=3&id_news=9349;
<http://www.kircali.eu/2012/10/cambasalda-yarm-bayram-cesitli.html>;
http://www.dzhebelbg.com/?pid=2,2&id_news=4, Tarih:23.04.2016

Ayrıca defterde önceki defterlerde olduğu gibi zaviyede kullanılan eşyaların dökümü yapılmıştır. Zaviye mensupları yerleri ile ilgili haklarını Kanuni Sultan Süleyman'a tasdik ettirmişlerdir.⁷¹⁰

Bu bilgiler dışında tekkenin daha sonraki yıllardaki faaliyetleri hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak Hasköy'de bulunan Bektâşî Tarikatı'na bağlı Otman Baba Tekkesi ile aynı tekke olma ihtimali vardır. Öte yandan yapılan bir araştırmaya göre Otman Baba Tekkesi'nin aslında Osman Baba Tekkesi olduğu, Otman Baba Tekkesi'nin ise aynı bölgeye yakın başka bir tekke olduğu yönündedir. Tekkenin yeri tam olarak tespit edilememiştir.⁷¹¹

100. Hasköy'de Saruca Paşa Zaviyesi

Hasköy'de faaliyet gösteren bir diğer zaviyede Saruca Paşa Zaviyesi'dir. Saruca Paşa Yassıviran adlı mevki buraya vakfetmiştir. Saruca Paşa zamanından beri var olduğu anlaşılan bu zaviyeye ait malumat ancak 1515 tarihinde düzenlenen tahrir defterlerinde ve daha sonraki defterlerde bulunmaktadır. Zaviyede sakin olan şeyh ve dervişler, II. Bayezid'e, Yavuz Selim'e ve Kanuni Sultan Süleyman'a vakfiyelerinde sınırları belirli araziye her padişah zamanında tasdik ettirmişlerdir. Saruca Paşa Zaviyesi'nin 1515 tarihinde kırk kişilik şeyh ve derviş sakini vardır. Bu sayı 1530 yılında 76'ya, 1541 yılında ise 83'e çıkmıştır. 1530 tarihli defterde bir bahçe ve iki tarla tasarruf eden dervişlerin esas geçimlerini çevreden hayır olarak verilen kurbanlardan ve diğer yardımlardan temin ettikleri anlaşılmaktadır.⁷¹²

101. Hasköy'de Hasan Baba Zaviyesi

Hasan Baba Zaviyesi kayıtlara göre II. Bayezid zamanında kurulmuştur. 1515 yılına ait deftere göre, Boğacıklı karyesi ile Tanrıdağı arasında Bağadlı isimli, hali ve ve viran mezraya Hasan Baba yerleşip, birde zaviye yaptırmıştır. XVI. yüzyılın başlarında kurulduğu anlaşılan bu zaviyenin, bu tarihlerde muhtemelen Çirmen sancak beyi olan Malkoçoğlu Murat Beyoğlu Bâli Bey'in mektubu ile deftere kayıt edilmiştir.

Hasan Baba Zaviyesi'nde, 1515 senesinde, içlerinde bizzat Hasan Baba'nın da bulunduğu altı derviş bulunmaktadır. Bu dervişlerin fazla bir geliri olmadığı için her yıl

⁷¹⁰ Çalık, a. g. e., ss. 121-126

⁷¹¹ Bkz. Ayşe Kayapınar, Levent Kayapınar, a. g. m., s. 97

⁷¹² Sıddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16. yy)*, ss.121-122

gelen 200 kurban ve yardımlarla geçimlerini temin etmekte idiler. Derviş sayısı 1530 yılında 22, 1541 yılında ise 40 olmuştur.⁷¹³ Yukarıda geçen köylerin günümüzde hangi köyler oldukları tespit edilememiştir.

102. Hasköy'de Lütfullah Veled-i Hacı Baba Zaviyesi

Hasköy'e bağlı Tunrul köyünde Karaca Ahmed'in neslinden olan Lütfullah Veled-i Hacı Baba'nın şeyhi bulunduğu zaviyedir. Zaviyeye ait bilgiler sadece 1515 yılına ait defterdedir. Önceki ve sonraki defterlerde herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen kısa faaliyetli bir zaviyedir. Tunrul kayesi ise, 1466 ve 1481 yıllarına ait defterlerde mevcut olmasına rağmen daha sonraki defterlerde adı geçmemektedir. 1515 yılına ait defterde zaviyenin altındaki kayıta köyün müslüman köyü olduğu belirtilmektedir. Muhtemelen köy daha sonraları terk edilmiştir.

1515 yılında Lütfullah Veled-i Hacı Baba Zaviyesi'nin dört dervişi vardır. Dervişlerin geliri belirtilmemiş, diğer zaviye mensupları gibi "*Şey-i Allah ile kanaat ederler*" (Allah'ın verdiği ile) kaydı mevcuttur. Bu da, dervişlerin geçimlerini, çevreden getirilen kurbanlık koyun ve yardımlardan temin ettiklerini göstermektedir.

Bu zaviyelerin dışında ik zaviyenin daha vardır. 1541 yılına ait defterde kayıtlı olduğuna göre bu tarihlerde kurulan zaviye, Timurtaş Han Şeyh tasarrufunda ve Kozluca köyü veya çevresinde bulunmaktadır. Köyde muhtemelen bu tarihlerde kurulmuştur. Zaviyede on altı derviş barınmakta, bir bağ ve iki zemin vakfedilmiştir. Ayrıca zaviye vakıfları arasında bulunan kitapların çizelgeside yazılmıştır.⁷¹⁴

103. Hasköy'de Nazır Baba Tekkesi

Hasköy'e bağlı Bogomil (Tekke köy) köyüne yakın tekke bayırı mevkiinde bulunmaktadır.

104. Hasköy'de Hasan Paşa Zaviyesi

Zaviyenin adına Hasköy'deki vakıf tevliyet ve zaviyedarlığının Zülfikar diye bir zattan alınıp Ali adında başka bir zata verildiğine dair vakıf kayıtlarında 1679 yılına ait tek bir belgede rastlanmaktadır. Bunun dışında herhangi bir bilgi yoktur.⁷¹⁵

⁷¹³ Çalık, *a. g. e.*, ss. 121-126

⁷¹⁴ Çalık, *a. g. e.*, ss. 121-126

⁷¹⁵ BOA, C.EV., Dosya: 450, Gömlek: 22798

105. Hasköy'de Şeyh Timur Baba Zaviyesi

1675 yılında Ömer adında bir zatın sahipsiz olan meşihatını talep ettiğini bildiren bir istidası vardır.⁷¹⁶ Zaviyenin 1680 yılına ait bir belgedede adı geçmektedir.⁷¹⁷

106. Hasköy'de Şeyh Abdullah Efendi Zaviyesi

Zaviyedarlığı ile ilgili bir evraktan zaviyenin varlığı ortaya çıkmaktadır. Belge 1743 yılında yazılmıştır.⁷¹⁸

107. Hasköy'de Viran Tekke

Hasköy'e bağlı Viran tekke (Kapitan Andreevo) köyündedir. 1920'li yıllara kadar burada viran bir kabir varmış. Kapitan Andreevo köyü günümüzde Kapıkule sınır kapısının olduğu sınır köyüdür.

108. Hasköy Koyunlu'da Tekke

Hasköy 'e bağlı Koyunlu (Ovçarovo) köyü yakınlarında Tekke bayır isminde bir yer vardır. Ancak günümüzde burada bir şey yoktur. Orada tekke olup olmadığı hususunda net bir bilgi yoktur.⁷¹⁹

109. Hasköy Derviştepe Köyü'nde Tekke

Adı bilinmeyen bir derviş tarafından yapılmış, Hasköy'e bağlı Derviştepe köyü (Dervişka mogila) yakınlarındadır.⁷²⁰

110. Eski Zağra'da (Stara Zagora) Altın Hatun Zaviyesi

Altın Hatun Zaviyesi'ne⁷²¹ dair bulabildiğimiz en erken tarihli belge 1667 yılına aittir. Belgede Zaviye şeyhliğinin Mehmed Efendi'ye verilmesi talep edilmektedir.⁷²² 1719 yılında yazılan bir belgede Altın Hatun Zaviyesi'nde Mustafa Efendi'nin vefatı sebebiyle boşalan yerin Ebubekir Efendi'ye verilmesi hakkındadır.⁷²³ 1813 yılına ait

⁷¹⁶ BOA, İE.EV., Dosya: 12, Gömlek: 1438

⁷¹⁷ BOA, İE.EV., Dosya: 10, Gömlek: 1196

⁷¹⁸ BOA, C.EV., Dosya: 400, Gömlek: 20257

⁷¹⁹ Selimoğlu, a. g. m., s. 138

⁷²⁰ Selimoğlu, a. g. m., s. 138

⁷²¹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 136

⁷²² BOA, İE.EV., Dosya No :15 Gömlek No :1742; Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 136

⁷²³ BOA, C.EV., Dosya No: 446 Gömlek No: 22586

başka bir belgede zaviyenin zaviyedarlığının verilmesi hakkında İbrahim Halife adında bir zatın adı geçmektedir.⁷²⁴

111. Eski Zağra'da Doğan Sali Tekkesi, Şeyh Yusuf Zaviyesi

Ayverdi'nin tespit ettiği tekkelerdendir ve adı dışında bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁷²⁵

112. Eski Zağra'da Karaca Ahmed Zaviyesi

Ayverdi'nin tespitine göre Hasan Fakih mahallesindedir.⁷²⁶

113. Eski Zağra'da Şeyh Sinan Efendi Zaviyesi

1774 yılına ait bir belgede Akçakazanlık'ta Hacı Sinan Zaviyesi ve Medresesi'nin tevliyetinin Süleyman Halife'ye verilmesi hakkındaki belgeden başka bilgilere ulaşamadı.⁷²⁷

114. Eski Zağra'da Gümlüoğlu Tekkesi

Gümlüoğulları Osmanlı döneminde önemli akıncı ailelerinden biridir. Bu aile mensupları önemli görevlerde bulunmuşlardır. En meşhur aile mensubu Paşa Yiğit'tir. Gümlüoğlu ailesi kaynaklarda ilk defa 1389 yılında I. Kosova savaşı münasebeti ile geçmektedir.

İlk başlarda Düzme Mustafa ile birlikte hareket etmiş olsada, sonradan 2. Murad tarafına geçen Gümlüoğulları ailesinden Saltık ve İskender beylere Fatih tarafından Eskihisar-Zağra'da bazı köyler temlik edilmiş. Sonradan II. Bayezid de bunların vakfını tanımış, ellerine hüküm vermiştir. Bu köyler Veled-i Gümlü, Köse Salih, Hacı Yakub, İsmailce, Küçük Hamidlü, Büyük Hamidlü köyleridir. II. Bayezid Gümlüoğlu Paşa Yiğit'e de Musa Beylü ve Beş Tepe köylerini temlik etmiş, sonradan bu vakfa katılmıştır.

Diğer taraftan, yine Eskihisar-Zağra'ya tabi Bahadır Lale, Veled-i Çobanlı (diğer adı Toyran), Yenice (Karacaköy), Kebecilü, Kulkalca köyleri de Gümlüoğulları tarafından vakfiyet üzere tasarruf olunmakta, varidatı Eskihisar'daki zaviye ve mescide, Gümlüoğlu

⁷²⁴ BOA, C.EV. , Dosya No: 282 Gömlek No: 14364

⁷²⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 136

⁷²⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 136

⁷²⁷ BOA, C.EV., Dosya No: 467 Gömlek No: 23642; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 136

köyündeki zaviyesi ve mescidine, Kosova'daki zaviyesi ve mescidine, Edirne'de yine Gümlüoğlu Mescidi'ne sarf edilmekte olduğu görülmektedir.⁷²⁸

115. Eski Zağra Köseli Köyünde Hacı Süleyman Camii ve Tekkesi

Günümüzde köyün adı Golobradovo olup Eski Zağra'nın Çırpan iline bağlıdır. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre köy o zamanlarda müslüman köyüdür. Hacı Süleyman adında bir hayır sahibinin camii, tekkesi ve şeyhi vardır. Köy ağaçlık koru içinde kurulmuş, bağ ve bahçesi boldur.⁷²⁹

116. Eski Zağra'da Türk Tekkesi

Tekke Eski Zağra'ya on sekiz kilometre mesafede bulunan Çavla (Stamovo) köyündedir.⁷³⁰

117. Eski Zağra'da Küçük Hasan Tekke

Hasköy ile Eski Zağra arasındadır. Eski Zağra'dan güneye doğru 38 kilometre mesafededir..⁷³¹

118. Kazanlık'ta Piri Hoca Davud Mescidi, Mektebi ve Zaviyesi

Kazanlık Debbaghane mahallesinde gösterilmiş 1135-1285 (1722-1285) tarihlerinde sadece mescidi kayıtlı görünmektedir.⁷³²

119. Kazanlık'ta Ali Dede Zaviyesi

Ayverdi'ye göre 1048/1638 yılında kayda alınmıştır.⁷³³ 1876 yılına ait bir belgede Kazanlık kasabasında medfun Şeyh Ali Efendi dervişanına verilen tuzla alakalı bilgilere yer verilmektedir.⁷³⁴

120. Kazanlık'ta Umur Bey Zaviyesi

Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre Sarıca Paşa oğlu Umur Beyin bir zaviyesi vardır. Rumeli'nin birçok yerinde ve Kazanlık'ta bir hamam ve zaviyesi vardır.⁷³⁵

⁷²⁸ Ayhan Pala , “Rumeli’de Bir Akıncı Ailesi: Gümlüoğulları ve Vakıfları” , *Türk Kültürü Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 43, (2007), s. 139; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 136

⁷²⁹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 3, s. 496; Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 137

⁷³⁰ İsmail Selimoğlu, “Balkanlar’daki Tasavvufi İzler”, s. 139

⁷³¹ İsmail Selimoğlu, *a. g. m.*, s. 137

⁷³² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 59

⁷³³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 60

⁷³⁴ BOA, Şura-yı Devlet (ŞD.) , Dosya No: 560, Gömlek No: 2

⁷³⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 60

121. Kazanlık'ta Hacı Sinan Zaviyesi

Ayverdi'ye göre 1212/1798 yılında kaydedilmiştir.⁷³⁶

122. Çırpan'da Şeyh İbrahim İbni Hasan Tekkesi

Ayverdi'nin tespitine göre tekke, Çırpan kasabasının Yenice mahallesindedir.⁷³⁷

123. Çırpan'da Aydın Şeyh Zaviyesi

Zaviye, Çırpan kasabasıdadır. 1274/1857 senesinde kaydolunmuştur.⁷³⁸ 1774 yılında mütevellisi olduğu halde Zaviye'ye yapılan mudahalenin menî rica edilmektedir.⁷³⁹

124. Çırpan'da Tekke

Tekke Çırpan kasabasıdadır. Adı ve tarikâtı belirtilmemiştir.⁷⁴⁰

125. İslimye'de Şeyh Sinan Zaviyesi

İslimye'nin Yeni Zağra ilçesinde Şeyh Sinan'ın Buraklı-Ilıca köyünde bir tekkesinin olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Sinan ve muhitinde toplam yirmi üç derviş bulunmakta ve vergiden muaf tutulmuşlardır. Tekke ile ilgili ilk kayıtlar 1515 yılına aittir. Daha öncesine ait bir kayıt bulunmamakta ve buda tekkenin muhtemelen bu yıllarda kurulduğuna işaret etmektedir. Zaviye ile ilgili muafnamenin, daha sonraki padişahlar zamanında da teyid edildiği görülmektedir.⁷⁴¹

126. İslimye'de Kılıç Baba Zaviyesi

Hacı Yunus bin Hacı İsa Kılıç Baba, bina ettiği zaviye için bir vakıf kurarak buranın himayesini evlatlarına bırakmıştır. Kılıç Baba Zaviyesi ile ilgili 1515 yılına ait kayıtlarından başka bilgi mevcut değildir. İslimye'ye bağlı Yeni Zağra da bulunmaktadır.⁷⁴²

127. İslimye'de Şahkulu bin Abdullah Bey Zaviyesi

⁷³⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c.4, s.60

⁷³⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 21

⁷³⁸ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 21

⁷³⁹ BOA, CEV., Dosya No: 464 Gömlek No: 23469

⁷⁴⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 21; *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, c. 1, s. 149

⁷⁴¹ Siddik Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16. yy)*, ss. 143-144

⁷⁴² Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 133; Çalık, *a. g. e.*, ss. 143-144

İslimye Yeni Zağra'nın Günkaraca veya Tekkederesi olarak bilinen mevkide kurulmuştur. Hakkında 1515 yılına ait defterden başka bilgi yoktur.

Bu zaviyelerden başka bölgede bölgede Kacadağ eteğinde Eskiköy yanında kurulan ve bu adla anılan bir zaviyeden bahsedilmektedir. Kacadağ eteğinde bir tapulu yeri olup, 250 hasıl kayıt edilmiştir. Zaviyeye 1515 yılında dört kişi kayıtlı iken, 1530 yılında kimse bulunmamaktadır. Daha sonraki defterlerde kaydına rastlanmamaktadır.⁷⁴³

128. İslimye'de Ali Baba Zaviyesi

Ayverdi'ye göre (Yeni Zağra'da) 1106/1694 yılında kaydedilmiştir.⁷⁴⁴

129. İslimye Fırtına köyünde Güdümlü Baba Zaviyesi, Türbesi

Ayverdi'nin kaydı dışında bilgi yoktur. Yeni Zağra'da olarak verilmiştir.⁷⁴⁵

130. Yambolu'da Salih Paşa Camii ve Zaviyesi

1719 yılında zaviyedarlığa Mahmud b. Şeyh Ahmed tayin edilmiştir.⁷⁴⁶ Ayverdi'ye göre zaviye 1141/1727 yıllarında kayda geçmiştir.

131. Yambolu'da Halid Giray Kızı Habliye Hanım Zaviyesi

Zaviye, 1275/1858 tarihinde Yambolu İkdam Şah mahallesinde kayıtlıdır.⁷⁴⁷

132. Yambolu'da Mustafa Ağa Zaviyesi

Ayverdi'nin kaydı dışında bilgi bulunamamıştır.⁷⁴⁸

133. Yambolu Külmen Köyünde Muhyiddin Bey Zaviyesi

Muhyiddin Bey Zaviyesi,⁷⁴⁹ 1711 yılına ait bir arzda Yanbolu'nun Gölcü köyünde olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵⁰ 1733 yılında zaviyedarlığına Küçük Hafız Mehmed Efendi tayin edilmiştir.⁷⁵¹

134. Burgas'ta Deniz Baba Tekkesi

⁷⁴³ Sıddık Çalık, *a. g. e.*, ss. 143-144

⁷⁴⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 133

⁷⁴⁵ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 133

⁷⁴⁶ BOA, İE.EV., Dosya No: 42 Gömlek No: 4806

⁷⁴⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 129

⁷⁴⁸ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 129

⁷⁴⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 130

⁷⁵⁰ BOA, Ali Emiri Üçüncü Ahmed (AE.SAMD.III), Dosya No: 206 Gömlek No: 19895

⁷⁵¹ BOA, Ali Emiri Mahmud I (AE.SMHD.I), Dosya No: 2 Gömlek No: 112

Bu tekke Burgas'a bağı Dingizler (Moryane) köyü yakınlarındadır. 1959 yılında bu köy ortadan kaldırılmıştır.⁷⁵²

135. Burgas'ta Karapınar Tekkesi

Tekke bulunduğu köyle aynı adı taşır. Burgas'a bağı Karapınar (Sredets) köyünde Fakihler ormanlık bölgesinde bulunmaktadır.⁷⁵³

136. Burgas'ta Türbe veya Tekke

Burgas'a bağı Evrenli köy (Jeleznik) yakınlarındadır. 1978 yılına kadar Türk köyüdür. Tekke *Bakacak* tepesinde bulunmaktadır.⁷⁵⁴

137. Aydos'ta Şaban Dede Zaviyesi

1721 yılına ait belgeden Zaviye'nin varlığı anlaşılmaktadır.⁷⁵⁵ Aydos'ta bir tekkenin bulunduğu bilinmektedir. Muhtemelen bu Şaban Dede Zaviyesi'dir.⁷⁵⁶

138. Karınabad'ta Hacı Baba Zaviyesi, Şeyh Süleyman Zaviyesi

Karınabad (Karnobat)'ta bulunmaktadır.⁷⁵⁷

139. Karınabad Çerkeşli (Ferdinandovo, Slavyanovo)'de Şeyh Süleyman Zaviyesi

Zaviyeden sonra hoş bir ifade ile (*meşruta-i mezraa der toprağı karye-i Çerkeşli*) yazılmıştır.⁷⁵⁸

140. Paşmaklı'da Tekke

Paşmaklı-Ahi Çelebi'de (Smolyan) bir tekkeden bahsedilmektedir. Ancak tekke hakkında bilgi yoktur.⁷⁵⁹

3.2. Tarikatı Tespit Edilemeyen Türbeler

Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi'nde yaşamış ve halk tarafından saygı gören şahıslara ait birçok türbe bulunmaktadır. Bu türbelerin bazılarının evliyasına dair birçok keramet ve efsanelere dayanan malumatlar mevcuttur. Bazıları hakkında adları dışında bilgi

⁷⁵² Selimoğlu a. g. m., s. 139

⁷⁵³ Selimoğlu a. g. m., s. 140

⁷⁵⁴ Selimoğlu a. g. m., s. 139

⁷⁵⁵ BOA, AE.SAMD.III, Dosya No: 65 Gömlek No: 6542

⁷⁵⁶ Memişoğlu, a. g. e., s. 54

⁷⁵⁷ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 57

⁷⁵⁸ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 58

⁷⁵⁹ <http://clubs.dir.bg/showthreaded.php?Board=turizym&Number=1944887991>

yoktur. Türbeler'in buldukları yerlerde bir zamanlar tekke olma olasılığı bulunmaktadır. Bu başlıkta herhangi bir tarikat veya tekke ile ilişkilendiremediğimiz türbeler verilmiştir.

1. Vidin'de Murad Baba Türbesi

Tekke ile ilgili bilgilere sadece Gyula Nemeth'in çalışmalarında raslanmaktadır. Gyula Nemeth'in naklettiğine göre; Türbe açıkta ve oraya gelen bir konsolos tarafından Murad Baba'yı rüyasında görmesi üzerine yaptırılmıştır. Murat Baba "*Konsolos Efendi, benim yerim Akcami kapısındadır. Beni çingeneye, Bulgara çiğnetme. Bana bir siper yap. Zira çingene, Bulgar çiğniyor beni. Onlara zararım dokunacağına bana bir siper yap!*" diyerek uyarmıştır.

Murad Baba ile ilgili rivayete göre; Vidin'de bir savaş sırasında asker zor duruma düşmüş, zabıt arkasına bakmış ve elli kişi kaldığını görünce Murat Baba'dan imdat dilemişler. Bunun üzerine Murad Baba'dan; "*Kırılın, süti pak olan kalsın*" diye ses gelir. Paşa yalvarır: "*Aman Murad Baba, namusumuz yere vuruldu, bize imdada yetiş.*" Yine aynı ses gelir ve iki asker daha vurulur, geriye kırksekiz asker kalır. O andan itibaren Murad Baba askerleriyle ellerinde bayraklarıyla çıkar. Karşıdaki düşman askeri "*Bunlar ne kadarda kalabalık, bunların sayısı belli değil*" deyip geriye çekilir. Murad Baba "*kızıl elma*" denen yere kadar peşlerinden gidip esasını oraya diker ve orada barış olur.⁷⁶⁰

2. Hacıoğlupazarcığı'nda (Dobriç) Hundi Hatun Türbesi

Ayverdi'nin kayıtlarına göre 1213/1799 yılında Batova'da bulunmaktadır.⁷⁶¹ Bu kayıt dışında bilgi bulunamamıştır.

3. Hacıoğlupazarcığı'nda Mehmed Çelebi-Kadı Halilzade Türbesi

Ayverdi'ye göre 1214/1800 yılında mevcuttur.⁷⁶² Bunun dışında bilgi yoktur.

4. Sofya'da Gazi Şadi Bey Türbesi

⁷⁶⁰ Nemeth, a. g. e., s. 263-264

⁷⁶¹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 16

⁷⁶² Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 16

Ayverdi'ye göre Sofya'dadır. 1079/1668-69 ve 1130/1718 yıllarında kaydedilmiştir. Gazi Şadi Bey hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak türbesinin olması saygıdeğer bir şahsiyet olduğunun göstergesi sayılabilir.

5. Sofya'da Seyfullah Efendi Türbesi

Ayverdi türbenin Sofya'da bulunduğunu yazmaktadır.⁷⁶³

6. Dede Sultan Türbesi

Ayverdi, Dubnice'de Alay Bey'i Sinan Bey Camii avlusunda olduğu bildirmiştir.⁷⁶⁴ Ancak Köstendilli Süleyman Şeyhi, Köstendil Alay Bey mahallesinde Alay Bey Camii avlusunda medfun olduğunu belirtmektedir. Tarikatı, doğum ve vefat tarihi bilinmemektedir. Rivayet edildiğine göre Horasan taraflarından Anadolu'ya gelmiş, ardından Köstendil'e yerleşmiştir. Süleyman Şeyhi onun, yüce ve keramet sahibi olduğunu belirtmektedir. Rivayet edildiğine göre beldeye geldiği ilk yılında bir yere gidip gelirken hep geri geri yürüyerek gidip gelmiş ve bunun sebebinin ne olduğunu kimse bilmezmiş. Keramet sahibi bir zat olduğu herkesçe kabul edilen bir zattır. Bir defasında türbesinin olduğu mahalleyi sel basmış, ancak onun türbesine hiçbirşey olmamıştır. Bu olaydan sonra beldedeki gayrimüslim unsurlarda üstünlüğünü kabul etmiş ve saygı göstermeye başlamışlardır. Mezarı halk tarafından ziyaret edilen ve adaklar adanan ve ihtiyaçların giderildiğine inanılan bir yer olmuştur.⁷⁶⁵

7. Dupnice'de Ama Dede Türbesi

Türbe Dubnice'de bulunmaktadır. Ama Dede hakkında bilgi yoktur.⁷⁶⁶

8. Filibe'de Behlül Efendi Türbesi

Ayverdi'nin verdiği bilgiye göre Behlül Efendi Hak dostlarından ve Hüdavendigâr Camii imamıdır. Ancak tarikatı ve hayatı hakkında bilgi vermemiştir.⁷⁶⁷

9. Filibe'de Kadı Çelebi Türbesi

Ayverdi'ye göre 1108/1697 ve 1135/1723 senelerinde Filibe Haraccı Hanı Mahallesi'nde bulunmaktadır.⁷⁶⁸

⁷⁶³ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 103

⁷⁶⁴ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁷⁶⁵ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, ss. 682-683

⁷⁶⁶ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 64

⁷⁶⁷ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 32

10. Filibe’de Şihabüddin Paşa Türbesi

Şihabüddin Paşa’nın Filibe’de vakıfları ve külliyesi bulunduğu bilinmektedir. Günümüzde camiide mevcuttur ve imaret camii olarakta bilinmektedir.⁷⁶⁹

11. Filibe’de Abdülmümin Baba Türbesi

Ayverdi’nin eserinde Filibe’de olduğu kaydedilmektedir. Bunun dışında bilgi yoktur.⁷⁷⁰

12. Karlıova’da Karlızade Ali Bey Hatunu Türbesi

Caminin önünde iki metre kadar duvarı yükseltiip kalmış, kesme taştan sekiz köşeli bir binadır; inşası yarım kalmıştır.⁷⁷¹

13. Kırcaali’de Kırca Ali Baba Türbesi

Asker, kumandan ve veli olan Kırca Ali hakkında birçok efsane ve rivayet vardır. Kırcaali şehri adını ondan almıştır. Kırca Ali’nin doğum yerinin Buhara veya Konya vilayetinde bulunan iskele kasabası Alanya olduğu yönünde görüşler vardır. 1310/1892 yılına ait Edirne Vilayeti Salnamesi’nden bir efsane tercüme edilmiştir. Bu efsaneye göre; Sultan Murad zamanında (1360-1389) Türkler Rodoplara Kırca Ali komutasında akın yapmışlar. O, bir çarpışma esnasında şehit düşmüş ve yeni yerleşim yerine Kırca Ali’nin adını vermişler.⁷⁷²

Balkan Savaşlarından sonra buraları Bulgaristan’a teslim edildiğinden dolayı, 1939 yılında Bulgar hükümeti tarafından Gazi Kırca Ali’nin türbesi yıkılmış, mezarı açılmış, kemikleri çuvala konularak Arda nehrine atmak istemişlersede Kırcaali halkının itirazı sonucu cami avlusuna mezar kazıp oraya gömülmüştür.⁷⁷³

Kitabesinde latince olarak Bakara Suresi’nin 154. ayeti “*Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin, bilakis onlar diridirler siz anlayamazsınız*” yazılıdır. Doğum yılı 1371, vefat yılı da 1434 olarak yazılıdır. Kırcaali’ye gelişi ve şehrin kuruluşu olarak 1393 yılı yazılıdır. Son olarakta;

“Medfundur bu toprakta Gazi Kırca Ali,

⁷⁶⁸ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 32

⁷⁶⁹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 32

⁷⁷⁰ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 32

⁷⁷¹ Ayverdi, *a. g. e.*, c. 4, s. 37

⁷⁷² <http://www.kardjali.bg/tr/?pid=6,8>, Tarih: 23.04.2016

⁷⁷³ Niyazi Kurd, “Bulgaristan’da Osmanlı Şehirleri ve Kırcaali Bölgesi”, *Kırcaali Haber Gazetesi*, (Yıl:3, Sayı:7, Temmuz 2009), s. 7

Bina eyledi ol şehri Kırca Ali,

Duası şudur kulların; Ya İlahî,

Değmesin eline mundar eli.” dörtlüğü yer almaktadır.

14. Servi’de Malkoç Baba Türbesi

Lyubomir Mikov’un dört türbe ve evliyasını esas alarak yaptığı çalışmasında geçen dört türbeden biride Malkoç Baba türbesidir. Sevliyev, Burya Köyünde Malkoç Baba Türbesi köyün güneydoğu kısmında bulunmaktadır. Muhtemelen 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiştir. Mimari açıdan incelendiğinde yalnızca içeriden sıvanmış olan yedi duvarlı bir bina teşkil etmektedir. Çatısı yedi yamaçlı, ahşap ve kiremitlidir. Mezarı yeşil bezle örtülüdür, üzerindedir el işi ve dokuma süslü mendiller hediye olarak getirilmiş ve dizilmiştir. Malkoç Baba türbesinde şimdiye kadar Bulgaristan’da başka hiç bir yerde görülmemiş olan gerçek Horasani taç bulunmaktadır. Genelde görüldüğü gibi heykel şeklinde olmayıp bezden yapılmıştır.⁷⁷⁴

Malkoç Baba’nın kimliği ve hakkında bilgiler efsanelere dayanmaktadır. Malkoç Baba Küçük Asya’dan gelmiştir ve köye tam olarak ne zaman ve niçin yerleşmiş olduğu bilinmemektedir. Köyün daha yaşlı sakinlerine göre Malkoç Baba’nın çok varlıklı ve yoksullara yardım eden çok iyi kalpli bir kimsedir. Köyün sahibi ve köyü kötülüklerden koruyucusu olarak kabul edilir. *Top Kuru* diye anılan ormanlık yeri ziyaret eder ve *Küferi* denen mahalden köyü seyretmeyi seviyormuş. Sağlığında *Top Kuru* mevkiini sık sık ziyaret ettiği ve köyde insanları ve hayvanları hastalıklardan korumak için “*mavi duman*” veya “*mavi sis*” yaydığı rivayet edilmektedir.⁷⁷⁵ Günümüzde türbenin olduğu alanda akıncı mezarları ve harap bir cami bulunmaktadır. Etrafı otlarla, domuz derileri ve kafataslarıyla kaplı olan türbeyi Türkiye’li İngilizce öğretmeni Birdal Kanmış kendi imkanlarıyla derli toplu bir hale getirmiştir.⁷⁷⁶

15. Hasköy’de Meyyitoğlu Mehmet Bey Türbesi

Evliya Çelebi Yenice Zağra’nın mesire yerleri kısmında zikretmiş ve Filibe yolu üzerinde Konuş köyünde bulunduğunu belirtmektedir. Ulu bir türbedir. Bütün yapısı

⁷⁷⁴ Mikov, a. g. m., s. 89

⁷⁷⁵ Mikov, a. g. m., s. 89

⁷⁷⁶ <http://yedikita.com.tr/modern-zamanlarda-bir-akinci/>, Tarih: 06.06.2016;
<http://haber.akademikperspektif.com/2016/02/15/bravo-birdal-hoca-internette-gordugu-gibi-harekete-gecti/>, Tarih: 06.06.2016

Çelebi Sultan Mehmed Han hayratıdır. Mezarı üzerine kubbe, cami ve aşevi imareti varmış ve gece gündüz gelene geçene yemek verilir ve çorbası bol imiş.⁷⁷⁷

16. Çırpan'da Türbe

Baba Mahalle (Baştino) köyünün bir kilometre güneyinde bulunmaktadır. XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar türbe mevcuttur.⁷⁷⁸

17. Kazanlık'ta Türbe

Türbe Kazanlık'ta İskender Bey Camii'nin karşısındaki yamaçta bulunmakta imiş. 1842 yılında kabir kazılmış ve içerisinde değerli çinilerle bir iskelet bulunmuştur.⁷⁷⁹

18. Yambolu'da Yasin Baba Türbesi

Türbe Yanbolu'na bağlı Kızılağaç'ta (Elhovo) bulunmaktadır.⁷⁸⁰

19. Burgas'ta Ören Baba Türbesi

Ören Baba Varna Savaşında şehit olmuştur. Türbesi Bulgarlar tarafından yıkıldığı ve yılanın bütün akrabasının kısa zamanda telef olduğu rivayeti bölgede bilinmekteymiş.⁷⁸¹

20. Karınabad Gül Baba Köyünde Gül Baba Sultan Türbesi

Ayverdi'nin isim kaydı dışında bilgi yoktur.⁷⁸²

3.3. Tarikatı Tespit Edilemeyen Sufiler

Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi'nde doğmuş, yaşamış ve faaliyette bulunmuş birçok sufünün olduğu görülmektedir. Bu şahıslardan bazılarının hayatları, tekkeleri ve tarikatları tespit etmek mümkün olmuştur. Ancak bazıları hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. Bu kısımda kaynaklarda haklarında bazı bilgiler bulunan, tekkesi ve tarikatı tespit edilemeyen Sufiler'e yer verilmiştir.

1. Silistreli Yusuf b. Mustafa Efendi

⁷⁷⁷ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, c. 3, s. 490

⁷⁷⁸ İsmail Selimoğlu, a. g. m., s. 138

⁷⁷⁹ Ayverdi, a. g. e., c.4, s.60

⁷⁸⁰ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 136

⁷⁸¹ Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 13

⁷⁸² Ayverdi, a. g. e., c. 4, s. 58

Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Sefinetü'l-muttakin ila sebili Rabbi'l-'alemin* (Süleymaniye Ktp., Hekimoğlu, nr. 444, Türkçe.) adlı eseri bulunmaktadır.⁷⁸³

2. Köstendilli İbrahim Efendi

Kerametleri ve meczupluğu ile meşhur olan rind meşrep sufilerdendir. Çepe Baba diye meşhur bir şeyhtir. Rivayete göre bir gün sabuncu dükkânına uğrayıp bir desti sabun suyunu içmiş ve hiçbir şey olmamış. Şehrin dışında Bosna Caddesi üzerinde medfun imiş. Kabrine ziyaret için gidenlerin yaktığı mumların rüzgâra rağmen tükenene kadar sönmediği rivayet edilmektedir.⁷⁸⁴

3. Köstendilli Vaizzade Şeyh Mustafa Efendi

Süleyman Şeyhi'nin yazdığına göre Mustafa Efendi Radomir (Bulgaristan) kasabasında oturmaktadır. Cuma günleri çarşı Hünkâr Camii'nde ayin icra etmekteymiş. Bir Rufaiyye şeyhi yolculuğu sırasında yolu Köstendil'e düşmüş, derviş ve davarlarıyla birlikte Cuma günü camiye gelip Mustafa Efendi'nin ayin vaktinde "*Bizim ayinimiz geri kalmaz deyip*" öne geçip ayine başlamış. Mustafa Efendi ve dervişleri zikir esnasında bedevi topu yapıp o şeyhi halkadan dışarı atmışlar. Buna şaşırın Rufai şeyhi dervişleriyle çekip gitmiş. Bu olayın ardından bu şeyhe itibar azalmış ve ardından sıradan insan gibi yaşamaya başlamış ve sevilmeyen bir insan haline gelmiştir.⁷⁸⁵

4. Köstendilli Şeyh Muhammed Efendi

Köstendil'de Toptaşı mahallesinde bulunan Aydın Camii'nde evi ve tekkesi bulunmaktaymış. Hanım Şeyhi adıyla bilinmektedir. Vefatı Süleyman Şeyhi'nin çocukluk yıllarına rastlamaktadır. Şeyhi takriben 1170/1756 yıllarında vefat ettiğini bildirmektedir. Hal ehli keramet sahibi bir zattır. Vaizzade Mustafa Efendi ile iyi ilişkileri olduğu anlaşılmaktadır. Köstendilli Süleyman Efendi ile aralarında bir soğukluk yaşanmış Vaizzde ikisini barıştırmaya çalışmışsada başarılı olamamıştır.⁷⁸⁶

5. Köstendilli Derviş Hüseyin

Keşf ve keramet sahibi bir zat olduğu rivayet edilir. Önceleri sipahi iken daha sonra Şeyh Mustafa Efendi'ye intisap etmiştir. Ganizade adıyla bilinmektedir. Bir süre sonra

⁷⁸³ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 334

⁷⁸⁴ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 686

⁷⁸⁵ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 686

⁷⁸⁶ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 687

kendisine cezbe gelince tımarını ve ailesini terk etmiş, berber dükkânında oturur kalkar buradan kazandıkları ile geçinirmiş. Yirmi sene dükkânda yatıp kalkmış meczup bir hayat yaşamıştır. Kimseyle konuşmaz, sohbet etmezmiş. Bir oğlu ve üç kızı varmış. Oğlu tımara mutasarrıf olmuş ve ailesinin geçimini temin etmiştir. Bazen de Hüseyin Efendi arttırabildiklerini gönderirmiş. Çeşitli menkıbeleri vardır. “Bir Cuma günü abdest alırken kendisine namaz kılmadığı halde neden abdest aldığı sorulunca; falan yerde cenaze var şimdi bağırsımlar başlar şeklinde cevap vermiş. Meğer küçük oğlu hastaymış ve vefat tarihi gelmiş. Kimsenin cenaze namazına gitmeyen bu zat oğlunun cenazesinin her safhasında yer almış.” Sorulmadıkça konuşmaz ve bazanda tenhada sevdiği kişilere meçhul şeyleri haber verirmiş. Zaman zaman hamama gider ve sonrasında iki rekât namaz kılmış. Diğer vakitlerde mükellef değilmiş.⁷⁸⁷

6. Köstendilli Şatır Baba

Köstendil’e bağlı Garaltıçe-i Kasım (Graştitsa) köyündendir. Süleyman Şeyhi’nin pederi ile iyi ilişkileri olan velayet ve keramet sahibi bir zat imiş. İrşada vazifesi yoktur.⁷⁸⁸ Rivayete göre otuz-kırk gün oruç tutmuş hiç iftar etmemiş. Ahali yetkililere durumu haber vermişler ki sonra sorumlu tutlmasınlar. Mevsim harman mevsmi olduğundan Şatır Baba mahsülü ile uğraşmaktaymış. Bu esnada dağdan kendisine bir keklik musallat olmuş ne kadar kovaladıysa kuş gitmemiş. Hanımının ısrarı ile bunun İlahî bir işaret olduğunun farkına vararak kekliği pişirip iftar etmiştir.⁷⁸⁹

7. Kayabaşa

Aslen İştib (Makedonya) kazası köylerinden olan Kayabaşa, zamanın çoğunu Köstendil’de geçirmiştir. Süleyman Şeyhi sonsuz keramet sahibi olan meczup, mecnun bir zat oluşunu bildirmektedir. Gençliğinde oldukça cesur biriymiş. Bir ara yol kesiciliği dahi yapmış. Sonradan kendisine bir hal vaki olmuş, işini gücünü, ailesini terk etmiş, İştib, Feratuh-Kratova, Köstendil arasında gezip dolanmış. Suskun ve sürekli dudakları birşey okuyormuş gibi oynarmış ancak kimse ne okuduğunu anlayamamış.⁷⁹⁰

8. Köstendilli Abdullah Efendi

⁷⁸⁷ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü’l-Velaye: 1001 Sufî*, s. 688

⁷⁸⁸ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü’l-Velaye: 1001 Sufî*, s. 689

⁷⁸⁹ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü’l-Velaye: 1001 Sufî*, s. 691

⁷⁹⁰ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü’l-Velaye: 1001 Sufî*, ss. 691-692

Abdi Paşa olarakta bilinen meczuplardandır. Âlim, halim, selim herkesin sevdiği biriymiş. Babasıda âlim ve salih zatlardan Derviş Efendi'dir. Süleyman Şeyhi kendi reisliği sırasında (kendisinden reis olarak bahsetmekte ancak tam olarak hangi görevi sürdürdüğü tespit edilememiş, Köstendil'i idare etmekle görevlendirilmiş memur, mütesellim olabileceği tahmin edilmektedir)⁷⁹¹ bu zatı ana-babası halinden korkup ona şikâyet etmişler ve ya iyilleştirilmes ya da öldürülmesini istemişler. Şeyhi Palanga kalesinde kalmasına hükmetmiş. Bir müddet burada kaldıktan sonra sakinleşmiş aklı başına gelmiş ve evine dönmüş. Bir yıl boyunca evden çıkmamış, kimseyle konuşmamış. Daha sonra dışarı çıkmaya başlamış, insanlarla iletişim kurmaya başlamış, fakat saçma konuşur ve kötü insanlarla arkadaşlık eder olmuştur. Süleyman Şeyhi Efendi kendisine niçin namaz kılmadığını, babasının mübarek namazında niyazında bir zat olduğunu neden elini öpmediğini sorması üzerine *"Babam bilsse o benim elimi öperdi ama bilmez ve o ne kadar namaz kılıyorsa ona lazımdır. İster akşamdan sabaha dek kılsın ona iyidir. Ben hamamdan çıktıkça iki rekât namaz kılarım. Bir rekâtı benim için, bir rekâtı Hak için, Gayrı lazım değildir, lazım olan kılsın"* demiş. Birçok olayı önceden bilerek keramet göstermiştir.⁷⁹²

9. Sefer Dede

Abdallardan olup meczup bir zat olduğu nakledilir. Koçna nahiyesinin Yenline köyünde medfundur. Köyünden gelerek Şeyh Mustafa Şami ile sohbetlerde bulunur ve O'nun tarafından çokça övülen ve sevilen bir zattır.⁷⁹³

10. Torlak Baba

Başka bir memleketten gelerek Köstendil'e yerleşmiştir. İlk geldiği zamanlarda bir iki sene dilsiz gibi hiç konuşmamıştır. Daha sonra herkesin dilsiz olarak bildiği bu zat âlim gibi halk ile konuşmaya başlamıştır. Ayrıca Torlak Baba ayakları üzerinde gezer gibi elleri üzerinde dilediği kadar gezme meziyetine sahip imiş. Şeyhi onu kendini gizlemiş velilerden saymaktadır.⁷⁹⁴

11. Samakovlu Şeyh Ahmed b. Ebubekir Keşfi Efendi

⁷⁹¹ Ali Yılmaz, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, ss. 66-67

⁷⁹² Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, ss. 693-695

⁷⁹³ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, s. 695

⁷⁹⁴ Köstendilli Süleyman Şeyhi, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, ss. 697-698

Ebubekir Keşfi Efendi'nin *Şerhüt-tarikati'l Muhammediyye*, (Beyazıt Ktp., nr.1611) adlı bir eseri bulunmaktadır.⁷⁹⁵

12. Filibeli Salih Fakri (Fikri) Efendi

Şerh-i Beyanü'l-hakaik (Sül. Tırnovalı, nr.1423, Arapça.) adlı eseri vardır.⁷⁹⁶

Bulgaristan'da tarikatları tespit edilemeyen tekkelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Zikredilen tekkeler çoğunlukla büyük şehirlerdedir. Kaynaklarda bazılarının adı ve bulunduğu yer verilmekte, bazılarının ise sadece adedi ve bulunduğu yer belirtilmektedir. Bazı tekkeler hakkında detaylı bilgi bulunmasına rağmen tarikatı hakkında bilgi yoktur. Günümüzde Kırcaali'nin Cebel ilçesine bağlı Canbaşı köyünde İshak Baba Tekkesi ve harabe halinde olan İhtiman'daki Mihaloğlu Mehmed Bey Zaviyesi dışındakilerin akıbeti hakkında bilgi sahibi değiliz.

⁷⁹⁵ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 334

⁷⁹⁶ Hasan Kamil Yılmaz, "Bulgaristan'da Yetişen Müellif Mutasavvıflar", s. 334

SONUÇ

Araştırmamızda Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da birçok tekkenin kurulduğunu tespit ettik. Bizim tespitimize göre Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da 286 tekke ve 65 türbe bulunmaktadır. Bu tekkelerin 51'i Bektaşî, 31'i Halvetî, 12'si Nakşibendî, 4'ü Kadiri, 3'ü Rifai, 2'si Sa'dî, 2'si Mevlevî, 2'si Şazeli Tarikatı'na bağlıdır. 179 tekkenin tarikatı hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Bulgaristan'da en eski tarihli tekkeler Bektaşî Tarikatı'na aittir. Daha Bulgaristan Osmanlı hakimiyetine girmeden önce dervişlerin bölgeye gelerek tekke açıp faaliyette buldukları görülmektedir. Tespit edilen en eski tarihli tekke Kırcaali'ye bağlı Karalar (Gorna Krepost) köyünde bulunan Hızır Baba Tekkesi'dir. Türbe'deki mezar taşında 550/1155 tarihi tespit edilmiştir. İkinci erken tarihli tekke Dobruca Kaligra Burnu yakınlarındaki Sarı Sultan Baba (Sarı Saltuk) Tekkesi'dir. Sarı Saltuk 622/1263 yılında beraberindeki kalabalık derviş grubu ile Dobruca'ya gelerek bir çok tekke açmış ve bölgede İslamiyet'i yaymaya çalışmıştır. Kaligra'daki tekke bizzat kendi açtığı tekkelerdendir.

Osmanlının bu günkü Bulgaristan sınırları içindeki toprakları fethetmeye başlaması ile beraber kurulduğu tespit edilen en erken tarihli tekke ise Dupnice'de bulunan Hüsam Dede Bektaşî Tekkesi'dir. Tekke Gazi Orhan (1326-1360) zamanında kurulmuştur. Bu tarihlerde kurulduğu tespit edilen bir diğer tekke de Silistre'ye bağlı Denizler (Varnentsi) köyünde bulunan Deniz Ali Baba Tekkesi'dir. Deniz Ali Baba'ya Bulgar Kralı İvan Şişman'ın tekke için toprak bağışladığına dair bilgiler vardır. Tekke 1384'te kurulmuştur. Niğbolu'da bulunan Koç Ali Zaviyesi'de bu tarihlerde kurulmuştur. Türbe'nin mezar taşı 1396 tarihlidir.

Günümüzde mevcut olan ve Bektaşîlerce en çok bilinen Tekkeler; Demir Baba Tekkesi, Musa Baba Tekkesi, Yunus Abdal Tekkesi, Kızana Tekkesi, Akyazılı Sultan Tekkesi, Karaağaç Tekkesi, Koç Ali Zaviyesi, Enihan Baba Tekkesi, Elmalı Baba Tekkesi, Hızır Baba Tekkesi, Otman Baba Tekkesi, Kademli Baba Tekkesi'dir. Bu tekkeler eski ihtişamından uzak ve genellikle yılın belirli günlerinde anma törenleri yapılmaktadır. Türbeleri dışında kalan eski yapılar harabe veya yok olmuş durumdadır.

Bulgaristan'da kurulan Bektaşi Tekkeleri'nde bazıları Hristiyan Azizler'le veya eski Hristiyan yapılarla irtibatlandırılmaktadır. Bu tekkelerin çoğunluğu günümüzde kısmen mevcut olan tekkelerdir. Niğbolu'da bulunan Koç Ali Zaviyesi, Hristiyanlar'a göre "*Tanrı Mezar*" olarak bilinmekte ve Çar İvan Şişman'ın burada yattığına inanılmaktadır. Hazergrad'a bağlı Kemaller köyünde bulunan Demir Baba Tekkesi hakkında da benzer bir durum söz konusudur. Omurtag Han'ın mezarının burada olduğu iddia edilmişse de ıspat edilememiştir. 1928 yılına kadar kubbenin üzerinde hilalin yanında istavroz işaretinin bulunduğu da nakledilmektedir. Hristiyanlar'a göre burada Aziz Georgi Manastırı bulunmaktadır. Dönemin belediye başkanı tarafından Hristiyanlığı aşağıladığı gerekçesiyle istavroz kaldırılmıştır. Dobruca Batova Vadisi'nde bulunan Akyazılı Sultan Tekkesi de Hristiyan Azizi Athanasius (Sveti Tanaş) makamı olarak tanıtılmıştır. Yeni Zağra'da bulunan Kademli Baba Tekkesi'nde günümüzde ayakta kalabilmiş türbenin üzerinde hac bulunmaktadır. Tekke, "*Aziz İliya*" olarak tanıtılmaktadır.

Bulgaristan'da Bektaşi Tarikatı'ndan sonra en çok tekkesi bulunan tarikat Halveti Tarikatı olmuştur. Halvetiye tekkeleri hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Tespit edilen Halveti Tekkeleri; Sofya, Berkofça, Köstendil, Nevrekop (Gotse Delçev), Filibe (Plovdiv), Tatarpazarcık, Tırnova, Silistre, Şumnu, Burgas, Varna, Karinabad, Kazanlık, Yambolu kasabalarında bulunmaktadır. Bu tespit edilenler dışında birçok Halveti tekkesi tarihte varlığı da muhakkaktır. Çünkü Bulgaristan'ın her yerinde Halveti ve şubelerine mensup meşayih'in faaliyette bulunduğu görülmektedir. Ancak hizmet verdikleri tekkelerin isimleri ve tam olarak buldukları yerleri tespit etmek mümkün olamamıştır. Günümüzde tespit edilen Halveti Tekkeleri'nden hiçbiri mevcut değildir. Sadece Sofya'da Sofyalı Bali Efendi'nin türbesi bulunmaktadır.

Bulgaristan'da tespit edilen Nakşibendi Tekkeleri'nin 18. yüzyıldan sonra kurulduğu görülmektedir. Buna karşın Bulgaristan'da faaliyette bulunduğu tespit edilen sufilerden bazılarının tespit edilen tekkelerden daha önce (16.yy) bölgede faaliyette buldukları görülmektedir. Nakşibendi Tarikatı'nın özellikle Köstendil, Samokov, Nevrekop, Dupnice, Vidin, Hazergrad, Silistre, Tutrakan, Şumnu, İslimye'de de etkili olduğu görülmektedir. Sofya ve Filibe gibi büyük şehirlerde Nakşibendi Tekkesi'ne rastlanmaması ilginçtir. Ancak buralarda Tarikatı tespit edilemeyen tekkelerden bazılarının Nakşibendi Tekkesi olması muhtemeldir. Köstendilli Süleyman Şeyhi'nin

Sofyalı halifeleri olduğu bilinmektedir. Sofya ile Köstendil'in yakınlığı göz önüne alındığında Sofya'da da bir Nakşibendi Tekkesi'nin olduğu düşünülebilir.

Günümüzde Tutrakan'da bulunan Softa Baba Tekkesi'nin sekizgen türbesi ve semahane mevcuttur.

Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da Kadiri, Rifai, Sa'di, Şazeli ve Mevlevi Tarikatlarının belli bölgelerde faaliyette buldukları görülmektedir. Kadiri Tarikatı'nın Vidin, Sofya, Kazanlık ve Yambolu'da etkili olmuştur. Rifai Tarikatı; Şumnu, Cuma-i Bala ve Darıdere bölgelerinde faaliyette bulunmuştur. Ayrıca Bulgaristan'da Sa'di Tarikatı'na bağlı tekkelerin ve Sufiler'in Rusçuk ve çevresinde faaliyet gösterdikleri söylenebilir. Şazeli Tarikatı ise Bulgaristan'da XIX. yüzyılın ikinci yarısında faaliyet göstermeye başlamışsa da Rusçuk ve Tutrakan dışında Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde faaliyette bulunduğu dair bilgi bulunmamaktadır.

Bulgaristan'da Mevlevi Tarikatı Filibe ve çevresinde etkili olmuştur. Bulgaristan'ın diğer bölgelerinde faaliyet gösterdiklerine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Günümüzde Filibe Mevlevihanesi'nin semahanesi ve bazı kısımları mevcut olup içkili restoran olarak kullanılmaktadır.

Yukarıda ifade olunan ve hakkında malumat sahibi olabildiğimiz tekkelerin dışında Bulgaristan'da tarikatları tespit edilemeyen tekkelerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Zikredilen tekkeler çoğunlukla büyük şehirlerdedir. Kaynaklarda bazılarının adı ve bulunduğu yer verilmekte, bazılarının ise sadece adedi ve bulunduğu yer belirtilmektedir. Bazı tekkeler hakkında detaylı bilgi bulunmasına rağmen tarikatı hakkında bilgi yoktur. Bu gün için Kırcaali'nin Cebel ilçesine bağlı Canbaşı köyünde İshak Baba Tekkesi ve harabe halinde olan İhtiman'daki Mihaloğlu Mehmed Bey Zaviyesi dışındakilerin akıbeti hakkında bilgi sahibi değiliz.

Çalışmamızda tekkelerin yanında Bulgaristan'da yaşayan Müslümanlarca tekke türbe beraberce mütala edildiği için türbelere de ayrıca yer verdik. Bu bağlamda Osmanlı Dönemi'nde Bulgaristan'da 65 türbenin bulunduğunu tespit ettik. Türbelerin 44'ü Bektaşî, biri Halvetî Tarikatı'na bağlı mutasavvıflara aittir. Yirmi türbe ise hangi tarikata bağlı olduğu bilinmeyen sufilere aittir. Tespit edilen türbelerin birçoğu tekkelerin hazirelerinde bulunmakta ve tekke kurucularına aittir. Bu türbeler ve orada medfun bulunan zat hakkında bazı bilgilere rastlanmaktadır. Ancak diğer taraftan bazı

türbelerin sadece isimleri bilinmekte ya da kime ait olduğu hakkında kısmi bilgilere ulaşılmaktadır. Bu türbelerin etrafında bir zamanlar tekkenin bulunmuş olması muhtemeldir. Ancak kaynaklarda bilgiye rastlanmamıştır. Çalışmamızda tekke ve türbelerin adlarından yola çıkarak bu tekke ve türbelerin birçoğunun ilk dönem gazi dervişlerine veya bölgeye gelen ilk Türkmen gruplarının önderlerine ait olma ihtimalini de belirttik. Nitekim bu tekke ve türbe isimlerinde “gazi” ibaresi bulunması ve haklarında fazlaca bilginin olmaması bu fikri güçlendirmektedir.

Osmanlı döneminde Bulgaristan’da yaşamış veya Bulgaristan kökenli 131 mutasavvıfın adını tesbit edebildik. Şüphesiz incelediğimiz dönem göz önüne alındığında bu sayı oldukça düşüktür. Bölgede faaliyet gösteren sufilerin sayısı binlerle ifade edilebilir ancak kaynaklarda adı geçen ve hakkında bilgi sahibi olma imkânına sahip olduğumuz sayı şimdilik bu kadardır. Tespit ettiğimiz mutasavvıfların çoğu Bulgaristan doğumludur. Bunun dışında günümüz Bulgaristan sınırları dışında doğmuş fakat bölgede faaliyette bulunmuş olanlar da vardır. Bu şahısların bağlı buldukları tarikatları esas aldığımızda 110 kadar ismin tarikatları bilinmektedir. Tespit edebildiğimiz diğer 21 mutasavvıfın hangi tarikata mensub olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. Tespit edilen mutasavvıfların; 68’i Halveti, , 27’si Nakşibendi, 8’i Bektaşî, 3’ü Sa’dî, 2’si Mevlevî, 2’si Kadiri, biri Nakşî-Kadiri-Halvetî, biri Nakşî-Kadiri, biri Uşşaki-Sa’dî tarikatına mensubtur. Bunların 35’i ise eser sahibi sufilerdendir.

Çalışmamızda ele aldığımız tekkeler, türbeler ve sufiler Osmanlı döneminde Bulgaristan’da tasavvufî yaşantının adeta günlük hayatın bir parçası olduğunu göstermektedir. Bugün Bulgaristan’ın her köşesinde her ne kadar tamamen yok edilmişse de Osmanlı zamanında yaşamış tarikatlara ait yapılara ve mensubları sufilere dair izlere rastlamak mümkündür. Ümid ederiz ki bizim bu çalışmamış da bu izlerin keşfedilmesine katkı sağlar.

Dileğimiz odur ki; çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular bundan sonra yapılacak çalışmalar için faydalı olacak ve daha kapsamlı ve daha geniş bilgilerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistrelî Süleyman Hilmi Tunahan*, (Osmanlı Araştırma Vakfı (OSAV), İstanbul 1997).
- ALEXANDROV, V., *İstoriya na Balgariya*(Bulgaristan Tarihi), Sofya 1976.
- ALİ NUTKİ DEDE-ABDULBAKİ NASIR DEDE, *Defter-i Dervişan, Yenikapı Mevlevihanesi Günlükleri*, Haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, (Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları: 17, 1. Baskı, İstanbul 2011).
- AYHAN, Aydın, “Rumeli ve Akdeniz Adalarında Türk Varlığı”, (Tarih Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2013).
- ALGAR, Hamid, “*Nakşibendilik*”, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007).
- “Nakşibendiyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, yıl: 2006, c. 32, ss. 335-342.
- ALTINOK, Baki Yaşa, *Türâbî Dîvânı ve Yanbolulu Ali Türâbî Baba*, (İstanbul: Horasan Yayınları, 2006)
- ANTONOV, Aleksandar, ”XVI.yüzyılda Bulgaristan Topraklarındaki Orta Kol Üzerinde Menzil Külliyesi”, *Balkanlarda İslam Medeniyeti II.Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri: Tiran, Arnavutluk,4-7 Aralık 2003*, ss. 219-245.
- ARSLAN, Mehmet “Zarifi, Rusçuklu”, *DİA*, yıl: 2013, c. 44, s. 135.
- ATAİ, Nev’i-zade *Hadikatü’l- Hakaik fi Tekmileti’ş-Şekaik*, Nşr. Abdülkadir Özcan, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989).
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, *Avrupa’da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, IV.Cild,(İstanbul Fetih Cemiyeti, 1982).
- AZAMAT Nihat, “Kadiriyeye”, *DİA*, yıl: 2001, c. 24, ss. 131-136.
- “Ahmed Amiş Efendi” , *DİA*, yıl: 1989, c. 2, ss. 43-44.
- “Çerkeşi Mustafa Efendi”, *DİA*, yıl: 1993, c. 8, ss. 272-275.
- BABİNGER, Franz - Fuad Köprülü, *Anadolu’da İslamiyet*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996).

- BARCAN, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*, Haz. Coşkun Çakır, (Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013).
- BAYRAK, (Ferlibaş), Meral-Meryem Kaçan Erdoğan, “Ruşçuk’ta Osmanlı Vakıfları”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Üçüncü Sempozyum Tebliğleri (Bükreş, Romanya, 1-5 Kasım 2006)*, (İstanbul: IRCICA, 2011), ss. 233-268.
- BAKARDZHIEVA, Teodora “Ruşçuk’ta Bektâşîliğin Geçmişi ve Bugünü”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Merkezi 3. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Sempozyumu (30-31 Ekim, 20.09, Üsküp 1 Scopje)*, ss. 129-135.
- BAZ, İbrahim Abdülehad Nuri Sivasi, *Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2007).
- BİRDOĞAN, Nejat *Anadolu ve Balkanlar’da Alevî Yerleşkesi: Ocaklar- Dedeler- Soyağaçları*, (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995).
- BOLAY, Süleyman Hayri “İsmail Fenni Ertuğrul”, *DİA*, yıl: 2001, c. 23, ss. 98-100.
- BOSTANCIOĞLU, Salim *Üsküdar Dergâhları*, Haz. Ahmed Yüksel Özemre. (Üsküdar Belediyesi-2003).
- BOYKOV, Grigor *Araştırma ve Belgeler Işığında Kuruluşundan 17. Yüzyılın Sonuna Kadar Tatarpazarcık Kasabası*, (Sofya: Amisitia, 2008).
- CELEP, Halil, *Sofyalı Bâlî Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Anlayışı*, (Gece Kitaplığı, Nisan 2014).
-”Bulgaristan’da Tekkeler”, (Yüksek Lisans Tezi, 2005).
- CELEP, Yaşar, *İsmail Fenni Ertuğrul Hayatı ve Tasavvufî Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi, 1988).
- CEYLAN, Semih, “Üç Pirin Mürşidi Halvetîyye, Ramazaniyye Kolu ve Köstendilli Ali Alaeddin Efendi”, (İstanbul: İsam Yayınları, 2015).
-, İki Pirin Şeyhi: Köstendilli Ali Alaeddin Efendi (1053-54/1643-44-1143/1730), *Uuslararası Üsküdar Sempozyumu V*, (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2008), c. 2, ss. 239-262.

- “Süleyman Şeyhi”, *DİA*, yıl: 2010, c. 38, ss. 108-109.
- CLAYER, Nathalie-Alexandre Popovic, ”Osmanlı Döneminde Balkanlar’daki Tarikatlar”, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler*, Haz. Ahmet Yaşar Ocak, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005).
- ÇALIK, Sıddık “Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlarda Osmanlı Düzeni (15.-16. yy)”(Ankara: Bosna-Hersek Dostları Vakfı Yayınları, 2005).
- ÇELEBİ, Evliya, *Seyahatname*, Haz.Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, c. 1, 3, 6, 8, (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2006).
- ÇİLOĞLU, Hüseyin Salahi *Fatih Sertürbedarı Tırnovalı Kutbu’l-Arifin, Gavsul Vasilin Mürşid-i Kamil Ahmed Amiş Efendi*, (İstanbul: Seçil Ofset, 2013).
- ÇITLAK, M. Fatih *Kırk Mektup*,(İstanbul: Sufi Kitap, 6. baskı, 2013).
-, *Huzur Defteri*, (İstanbul: Sufi Kitap, 2012).
- DİNDAR, Bilal “Bedreddin Simavi”, *DİA*, yıl: 1992, c. 5, ss. 131-134.
- DOĞRU, Halime Kozlubel *1844 Nüfus Sayımına Göre Deliorman ve Dobruca’nın Demografik, Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2011).
-, *XII.-XIX. Yüzyıllar Arasında Rumeli’de Sağ Kolun Siyasi, Sosyal, Ekonomik Görüntüsü ve Kozluca Kazası*,(T.C.Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir: 2000).
- ERDOĞAN, Meryem Kaçan - Meral Bayrak Ferlibaş-Kamil Çolak, *Rusçuk Ayanı Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806)*, (Yeditepe İstanbul, 2009).
- EYİCE, Semavi “Akyazılı Sultan Asitanesi”, *DİA*, yıl: 1989, c. 2, ss. 302-303.
- EVLİYALAR ANSİKLOPEDİSİ, (Türkiye Gazetesi, 1992), c. 10, 11.
- FEHER, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999).
- FİLİBELİ AHMED HİLMİ, *A’mak-ı Hayal*, Haz. Nafiz Aydemir, (İstanbul:Mavilale Yayınları, 2010).
- GEORGİEV, Antoni, Bojidar Aleksiev, Galina Lozanova, Dimana Trankova, Doroteya Dobрева, İvanka Vlaeva, Yordanka Bibina, Orlin Sabev, Radko Popov,

- Bulgaristan'da Türkler, Tarih, Gelenek, Kültür* (Turcite v Bilgariya, İstoriya, Tradicii, Kultura), (Sofya: Vagabond Media, 2012).
- GEORGİEVA, İvanička, *Bulgaristan Alevileri ve Demir Baba Tekkesi*, çev. M. Türker Acaroğlu, (İstanbul: Kaynak Yayınları 259 Eylül 1998).
- GRADEVA, Rositsa, *İstoriya na Müsülmanskata Kultura po Bilgarskite Zemi*, (Sofya: IMIR Yayınları, 2001).
- HALAÇOĞLU, Yusuf, "Bulgaristan", *DİA*, yıl: 1992, c. 6, ss. 396-399.
- HASLUCK, F.R., *Bektâşîlik Tetkikleri*, Çev. Ragıp Hulusi, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 2000).
- ŞAHİN, İlhan, "Eski Zağra", *DİA*, yıl: 1995, c. 11, ss. 394-396.
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Bulgaristan", *DİA*, yıl: 1992, c. 6, ss. 401-403.
- İPEK, Yasin-Murat Serdar-Harun Işık, *Şia'dan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, (İstanbul: Ekim 10, 2014).
- İSEN, Mustafa, "Beyani", *DİA*, yıl: 1992, c. 6, s. 32.
-, "Ahi, Benli Hasan", *DİA*, yıl: 1988, c. 1, s. 527.
- KARA, Mustafa, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul: Sır Yayıncılık, 2008).
-, *Türk-Tasavvuf Tarihi Araştırmaları: Tekkeler, Şeyhler*, 2. baskı, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010).
-, "Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevi'nin Halifeleri", *Ahmed Ziyaüddin Gümüştanevi Sempozyumu Bildirileri*, Haz. Necdet Yılmaz, (İstanbul: Seha Neşriyat, 1992).
-, "Sofyalı Bâlî Efendi", *DİA*, yıl: 1992, c. 5, ss. 20-21.
- KARPAT, Kemal, "Balkanlar", *DİA*, yıl: 1992, c. 5, ss. 25-32.
- KAVRUK, Hasan– Bahir Selçuk, *Filibeli Vecdi ve Dîvânı (Metin-Dizin)*, (Malatya: Kültür Eserleri 506, 2009).
- KESKİOĞLU, Osman, *Bulgaristan'da Türkler*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985).

KİEL, Machiel, *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Kentsel Gelişimi ve Mimari Anıtlar*, Çev. İlknur Kolay, (T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000).

....., "Rusçuk", *DİA*, yıl: 2002, c. 35, ss. 246-250,

....., "Vidin", *DİA*, yıl: 2007, c. 43, ss. 103-106.

....., "Plevne", *DİA*, yıl: 2002, c. 34, ss. 302-303.

....., "Niğbolu", *DİA*, yıl: 2002, c. 33, ss. 87-89.

....., "Selvi", *DİA*, yıl: 2009, c. 36, ss. 451-452.

....., "Köstendil", *DİA*, yıl: 2002, c. 26, ss. 277-279.

....., "Tırnova", *DİA*, yıl: 2002, c. 41, ss. 118-122.

....., "Hezargrad", *DİA*, yıl: 1998, c. 17, ss. 297-300.

....., "Deliorman", *DİA*, yıl: 1994, c. 9, ss. 141-144.

....., "Silistre", *DİA*, yıl: 2009, c. 37, ss. 202-205.

....., "Eskicuma", *DİA*, yıl: 1995, c. 11, ss. 396-397.

....., "Osmanpazarı", *DİA*, yıl: 2007, c. 34, ss. 1-2.

....., "Şumnu", *DİA*, yıl: 2002, c. 39, ss. 227-230.

....., "Darıdere", *DİA*, yıl: 1993, c. 8, ss. 492-494.

....., "Varna", *DİA*, yıl: 2012, c. 42, ss. 524-527.

....., "Cuma", *DİA*, yıl: 1993, c. 8, ss. 85-89.

....., "Nevrekop", *DİA*, yıl: 2007, c. 33, ss. 54-55.

....., "İslimye", *DİA*, yıl: 2001, c. 23, ss. 73-75.

....., "Filibe", *DİA*, yıl: 1996, c. 13, ss. 79-82.

....., "Yanbolu", *DİA*, yıl: 2013, c. 43, ss. 312-315.

KOCA, Şevki *Bektâşilik ve Bektâşi Dergâhları*, (İstanbul: Cem Vakfı Yayınları 12, 2005).

KUYUCUKLU, Nazif, "Bulgaristan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul 1992, c. 6, ss. 391-396, 399-401.

- KÜÇÜK, Hülya, *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş*, (İstanbul:Ensar Neşriyat, 2011).
- MALCOLM, Noel *Kosova: Balkanları Anlamak İçin*, çev. Özden Arıkan, (İstanbul: Sabah Kitapları, 1999).
- MALCHEV, Rosen Rosenov, “Rıla ve Baçkovo Manastırlarının Kültür Çevresine Dair Folklor ve Din Açısından Gözlem” (doktora tezi), *Filibe Üniversitesi “Paisiy Hilendarski” Filoloji Fakültesi “Etnoloji ve Sosyoloji Dairesi*, 1999.
- MEMİŞOĞLU, Hüseyin, *Bulgaristan’da Türk-İslam Kültürü ve Sanatı*, (İstanbul Büyükşehir Belediye Kültür A.Ş.Yayımları, İstanbul: 2007).
- MİKOV, Lyubomir, *Bulgaristan’da Alevî- Bektâşî Kültürü*, çev. Orlin Sabev, 1.basım(İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008).
-, *Kultova Arhitektura i İzkustvo na Heterodoksnite Myusyulmani v Bulgaria (XVI-XX vek)*, (Sofia: 2007, Akademichno İzdatelstvo “Prof. Marin Drinov”).
- MOUTAFOVA, Krassimira, “Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Derviş Kardeşlik Cemiyetleri ve Tarikatları İle Tırnova”, *Türkler*, c. 10, “Osmanlı”, (Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 2002), ss. 568-578.
- NAMLI, Ali, *İsmail Hakkı Bursevi Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı* (İstanbul: 2001, İnsan Yayınları).
- “İsmail Hakkı Bursevi”, *DİA*, yıl: 2001, c. 23, ss. 102-106.
- NEMETH, Gyula, *Vidin Türkleri (Dil-Folklor-Din)*, Çev. Abdurrahman Güzel, (İstanbul; Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1996).
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Sarı Saltık Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destani Öncüsü (13.yüzyıl)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 2. Baskı.
-, “Bektâşîlik”, *DİA*, yıl: 1992, c. 5, ss. 373-379.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *DİA*, yıl: 2012, c. 41, ss. 375-377.
- ÖZEL, Ahmet Murat “Şazeliyye”, *DİA*, yıl: 2010, c. 38, ss. 387-390.
- ÖZ, Baki, *Dünyada ve Türkiye’de Alevî-Bektâşî Dergâhları*, (Can Yayınları, İstanbul 2001).

- ÖZCAN, Nuri, “Derviş Ali, Kudümzen”, *DİA*, yıl: 1994, c. 9, s. 192.
- ÖZKUL, Osman, *İsmail Fenni Ertuğrul ve Felsefi Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi, 1989).
- ÖZÖNDER, Hasan, *Konya Velileri*, (Konya: 1990).
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *İslam Düşüncesinde Bir Dönüm Noktası Kuşadalı İbrahim Halvetî*, 2. baskı,(İstanbul: Yeni Boyut, 1994).
- PAKALIN, Mehmed Zeki, *Sicil-i Osmani Zeyli*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), c. 3, 9, 12.
- PAMPOROV, Aleksey, “Bulgaristan’da Romanların Günlük Hayatı” *Uluslararası Azınlıklar ve Kültürel Etkileşim Merkezi*, Sofya, 2006.
- PEREMECİ, Osman N., “*Tuna Boyu Tarihi*”, (İstanbul: Resimli Ay Matbaası, 1942).
- POPOVİC, Aleksandre, *Balkanlar’da İslam*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995).
- RACİ EFENDİ, Hüseyin, “*Tarihçe-i Vak’a-i Zağra*”, haz.M.Ertuğrul Düzdağ, “*Zağra Müftüsünün Hatıraları*”, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990).
- SABEV, Orlin, “Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihaloğulları Ailesi (14.-19. Yüzyıllar): Mülkler, Vakıflar, Hizmetler”, *OTAM*, 33 (Bahar 2013), ss. 229-244.
-, “Osmanlı Dönemi Şumnu Tekkeleri”, *Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4*, (Bursa Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı, Yay. Haz. Mehmet Temelli, Birinci Basım Eylül 2005), ss. 179-191.
- SELİMOĞLU, İsmail, “Balkanlar’daki Tasavvufi İzler”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-3*, (Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları Bursa Kitaplığı: 17, 2004), ss. 135-144.
- SÜREYYA, Mehmed, *Sicil-i Osmani*, Haz. Nuri Akbayar, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 30, 1996), c. 3, 4, 5.
- ŞAHİN, İlhan, “Sofya”, *DİA* , yıl: 2009, c. 37, ss. 344-348.
- ŞENÖDEYİCİ, Özer - Ahmet Akdağ, *Tirnovalı Raşid Divânçesi*, (Konya: Kömen Yayınları, Şubat 2013), 1. Baskı.

- ŞEYHİ, Köstendilli Süleyman, *Bahrü'l-Velaye: 1001 Sufi*, Haz. Sezai Küçük-Semih Ceyhan, (İstanbul: Mavi Yayıncılık, 2007).
- ŞİMŞİR, Bilal N., *Bulgaristan Türkleri:1878-1985*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1986).
- ŞİMŞEK, Selami, “Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar”, *Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar (Milletler Arası Tartışmalı İlmi Toplantı 07-09 Mayıs 2014)*, ss. 231-260.
- TAHİR EFENDİ, Bursalı Mehmed, *Osmanlı Müellifleri*, Haz. A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, (Meral Yayınevi, İstanbul), c. 1, 2.
- TAHRALI, Mustafa, “Rifaiyye”, *DİA*, yıl: 2008, c. 35, ss. 99-103.
- TANMAN, M.Baha, “Demir Baba Tekkesi”, *DİA* , yıl:1994, c.9, ss.150-151.
- TANRIOKUR, Ş. Barihüda “Mevleviyye”, *DİA*, yıl: 2004, c. 29, ss. 468-475.
- TAŞPINAR, İsmail, *Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları,3. baskı, Mayıs 2014).
- TOPUZOĞLU, Tevfik Rüştü, “Ozak, Muzaffer”, *DİA*, yıl: 2007, c. 34 , ss. 16-17.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Halvetiyye”, *DİA*, yıl: 1997, c. 15, ss. 393-395.
- UZUN, Mustafa, “Rızai Mahmud Baba Efendi”, *DİA*, yıl: 2008, c. 35, ss. 71-72.
- VASSAF, Osmanzade Hüseyin, *Sefine-i Evliya*, (İstanbul: Kitabevi,2006), c. 2, 3, 4,
- VENEDİKOVA, Katerina, “Elmalı Baba Tekkesi'nde Yazıtlar”, *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Merkezi III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-i Veli Sempozyumu (30-31 Ekim, 2009, Üsküp/Skopje)*, ss. 105-116.
- YILMAZ, Ali, *Köstendilli Süleyman Şeyhi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1014, 1989).
- YILMAZ, H.Kamil, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celveti Tarikati*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 4. baskı, 1999.
-, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, (İstanbul:Ensar Neşriyat, 2007).

....., “Bulgaristan’da Yetişen Müellif Mutasavvıflar”, *Balkanlar’da İslam Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri*, (Sofya 21-23 Nisan 2000), ss. 319-337.

YILDIZ, Sakıb, “Atpazarlı Osman Fazlı”, *DİA*, yıl: 1991, c. 4, ss. 83-85.

YILMAZ, Necdet, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ulema*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2001).

YÜCER, Hür Mahmut, “Sa’diyye”, *DİA*, yıl: 2008, c. 35, ss. 410.413.

Sürelî Yayınlar:

ASYA, Furkan -Sevim Gören, “Ali Koç Baba Ocağı ile İlgili Kısa Bir Değerlendirme ve Birkaç Yeni Belge”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 50, (2009), ss. 17-36.

CEYHAN, Adem, “Mehmed Ali Fethi’nin Hz. Ali’den Kırk Söz Tercümesi “Terceme-i Kelam-ı Erba’in-i Hazret-i Aliyyü’l-Murtaza””, *Sufî Araştırmaları*, c. 2, Sayı: 3, (2011), ss.11-42.

DÜRÜST, Kamil, “Varna’da Akyazılı Sultan Tekkesi”, *Vakıflar Dergisi*, 20, (1988), ss. 443-452.

ENGİN, Refik, “Bir Madalyon Bir Tarih, Ali Koç Baba ve Yaşayan Erkanı”, *Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, 31, (2004), ss. 1-21.

GÖREN, Sevim -Furkan Asya, “ Mümin Baba Tekkesi Hakkında Bazı Belgeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâşî Veli*, 49, (2009), ss. 23-36.

HEZARFEN, Ahmet, “Osmanlı Arşiv Belgelerinde Bulgaristan”, *Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, 17, (2001), ss. 65-74.

KARA, Mustafa, “Vefatının 130. Yılında Kazasker Mustafa İzzet Efendi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8, Sayı:18, (2007), ss.9-18.

KARPUZ, Haşim, “Balkan Mevlevihanelerinden İzlenimler”, *Eskiye Şehir Kültürü Dergisi*, 57, (Kış 2014), ss. 12-16.

- KAYAPINAR, Ayşe-Levent Kayapınar, “Balkanlar’da Karıştırılan İki Bektâşî Zaviyesi: 15-16. Yüzyılda Osman Baba ve Otman Baba Tekkeleri” *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, 55, (2010), ss. 97-128.
- KESKİOĞLU, Osman-A.Taha Özaydın, “Bulgaristan’da Türk-İslam Eserleri” , *Vakıflar Dergisi*, 8, (1983), ss. 109-140.
- KILIÇ, Filiz -Tuncay Bülbül, “Bulgaristan Doğumlu Dîvân Şairleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, 43, (2007), ss. 49-66.
- KOÇOĞLU, Turgut, “Rusçuklu Zarifi Ömer Baba ve Manzum-Mensur Tasavvuf Terimleri Lügatçesi: İstilahat-ı Meşayih”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 1751-1776, Ankara-Turkey*, ss. 1751-1776.
- KURD, Niyazi, “Bulgaristan’da Osmanlı Şehirleri ve Kırcaali Bölgesi”, *Kırcaali Haber Gazetesi*, (Yıl: 3, Sayı: 7, Temmuz 2009),
- KURTOĞLU, Orhan, “Haydar Cemil Baba (Haydari)’nin Şiirlerinde Muhteva”, *Türk Kültürü Hacı Bektâş-ı Velî* , 48, (2008), ss. 91-125.
- MERCAN, Mehmet, “Sultan’ın Rumeli Gezisi Hakkında Bazı Tespitler”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14, Sayı: 1, (Temmuz 2009), ss. 81-100.
- MİKOV, Lyubomir, “Bulgaristan’da Türk Halk Tasavvufu (Dört Türbe ve Evliyalarına İlişkin Materyallere Göre)”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, 52, (2009), ss. 87-100.
- NALDAN, Funda, “Filibe (Plovdiv) Mevlevihanesi”, *EskiYeni Şehir Kültürü Dergisi*, 57, (Kış 2014), ss. 32-33.
- ÖSEN, Serdar, “Balkanlarda Mevleviliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihaneler”, *Yeni Türkiye* , c. 2, Sayı: 67, ss. 1799-1814.
- ÖZTÜRK, Ali, “Halvetîyye Tarikatına Mensup 16. Yüzyıl Dîvân Şairleri Üzerine Bir İnceleme”, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 6, (2005), Sayı:15, ss. 225-252.
- PALA , Ayhan, “Rumeli’de Bir Akıncı Ailesi: Gümlüoğulları ve Vakıfları” , *Türk Kültürü Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, 43, (2007), ss. 137-144.

SABEV, Orlin, “Bulgaristan Bektâşî Tekkelerinden Bir Örnek: Vranikon Hafız Baba Tekkesi”, *Türk Kültürü Hacı Bektaş-ı Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 57, (2011), ss. 175-189.

YALAMOV, İbrahim, “Bulgaristan Topraklarında İslam Kültür Mirası”, *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 2010*, ss. 21-105.

YUMEROV, Aydın, “Filibe Mevlevihanesi”, *Sofya Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı 2010*, ss. 227-248.

Arşiv Kaynakları:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı (A.MKT.), Dosya No :92 Gömlek No :18

A.MKT., Dosya:175 Gömlek:43

A.MKT, Dosya No :214 Gömlek No :32

Dahiliye Mektubi Kalemî(DH.MKT.)Dosya No :1372 Gömlek No :100

DH.MKT., Gömlek:127

DH.MKT., Dosya No :1442 Gömlek No :21

Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.), Dosya No :448 Gömlek No :27

A.MKT.UM, Dosya:521,Gömlek:79

A.MKT.UM , Dosya:902, Gömlek:23

A.MKT.UM, Dosya:134,Gömlek:12

Sadaret Bulgaristan (A. MTZ.(04)), Dosya No :78 Gömlek No :30

Sadaret Bulgaristan (A.MTZ.(04)), Dosya No :150 Gömlek No :35

Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı(A.MKT.MHM.) Dosya No :198 Gömlek No : 48

A.MKT.MHM., Dosya No :46 Gömlek No :1

Ali Emiri Üçüncü Ahmed(AE.SAMD.III) , Dosya No :206 Gömlek No :19895

Ali Emiri Mahmud I(AE.SMHD.I), Dosya No :2 Gömlek No :112

AE.SAMD.III, Dosya No :65 Gmlek No :6542

AE.SAMD.III, Dosya:99, Gömlek:9828

İradeler, Meclis-i Vala(İ.MVL.), Dosya:108,Gömlek:2457

İMVL., Dosya No :208 Gömlek No :6742

Bab-1 Asafı(A.DVN.)Dosya No :38 Gömlek No :82

Maliye Nezareti Defterleri (ML.VRD.TMT.) Gömlek No :12090

İbnülemin Vakıf (İE.EV) Dosya No :54 Gömlek No :6005

İE.EV., Dosya No :15 Gömlek No :1742

İE.EV., Dosya No :42 Gömlek No :4806

İE.EV., Dosya:12,Gömlek:1438

İE.EV., Dosya:10,Gömlek:1196

İE.EV., Dosya:10, Gömlek:1208

İE.EV., Dosya:31, Gömlek:3635

İradeler Dahiliye(İ.DH.), Dosya:233,Gömlek:14021

Meclis-i Vala(MVL.), Dosya:901,Gömlek:21

Hatt-ı Hümayun(HAT) Dosya No :223 Gömlek No :12435

HAT Dosya No :601 Gömlek No :29373

Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı(A.MKT.NZD) , Dosya No :33 Gömlek No :103

Cevdet Zaaptiye(CZB.) Dosya No :69 Gömlek No :3403

Dahiliye Siyasi Kısısım(DH.SYS.), Dosya No :75 Gömlek No :1

Sadaret Deavi Evrakı(A.MKT.DV.), Dosya No :175 Gömlek No :30

İbnülemin Maliye(İE.ML.), Dosya:119,Gömlek:11246

Ali Emiri 3.Ahmed(AE.SAMD.III) , Dosya:5,Gömlek:392

Cevdet Maarif(C.MF.), Dosya:68, Gömlek:3373

Dahiliye Mektubi Kalemı Evrakı(DH.MKT.), Dosya No :1388 Gömlek No :88

Teftişat-1 Rumeli Evrakı(Rumeli M¼fettiřlięi) Arzuhaller(TFR.IşKT.) Dosya No :71 G¼mlek No :7048

Teftişat-1 Rumeli Evrakı(Rumeli M¼fettiřlięi) Selanik Evrakı(TFR.ISL.)Dosya No :148 G¼mlek No :14792

Cevdet Tasnifi Maliye Nezareti(CML), Dosya No :293 G¼mlek No :11998

CML, Dosya No :293 G¼mlek No :11998

şura-yı Devlet (şD.) , Dosya No :560, G¼mlek No :2

Cevdet Evkafı (C.EV.)Dosya No :138 G¼mlek No :6852

CEV., Dosya No :558 G¼mlek No :28185

C.EV., Dosya No :556 G¼mlek No :28052

CEV., Dosya No :240 G¼mlek No :11960

CEV., DosyaNo:130 G¼mlek No :6492

CEV., Dosya No :313 G¼mlek No :15929

C.EV., Dosya No :251 G¼mlek No :12668

CEV., Dosya No :388 G¼mlek No :19658

CEV ., Dosya No :441 G¼mlek No :22348

C.EV., Dosya:418,G¼mlek:21194

C.EV., Dosya:450G¼mlek:22798

CEV. , Dosya No :464 G¼mlek No :23469

C.EV., Dosya:416,G¼mlek:21080

C.EV , Dosya:281, G¼mlek:14319

C.EV., Dosya:565,G¼mlek:28525

C.EV., Dosya:653,G¼mlek:3291

C.EV., Dosya:607,G¼mlek:306302

C.EV., Dosya:236,G¼mlek:11771

C.EV., Dosya:420,G¼mlek:21271

C.EV., Dosya:506,Gömlek:25589
C.EV., Dosya:604,Gömlek:30453
C.EV., Dosya:506,Gömlek:25589
C.EV., Dosya:26,Gömlek:1289
CEV., Dosya No :89, Gömlek No :4437
CEV., Dosya No :529 Gömlek No :26749
C.EV., Dosya:400,Gömlek:20257
C.EV., Dosya No :446 Gömlek No :22586
CEV., Dosya No :282 Gömlek No :14364
CEV., Dosya No :467 Gömlek No :23642
CEV., Dosya No :431 Gömlek No :21839
C.EV., Dosya No :70 Gömlek No :3468
C.EV., Dosya No :242 Gömlek No :12094
CEV., Dosya No :424 Gömlek No :21495
CEV., Dosya No :355 Gömlek No :18009
C.EV., Dosya:394,Gömlek:19984
CEV., Dosya No :250 Gömlek No :12595
C.EV., Dosya No :468 Gömlek No :23676
CEV., Dosya No :555 Gömlek No :28003
C.EV., Dosya:550,Gömlek:27765
C.EV., Dosya No:605 Gömlek No:30534

İnternet:

<http://www.vidin-online.com/sled-osvobozhdenieto/arhitekturni-istoricheski-pametnitsi-na-kulturata-na-gr-vidin>, Tarih:16.03.2016

http://www.cch-kyustendil.info/sites/default/files/Kjustendil_web.pdf, Tarih:25.04.2016

<http://yedikita.com.tr/modern-zamanlarda-bir-akinci/>,Tarih:06.06.2016;

<http://haber.akademikperspektif.com/2016/02/15/bravo-birdal-hoca-internette-gordugu-gibi-harekete-gecti/>, Tarih:06.06.2016

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=5346, Tarih: 24.05.2016

http://www.rodopskistarini.com/2016/01/blog-post_15.html, Tarih:24.05.2016

http://www.kj.government.bg/2013/TOURISM_STRATEGY_KARDZHALI.pdf,Tarih: 23.04.2026,<http://tourism.kardjali.bg/?pid=1,38>,Tarih:23.04.2016

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=14385

http://rodopi24.blogspot.com.tr/2012/10/blog-post_7126.html;

http://www.kircaalihaber.com/?pid=3&id_news=9349;

<http://www.kircali.eu/2012/10/cambasalda-yarm-bayram-cesitli.html>;

http://www.dzhebelbg.com/?pid=2,2&id_news=4, Tarih:23.04.2016

<http://www.kardjali.bg/tr/?pid=6,8>, Tarih: 23.04.2016

Vedat Ahmed, Tanınmayan Kıymetli Bir Tekke Şairimiz: Rusçuklu Dede Galib(<http://vedatahmed.blogcu.com/ruscuklu-dede-galib/3741999>), Tarih 04.03.2016

http://www.targovishte.bg/new_in_site/file/2013/08/OPR-Targovishte-2014-2020.pdf, Tarih:25.04.2016

ÖZGEÇMİŞ

Halmi Mehmed, 1985 yılında Bulgaristan'ın Kırcaali iline bağlı Malkoch(Malkoçdere) köyünde doğmuştur. İlk ve ortaokuldan sonra Mestanlı İlahîyat Lisesi'nde öğrenim görmüş ve 2003 yılında mezun olmuştur. Vatani görevini yerine getirdikten sonra Sofya Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydolmuş ve 2012 yılında mezun olmuştur.